

PÉCSI SZEMLE

várostörténeti folyóirat

2003.

tavasz

GOLOB GEORGINA

A PÉCSI PÁLOS RENDHÁZ ÉS TEMPLOM

A középkorból eredeztethető pálos rend a katolikus egyházban ma is jelentős szerepet tölt be. Az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend 1225-ös megalakulása óta számos megpróbáltatáson ment keresztül, mégis, magyarságtudatát mindvégig megőrizve igyekezett betölteni a Regulában lefektetett feladatait.

A mai Magyarország területén már csak négy pálos kolostor maradt, míg a középkorban számuk igen jelentős volt. A török hódoltság és a reformáció szinte végleg felmorzsolta a rendet. Újbóli felvirágzását a barokk ideje alatt élte meg, amelynek aztán II. József egyházpolitikája vetett véget. Többévi sikertelen próbálkozás után végül 1934-ben nyitotta meg kapuit az első monostor a Gellért-hegyen és Pécssett, 1940-ben Pálósszentkúton, végül Soltvadkerten és a mecseki Szent Jakab-hegyen kezdtek új kolostor építésébe. Az 1945-ös hatalom- és rendszerváltást követően a kommunista diktatúra 1950-ben egy tollvonással megszüntette a rend hazai szervezetét. Következett az internálás, a letartóztatás és a börtön. Az újrakezdés már a kommunista-szocialista hatalom bukásához köthető: 1989 őszén ismét megindulhatott a novíciusképzés Pécssett. Ezt követte a Gellért-hegyi Szikla-templom és kolostor pálosok általi visszavétele, majd a pálósszentkúti kegyhely, és a márianosztrai plébánia került ismét a rendhez.

Bár történetükről számos összefoglaló született, én mégis azt gondolom, hogy talán nem érdektelen e szerteágazó, számos országban tevékenykedő és közel 800 éves történelemmel bíró, egyetlen magyar alapítású rend történetével foglalkozni. A következőkben, annak is egy kiemelt szeletét, a pécsi pálosok százéves történetét mutatnám be.

A rend eredete ahhoz a remetemozgalomhoz köthető, mely Magyarországon a 11. század folyamán működött: a Pilis, a Bakony és a Mecsek hegyláncai adtak otthont azoknak a remeteknek, akik távol a településektől, magányosan, a természetben élve, imádkozva érezhették közelebb magukat a Teremtőhöz. 1225 körül a Mecsek hegyei közt élő remeteket Bertalan pécsi püspök egy csoportba fogta össze, és őket a patacsi hegyen épült kolostorba telepítette le. A templom, melynek Szent Jakab lett a patrónusa, csak később készült el. A püspök rövid szabályzatot írt elő számukra, s mint a kolostor voltaképpeni feje, irányította a remete közösség életét.

Egy negyed századdal később, 1250 körül hasonló változás vette kezdetét a Pilis hegységben tevékenykedő remetek életében is. **Özséb** esztergomi kanonok, ki lemondva rangjáról maga is remetének állt, közösségbe gyűjtötte a Pilisben szétosztottan élő remeteket. Majd 1250-ben vagyonából a Szent Kereszt tiszteletére a mai Pilisszentkereszten kolostort építtetett. Az így kialakult közösség kapcsolatba lépett a Szent Jakab-hegyi kolostorral, és átvette a **Bertalan** püspök által készített Regulát is. A két közösség Özsébet választotta meg elöljárójának, így tehát egyesült a két kolostor. Ez volt a pálos rend bölcsője. Mivel a remetek elsődlegesen a

thébai **Remete Szent Pált** tartották példaképüknek, ő lett az új közösség védőszentje, majd névadója.

A közösség rendként való elismerésére 1308-ban került sor, amikor is a Budára érkező pápai legátus, **Gentilis** bíboros pápai megbízás alapján ünnepélyesen átadta az engedélyt, amelyben a szent ágostoni Regula követése és a remeték közösségének rendként való elismerése szerepelt. Az ezt követő két évszázad alatt fejlődésük előremozdításában az egyházi főméltóságok mellett királyaink is jeleskedtek kolostoralapításokkal, kiváltságok adományozásával. A rend felvirágzása már a 13. század végén, a 14. század elején megindult. A szerzetesek a középkori Magyarország területén kívül a szomszédos országokban is megtelepedtek. Ennek a gyors és egyenes vonalú fejlődésnek a török hódítás vetett véget. A 17. században aztán újból megindul a belső újjáépülés, amely a barokk ideje alatt teljeseedik ki.

A török hódoltság után a pálosok pécsi megjelenésében nagy szerepe volt **Radonay Mátyás** püspöknek és **Somogyi Zsigmond**nak, aki a püspök mellett teljesített feladatokat. **Somogyi Zsigmond** páter, aki pálos szerzetes volt, 1694-ben jelent meg Pécsen, és vette kezébe helyi megtelepedésük ügyét. A rend számára 120 Ft-ért megvásárolt az akkori Siklósi utcában egy sarokházat, a mai irgalmas rendház területén, amely egy kút és egy vörös kereszt közelében volt. Ezt a házat azonban **Visa János** kanonok, a püspök helynöke, a kapucinusoknak adta tovább, és még a vételárat sem térítette meg. Ennek oka az volt, hogy Radonay püspök a budai kapu közelében lévő ingatlant jelölte ki a pálosok számára, amely **Mitrovczanin György** birtokában volt, a házhelyhez tartozó egyéb telkekkel, szántóföldekkel és szőlőkkel együtt.

A török kiűzése után a birtokviszonyok rendezését az Osztrák Udvari Kamarán belül felállított Neoacquistica Commissio intézte. Ide nyújtották be egyes személyek és testületek birtokigényeiket a bizonyító okmányokkal és tanúvallomásokkal együtt. Amennyiben írásban igazolni tudták jogukat az elvett, elvesztett birtokra, illetve lefizették a ius armorumot, a birtok értékének 10%-át, visszakapták azt. Az egyháziak fel voltak mentve a ius armorum fizetése alól. A pálos rendi **Karlóczi Lajos**, aki egyben a Commissio káplánja volt, a rend nevében adta be a kérelmet a **Caraffa** elnöklete alatt álló bizottsághoz. E szerint a pálosoknak a török hódoltság alatt is öt háza volt Pécsen, ezek ellenében kérelmeztek a bizottságtól telket. A belvárosban való letelepedéshez azonban történelmi jogosultsággal nem rendelkeztek, így a bizottsághoz szerénynek mondható telekigénylést nyújtott be a káplán. A pálosok a többi szerzetesrendhez képest jóval nagyobb anyagi áldozatra is hajlandók voltak a városfalon belüli házhely megszerzéséhez. Az igényelt telekre vonatkozó leírást báró **Kurcz Ferenc** budai kamarai adminisztrátor 1698. október 12-én Pécsről küldött jelentéséből ismerjük.¹

¹ Kurcz Ferenc a Caraffa Comissióhoz intézett 1698. 468-as számú jelentését az Országos Levéltár (MOL) őrzi, Acta Paut. 5queEccl. Fasc. 1. No.1.: „A mellékletből a Fenséges Császári és Királyi Bizottság jóakarattal megállapíthatja, mit foglal magában az a terület, melyet a Pálos Atyák a jövőben felépítendő kolostor és templom számára kérelmeznek, és az itt lakók mily jogon birtokolják az itteni házakat.

A Comissio elismerte a rend jogos igényét, de először a püspök által kijelölt 46 öl hosszú és 43 öl széles telket, amelyen öt ház állott, adta 1698-ban birtokukba.² Így tehát a budai kapu melletti telket a pálosok szabályszerűen megvásárolták a Kamarai Bizottságtól. A telek átadásáról szóló konkrét szerződés sajnos nem lelhető fel. Az új pálos rendház helyének körülírását azonban az előbb említett levélhez csatolt mellékletből tudhatjuk meg. Ebben pontos leírást találhatunk a területre vonatkozóan, melynek alapján készítette el **Madas József** a telek akkori helyszínrajzát, és annak a szomszédos telkek megvásárlásával kapcsolatos bővítését is regisztrálta.

De hogy miért e területre esett a püspök, illetve a rend választása? Ennek okát abban kell keresni, hogy ebben az időben már a pálosok tulajdona volt a budai kapu szomszédságában álló, volt török dzsámi, El Hadzsi Huszein mecsetje, ami a hódoltság előtt, a 14-15. században „irgalomház” volt, és a törökök alakították át minaretté. Ezt az épületet a török után, 1686-tól 1693-ig a görögkeleti rácok templomként használták. Ezután a helyi egyházi és városi hatóságok pert indítottak a templom elvétele, az ortodox szerbek onnani kiűzése érdekében. Az ügyet 1693-ban tárgyalták, a döntés értelmében a rácoknak el kellett hagyniuk a mecsetet. Az alkalmat kihasználták a pálosok, és közvetlenül a Siklósi utcai sikertelen próbálkozás után már őket találjuk a kiürült, funkciót veszített épületben, amely az 1695-ös házösszeírás szerint egy török mosea toronnyal, cseréppel fődve. A lajstrom emellett egy kis házról is tudósít, amelyet szintén a pálosok igyekeztek elfoglalni. Ezzel vette kezdetét a pálosok pécsi letelepülése, és a „honfoglalással” kezdődött helyi virágzásuk. A későbbiekben a környező telkek megvásárlásával folyamatosan növelték tulajdonukat. A volt rác templom minaretjét alacsonyabbra építették, a mellette fekvő lakóházat pedig emelet ráépítésével rendházzá alakították át. A templom török jellegét is megszüntetve alakították ki saját templomukat és rendházukat. Ekkor még csak négy pálos atya költözött be az épületbe: a házfőnök, két hitszónok és egy gyóntató páter a horvát és szerb nyelvű hívek számára.

Ekkorra tehát már a pálosoké volt a dzsámi és előtere, a tőle délre fekvő lakóház telke, illetve az attól második **Scasky-** és **Farcas-**féle telek. Madas számítása szerint ez az igényelt területeknek a 35%-át tette ki. Majd a kettő közti telek megvásárlásával ez az arány 40%-ra emelkedett. (Ezt is az említett 1734-es provinciális iratokból tudhatjuk.) Karlóczi Lajos kérelme a Caraffa Bizottsághoz azon alapult, hogy a már a rend birtokában lévő öt ház ellenében jelöljék ki számukra a kért nagyobb területet. Az öt telek közül az egyiket **Dernay Tamástól** vették meg 55 rajnai forintért, 1696 szeptemberében. Ezt a telket aztán három részre osztották, az egyik részt egy bizonyos **Locatgardo** nevű polgárnak adták át, a másikat **Szabó Jakab**-nak, a budai kapuhoz közel (e két telek közvetlenül a pálosoké mellett feküdt), a harmadik részt a pálosok megtarthatták maguknak. Pontosán nem lehet tudni, mi-

² PKL Szentkirályi hagyatéka VII.3-9. Az adatokat azokból a statisztikai jegyzékekből ismerjük, amelyeket a Magyar Királyi Helytartótanács 1734-ben kelt felszólítására a magyar pálos rendházak állítottak össze a rendházak keletkezéséről, épületeiről, a rendtagok számáról, foglalkozásáról. Rózsa Ferenc tartományi főnök 1734. december 12-én keletkezett jelentéséből tudjuk a pécsiekre vonatkozó ismereteket.

A PÉCSI PÁLOS RENDHÁZ ÉS TEMPLOM

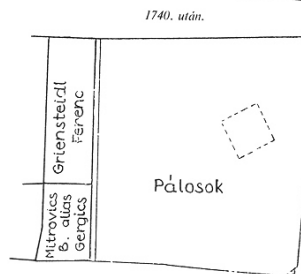
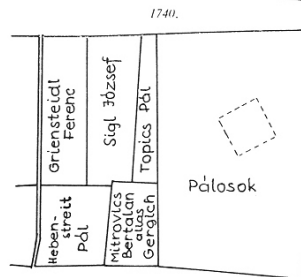
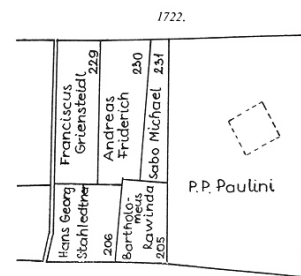
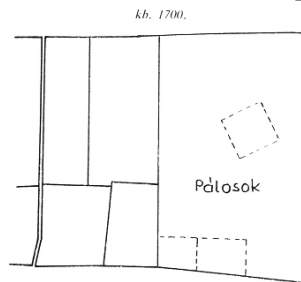
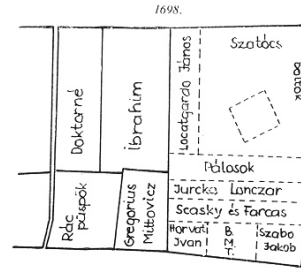
kor történt mindez, de valószínűsíthető, hogy 1700 körül. Ekkorra tehát az igényelt területek 50%-a a tulajdonukban volt. A telek nyugati oldalán már ekkor elérték a későbbiekben épített rendház nyugati végének vonalát, és övék lett az egykori Lyceum utcai front is. A telek déli oldalán lévő két kisebb területet is ez idő tájban szerezhették meg, de nem tudjuk pontosan, hogy mikor. Az 1722-ben készített telekkönyv szerint ez a terület ekkor már a birtokukban volt, a Dernay-féle telekrész azonban már nem. Lehetséges, hogy ez utóbbit cseretelekként használták fel.

Még egy területszerzésről van tudomásunk, 1702-ből. Ezt a tőlük délre fekvő elhagyott telket a pálosok kert céljaira vették birtokukba, derül ki **Brüsztle** közléséből.

Amit még fontos megjegyezni ezekből az időkből, az az 1704-es pécsi rácdulás. A szerb szabadcsapatok elfoglalták és megsarcolták a várost. A fosztogatásnak, gyilkolásnak a pálos templom és a rendház szerencsére nem esett áldozatul, sőt szinte sértetlenül vészelt át e nehéz idők. Ezekkel a területszerzésekkel tehát ténylegesen megtelepedtek a pálosok Pécsen. Ezután következett a templom és a rendház felépítése, bővítése, mely csaknem eltartott a rend feloszlatásáig.

Pécsi megtelepedésük után már csak a korábban elvesztett birtokok visszaszerzése maradt hátra. Meg kell jegyeznünk, hogy a magyar rendtartomány a török idők előtt tekintélyes uradalmakkal rendelkezett, főként a Dunántúlon. A török kiűzése után ezekre nyújtották be jogigényüket a Comissióhoz, aminek következtében a pécsiek 1719-ben királyi dekrétumban rögzítetten kapták vissza a Baranya vármegyében lévő mágocsi, jenői és nagyhajmási uradalmakat, illetve a hozzá tartozó Györgyént, Hozsiszót, valamint a Tolna megyében lévő Harc község melletti pusztákat. Egy jóval korábbi, 1696-ból származó összeírás Mágocs, Hozsiszó és Györgyén birtokok (ahol

A pálos-telek változása 1698-tól végleges kialakulásáig (Madas József után)

csak rácok laktak) urának a pálosokat jelölte meg.³ A rácdúlást megelőző időben Györgyén és Hosziszó még kicsi, de virágzó települések voltak. Egy 1719-es bejegyzés már kincstári birtoknak nevezi Hosziszót. A területen nincs rét, legelő, szőlő vagy malom, mágocsi lakosok járnak át a kb. 15 hold területű szántót megművelni.⁴ Ugyanez történt a györgyéni pusztával is: kincstári birtok lett, és földjeit szintén a mágocsiak művelték.⁵ Valószínűleg ez idő tájt kaphatta vissza a rend a két pusztát, amelyeket azonban jövedelem szempontjából hasznosítani már nem tudtak.

A sikeres birtokszerzés jórészt **Gerdenics József** superior (házfőnök) utánajárásának volt köszönhető. A 17. század folyamán ezek a területek többször cseréltek gazdát, míg végül a rendhez kerültek. A teljes visszaszerzésük ügyében folytatott kérvényezések, tárgyalások, egyeztetések azonban elég hosszú ideig elhúzódtak. A pálosok tulajdonviszonyai teljes egészében 1740-re rendeződtek: övék lett a mágocsi, a jení, a nagyhajmási és a harci uradalom. Ugyanakkor a györgyéni és hosziszói területeket már nem birtokolták, ezek a néhány lakossal rendelkező puszták ekkorra valószínűleg elnéptelenedtek.

A királyi Comissiótól visszaigényelt területek mellett azonban meg kell említeni azokat a kisebb adományokat is, amelyeket magánszemélyek, városi előkelőségek hagytak a rendre végrendelet útján, vagy még életükben. A város ezeket a területeket mentesítette a közterhektől. 1706-ban **Krener Frigyes** postafőnök a mai Postavölgyben egy rétét, 1718-ban **Kazó István** nagyprépost a budai kapu előtt kb. 70 hold területnyi szántóföldet adományozott a rendnek. Ezt megelőzően Keszű mellett egy kaszálót adott nekik, amelyet korábban a kamarától pénzzel váltott meg számukra.⁶ A későbbiek folyamán még egy szőlő kerül a pálosok birtokába a keszűi rét közelében, amelyet özv. **Budimila Jánosné** végrendeletileg hagyott rájuk. A külföldi adományozások, amelyek nemcsak a birtokokra, hanem a későbbiekben ismertetett templom és ház megépítésére is vonatkoztak, azt mutatják, hogy a városi lakosság befogadta, sőt nagymértékben támogatta a szerzetesrendet.

A birtokgyarapodások, illetve a pécsi pálos gazdaságok kialakulása, jövedelmei tették lehetővé a templom és a rendház felújítását. A kertet bekerítették, majd 1727-ben új kutat ástak. Két évvel később, 1729-ben a templomot és a házat is renoválták: új szószéket készítettek, a háztetőre egy fémből készült keresztet állítottak, hogy azt meg lehessen különböztetni a világi épületektől. Ezt követően 1731-ben felépítették az istállót és a kocsisínt, a majorságot pedig fallal vették körül. A pécsi rendház a birtokszerzésekkel és különböző adományok segítségével olyannyira megerősödött, hogy **Fejér Pál** pálos provinciális azt Conventus minorrangra emelte, és ezzel a „prior” cím használatára jogosította. A pécsi rend tagjainak száma tovább gyarapodott, így tervbe vették a korábrinál nagyobb templom és rendház építését is. Az eddig elvégzett kisebb átalakítások után szükségessé vált egy radikálisabb megoldás, hogy az épületeket most már a saját igé-

³ BML Conscriptio et Aestimatio, IV.6. 2. kötet

⁴ BML Krisztics Sándor kartotéktár, Mágocs, 22

⁵ Uo. Mágocs, 25

⁶ BML A pécsi székeskáptalan hiteleshelyi iratai. Jegyzőkönyvek. 1. kötet, 328.p.

nyeiknek megfelelően alakítsák ki. Ehhez a szükséges anyagi fedezet is a rendelkezésükre állt.

Az építkezések megkezdéséhez azonban nagyobb telekre volt szükség. 1740-ben Fejér Pál provinciális, Canonica Visitatitot tartott Pécsen. Látva a helyzetet, **Berényi Zsigmond** püspökhöz intézett levelében kérte a még korábban a Caraffa Comissio által pálosoknak rendelt, de oda nem adott telkek kiadatását. A püspök az ügy elbírálására négytagú bizottságot nevezett ki, amely szemlét tartott, megvizsgálva az ingatlanokkal kapcsolatos kérdéseket. A szemle során megtekintették az igényelt telkeket is. Ezek a következők voltak: a vízfolyó csatornánál **Griensteidl Ferenc** gyertyaöntő háza, az ezzel szomszédos **Sigl József** kereskedő háza, **Topics Pál** cipész mellette fekvő háza, az ennek déli oldalánál fekvő Mitrovics-féle telek, végül **Hebenstreit Pál** kovács kertje. A vizsgálaton a kiküldötteken kívül a városbíró és a szenátus is megjelent, akik azonban, a házak tulajdonosaival együtt, ellenezték a telkek átadását. Mindez arra készítette a püspököt, hogy szakértőkkel becsültesse fel az ingatlanok területét, eloszlását, és vegye figyelembe a tulajdonosok és a városvezetés elképzeléseit is. Több egyeztetés után alakították ki a megvásárolható telkeket és állapították meg azok értékét, amely összesen 1387 forintot tett ki. A pálosok végül megvehették a fenti ingatlanokat az új templom és ház építésére. A megállapodást Berényi Zsigmond püspök 1740. december 8-án írásban rögzítette. A felsorolt telkek nem mindegyike került tulajdonukba. Így Griensteindl Ferenc megtarthatta házát, mivel már régóta, több mint 20 éve abban lakott (az 1722-es telekösszeírás már említette). **Mitrovics György**nek felajánlotta a püspök, hogy a létesítendő pálos telken kívül eső Hebenstreit-féle telekrészen építhet új házat, és a kertet is megkapja. A házépítésére 36 Ft 25 krajcárt kapott.

A hosszú, negyvenkét éven át tartó törekvés után tehát végre megindulhatott a konvent új kolostorának és templomának építése.

A munkálatok 1741-ben kezdődtek meg. Az építkezés négy fázisban zajlott: először elkészült a templom, de tornyok nélkül. Ezt követte a rendház északi, Király utca felőli főhomlokzata, majd a keleti szárny, mely a Lyceum utcára nézett, és végül megépültek a tornyok. A templom 1741-től 1756-ig épült. **Bogovics Gelért** prior 1741. július 17-én kezdte kiásatni a szentély alapjait, majd november 26-án Berényi Zsigmond püspök ünnepélyes keretek között letette a templom alapkövét.

1754-re már készen állt a templom boltozata, a tornyok alapozása és a kórus. A munkálatokat meggyorsította az is, hogy ez évben rendkívül jó volt a szőlőtermés, így az eladott bor árából befolyó összeget az építkezésre tudták fordítani. A korai hideg miatt azonban októberben félbe kellett hagyniuk a munkát. A következő évben folytatódott az építkezés, így 1756-ra már elkészült a gerendázat és a cseréptetőzet. Ekkor kezdték építeni a szentély alatti kriptát is, amely még ma is áll, és ismét temetkeznek benne. Az első temetkezés itt 1761 márciusában történt, **Páter Mechtler László** német hitszónok szerzetes holttestét helyezték ide. A kriptát a későbbiekben (1768. november 8-án) egy márványból készült lappal zárták le, melyet a prior készíttetett 60 forintért egy pécsváradi kőfaragóval. Felirata: „Expecto,

A szentély alatti kripta márvány záróköve

donec veniat alteratio mea.”⁷ Ez a márványkő most a Széchenyi István Gimnáziumban van kiállítva. A templom felszentelésére 1756. június 12-én, Szentháromság vasárnapjának vigíliáján került sor, **Christovich Imre** lector-kanonok által, ünnepélyes szentmise keretében (a templomot a Szentháromság tiszteletére szentelték, június 13-a a búcsúnapja). Ezen az első istentiszteleten megjelentek a város előkelőségei, hatóságai és a hívők sokasága. Miután az új templom a felszenteléssel alkalmassá vált a nyilvános szentmisék tartására, a pálosok hozzáláttak az új kolostor építéséhez. 1757-ben kezdték el az északi szárny, a mai Király utca felőli rész kivitelezését. A régi házat 1766-ra sikerült teljesen lebontani. (Azt azonban nem lehet tudni, hogy mikor történt a dzsámi, illetve a régi templom lebontása, melynek kőanyagát bizonyosan felhasználták az új rendház építéséhez.) **Mentler Zsigmond** prior a városi tanácstól kieszközölte, hogy újabb kőbányát nyissanak számukra, amely a Mecsekszabolcs felé vezető út mellett helyezkedett el. A prior egyébként az építkezés végéig személyesen vezette a munkálatokat, sőt ő maga tervezte az épület északi szárnya három ablakának barokk oromdíszét. Az épület

⁷ „Várom, hogy eljöjjön az én átváltozásom.” Jób 14,14.

gerendázatának faanyagát a mágocsi, nagyhajmási, baranyajenői erdőkből nyerték. Az építkezés azonban az alapok készítésekor nem várt nehézségekbe ütközött, mivel a talaj túlságosan üreges, homokos volt. Ezért téglából és kőből nagy mennyiségű feltöltést készítettek. A megfelelő megerősítés lehetővé tette, hogy a rendháznak magas boltíves, hatalmas folyosókból álló pincéje készüljön.

1760-ban már elkészült két emelet, és a ház lakhatóvá vált. A pálos atyák hamar be is költöztek új celláikba. Az épület a város lakói mellett a provinciális tettségét is elnyerte, aki, látva a rend házának gyors fejlődését, 200 forintot adományozott a templom orgonájára. Az orgona Szent Márton napjára készült el. Ekkor kezdtek hozzá a templom északi homlokzati kőkapujának építéséhez a prior elképzelése szerint. Ehhez a kőanyagot Pécsváradon fejtették ki. Ugyanekkor a majorágban újabb istállót építettek, amely 18 ló befogadására vált alkalmassá.

1761-ben **Esterházy Pált** választották pálos provinciálissá. Ő, látva Mentler prior buzgóságát és fáradozását, amivel már több éve irányította a templom és a kolostor építését, még ezen évben megerősítette priori méltóságában, és a további fejlesztésekre 14 000 forintot adományozott. Az épületben ekkor már 15 szerzetes lakott. A félig kész rendház 1766-ban teológiai főiskolával egészült ki.

1768-ban fejeződött be a sekrestye építése, a hozzátartozó folyosóval együtt. Még ugyanezen évben kezdtek hozzá a kolostor keleti szárnyának megépítéséhez, amely 1776-ig tartott. Ehhez 1774-ben 4200 db különböző nagyságú követ hozattak a Felvidékről.⁸ Ez is azt mutatja, hogy ekkoriban a rend anyagi viszonyai megfelelőek voltak, virágzó gazdaságuk jól jövedelmezett. 1776-ra a keleti épületszárny két emelete is elkészült. Volt benne konyha, ebédlő, könyvtár, és más egyéb helyiségek: tanterem, cellák, gyűlésterem. Közben a templom berendezését is gyarapították: aranyoztatták az oltárokat, szobrokat állítottak, a templom, a sekrestye és a kolostor padlózatát kantavári kővel burkolták. A rendház északi szárnyának díszes vaskapuja is elkészült, rajta pálos attribútumokkal. Ez az egyetlen épületrész – a kiállított sírkövön kívül –, amely a pálos rendház emlékét őrzi a helyén létesült mai Széchenyi István Gimnázium épületében. A templom és a rendház elkészülte után a pálosok végre hozzá kezdhettek a tornyok megépítéséhez, az építkezés befejező szakaszához. 1778. április 2-án tette le a nyugati torony alapkövét **Székel Leopold** prior. A tornyok barokk hagyma alakú sisakjához a szükséges rezet Ausztriából hozatták. 1779. júniusában a nyugati, augusztusban pedig a keleti toronyra tűzték fel a keresztet. Az előbbi keresztjének gombjába Isten Bárányának viasz szobrocskája és egy 50 distichonból álló latin nyelvű felirat került, melyben a Szent Keresztfához szóló verses könyörgés mellett a rendház néhány szerzetesének neve volt feljegyezve: **Székel Leopold** prior, **Egyed Joachim**, **Támz Menyhért**, **Szalay Özséb**, **Kollmann Gáspár**, **Rüslig János**.⁹ A keleti torony gombjába pedig **Virág Benedek** pálos költő verse került. Ez az óda mára már elveszett.

1780. decemberére készült el a templom homlokzatának angyalszobros kőkapuja, copf stílusban. Mindkét épület eredeti kapuzatát 1923-ban, még a teljes fel-

⁸ Bezerédy Győző: A Zidina környék. In: Pécsi Szemle, 2002. ősz, 4.p.

⁹ Gálos László: A Lyceum templom és épület története, Pécs, 1939, 11.p.

újítás előtt, azok műkő másolatára cserélték ki, mely mai is díszíti a templomot. A rendház és a templom terveit, a copf templomkapu kivételével, a nagyszombati származású **Vépi Máté** pálos atya készítette. Ugyanekkor kezdték el építeni a Szent Anna-oltárt is, amely a Pretskai család 122 forintos adományából készült.

Az 1780-as évek eleje a pálosok pécsi ága kiteljesedésének, felvirágzásának csúcsa, egészen 1786. február 7-ig tartott. Ekkor ugyanis velük is megtörténik az, ami a többi, a birodalomban működő szerzetesrendet is radikálisan érintette:

II. József 1781. március 24-én kelt rendeletével a szerzetesrendeket kivonta római központjuk fennhatósága alól, és a területileg illetékes megyéspüspök vezetése alá helyezte. Ezt követően aztán hét éven át, minden évben eltörölt egy-egy kontemplatív életmódot folytató szerzetesi közösséget. 1782-ben feloszlatta az összes úgynevezett elmélkedő szerzetesrendet, majd 1783-ban a trinitáriusokat, 1784-ben a karmelitákat, 1785-ben az Ágoston rendieket, majd 1786-ban megszüntette a pálos rendet is. Ezzel vetett véget annak a fejlődésnek, amely a rend pécsi ágában még csak ekkor kezdett igazán kibontakozni.

A császári-királyi rendelet kihirdetése napján, 1786. március 20-án a birodalom összes pálos kolostorában, így Pécsen is megjelentek a királyi biztosok. Ez a kerület gróf **Széchenyi Ferenc** vezetése alatt állt, ő volt megbízva a megszüntetés foganatosításával. Ennek során megbízta **Wagner Antal** és **Kovacsics Ferenc** biztosokat, hogy vegyék számba a kolostorokat. Ezután megtörtént a rendtagok összeírása is. A listán 17 szerzetes pap és két laikus neve mellett nemzetiségük és koruk is fel van tüntetve.¹⁰ Ebben a tekintetben forrásként szolgálhat még **Császár Elemér** által közölt táblázatos összeírás is, amelyben a tagok névsora mellett azok rendben betöltött feladatát is feltünteti.¹¹ Innen tudhatjuk meg, hogy az eltörléskor a pécsiek subpriorja **Billisics Alajos** volt. Ő szolgáltatta ki a két biztosnak a pénztárban lévő készpénzt. A listán találhatunk magyar és német hitszónokot, káplánt, orgonistát. A házfőnök ekkor **Nyitrai Sámuel** volt. A szerzetesek közül többen doktorai voltak egyes tudományoknak, és tanítóként is működtek. Maga a prior például egyházjogot és teológiát tanított a szemináriumban.

A rendtagok összeírása után következett összes vagyonuk felmérése, birto-kaik számbavétele. Mindezek értéke összesen 299 547 forintot és 27 krajcárt tett ki.¹² Minden ingatlanuk, a három baranyai és a harci birtok a vallásalap tulajdonába került. A kolostor berendezését elárverezték, könyvtárának egy része a papnevelő intézethez került. A templomot kiürítették, berendezését az újonnan kialakított vallásalapú plébániatemplomok között osztották szét. Az eredeti berendezésből mára már valószínűleg csak két oltárkép maradt meg, Fekeden és Geresdlakon. A pécsi házat 1786. augusztus 20-ával hagyták el a pálos szerzetesek, szinte mindegyikük az egyházmegye szolgálatába lépett. Az akkori rendtagok közül kiemelkedik a korábban Szentkútra kirendelt **Simon Máté** egyházi író, aki ezután kárászi plébános lett, illetve a már említett **Billisics Alajos**, aki kocsolai plébánosként szolgált tovább.

¹⁰ PPL fasc.189/1786

¹¹ Császár Elemér: A Pálos-Rend feloszlata. In: Századok. XXXV./1901, II.rész, 417-419.p.

¹² Kisbán Emil: A magyar Pálos Rend története Budapest, 1938-1940. 422.p.

A konventet feloszlató császári-királyi rendelet véget vetett a rendben éppen csak kibontakozó fejlődésnek. Ezután hosszú időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a pálosok ismét megtelepedhessenek Pécsen. Az 1782-re teljesen felépített ház és templom a kincstár tulajdonába került, így a több évtizeden át tartó építkezés eredményét a szerzetesek már nem élvezhették. Az üres épületek éveken keresztül gazdátlanul, az enyészetnek kitéve álltak. Az egykori rendház szobáit bérletbe adták ki, a templomot pedig különféle kereskedők raktárként használták (például sót, szalmát is tároltak a felszentelt helyen). 1800-tól színelőadásokat is tartottak a kolostor épületében, melynek ebédlőjét alakították át játékszínné. Eközben a házak egyre romosabb állapotba kerültek.

1809-ben aztán Pécsen és Üszögön, az egykori Batthyány-birtokon katonakórház létesült. A pécsit a volt pálos kolostorban rendezték be, amelyben nemsokára 475 sebesült katonát ápoltak.¹³ 1815-ben Baranya vármegye rendjei ismét megkísérelték a rendház színházzá való átalakítását. Nemsokára, egy kellő tőkével rendelkező német társulat a rendház egyes épületrészeit szállásul és előadások megtartására igénybe is vette. Mindezek után a város vezetősége célszerűnek találta, hogy a létesítendő színházat is a világi célokra használt volt pálos épületekben alakítsák ki. **Johann Kübler** vándorkomédiás saját költségén színpadot emeltetett a templom főhajójában. Ezt azonban Király József püspök már nem hagyhatta szó nélkül. 1817. január 24-én kelt levelében kéri a városi elöljáróságokat, hogy tiltsák el a komédiásokat attól, hogy a Szentháromság tiszteletére emelt templomot színházzá alakítsák át, és ott bármilyen előadást tartsanak. Hosszas huzavona vette ezzel kezdetét a Püspöki Tanács és a város szenátusa között, de végül a klérus sikerrel akadályozta meg a templom további világi célokra való felhasználását.¹⁴

1818-ban a templom és a ház történetében új fordulat következett be. Azok megvételére ugyanis bejelentette igényét a vármegye, mert távolabbi célja a rendház vármegyeházzá való átalakítása volt. A Helytartótanács ezért licitre bocsátotta a volt pálos épületeket. Az eljárást 1818. augusztus 4-én tartották meg, amelyen a vármegye nyert, 32 600 forint megajánlott összeggel. A kolostor után kikiáltásra került a hozzá tartozó major is, ami szintén a vármegyéhez került, 4115 forintért. Ezután megindult a volt pálos kolostor hivatali épületté történő átalakítása. A felújítási munkálatok hosszasan elhúzódtak, mivel az ehhez kellő anyagi háttér nem állt a megye rendelkezésére. Az anyagi keretek szűkössége miatt végül azonban a ház árát sem tudták teljesen kifizetni, nemhogy a tervezett átépítést elvégezni. Nem maradt más megoldás, mint az épület eladása. Ezért 1831-ben a vármegye bizottságot küldött ki a volt rendház állapotának felmérésére, és még ez év októberében árverés alá bocsátotta azt. Miután azonban a megye értesült arról, hogy **Szepesy Ignác** pécsi püspök a házat megvenné főiskola céljára, az 1832. április 5-én tartott közgyűlésen elhatározta, hogy az árverés mellőzésével azt a püspöknek adja el.¹⁵

¹³ Az építkezés pontos költségvetésének iratai a Baranya Megyei Levéltárban található; Madas József: Pécs-belváros telkei és háza, Pécs, 1978, 371.p.

¹⁴ Márfi Attila: Thália papjai Pécsen, Pécs, 1998, 90-91.p.

¹⁵ BML Közgyűlési jegyzőkönyv 1832. április 5. 688.

A tárgyalások eredményeképpen 1832. április 24-én Szepesy Ignác a kolostort és a templomot 30 000 forintért vette meg. A püspök 1835. augusztus 8-án alapította meg az épületben a jogi és bölcsészettudományi kart magában foglaló Lyceumot, ahol hamarosan meg is kezdődött a főiskolai szintű képzés.

Az épület új funkciójának időszaka azonban nem tartott sokáig. A Lyceumban az oktatás 1848 és 1852 között a szabadságharc miatt szünetelt, mivel a tanuló fiatalok inkább a nemzetőrség soraiba álltak. 1849 októberében aztán az épületet katonai közkórházzá alakítják át (amelyet 1852 júliusában helyeznek át Pécsváradra), majd még ugyanebben az évben a ciszterci rend gimnáziuma költözik ide. A katonák végül a katonai Műszaki Bizottság határozata szerint 1863 júniusában hagyják el az épületet. Az ott működő ciszterci gimnáziumot is áthelyezik, hogy a házat ismét a régi rendeltetésének, főiskola céljára adják át. Újabb tatarozások után (a költségek egy részét a ciszterciek, más részét a város állta) a Lyceum 1865-től ismét megnyitotta kapuit.

A templom történetében mindezek az események nem igazán játszottak szerepet, hiszen lényegi funkcióját tekintve nem történt változás. Épületét 1872-ben festetik ki Mücke Ferenc Józseffel, majd 1880 májusában a tornyok is javításra kerülnek.

A Lyceum épülete 1900-ban ismét jelentős tatarozáson ment keresztül. Pincéi még ekkor is bérbe voltak adva, itt fedezték fel 1898 szeptemberében a híres pécsi borhamisítók egyik raktárát.¹⁶

Az első világháború idején mindent elvittek a templomból, ami katonai célokra felhasználható volt. 1916. július 31-én vették le a templom két harangját. A nagyobbikat **Szent László**, a kisebbiket **Loyolai Szent Ignác** domborműve díszítette. Míg az előbbi csak kettőtörve tudták elszállítani, addig a kisebbik harang épen került le a toronyból négy orosz hadifogoly által.¹⁷ A harangokon kívül elszállították az orgona homlokzatsípjait is.

Zichy Gyula pécsi püspök és **Klebsberg Kunó** kultuszminiszter használatra szerződést kötött a Lyceum épületére és a templomra nézve, amely szerint az egyetem áthelyezése miatt az épületből kiszorult reáliskola a Lyceum épületében kap elhelyezést. Így 1922 karácsonyán, a szükséges átalakítások után költözött át a reáliskola a Lyceum épületébe.

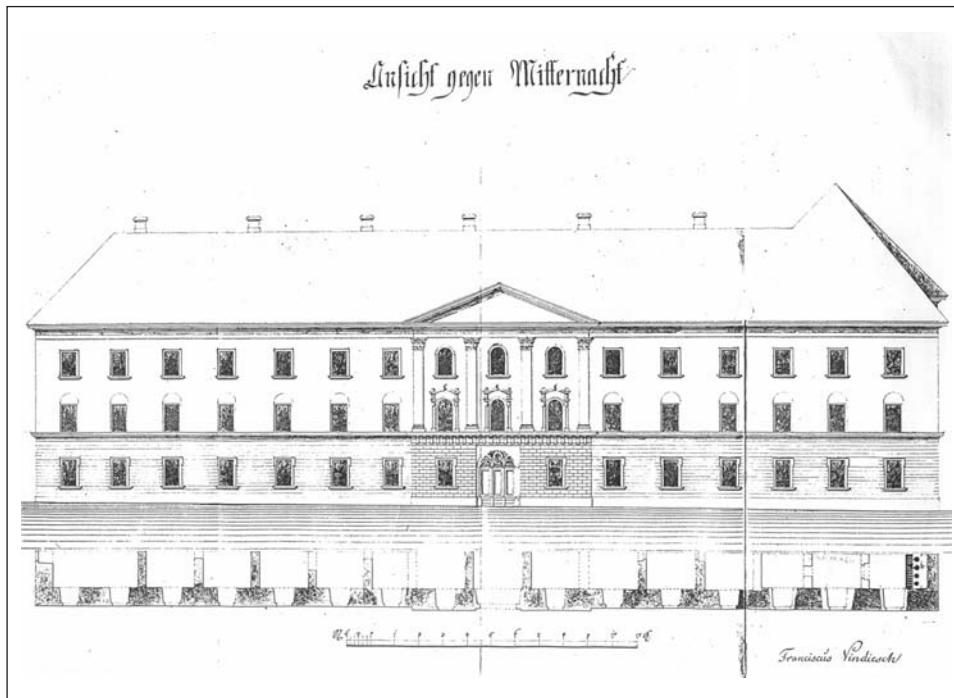
A volt pálos házban létesült Lyceum helyét ettől kezdve tehát a főreáliskola, a későbbiekben pedig az állami főgimnázium foglalta el.

A templomot az egyetem tataroztatta 1925-ben. Felszerelésének gyarapítása dr. **Vargha Damján** egyetemi tanár és templomigazgató nevéhez fűzhető. Bevezették a villanyvilágítást, pótolták a háború alatt elvitt orgonasípjait, a kórus alatti bejáratot üvegeztették, és térdeplők kerültek az áldozórács helyébe. Két új gyóntatószék is került a templomba, piros szőnyeget terítettek a hideg kőpadlóra, az orgona fűjtatóját pedig villanymotorra szerelték át. 1929-ben ismételten megtörtént a templom teljes külső és belső kifestése. Szerkezetében azóta lényeg-

¹⁶Vörös Andrea: Borhamisítási botrány Pécsen a 19. század végén. In: Pécsi Szemle 2001. ősz, 70.p.

¹⁷Gálos László: A Lyceum templom és épület története. Pécs, 1939. 22.p.

Vindisch Ferenc pálos rendházból kialakítandó vármegyeházának pályázati terve,
1830. körül

ges változtatás nem történt. Az eltelt idő alatt kisebb karbantartási munkákat végeztek (festések, javítások). Berendezéseit illetően történtek kisebb változások: faoltárát a ma is látható kőoltárra cserélték, és belső terében több, szenteket ábrázoló szobrot helyeztek el.

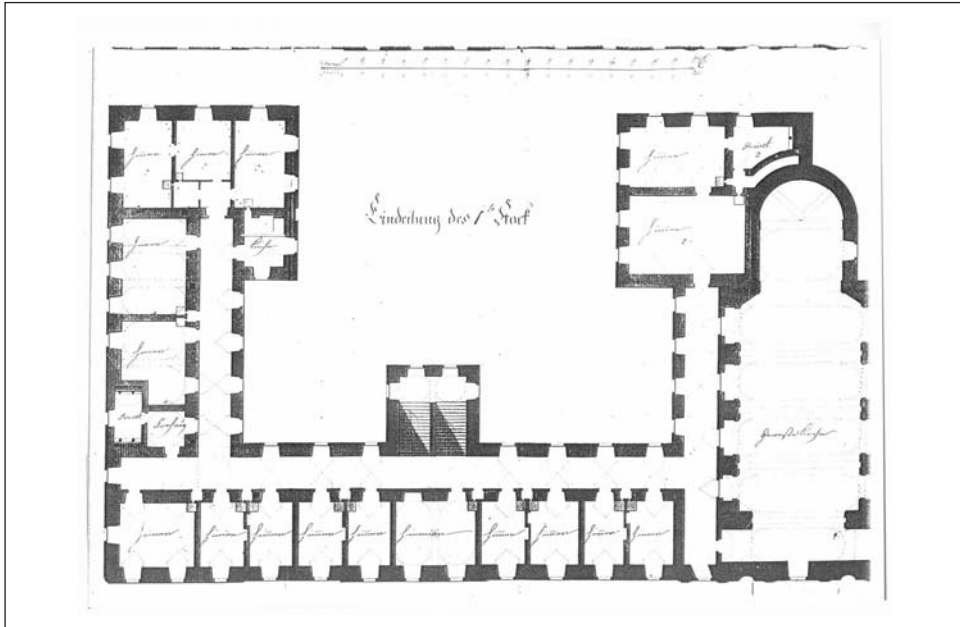
A templom belsejét 2001-ben ismét felújították, de a többszöri átalakító munkák ellenére ma is barokk kori állapotában áll: egyhajós elrendezésű, kétoldalt kis mélységű kápolnafülkékkel. Terét boltövekkel osztott csehsüveg-boltozatsor fedi. A szentély íves alaprajzú, előtte csehsüveg-boltozattal fedett négyzet foglal helyet. A külső homlokzatképzés emeletes pilaszteres rendszerű, a toronyközben barokk csigás és íves oromzattal. A tornyokat barokk hagymasisakok zárják le.

A rendház oldalfolyosós rendszerű, mindhárom emelete boltozott, barokk keresztboltozatok, fiókos dongaboltozatok és csehsüveg-boltozatok váltakozó rendszerével. Egyetlen eredeti barokk kori emléke a főlépcsőház vert vasrácskapuja, amit a pálosok címere díszít. Király utcai főhomlokzatának középső részét két emeletson átvonuló konzolos pilaszter rendszer tagolja.¹⁸ A volt kolostorban jelenleg a Széchenyi István Gimnázium működik.

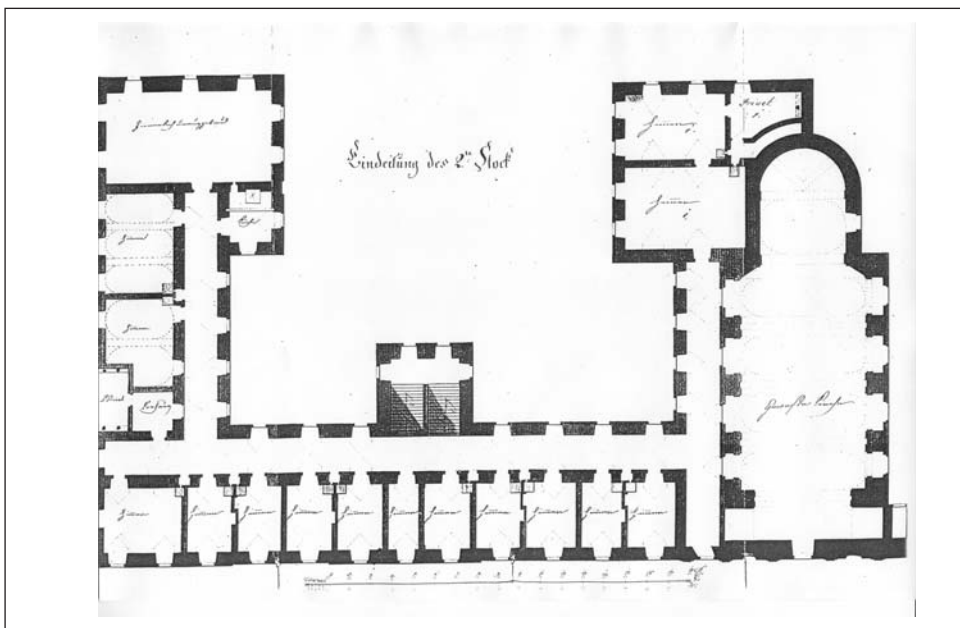
¹⁸ PKL Gosztanyi-hagyaték, C.V.1.6.

A PÉCSI PÁLOS RENDHÁZ ÉS TEMPLOM

A volt pálos rendház és templom földszinti alaprajza, mai állapotában

A volt pálos rendház és templom emeleti alaprajza, mai állapotában

T. MÉREY KLÁRA

PÉCS KATONASZEMMEL A 18-19. SZÁZAD FORDULÓJÁN

A 18. század második felében a Magyarország iránti érdeklődés megnövekedett. Az az ország, amely közel kétszáz évig Európa peremének számított, a török birodalom nyugati részét alkotta, s ez állandó fenyegetettséget jelentett Európának, a 17. század végén már betelepülők, új hazát keresők célpontjává vált. Ettől kezdve, bár szórványos, de biztos hírek érkeztek erről a területre nyugatra, a családtagok üzenetei és levelei útján. Megjelentek Európa könyvpiacain a kíváncsi utazók angol, francia és német nyelven írott tudósításai Magyarországról, illetve annak egyes területeiről. A pontos és hivatalos tudósítások, a közvetlen és céltudatos helyzetfelmérések azonban hiányoztak, s ezt a politikai irányító hatalom nélkülözte elsősorban.

II. József császár, a mi kalapos királyunk, aki nem tette le a koronázási esküt, a trónörököségének hosszú éveit során hosszú utazásokat tett álnéven a reménybeli birodalma területén. Hazánkban is többször járt, rangrejtve. E utazásai során maga is tapasztalta azt, hogy ha hadjáratot akarna indítani a török ellen, akkor nem nélkülözheti a pontos helyismeretet, vagyis katonai felmérésre van szükség. Így született meg az a rendelkezés, amelynek során katonai felméréssel bízta meg a monarchia hadseregének ehhez értő tisztjeit. 1782-ben kezdte el ennek munkálatait hazánk területén a **Neu** alezredes által vezetett „stáb”. A 18. századi Magyarországról 963 térképszelvény készült el a katonai felmérések során. E munkát 60 tiszt végezte el és teljesítményük évi átlagban, személyenként 5 szelvény volt.¹

E katonai felmérés célja elsősorban a terület hadászati szempontból történő megismerése és megismertetése volt. Első feltétele volt a pontosság, amihez a terület bejárására volt szükség. A térképszelvényekhez pontos leírás csatlakozott, amely viszont a Haditanács 1764. május 13-án kelt, vagyis még Mária Terézia idején hozott rendeletén alapult.²

Milyenek látták ekkor a katonai felmérést e területen végző katonatisztek és segítők Pécs városát?

E kérdés megválaszolásához előbb fel kell vázolnunk városunk más forrásokból megismert adatait. Pécs 1780-tól szabad királyi város volt, egyetlen ilyen státusban levő település a Dél-Dunántúlon. Az első, ugyancsak II. József által elrendelt népszámlálás idején 1474 házat írtak össze a területén. Lakosainak száma ekkor 8853 fő volt, akik közül 564 fő volt „idegen”, vagyis több volt az ideiglenesen

*Ez a tanulmány a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány támogatásával készült.
A képek nyomdai előkészítését Fonyódi Valéria végezte.*

¹ Csendes László: Térképhistória. Budapest, 1980. 109-115.p.

² Gábor Imre–Horváth Árpád: A haditérképek története. Budapest, 1979. 113-114.p.

Pécs az első katonai felmérés térképábrázolásán, 1784.

ott-tartózkodók száma (diák, kereskedő, munkavállaló stb.), mint az ugyancsak ideiglenesen távollevőké (103 fő).³ Házainak számát tekintve az ország akkor 61 szabad királyi városai között a 15. helyen állt, míg népességének száma szerint a 19. helyet foglalta el.⁴

A katonai felmérés városunkat ábrázoló térképszelvényén, (X. oszlop, 33. sectio) annak délkeleti részén feküdt. Ezen a térképen egy északról déli irányban haladó vízfolyás kettéosztja a várost. A nyugati részét magyar, ahogyan feljegyezték: Ungarisch Pécsnek, a keleti részt német Pécsnek (Deutsche Fünfkirchen) jelölték, feltüntetve itt e város „szláv” nevét (Pet Kostely) is. A keleti városrésztől északkeletre jelöltek egy puskaportornyot, s ebben az irányban, de dél felé feküdt Üszög falu is. E keleti városrésztől déli irányban találunk a térképen Rudera megjelöléssel egy romot. Sajnos a szöveges rész nem közli, hogy milyen épület romjai feküdtek ott.

Érdeemes áttekintenünk, hogy mit tartottak fontosnak a térképhez készített leírás készítői a szelvényhez tartozó úgynevezett Beschreibung szövegében megemlíteni.

Ez a szöveges leírás a már említett 1764. évi rendelet alapján összeállított nyolc kérdés köré csoportosult.

Az 1. kérdés az egyes településektől való *távolság* után érdeklődött. Ez egyben a városba vezető utak irányáról is képet ad. Ezek megismerése valóban nagyon fontos lehetett a hadvezetőség számára, nekünk pedig értékes információkkal szolgál Pécs akkori kapcsolatairól. A távolság mérésére az „óra” (Stunde) szol-

³ Danyi Dezső–Dávid Zoltán: Az első magyarországi népszámlálás (1784-1786). Budapest, 1960. 368.p.

⁴ U.o. 368.p.

gált. A távolságot mindig az egyes helységek közepétől a másiknak a közepéig számították. A katonai felmérést végzők Pécs távolságát 13 kiemelt helységtől jegyezték fel. A számítások alapján ez a mértékegység annyit jelentett, hogy a katonák egy óra alatt gyalog 5 kilométer utat tettek meg.⁵ Ráczváros áll az első helyen a távolságok feltüntetésénél. Pécstől ennek távolságát 3/4 órában (vagyis mai mértékegységünk szerint 3,75 km) jelölték meg. Pécs Pellérdtől 2 1/4, Keszütől 2, Málomtól 1 1/2, Árpádtól és Üszögtől 1-1, Nagykozártól 1 3/4, Bogádtól 1 1/4, Somogy falutól 2, Szabolcstól 1 1/4, a térképen jelölt kocsmától 3/4, Mánfától és Budafától egyaránt 3-3 óra távolságban volt akkor.

A táblázatos kimutatás 2. pontjában a *szilárd anyagból készült épületeket* kellett felsorolni. Pécs esetében erre feltűnően rövid a válasz. A hadmérnök a fontosabb épületek felsorolása helyett röviden közli, hogy a várost körfal (Ringmauer) veszi körül és az előváros nagyobb része is szilárd anyagból épült.

A 3. pont a város *vizei* után érdeklődik. E rovatban feljegyzettek szerint ezeknek a településeknek sok jó forrása van. (A Brunnen szót használja a szövegben, ami kutat és forrást is jelent.) Kiemeli ezek jó minőségű vizét, megemlítve azt, hogy hasonlóan jó tulajdonságúak a hegyről lefolyó patakok vizei is. Különösen értékes az a patak, amely a Tettye hegy alatti kövecses területen ered, s itt különösen kiemeli azt, hogy ez „mindenre használható”. Itt ki kell térnem arra, hogy ebben a leírásban ennek a köves helynek nevét is megemlíti a leírás készítője, de ez a rendelkezésemre álló másolati példányban olvashatatlan volt. A Tettye forrás kiválóságát azonban az is bizonyítja, hogy közel száz évvel később Pécs város történetének írója a következőket jegyezte fel: „Az összes pécsi források között a legnevezetesebb az, mely a Tettye plató felső, észak-nyugati felében kagylómész katlan-féle szélesbítésből tör elő. E forrás a Tettye forrás, amelynek nagy vízbősége miatt Pécs történetében nem kis szerep jutott.”⁶ Egy, a 19. század negyvenes éveiben készült munka külön kitért arra, hogy a pécsi patak „rendes, csinált mederben folydogál, s számos liszt, fűrész, kalló és papiros malmokat” forgat.⁷

A 4. pont az *erdőkkel* foglalkozik. A leírás készítője feljegyzi, hogy a Mecsek hegység háromoldalú lejtőin, a szőlőkön kívül mészkő (Kalk) van, s csak helyenként található rajta alacsony tölgy és bokor. Ezek növik be a hegy oldalait, éppen úgy, mint a mélyedésben Kantavárat. Efelett más magaslat is van, amelyet Városerdőnek neveznek. Ezek az erdős területek, részint magas törzsű fák, részint a hegység meredeksége miatt a kijelölt helyen kívül sehol sem járhatók.

Az 5. pont a *rétekről* kíván felvilágosítást adni. A leírás készítője szerint a város közelében levő rétek nagyrészt szárazak, a patak irányában fekvők kissé nedvesek. Az úgynevezett mocsár-malomnál iszaposak a rétek. Ugyanilyenek a patakon túl, Árpád irányában fekvő rétek.

⁵ E kérdéskörnek nagy szakmai irodalma van, melyre most nem kívánok kitérni. Tájékoztatóként csak annyit jegyzek meg, hogy a Pallas Nagy Lexikon 11.köt. 439.p. szerint a monarchiában a katonák lépéseit úgy határozták meg, hogy „rendes lépéssel” 1 óra alatt 5 kilométer távolságot tegyenek meg.

⁶ Ágh Timót: Emléklapok Pécs sz. kir. város múltjából és jelenéből. Pécs, 1894. 12.p.

⁷ Fényes Elek: Magyar országnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. Pesten, 1841. I. kötet 3.p.

A 6. pont az *utakról, azok minőségéről* szól. Megemlíti elsőként a Rácvárosból Pécsre vezető utat, amelyet agyagosnak, de jól járhatónak jelez. A Pellérd felé vezető út Málom környékéig jó, de esős időben rossz. A Keszü felé vezető út ugyanilyen. Déli irányban Árpád falu felé agyagos a talaj, és az itt levő kis patakon nehézkes az átjárás. Űszög felé ugyancsak agyagos a talaj, de egyébként jó az út. Kozár irányában az út talaja közepén agyagos, a szőlőknél meredek és kimosott, elhasznált, de egyébként jó.

A Bogárdnak elírt Bogád irányában két utat is említ a leírás. A városhoz közelebb eső a téglakunyhón túl a főútvonallal köti össze Pécsset, és addig jó állapotban van. A réten átvezető másik út többnyire nedves, a hegyeken átvivő szakasz az esőzések miatt meglehetősen kimosott, elhasznált állapotú, és ezért nagyon rossz.

Az északi irányban fekvő Somogy falu felé vivő út nagyrészt a főútvonallal halad együtt, s nincs a legjobb állapotban. Néhány helyen nagyon elhasznált. A főútvonalból hamarosan egy, majd a szőlőknél egy másik mély út vezet lefelé. Ez a hegyről levezető út meglehetősen meredek, elhasznált, de a talaja szilárd. A Szabolcs falu irányába tartó útnak több mint a fele főút (postaút), s ezek az utak általában jók.

A 7. pont a környező *hegyekről* kér felvilágosítást, részletes jelentést, természetesen elsősorban hadászati szempontból. E szerint a Mecsek hegység egésze kemény, s e hegység legmagasabb pontjáról a környék 7 mérföldnyi távolságban áttekinthető.⁸ A hegységnek ez a része a leírás szerint nagyon meredek, a hegy háta és oldalai is kövesek, illetve sziklásak. A város felé eső oldala kevésbé meredek, mint a túloldali része, amely csaknem megmászhatatlan. A magas hegy a Havi hegy (Schneeberg) és a Bitó hegy (Galgenberg) felé húzódva a síkságban vesz el. A többi hegyoldal, amelynek lábánál fekszik a város, majdnem olyan magasan dominál, vagyis uralkodik a síkság felett, mint az előbbi s a többi hegy. A leírás készítője név szerint említi a Kálvária hegyet, majd ismét említi a Havi hegyet, amelyen egy kápolna áll. Megemlíti, hogy a Tettye hegy alatt egy négyszögletes épület található, kör alakban kiképzett, előretolt toronnyal, melyet védelmet szolgáló eszközökkel láttak el, de ezeknek ma már nincs semmi jelentősége, fúzi hozzá az akkori hadászati viszonyokat jól ismerő katonatiszt. A magaslat várossal szembeni oldaláról a Siklóstra vezető útra húzódik, és itt a legdominánsabb. Itt meg kell jegyeznem azt, hogy a magaslati, ún. domináló, kiemelkedő pontoknak az akkori hadászatban különösen nagy szerepe volt a csapatmozgások megfigyelésében.

Az utolsó, a 8. pont a *megjegyzéseket* tartalmazza. Ez a rovat szokatlanul zsúfolt és nagyon nehezen olvasható. A várost körfal övezi, hangzik a jelentés, s amellet még egy többnyire száraz árok is körbe veszi, amely még a régi város maradványa. Ma az már nem használható a város védelmére, még ha az idők folyamán a város lakói rá is szorulnának arra. Ismét megjegyzi azt, hogy a hegy felé vezető utak kövesek és meredek, amelyeket az eső gyakorta kimos, annyira, hogy egyes helyeken már alig felismerhetők. A hegy gerincén, a magas törzsű fák között átvezető utak azonban általában jók. Az a főútvonal, amely a Pécsváradi előváros-

⁸ Egy osztrák mérföld 7,5 km, a négyszög mérföld 57,54 hektár a mi mértékegységeink szerint. In: Bogdán István: Régi magyar mértékek. Budapest, 1987. 58.p.; 73.p.

ból balra kikanyarodva a Göltz (?) hegyen vezet át, valamivel jobb az előbb említett teknél, nem annyira „hegyes” (gebürgicht). A Siklós felé vezető út a magaslati részen nagyon elhasznált, kimosott, a talaj agyagos és az út nagyon rossz. A mocsaras területet vízmosásos részek kísérik. A jelentés szövege ezt követően annyira olvashatatlanná válik, hogy az erre a tájra vonatkozó, a tapasztalatok szerint gyakorlati megjegyzéseket szó szerint nem tudom idézni. Az egyes olvasható szavak alapján úgy tűnik, hogy e mocsaras területek átjárhatóságával foglalkozik, és a város ez irányból való megközelíthetőségének nehézségeit vázolja.⁹

Ezzel Pécs városának ismertetése, leírása be is fejeződik. Szükszavú beszámoló ez, amely csupán a város természeti helyzetét méri fel és szigorúan katonai szempontokat vesz figyelembe ismertetője megírásakor. Mint láttuk, a katonai felmérést végző mérnökök csak azt tartották fontosnak feljegyezni, amit katonai szempontból lényegesnek tartottak.

Ugyanabban az évben, amikor a katonai felmérés anyagát területünkön befejezték, adták ki az első lexikont Pozsonyban, amely hazánk településeinek történetét és értékeit veszi számba.¹⁰

A német nyelvű lexikon szerzője a Fünfkirchen címszó alatt áttekintette a város múltját. Megemlékezett arról, hogy 1009-ben Szent István itt püspökséget alapított, sőt még a püspökök névsorát is közölte, kiemelve közülük a szerinte legérdeműsabbakat, és méltatta tetteiket. Foglalkozott **I. Lajos** királyunk itteni egyetem-alapításával. Megemlítette azt, hogy ennek az egyetemnek 300 diákja esett el a mohácsi csataterén 1526-ban.

Foglalkozott a város templomaival, megemlítve az akkor még álló 12 török mecsetet. A török fürdők és kutak akkor még meglévő maradványairól is beszámolt, amelyek „török módra épített fülkékben láthatók”.

Megemlíti, hogy a magas hegy lábánál, a püspökkertben, az ún. Tettye téren, ahol egy püspöki palota romjai találhatók, van egy „forrásgrotta”, ahol a víz túlfolyása a budai elővárosban patakként halad. Ugyanakkor ez több fontos malmot is hajt.

A lexikonban említés történik az elővárosok „kényelmes kocsmáiról”, vagyis vendégfogadóiról. Külön kiemeli, hogy a városban sóhivatal, postakocsi-állomás és pénzverde található. A piktoqram, az egyes fogalmat kifejező jel még azt is ábrázolja, hogy ebben az azelőtt püspöki városban a katolikus templomok mellett görögkeleti templom is volt a 18. század végén. S ott szerepel a városban folyó szőlőgazdálkodás jele is a szöveg végén.

Érdemes még kiemelnünk a város ismertetésének záró szövegét, amely szerint **Szulimán** török hadvezér „földi paradicsomnak” nevezte ezt a szépfekvésű vidéket. S hangsúlyozottan emelte ki azt e lexikon szerzője, hogy Magyarországon mai napig él az a közmondás: „Németnek Bécs, magyarnak Pécs”. S ez a mondás ennek a településnek „külön hírnevet ad” – fejezi be a városunkról írott szócikkét **Korabinszky**.¹¹

⁹ Az első katonai felmérés térkép- és leírás-anyagának másolata. Hadtörténelmi Intézet Levéltára.

¹⁰ J. M. Korabinszky: Geographisch–Historisches und Produkten Lexikon von Ungarn. Pressburg, 1786. 186-188.p.

¹¹ Itt említem meg, hogy Korabinszkyról és munkáiról, közöttük lexikonáról is Hábel János tollából jelent meg színvonalas és részletes ismertetés a Pécsi Szemle 2002. tavaszi számában.

Alig néhány évvel később **Vályi András**nak, a pesti egyetem első magyar nyelv- és irodalom tanárának szerkesztésében megjelent *Magyar országnak leírása* című lexikonban ugyancsak hosszú szócikket találunk városunkról.

Ez a leírás elsősorban a város történetét és épületeit vette számba. Nemcsak az egyházi, hanem az akkor már nagyszámú világi épületeit is (városháza, akadémia, stb.) „Lakosai e Városnak szorgalmatosak mind a kereskedésben, mind pedig a gazdálkodásban: melyet a Városnak gazdagodása szépen nyilvánít”, hangzik e leírás szövege. „Harmintzad és Postaház is vagyon itten. Határja jó termékenységű, vidékje gyönyörű, borai, kivált az úgynevezett Arany hegyén nevezetesek teremnek, gyümölcsök bőven van, javaik külömbfélék, piatzok helyben, országos és heti vásárjaik hasznosak, s valóban kedves lakóhelyet szolgáltat többnyire magyar, számos rátz és kevés német Lakosainak.”¹²

E lexikonokat, összefoglaló munkákat követően hamarosan újabb katonai felmérésre került sor hazánkban. Ezt már a közvetlen katonai szükség hívta életre. A napóleoni háborúk idején a II. József korában készült térképek (ládákba csomagoltan) kétszer járták meg az utat Bécsből az Újvidék melletti Pétervár erődbe és vissza, és így őrizték meg titkosságukat. Ugyanakkor a francia Grand Armeé, Napóleon hadseregének tisztjei a legújabb térképekkel felszerelten érkeztek a Dunántúlra.

Térképek nélkül pedig nem lehetett sikerrel harcolni, erre az osztrák hadvezetésnek is rá kellett jönnie. 1806-ben **I. Ferenc** király ismét katonai felmérést rendelt el. Országunk területén újból megjelentek a hadmérnökök. A felvétel első időszaka a francia háborúk rövid „hullaszünetére” esett. 1810-1812-ből fennmaradt ennek első anyaga, s ebben Pécsről is találunk beszámolót.

A térképek ebben a második felmérésben jóval később készültek el, mint a környezetről készített feljegyzések. Ezeknek akkor közvetlen és gyors segítség volt a feladata s ezt a táblázatokba tömörített adatok is jelzik előre. A katonatiszteknek ekkor a terület lakosairól, azok számáról, a települések befogadó-képességéről (a házak és istállók számáról), továbbá az ott található állatok, illetve a kórház céljaira átalakítható épületek, az igénybe vehető magtárak számáról kellett felmérést készíteni, konkrét számokkal tudósítani.

Pécs városában ekkor 1200 házat és 1000 istállót tüntettek fel. Szükség esetén 10 000 katonát és 2500 lovat lehetett benne elhelyezni. A város állatállományát ekkor 200 lóra és 250 igavonóra becsülték a felmérést végző hadfiak.¹³

A város lakosainak számát ekkor 16 000 főre becsülték, mégpedig 9000 férfit és 7000 nőt tüntettek fel benne. Ez a becslés némiképp ellentmond az eddigi hivatalos adatoknak, mert például 1785-86-ban, az első népszámlálás idején még csak 1475 házat és 8853 lakost jegyeztek fel ebben a városban. Ilyen nagy lélekszám, és főként házszámnövekedés elképzelhetetlennek tűnik. S lapozzuk fel **Rumy Károlynak**, a keszthelyi Georgicon tanárának 1809-ben kiadott jeles szótárát, amelyben az osztrák császárság és ezen belül hazánk városainak, falvainak,

¹² Vályi András: Magyar Országnak leírása. 3. kötet. Buda, 1799. 41-42.p.

¹³ E katonai felmérés forrásai és feldolgozása megtalálható: T. Mérey Klára: Baranya megye útjai és útmenti települései a 19. század elején. Pécs, 2000. című kötetben.

Pécs a második katonai felmérés térképén, a 19. század közepén

várainak stb. fontosabb adatait sorolta fel.¹⁴ Közlése szerint Pécssett a 19. század elején 2000 ház állott, és 9000 lakos élt. Könnyen elképzelhető, hogy Pécs lakosainak számát a hadmérnök azért becsülte olyan magasra, mert az – mint kereskedelmi és kulturális központ – éppen ott-tartózkodása idején nagyon zsúfolt volt, többen tartózkodhattak benne, mint az állandó lakosai.

Ez a katonai jelentés is kitért arra, hogy Pécs közlekedési szempontból hogyan helyezkedik el. Feljegyezték azt, hogy a város felé az átjárás nyitott, de nagyon szűk. A várost várfal és várak veszi körül. A város falának egy része azonban már „beépült”, vagyis a középkori falat megbontották. E jelentés szavai szerint nyáron, száraz időjárás esetén – bizonyos előmunkálatokat követően – a város kikerülhető. Északról egy magas hegység „uralja”, ez dominál, nyilvánvalóan emiatt is célszerű a hadak számára annak kikerülése.

Az épületek feljegyzésekor kiemeli a jelentés készítője, hogy Pécssett több, kórháznak alkalmas épület található. Fel is sorolja a legfontosabbakat: az egyetem, a szeminárium, a megyeháza, a püspöki palota, a pálos kolostor, egy kaszánya épülete. Megemlíti még azt is, hogy ezek mellett több jelentékeny épület található a városban, úgyhogy ezek együttesen 10 000 férfit befogadó kórház átalakítására tehetőek alkalmassá.

¹⁴Rumy, Karl: Geographisch-Statistisches Wörterbuch des österreichischen Kaiserstaaten oder alphabetische Darstellung der Provinzen, Städte, merkwürdigen Flecken, Dörfer, Schlösser, Berge, Flüsse, Seen, Grotten u.s.w. des österreichischen Kaiserthumes. Wien, 1809. 299-300.p.

Ugyancsak néhány nagy magtár is van Pécsen, amelyek részint a vármegyéhez, részint a papsághoz tartoznak (nyilván a terménytizedek begyűjtésére szolgáltak), s amelyeket háború esetén magazinokká, katonai raktárakká lehetett átalakítani, amint ezt a katonai felmérést végző katonatiszt javasolta.

Pár szót ír ez a jelentés Pécs akkori lakosairól is. Ezek egészséges, munkás emberek, akik alkalmasak a földművelésre. Sokan foglalkoznak a városban kézművességgel, szőlőműveléssel és kereskedéssel. A vármegye háza is itt áll, s mellette az alispán, több kanonok, plébános és káplán lakóhelye. A lakosság többsége katolikus vallású. A város déli részén kukoricaföldek vannak, az északi irányban fekvő magas hegyek oldalain pedig szőlőültetvények.

Ilyennek látta városunkat egy idegen, idevezényelt katonatiszt!

A második katonai felmérés előkészítő anyagában azonban még további adatok találhatóak Pécsről. Megtudjuk róla, hogy az akkori Dunántúl kilenc szabad királyi városa között ez volt, a megalapításának évét tekintve a kilencedik.¹⁵

A gazdasági életről készített összefoglaló jelentésben a mezőgazdaságnál Pécs-et kétszer is említik: A Dunántúlon safrány csak Pécs környékén található. Ez ott mint festő- és gyógynövény a szabadban, vadon nőtt. Egyedül Pécs környékén kísérleteztek gyapot termesztésével.

A kereskedelem kiemelt helyei között a jelentés nem említi Pécs-et. A nagy, nemzetközi kereskedelmi útvonalak – nyilvánvalóan a Mecsek miatt – elkerülték ezt a várost, Somogy megyén és Nagykanizsán haladtak keresztül. Noha bizonyos, hogy Pécs, mint piachely jelentős volt, de nem volt országos jelentősége.

Az ipara azonban országos jelentőségű volt. A jelentésben kiemelten szerepel a bőripara, amelynek még a török uralom idejére nyúltak vissza a száalai, és a papírmalma.

A katonai jelentés kultúrával foglalkozó fejezete Péccsel mint a Dunántúl egyik kulturális téren kiemelkedő városával foglalkozik. Feljegyeztek ebben a városban egy premier iskolát, egy gimnáziumot és egy archív gimnáziumot. Kiemelte ez a jelentés azt, hogy a város püspöki székhely. A szerzetesrendek II. József általi feloszlatása után, a 19. század első évtizedében már két szerzetesrend volt ismét Pécsen: a ferencesek és az irgalmasok. Mindkettőnek volt kolostora, s az utóbbinak kórháza is. Mindez kulturális centrum jellegét adott a városnak.

Az 1810-es években készült katonai jelentés már több oldalán mutatja be városunkat, mint ahogyan azt „elődei”, az első katonai felmérés készítői tették. Ez pedig arra mutat, hogy ez a hazánk délnyugati részén fekvő város már levetkőzte a „keleti város” jellegét, és ismét beletagozódott Európa egészébe, amelyből időnként a keletől érkező támadások miatt kényszerűen vállalt „védőbástya szerepkör” kiszakította.

Az idelátogató katonák szeme is olyannak látta városunkat, mint amilyen mindig is volt: a Mecsek lábánál fekvő, természeti szépségekkel és adottságokkal megáldott, gyönyörű városnak, amelyet szorgalmas és békés lakói esetenként valóban „földi paradicsommá” alakíthattak.

¹⁵ Bécs, Kriegarchiv, Kartensammlung, K VII.k. 116/E

RAYMAN JÁNOS

TÖREKVÉSEK A PÉCS–MOHÁCSI VASÚT LÉTREHOZÁSÁRA 1842 ÉS 1853 KÖZÖTT

A magyar vasútépítés története tulajdonképpen számos kitűnő munka nyomán, viszonylag jól ismert területe gazdaság- és ipartörténetünknek. A pécs–mohácsi vasútról is ugyanez mondható el. Azonban úgy véljük, néhány érdekes adattal kiegészítve, a kép még árnyaltabbá válhat.

Nagyon leegyszerűsítve azt mondhatjuk:, a pécs–mohácsi vasút építéséről annyit tudunk, hogy az Első Dunagőzhajózási Társaság, saját, jól felfogott érdekében a pécsi szénbányáitól vasutat teremtett a Dunáig, hogy hajóit elláthassa szénrel.

Azért ez a történet régebbre nyúlik vissza, és az építkezés előkészítésében Pécs város törekvő polgársága és a – hasonló érdekek miatt – a földbirtokosok egy jelentős része is szerepet vállalt, amelyet az önkényuralom évei alatt nem tudott folytatni. Csak az osztrák érdekeltségű és tőkeerős társaság volt képes az építkezés véghezvitelére, miután a korábbi erőfeszítések minden eredményét is ráfordítás nélkül birtokba vette.

A magyar vasútépítésben fontos, korai, de nem országos összeköttetést jelentő fővonal a mohácsi vasút megépítése. Története három periódusra osztható:

1. 1842–1846. Pécs és Baranya a Budapest–Fiume közt tervezett állami vasútvonal részeként szeretnék a pécs–mohácsi vonalszakaszt megépíttetni.
2. 1846–1853. A Pécsi Vasútépítő Részvénytársulat megalakulása és előkészítő munkái.
3. 1853–1858. A DGT megépíti és üzembe helyezi a vasútvonalat.

Az első szakasz története sem ismeretlen. **Pakucs Béla** 1938-ban leírta az előzményeket.¹ Bár sajnálatos módon kicsit úgy állította be, hogy ez az első pécsi vasútépítési terv nem volt reális törekvés, a kor divatjának engedő mániákus vasútépítő mozgalom helyi vadhajításának tekintette, amely Magyarországon is valóságos járványként söpört végig, mint egész Európán. Ezért megkíséreljük röviden vázolni az eseményeket. De nem győzzük hangsúlyozni, hogy Magyarországon a vasútépítés sokkal nehezebb körülmények között kezdődött, mint szinte bárhol Európában. Az Ausztriától való függés mellett a feudális privilégiumok sora, a tőkehiány és a szakértelem hiánya gátolta, vagy legalább is lassította. Ezért úgy véljük, kár lenne ennek a kornak a vállalkozó szellemét, az ország gazdaságának fejlődését célzó igyekezetet mániákusok képzelgéseként kezelni.

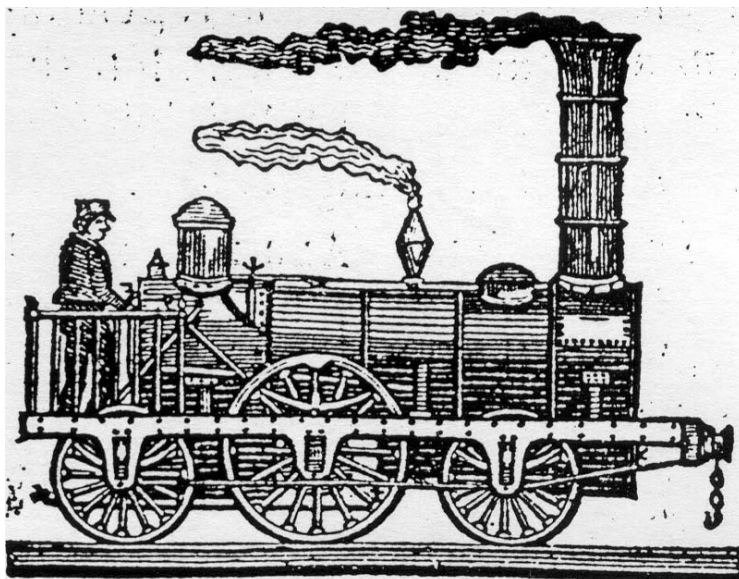
A VASÚTÉPÍTÉS KEZDETI LÉPÉSEI BARANYÁBAN. 1842–1846.

A vasút Angliából indult világhódító útjára, miután **George Stephenson** 1814-ben elkészítette az első gőzmozdonyt, és 1824-ben útnak indult az első vonat is a vaspályán, Darlington és Stockton között. Hamarosan a kontinensen is kö-

¹ Pakucs Béla: Pécsi vasútterv 1842-ban. In: Pannonia, 4. (1938). 330-344.p.

TÖREKVÉSEK A PÉCS–MOHÁCSI VASÚT LÉTREHOZÁSÁRA

Mozdony rajza. Hírnök, 1845.

vették a példát: 1832-ben Franciaország, 1835-ben Belgium és Németország, majd 1838-ban Ausztria; és hatodikként magyar földön, 1846. július 15-én tette meg első útját a vasszekér Pest és Vác között. Akik létrehozták, szintén nem voltak mániákus álmodozók, csak tették a dolgukat, hihetetlen nehézségek között.

A harmincas években megindult gazdasági élénkülés kényszerítő erővel követelte meg az ország gazdasági tájainak termékcseréjét és a felesleg kiszállítását. Ez szükségessé tette a közlekedés teljes reformját, a közúthálózat korszerűsítése mellett a vasút hálózat megteremtését is.

Pécs városa és Baranya vármegye először Sopron vármegye 1842. január 10-én, majd Sopron város január 28-án kelt körlevelei útján találkozott a vasútépítéssel. (Természetesen eljutott ide a Duna bal és jobb partján tervezett vasútépítés sajtója és a támogatást kérő levelezése is, de a térséget nem érintette, ezért alig foglalkoztak vele.) A soproniak a Bécs–Trieszt között állami költségen kiépítendő osztrák állami vasútvonalat Magyarországon, azaz Sopron és Vas vármegyén keresztül szerették volna vezetni. Ennek a javasoltak a megvalósítása érdekében kérték a megyék és így Baranya támogatását is.² A pécsiek előbb úgy foglaltak állást, hogy támogatják a soproni követelést 1842. február 19-én megfogalmazott felirat tervezetben még az olvasható, „hogy hazánk kereskedelme fellendülhessen és kiteljesedhessen, cs. és k. felségednek jobbagyi alázattal könyörgünk, méltóztassék a bécs–trieszti vasútnak Magyarországon keresztül vitelét kegyelmesen elrendelni.” Majd a fiumei vasútügy megjelenése után újraértékelték a vasútépítésről alkotott vélemény-

² BML 412/1842, 513/1842. Pécs város tanácsának iratai.

nyüket, elsősorban **Kossuth** céltudatos sajtóhadjáratának hatására. Ekkor Pécssett is arra a következtetésre jutottak, hogy nem szabad a provinciális érdekű, csak néhány nyugati megyét érintő tervezettel veszélyeztetni a pest–fiumei vasút létrehozását, amely az egész országot átszeli, és ezért országos érdek a megépítése.

Közben 1842. június 13-án Fiume szabad kapitányság körlevelet intézett a magyar vármegyékhez és törvényhatóságokhoz, hogy együtt kérjék az uralkodót arra, hogy Magyarországon is államköltségen építsék meg a legfontosabb vasútvonalakat. Ezek közül a legfontosabbat, Pesttől Fiuméig, vagy szerényebb változatban legalább Eszékéről, esetleg Vukovártól Fiuméig létesítendő vonalat.³ A fiumei vasutat Buda–Fehérvár–Veszprém–Pápa–Keszthely–Nagykanizsa–Varasd–Zágráb–Károlyváros–Fiume vonalon képzelték el.

Pécs város tanácsa támogatásáról biztosította a fiumei vasút építését, de az útvonal megváltoztatását javasolta: Pest–Fehérvár–Pécs–Szigetvár–Károlyváros–Fiume. (A korabeli sajtóban és iratokban is legtöbbször a fővárosi állomás neve Pest, akkor is, ha az valójában a budai oldalon van.) A vasútügy tanulmányozására már korábban egy választmányt bízta meg. A választmány szakvéleménye szerint a városnak is és a megyének is ez az útvonal lenne kedvezőbb. **Berks Péter** kerületi bányaigazgató úgy vélte, hogy a „vasúti gőzkocsik indítására tüzelőszer elkerülhetetlenül szükséges, ennek legótsóbbikát a kőszent pedig a Pécsi hegyek akármely más-sal vetekedő jó minőségben és kisemfogyasztható mennyiségben előszolgálják [...] ugyanezen kőszénnel [...] a tengeri gőzösök számára gőz kocsikon ótsó szerrel Fiuméba szállítani lehetne.” Úgy találták, hogy az útvonal Pécs felé rövidebb és a ter-
reviszonyok is kedvezőbbek, ezért olcsóbb is. Végül arra a következtetésre jutot-tak, hogy a „pécsi hegyek kőszene óriási előny, mert a veszprémi vonalnak ilyen kő-
szene nincs.” Tehát az indítvány támogatásáról döntöttek, de Pécsen átvezető útvo-
nal megépítésével. Pécs város 1843. május 20-án küldte szét e tárgyban készült
nyomatott levelét a vármegyéknek, amelyben azt kérték, hogy követeik az ország-
gyűlésen „midőn a’ Pestfiumei vasút létrehozásának sürgőlése előforduland, a’ vo-
nalnak Pécsen léendő átvitelét indítványozzák.”⁴

Tolna megye átiratban jelezte is, hogy követeit utasította a javasolt útvonal pártolásra.⁵ Sőt a pécsi kereskedők testülete tovább ment: annak a véleményének adott hangot, hogy országos érdek a nyomvonal megváltoztatása Mohács érinté-
sével, a leginkább elfogadhatónak a Pest–Székesfehérvár–Mohács–Pécs–Fiume
vonalat tartották. Így a Dunántúl, a Tisza és Maros vidéke is, a Béga- és Ferenc-
csatornán összeköthető az Adriával.

Az országgyűlés a közköltségen építendő vasút ügyét végül is nem tárgyal-
ta, ezért a város által javasolt Pécsset érintő vonal az országgyűlés előtt fel sem me-
rült. A pécsi kereskedők éppen e miatt igyekeztek rávenni a vármegyét, hogy az el-
aludt ügyet bolygassák meg, és lépjenek fel az érdekében. De a megyei közgyűlés
már arról értesült, hogy a fiumei vasút magánerőből fog megépülni. Ezzel a Buda-
pest–Fiume vasút államköltségen történő megépítése meg is feneklett.

³ BML 2389/1842. Pécs város tanácsának iratai.

⁴ BML 1628/1843, 3013/1842. Pécs város tanácsának iratai.

⁵ BML 2604/1843. Pécs város tanácsának iratai.

TÖREKVÉSEK A PÉCS-MOHÁCSI VASÚT LÉTREHOZÁSÁRA

*Tekintetes Nemes Vármegye,
Kegyes Urak!*

A' Fiumei Kapitányság által Budapestről Fiuméig tervezett vasútnak létrehozása pártolására körlevél által felszólítva, minthogy a' vonalnak Fejérváron, Pécsen, Sziszekén, és Károly Városon keresztül léendő vitelét az egész Honnak minden eddig tervezett vonaloknál sokkal nagyobb hasznot hajtónak találjuk, mert az Pesttől fogva mintegy az országnak közép pontját vágva keresztül, ez által a' gabonadus Bánság- Bács- Somogy- Fehér, a' bortól gazdag Baranya- Tolna; továbbá Verőcze- Posega- Szerém, úgy Csanád, és Csongrád, de még más tiszamenti Tekintetes Megyék is a' Ferencz csatorna által kapcsolatba lévén, Pesttel, és Fiumével részint közvetve, részint közvetlenül érintkezésbe jönnének; a' Pécsen keresztül viendő vonal a' Veszprémen, Pápán, Keszthelyen, Nagy-Kanisán, Varasdón, Zágrábon, és Károlyvárosan keresztül vezetendő utnál semmivel sem lenne hosszabb, de a' Veszprémen át Fiuméig viendő utvonal a' sűrű heglánczok közbe jötte miatt, még a' kivihetőség is nagyobb költséggel, és fáradozással volna egybe-kötve; ellenben Pécstől a' legkönnyebb tájékon át vezetethetne Fiume felé, Pestről pedig a' Metseknel egyébb, mindazonáltal könnyen elsimítható gátja nemis akadna; azon felül a' Pécsi táj a' vonal építéséhez kellő igen jó mennyiségű, és csekélységért megszerezhető tölgyfákkal, és a' gőz-kocsik indítására megkívántató, de még árú cikkéis szolgálható, 's olcsó áron szerezhető kőszénnel felette bővelkedik, 's így koránt sem saját érdek, hanem egyenesen a' közös Hón javát tekintve, szerencsénk vagyon Ezen Tekintetes Nemes Vármegyét alázatosan megkérnünk, méltóztassék az országgyűlésre részéről kiküldött követ urakat pótolólag oda elutasítani: hogy az országgyűlésen, midőn a' Pestfiumei vasut létrehozásának sürgölése előforduland, a' vonalnak Pécsen léendő átvitelét indítványozzák, és illetőleg ebbéli indítványt pártolják. Többnyire kegyességébe ajánlottak mély tisztelettel vagyunk. Pécsett 1843-dik Esztendei Majus hó 20-kán tartatott Tanácsülésünkben.

Ezen Tekintetes Nemes Vármegyének

*legalázatosabb szolgálói
Szabad Királyi Pécs Várossának
Birója, Polgármestere, Tanácsa,
és a' Választott község.*

Pécs körlevele a vármegyéhez

A PÉCS–MOHÁCSI VASÚTÉPÍTŐ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG 1846-1853.

Pécs elszigeteltségét az országos közlekedéstől a helyiek felismerték. A gőzhajózás megindulása után különösen fontossá vált a Dunával való összeköttetés megteremtése. Baranya úthálózatának egy részét még a római korból örökölte. De akkor birodalmi utak vezettek erre. Hiszen erre meneteltek a légiók Vindobona (Bécs) irányába a Róma–Sirmium–Mursa–Sopianae–Valcum–Savaria–Vindobona útvonalon, a Duna jobb partján végigvezető limes-út is Mohács térségében kanyarodott északra, Aquincum felé. A két országos útvonalat a mai Baranya térségében még helyi utak is összekötötték. Az egyik, amelyet a mai Pécs és Mohács között sejünk, nagyjából a mai 57-es út vonalán húzódott.

A hódoltság után kialakult úthálózatban már elkerülték Pécszet az országos főutak. Természetesen postautak érintették a térséget, **T. Mérey Klára** tanulmányában tízről is olvashatunk részletesen.⁶ Közülük számunkra csak három válik érdekessé.

1. Pécs–Siklós–Eszék; 2. Pécs–Szederkény–Mohács; 3. Eszék–Mohács–Buda

A Pécsről Mohácsra tartó országút nagyjából a hajdani római út nyomvonalát követve alakult ki, és máig fennálló útvonal. Ezen a postaúton hetente két alkalommal közlekedett postakocsi, Pécsről kedden és pénteken indult. Az út távolság adatait **Kotzián** mérnök alapos felméréséből már ebben az időben is jól ismerték.⁷

Pécs–Szederkény a postaúton 11 705 öl, Szederkény–Mohács pedig 9535 öl távolságra esett. Tehát Pécs és Mohács között az út 21 240 bécsi ölt tett ki, ami megfelelt 5 mérföld és 2 nyolcadmérőföldnek. Azaz mai mértékkel 40,2 km-nek.⁸ Ennyit kellett a Mecsek lábától a Dunáig megtenni, lovon vagy kocsival. Tehát minden áru, ami a Dunai hajózás útvonalán Mohácsra érkezett, ezen az úton keresztül szekerezve juthatott el Pécsre és természetesen viszont. A negyvenes években Fényes Elek szerint Mohácson évente 300 hajó kötött ki és rakodott. Mohács és Pécs között az áruszállítás 300 500 mázsára volt tehető. (1 mázsá=56 kg.)

Az országos sajtóból a negyvenes évek elején a pécsi olvasók értesülhettek az országot érintő vasútépítésről. Érdekessége miatt idézzük **Turkovics Lajos** mérnököt az 1843 évre összeállított vasúti jövedelmek kimutatásáról:

vasútvonal neve	téli 4 hónap	többi 8 hónap
Éjszaki vasút	439 000 ft	1 000 000 ft
Bécs–Glogniz	163 000 ft	683 000 ft
Linz–Budweis	74 740 ft	238 000 ft
Linz–Gmunden	60 344 ft	169 716 ft

⁶ T. Mérey Klára: Baranya megye útjai és útmenti települései a 19. sz. elején. BML 2000.; T. Mérey Klára: Pécs helyzete a Dél-Dunántúl közlekedési hálózatában a 19. sz. elején. Tanulmányok Pécs történetéből 2-3. Pécs Története Alapítvány Pécs, 1996. 17-22.p.

⁷ Kotzian József tekintetes nemes Baranya vármegye tisztii hites földmérője: Tekintetes nemes Baranya vármegyében lévő minden helységeknek magok körül való távolságát, öl számban mértföld és nyolczad mértföldben előadó könyvecskéje, melyet a tekintetes nemes Baranya vármegye mappája kidolgozása idejében, nagy részét a hodometer által mért és a többi részét az általam készült speciális mappából az utak tekervényes folyamatai utján, czirkalom által készítettem Pécsset, 1831-dik esztendőben. Budán, a Magyar Királyi Egyetem betűivel 1835.

⁸ Egy bécsi öl=1896 m, egy mérföld=4000 bécsi öl, és egy nyolcadmérőföld=500 öl.

Lipcse–Drezda 121 000 frt 470 000 frt⁹

A téli hónapok különválasztása a hajózási szünet hatásának érzékelésére szolgált. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1845-ben Pécsen rendezett vándorgyűlésén is téma volt a vasút. **Haas Mihály** ezt írta: „Midőn még arról álmodoztak sokan, hogy már néhány év múlva Pest és Fiume között vasút fogná előmozdítani a közlekedést [...] Berks úr azonnal megvizsgálta a Mecsek láncait és úgy találta, hogy Székről Bükkösd felé legkönnyebben vezethető a vonal Szent Lőrinc és Pécsnek.” Úgy tűnik 1882-ben sem tudtak jobb utat találni, amikor megépült a Budapest–Szentlőrinc között a vasút.¹⁰

A vándorgyűlésen tartott előadásán **Madarász András** a csetnek-pécsi vasgyár alapítója és igazgatója is Pécs és Mohács vasúti összeköttetésének szükségessége mellett érvelt, és annak a reményének adott hangot „hogy vaspályák ezen jeles város határán keresztül vonulandanak, a Dunát, a Drávát vele összekötendők.” Sőt Madarász a vasúti sínek gyártását is felajánlotta a vasgyárban.¹¹

Időközben a fiumei vasút ügyben annyi történt, hogy megalakult a Vukovár–Fiumei Vasút Egylet, országos részvényjegyzési sajtóhírvéréssel. Részvény gyűjtési ívét Pécsre is eljuttatták, de itt nem volt rá jelentkező. A Pécsen keresztül vezető pest–fiumei vasút vonalra a város az ország nádorának is adott be egy feliratot 1845. szeptember 1-jén, amelyhez csatolták a pécsi kereskedők levelét is, amelyben kéri a „vasútnak Pécsen leendő vonatását”.

Mindezek az események vezették oda Pécs és Baranya néhány jeles személyt, akik a gazdaság működésének fellendülését várták a vasúttól, hogy önállóítsák a Pécs–Mohács összeköttetésének megoldását.

A VASÚTÉPÍTŐ TÁRSASÁG MEGALAKULÁSA

1846. január 22-én Pécsen a Nemzeti Casino nagytermében székhelyi **Majláth György**, Baranya vármegye főispáni helyettese elnökletével, nagyatádi **Czindery László**, Somogy vármegye főispánja és a „nagy számban összejött ügybarát” előtt tartott tanácskozáson fontos állásfoglalás született. A „minden szépre s üdvösre fogékony e vidékbeli lakósok mindazt, ami a Hon és a vidék javára szolgál”, kívánták fölkarolni, és a tanácskozás úgy határozott, hogy „Honunk[at] kereskedésének pangásából s a mezőgazdaságnak tespedéséből [...] kiemelje a vasútnak létrehozása által” és a „Honi remény dús vidékén, jelesen Mohácstól Pécsig vasút készíttessék.”

Reith Ferdinánd, Madarász András vasgyári mérnöke a Pécs és Mohács közti területet előzetesen felmérte, és az 5 mérföld hosszú vaspálya építési költségét, mérföldenként 120 000 forinttal számolva 600 000 forintért tartotta megvalósíthatónak. Az előmunkálatokhoz szükséges előzetes terepfelvétel költségét 3000 forintba becsülték.

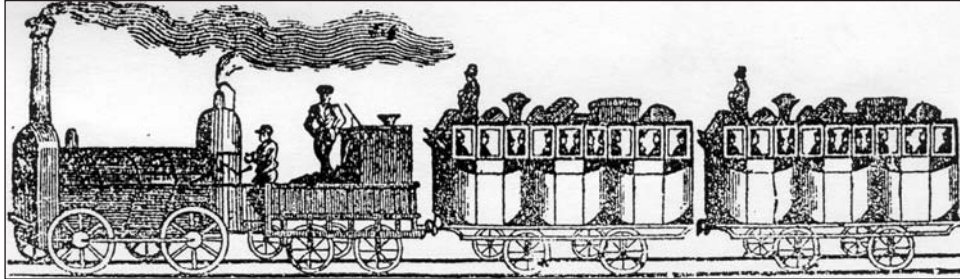
⁹ Turkovics Lajos m. k. mérnök: A fiumei vaspálya ügyében indulópontul Vukovár helyett Mohács javasoltatik. In: Jelenkor, 1845. július 17. 340-341.p.

¹⁰ Haas Mihály: Baranya földirati, statistikai és történeti tekintetben. Pécsen 1845. 89.p.

¹¹ Höbbling Miksa: Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Pécsen tartott hatodik nagy gyűlésének történeti vázlatai és munkálatai. Pécsen, 1846. 239.p.

RAYMAN JÁNOS

Személyvonat. Pesti Hírlap, 1846

Nagy Imre állította össze a vasút szükségességének indokolását, mely szerint fő célja az ipar és mezőgazdaság fellendítése. A vasútvonal megépülésével Mohács a dunai közlekedés miatt összeköti a dél-dunántúli megyéket Péccsel és majdan Fiumével. Pécs Fiuméhez 11 mérfölddel közelebb van, és az egész országon keresztülvetető útvonal a Bánát és Bácska szállítási igényeit is kiszolgálja. Pécs és Mohács 20 000 öl távolságra van. Az emelkedéseket 1000 ölenként 1-2, a legmeredekebb szakaszon Szederkénynél 4-5 hüvelyknyire becsülték. (Valószínű másolási hiba folytán lett az ölből hüvelyk, mert még ölben kifejezve is csak 4-5 ezrelékes lejtésértékek jöhettek ki). Azért ma tudjuk, hogy ennél valamivel rosszabb volt a helyzet. Fontos érvként szerepelt még, hogy Pécsett az építőanyag is rendelkezésre áll.

Érdekes adatokat olvashattunk a kereskedők által készített szállítási áruajtárkról és mennyiségekről. Pécs és Mohács között az éves szállítási igényt kétszer is felmérték és az alábbiakat kapták:

	1843-as adattal:	1847-ben:
Só	100 000 mázsa (1 mázsa=56 kg !)	80 000 mázsa
Rongy	1 500	1 500
Gabona	50 000	70 000
Bor	60 000	60 000
Gubacs	6 000	6 000
Bőr	2 000	2 000
Gyapjú	3 000	3 000
Kender	1 000	1 000
Repceolaj	3 000	3 000
Pálinka	5 000	5 000
Dohány	2 000	2 000
Kőszén	100 000	100 000
Portékák	20 000	20 000
Egyéb *	40 000	40 000
Marha, sertés stb.	-	20 000
Személyszállítás 2000 fő szállítási számvetése:		<u>8 000</u>
Összesen:	393 500	421 500 mázsa

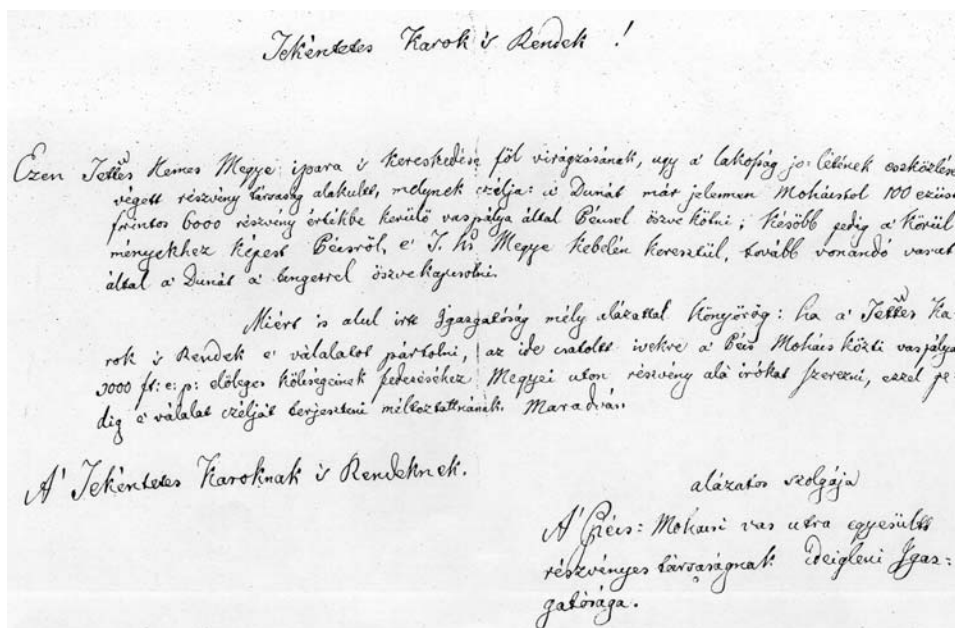
TÖREKVÉSEK A PÉCS-MOHÁCSI VASÚT LÉTREHOZÁSÁRA

* Méz, vászon, dinnye, hagyma, gyékény, kocsik, taligák, sajt, épület- és tűzifa, deszka, zsindey, lécz, hamuzsír stb.

Később még a csetnek-pécsi vasgyár által becsült 40 000 mázsa vasanyag és nyersvas szállítását is hozzátették a szállítandó mennyiséghez. De ezzel együtt úgy vélték, nem teljesen alaptalanul, hogy a Fiuméig megépített vonalon ennek többszöröse, szerintük mintegy tízszerese lehet a várható fuvar mennyisége.¹²

A tanácskozás eredményeként megalakították a vasútépítő részvénytársaságot és 1846. január 26-án terjesztették Pécs város tanácsulése elé azt a folyamodványt jóváhagyásra, amelyben bejelentették a „Pécs Mohácsi vas utra egyesült Részvényes társaság” megalakulását, „...ezen régi óhajtást teljesítendő, a vas utnak Mohácsról Pécsig, és a körülményekhez képest tovább leendő vonására és el készítésére, részvényes társaságba alakultunk.” Egyben megválasztották az ideiglenes igazgatóságot, amely a társaság nevében azt kérte, hogy a városi tanács „a vállalkozást segítse elő a csatolt részvényívre részvényesek szerzésével.”¹³

Ugyanakkor Baranya vármegyének is eljuttatták a bejelentést és kérelmet: „Ezen Tettes Nemes Megye ipara és kereskedése föl virágzásának, úgy a lakosság jólétének eszközlése végett részvénytársaság alakult, melynek célja: a Dunát már jelenben Moháccsal 100 ezüst forintos 6000 részvény értékbe kerülő vaspálya által Péccsel összekötni, később pedig a körülményekhez képest Pécsről a T. Ns.

A vasútépítő társaság a vármegyének bejelenteti megalakulását

¹² BML 1214/1848 Pécs város tanácsának iratai C és J melléklet.

¹³ BML 313/1846. Pécs város tanácsának iratai.

kezményit egyedül önmaguknak tulajdonítsák” – intézkedett a társaság a november 16-20 között tartott közgyűlésén.¹⁴

A részvények jegyzéséről pontos összesítésünk nincsen. A pécsi jegyzésekről nem lelhető semmilyen adat. A megye által a járásokhoz kiküldött jegyzési ívek lassan visszaérkeztek. Mohácson 3 részvényes 6 részvényt jegyzett, szinte hihetetlen, de a pécsi és siklói járásban nem sikerült egyetlen részvényt sem jegyeztetni! Szentlőrincen 11 részvény kelt el, a legtöbbet Dárdán, 17 részvényes 178 részvényt jegyzett, a baranyavári járásban külön még 12 részvényes 30 részvényt írt alá. Ebből tehát összesen 225 részvény aláírásáról van biztos tudomásunk. De ismeretlen az alakuló ülésen megjelentek által jegyzett részvények mennyisége, ahol az érdeklődő alapítók nyilván már nagyszámú részvényt jegyeztek. Mivel a munkálatokat elkezdték, aligha tévedünk, ha feltételezzük, hogy a kívánt összeg nagyjából összejött. Az aláírt részvények után fizetendő 30 krajcár is kezdtek gyűlni. Részben a megyei pénztáron keresztül, részben közvetlenül a Társaság pénztárában. Még 1848. január 22-én lefolyt tanácsülésen is foglalkozott a megye a részvények szerzésével, szolgabíráik útján.¹⁵

A társaság megalapítása nem maradt a megye kizárólagos eseménye, mivel az országos lapok, a *Pesti Napló*, a *Pesti Hírlap* és a *Pester Zeitung* több cikkben is beszámolt róla. Ezekből is kitűnik, hogy a pécsiek a vasút megépítésénél nem számítottak busás jövedelemre. Sőt a *Pester Zeitung* a pécsiek dicséretes buzgalmát arra akarta irányítani, hogy kifizetődőbb vállalkozásba fogjanak. Ha a Bajával szemközti partig építenek vasutat, az háromszor annyit jövedelmezne. Úgy tűnik, akkor is voltak jóstehetséggel megáldott újságírók.

A lapok sok adatot jól-rosszul átvettek a közgyűlésen elhangzottakból. Többek közt az is megjelent, hogy ezen a vonalon több árut szállítanak, mint Pozsony és Nagyszombat, vagy Linz és Gmunden között. Tájékoztattak a lapok arról is, hogy a részvények aláírása az alakuló ülésen már megkezdődött, és az új részvényesek elhatározták, hogy Baranya vármegyét is felkérlik részvények gyűjtésére, és arra, hogy lehetőleg vonja be a szomszédos megyéket is a jegyzésbe.¹⁶

ELŐMUNKÁLATOK MEGKEZDÉSE, TERVEZÉS

A vasútépítők az állami engedélyeztetés ügyében is eljárak. Ennek eredményeként 1846. június 16-án a magyar királyi helytartótanács levélben adott igazolást arról, hogy a „Mohácstól Pécsig húzandó vasútra keletkezett társaságnak, minthogy a vaspálya azon vonalak egyik részét teszi, melyek a 836 25ik Törv. Czikk által engedett törvényes kedvezményekben részesíthetők, az előzőleges felmérésekre és előkészületekre a kért engedelem megadatván, ezen város tanácsa ezennel felszólíttatik, hogy a társaság részéről a felmérésre kiküldendő egyéneknek törvény rendelte segítséget nyújtson.”

¹⁴ Pesti Hírlap, 1846. december 18. 403.p.

¹⁵ BML 394/1846 Baranya vármegye közgyűlésének iratai (bemutatták 1846. január 28-án).

Továbbá 1869/1846, 813/1847, 4575/1847.

¹⁶ Pesti Napló 1846. január 30. 70.p. és február 1. 74.p. Pesti Hírlap 1846. január 30. 70.p. és 1846. február 6. 86.p.

A vasútépítő társaság az engedélyről sürgősen értesítette a vármegyét is, és egyben azt kérte, hogy a kisajátításoknál a törvényes segítséget rendelje el, a vasút „vonalába eső épületek és földterületek kisajátítása körül támadható viszonyok kiegyenlítésére az alispán törvényes bizottságot küldjön ki.” Továbbá kérték **Lechner Gyula** és **Páday Károly** mérnökök részére a felmérés engedélyét kiadni, és abba a szükséges segítséget megadni. A várostól és megyétől kért és begyűjtött adatok birtokában a tényleges tervezést 1846. augusztus 12-én tartották lehetségesnek megkezdeni.¹⁷ A Társaság azért, hogy az előmunkálatokat lehetőleg az év végéig sikeresen be tudja fejezni, kéréssel fordult a vármegyéhez. Mivel „a kijelölt vonalak lejt mérése szükséges, [...] mérnöki eszközöket illy heventében bé nem szerezhettük...”. Az eszközök hiánya a munkát akadályozta. Ezért azt kérték a vármegyétől, hogy 15 napra, az előzetes felmérések befejezéséhez szükséges „lejt mérések” elvégzésére kölcsönözze a megye a tulajdonában lévő mérnöki eszközöket, egyben megígérték azt is, hogy jó állapotban fogják visszaadni.¹⁸

1847. február 10-én érkezett Baranya vármegyéhez **Beke Gábor** tervező és vállalkozó levele egy újabb vasúti összeköttetés létrehozásáról, a pest–újvidéki vasút építéséről. A tervet szerint 20 millió pengőforintra becsült építési költséget 500 forintos részvényekkel kívánták biztosítani.¹⁹

A vukovár–fiumei vasút ügye is folyt, a tervek közt szerepelt az is, hogy Eszék alá, a Dráva völgyébe vezetik a vasutat, így elképzelésük összefért a pécsi tervvel, de ebben a mohács–pécsi vonal csak szárnyvonal szerepet kapott. Egy 1847. november 4-én kelt emlékirat ismertette a vállalkozást, amely már építő társaságként működött.²⁰

1847. szeptember 21-én a Vasútépítő Egylet közgyűléséről megmaradt jegyzőkönyvből tudjuk, hogy a tervezésre és annak előkészítésére **Hieronymi Ottó Ferenc** mérnököt bízták meg, akit a helyszíni méréseknél helyettese, Lechner Gyula mérnök képviselt.²¹

Hieronymi elküldte nyilatkozatát a várható költségekről, a „tervezett vonal tájfekvési és a lejt méreti hossz szelvényi térképet.” E szerint Pécs 26,6 öllel fekszik magasabban, mint Mohács, közben keresztezik az utat „magas földhátak s mély völgyeletek.” Az Egerszegi földhát mint fő vízválasztó 34 öllel magasabb, mint Pécs, és 59 1/6 öllel, mint Mohács. A teljes vonal hosszát 5 egész 7/10 mérföldnek adták meg.

A leküzdendő szintkülönbségeket nem tartották túl kedvezőnek. Mivel a mohácsi lapály után É-ra is 15 öl emelkedésre lehetett számítani, völgyekkel szabadva, Bólynál és a Karasica völgye között ismét 8 4/6 öl a különbség, amely a völgy felé még 18 2/6 ölet esik. Pécsnél is a lassú emelkedés 12 ölnyi.

¹⁷ BML 2298/1846 Baranya vármegye közgyűlésének iratai. 1846. július 27.; Pécs város tanácsának iratai 3012/1846. és 2406/1846. és a 23518 sz. helytartótanácsi leirat.

¹⁸ BML 2893/1846. Baranya közgyűlésének iratai 1846. július 29.

¹⁹ BML 1894/1847 Baranya közgyűlésének iratai.

²⁰ BML 24/1848. Baranya közgyűlésének iratai.

²¹ Hieronymi Ottó Ferenc (Győr, 1803. – Buda, 1850.) mérnök. Részt vett a Duna és a Tisza felmérési munkáiban. Megtervezte az első magyarországi lóvontatású vasútvonalat 1844–47-ben Pozsony és Nagyszombat között. A Pest–Szolnok közötti vasútvét is ő készítette 1847-ben, Görgy hadtestében hadmérnökként tevékenykedett, ezért fogságba vetették, és az ott szerzett betegségében hunyt el.

TÖREKVÉSEK A PÉCS–MOHÁCSI VASÚT LÉTREHOZÁSÁRA

Ezért a tervező szerint 7-től 12 ölíg terjedő töltések és 4-5 öl mély bevágások várhatók. Kivéve Mohács térségét, ahol 4/10 mérföldnyi és a herendi szőlőket, ahol szintén 4/10 mérföldnyi szakaszon sík területen vihető a pálya.

Bár a tényleges nyomvonal rajza nincsen meg, de az itt olvashatókból elég egyértelműen következik, hogy nem közvetlenül a Szederkényen átvezető országút mellett tűzték ki, hanem attól délebbre. Bár a társaság mérnökeinek munkaerőre, nyersanyagok beszerzésére vonatkozó kérdései a mohácsi országút környékére korlátozódtak, legfeljebb 1–2 mérföldnyi távolságra (tehát 8–16 km-re), ezért eredetileg a nyomvonalat minden bizonnyal az említett országút közelében vezethették. A vonal hossza is gyakorlatilag Pécs–Mohács országúton mért távolságának felelt meg.

A várható költségekről is maradtak adatok. A kisajátítási költségeket számba véve, a teljes pályatest és a két pályaudvar területére 11 576 forintot állapítottak meg.²²

Az elvégzendő földmunkáknál 300 000 köböl föld megmozgatásával számoltak (tehát csaknem 2 millió m³!). Egy köböl föld megmozgatására átlagosan 1 ft 20 kr-árt figyelembe véve, az árokásást mindössze 4000 ft-ra becsülve, 404 000 ft-ot költség igényt kaptak eredményül. Az építkezés kőműves munkáit (hidak, vízátereszek) 50 000 ft-ból tartották elvégezhetőnek. A felépítmény munkálataira 53 270 ft szerepelt. Azt is számba vették, hogy milyen ipari háttér áll rendelkezésre. E szerint Pécs város határában 6 tégláégető kemence működik, amelyekben évente egy millió 500 ezer téglát és egy millió cserepet képesek előállítani. Vidéken Bólyban, Versenden, Bozsokon és Mohácson is vannak tégláégető kemencék. Versenden és Bozsokon évente 200 000 db téglát égetnek.²³

Tetemes összegre rúgott a felszerelés is. Állomások, őrlakok, „mozgony” fészek, vízforralók, mozdonyjavító műhely 60 000 ft-tal szerepelt a költségvetésben. A beszerzési árakból láthatóan 3 mozdonyt kívántak vásárolni összesen 60 000 forintért, 4 db 6 kerekű személyszállító kocsit 12 000 forintért és 30 db 6 kerekű teherkocsit 60 000 forintért. Tehát a felszerelésre 192 000 ft-ot szánva, a vasútépítés és felszerelés összesen 1 318 519 forintba került a kalkuláció szerint.

²² Egy jegyzék szerint a reménybeli kisajátítás ára. Egy hold (1200 □-öl) szőlőnek a vidéken 210 ft; szántóföldnek Pécssett 140 ft; vidéken 30 ft; rét Pécssett 250 ft; vidéken 30 ft; erdő Pécssett és vidéken 30 ft; legelő Pécssett 300 ft; vidéken 30 ft.

²³ Néhány adat bemutatásával képet kaphatunk a korabeli árakról és bérekről. Egy közönséges napszamos bére Pécssett 24 krajcár, vidéken 18 krajcár; egy kőműves legénynek a bére 36 kr; pallérnak 36 kr; ácslegénynek Pécssett 36 kr, vidéken 30 kr.

Viteldíj Mohácstól Pécsig mázsája 10 kr; egy kétlovas kocsi egész napi bére Pécssett 2 ft, vidéken 1 ft; egy pozsonyi mérő mész ára Pécssett és vidéken is 30 kr.

Egy köbláb homok vitele Pécssett 1½ kr; vidéken mérföldenként 2 kr; egy köböl kő ára Pécssett 3 ft; vidéken 3 ft 12 kr; egy köböl kő vitele Pécssett helyben 1 ft; vidékre mérföldenként 30 kr; egy köbláb faragott kő szállítása Pécssett 50 kr; vidéken 30 kr.

1000 db falba való téglá ára Pécssett 8 ft; fuvar 2 ft; vidéken 6 ft 24 kr; fuvar mérföldenként 4 ft; tetőfedő cserep 1000 db Pécssett 8 ft; fuvar 1 ft; vidéken 6 ft; fuvar mérföldenként 2 ft; egy öl tűzifa 5 ft; egy mérő kőszén fuvar nélkül 12 kr; a mesternek a bére ha általjában köbölként vállalják felépítenek egy köböl falat, ha anyagot is adnak Pécssett köböl 15 ft 20 kr; vidéken 21 ft 54 kr; égetett téglából Pécssett 26 ft; vidéken 37 ft 27 kr; ha anyagot nem adnak Pécssett köböl 6 ft; vidéken 6 ft 24 kr; téglából Pécssett 7 ft; vidéken 6 ft 24 kr; kemény épületfa egy köbláb Pécssett fuvarral együtt 16 kr; vidéken 10 kr; egy hét öles fenyő gerenda ára (vékonyabb vége 6 hüvelyk) Pécssett 4 ft; Mohácson 3 ft.

A vállalkozás eredményességére vonatkozóan is készült számítás. A számított befektetés összege után 5% haszon esetében 65 925 forint évi jövedelemre lett volna szükség. A becsült utasforgalom és teheráru alapján végzett számítás szerint a bevétel 56 835 forint 20 krajcárnak adódott. Ebből az összegből még szükséges volt levonni a működtetési költségekre 28 417 forintot (személyzet bérére, tüzelőanyagra, gépek és a szükséges pálya javítására), tehát a befektetett tőke törlesztése nélkül a jövedelem 28 417 forint-ra, vagyis a befektetett tőke 2,5%-ára olvadt volna le. Ezért úgy vélték, hogy a vasút tovább építése tudja csak a költségeket jelentősebben csökkenteni, és ez esetben a pécs–mohácsi pályaszakasz is jövedelmezőbbé válna.

Számításba vették a pécsi kereskedők korábbi észrevétele alapján, a gőzerővel történő vontatást lóerőre váltani. Ezzel a pálya építési költsége is csökkent volna. A beruházás költsége lóvontatás esetén 880 267 forintba csökkenhet. A tanácskozás mindezek ismeretében úgy határozott, hogy mivel a költségek nagyok, egy választmány fölülvizsgálja. Továbbá felvetették, hogy az érdekelt földesuraktól a terület kisajátítási költség nélkül is megszerezhető, a számukra is előnyös célra, és erre a Társaság szólítsa fel őket. De erre utaló adatot nem sikerült találni, bár Pécs és Mohács elöljárósága a pályaudvarok létesítésére a birtokában lévő területet térítés nélkül átengedte a Társaságnak.

Mivel az első lépéseket az építkezés előkészítésére a tervezett 3000 forintból lehetett fedezni, kérték, hogy az aláírók, az október 25-én tartandó közgyűlésig Nagy Imre ideiglenes jegyzőnél az aláírt részvények fenntartásáról nyilatkozzanak. Ha az aláírt összeg nem lenne elegendő, a vállalat élére pénzümbert kell megnyerni. Ezt a pénzümbert báró **Sina György** személyében vélték megtalálni.²⁴ Úgy határoztak, levélben felkérik, hogy a vállalat vezérletét vállalná el, mivel a neki már engedélyezett vonalhoz lehetne társulni. A felkérés további sorsáról nem tudunk. A nevezett választmány Czindery László főispán elnökletével **Csorba János, Piores János, Horváth János, Szokoly Pál, Pribék Bódog, Pirényi Sándor, Strázsay János, Náray János**, Madarász András, és Nagy Imre tagokból állt. Feladatuk volt október 1-jéig egy javaslatot kidolgozni.

A vasútépítő társaság 1848-ban egy összefoglaló iratot adott át Pécs város tanácsának, amelynek mellékletei a korábbi eseményeket, jegyzőkönyveket is tartalmazva adtak lehetőséget az eddigiek vázolásához.²⁵

A későbbi elemzések a forgalom becslésének újabb változatával álltak elő. Ebben már 500 000 mázsa árucikk szállítása mellett 30 000 személyi szállítást vette alapul. Ennek ismeretében átértékeltek a nyereségszámítást és úgy találták, hogy személyenként 55 forint átlagos díjat számolva 27 500 forint a bevétel és 7 1/2 forint az áru szállításra 62 499 forint, azaz összesen 89 999 forint és 53 1/3 forint. Ebből az éves kiadást levonva, marad 61 528 forint. Tehát a befektetett 1 200 000 forint 5%-os kamatját 60 000 forintot figyelembe véve, maradna a tőke törlesztésre is 1582 forint. A számításokat kiegészítették a csatlakozó nagykanizsai vonal adataival is elsősor-

²⁴ Báró Sina György Simon bankár, aki a kereskedelem fejlesztésével is sokat foglalkozott. A Lánchíd felépítésében is szerepet játszott. Egyik fontos szereplője volt a bécs–triesti vonal tervezésének.

²⁵ BML 1214/1848 Pécs város tanács iratai A, B, C, D, E, F, F, I, J, K, L, M, N, O, P mellékletekkel.

ban azért, hogy annak a pécs–mohácsi vonal gazdaságnövelő hatását kimutassák.

1848-ban **Széchenyi István** Honunk közlekedési ügyének rendezéséről kiadott röpiratában is megfogalmazta, hogy a közlekedés eszközök közt a vaspálya a legcélszerűbb arra, hogy a nemzeti kereskedelem feléledjen, csak a vasút képes biztos, gyors, szakadatlan és olcsóbb összeköttetést teremteni. De azt is fontosnak tartotta, hogy a magyarországi vasúthálózatnak Budapest központból kell a négy égtáj felé az országos összeköttetést és a külföldit is megteremteni. A fővonalak után felsorolta újabb négy pontban a mellékvonalakat. Ezek között kapott második helyet a pécs–mohácsi vasút, amelyet Mohács–Pécs–Szigetvár–Istvándi úton vittek volna egészen a fiumei vonalig. A tervben 173 mérföld elsőrendű, 93 mf másodrendű (ezek a mellékvonalak) és 39 mf harmadrendű vasút megépítése szerepelt. Széchenyi tanulmányban található számítás szerint ekkor egy mértföld vasút megépítését országos átlagban 320 000 forintra becsültek. Ugyanekkor a fiumei vaspálya kalkulációja 250 000, a vukovár–fiumei vonalé pedig 232 558 frt volt. A röplapból a pécsiek azt olvasták ki, a jegyzőkönyv szerint, hogy abban a „szakértőleg a Nagyfériú is megismeri azt, milly hasznos és fontos leend az egész Honra nézve, ha Pest Fiumei vasútnak Vukovár helyett Mohács leend induló pontja, és ha az égeny tekintetéből is e vonal Pécssett keresztül vezettnék Nagykanizsáig, hol a Sopronyi s Székesfehérvári fő vonallal kötnék össze”. A *Pesti Hírlap* is fejtegeti, miért előnyös a mohács–pécsi vonal és miért országos fontosságú. Baranyai követi pedig már egy éve feladatul kapták, hogy az országgyűlésen a fiumei vonal építésénél a pécs–mohácsi szakasz is épüljön be.²⁶

Széchenyi munkájának térképvázlatában szerepel is az elképzelés, mely szerint országos vonal terve a Mohács–Pécs–Babócsa–Légrád vonala, amely ott találkozna a Pest–Székesfehérvár–Nagykanizsa–Zágráb–Károlyváros–Fiume fővonallal. A székesfehérvár–mohácsi vonal mint az országos körvonal része kapott a vázlaton helyet, mint a Pozsony–Győr–Fehérvár–Mohács–Eszék–Pozsega vasútvonala.²⁷

A VASÚTÉPÍTŐ TÁRSASÁG FELOSZLATÁSA

A vasútépítés a forradalom, majd a szabadságharc eseményeinek hatására megrekedt. Ez az időszak nem volt erre alkalmas. Mivel Baranya gyakorlatilag 1849 januárjától osztrák katonai megszállás alá került, sem az ilyen tervezgetés, sem pedig az építkezés szóba sem jöhetett. Az osztrák győzelem után átszervezett gazdaság pedig nem tudott, és nem is akart ilyen feladatot elvállalni.

A Vasútépítő Társaság ugyan fennmaradt még rövid ideig, de további érdemi munka aligha folyt. **Kresztits György**, Mohács bírása 1850. március 2-án levélben fordult Baranya Megye kormánybiztos-helyetteséhez, **Bonyhády Imréhez**, hogy az évek óta szunnyadó témát felelevenítse a „több évek előtt mérnökileg felvetett... idő-

²⁶ BML 1214/1848 Pécs város tanácsának iratai.

²⁷ Gróf Széchenyi István: Javaslat a magyar közlekedési ügy rendezéséről 1848. január 25-én. Pozsony. Könyvértékesítő Vállalat utánnomása, Budapest, 1987.

közbeni zavarok miatt folyamatba nem mehetvén” útépítés előmozdítását kérve.²⁸ 1851-ben a pécsi vasútépítő társaság még építési tervet és folyamodványt nyújtott be, amelyre a Soproni cs. kir. kerületi főispán 1851. nov. 19-én kelt 4378/13 számú levelében azt a határozatot közölte, hogy a pályatársulat által benyújtott „kérlevél” és építési javaslat „annak idején az Államigazgatóság részéről tekintetbe vétetni fog.” Tehát a vasútépítő társaságnak valójában semmitmondó, kitérő választ adtak.²⁹ Ezért igazán nem meglepő, hogy a feltehetőleg elkészült tervezet birtokában a részvénytársaság további anyagi áldozatokat nem vállalhatott, és a részvények kibocsátásával a pénz előteremtését sem tudta elkezdni. Legalábbis ilyen adat nem került elő.

A buktatókban, az országot ért általános vagyonszerzés és gazdasági összeomlás mellett még a megtorlás sajátos, bár a történelemben nem egyedüli megoldása is szerepet kapott, ugyanis a magyar rebelliótól való félelem oda vezetett, hogy minden civil szervezet működését, még a dalárdákét is betiltották. Nem kerülhette el sorsát a Pécs–Mohácsi Vasútépítő Társaság sem.

1852-ben a megyefőnöki hivatal levelet intézett Pécs polgármesteréhez, melyben felelőségre vonta, hogy a Pécs–Mohácsi Vasútépítő Társaság miért nem szerepelt a város egyesületekről adott kimutatásába. A polgármester azt válaszolta, hogy az egyletről nem tettek jelentést, mert „ezen Egylet, noha összeállott, mégis eddigelé egy pár tanácskozmányon kívül, miben sem működött, következőleg csak mint keletkező, concessioval még el nem látott Egylet tekintetett.” Még hozzátették, hogy az 1846-ban alakult egylet elnöke Majláth György. Tehát a város egyrészt elhallgatta a vasútépítő egylet létét, másrészt a kormányzat által várakozásra kárhóztatott állapotot a működés teljes hiányának tekintette, bár a válaszlevélen az is jól érzékelhető, hogy az érvék elsősorban mentegetőzésül szolgáltak.³⁰ A soproni kerületi kormányzat 1853. február 23-án közölte a rendelkezést arról, hogy minden egylet, amely március 18-ig további fennállása végett engedélyért nem folyamodik, azonnal feloszlatható.

Megmaradt a vasútépítő társaság ez ügyben keletkezett folyamodványának kísérő levele **Cseh Eduárd** megyefőnökhöz, egyben ez az utolsó hír róluk.

„Méltóságos cs. kir. megyei Főnök
És vaskorona rendű Lovag Úr!

Mély tisztelettel alólírt egylet, nyert hatósági utasítás folytán szerencsés Méltóságodnak idemellékelve további főnnállása iránt az országos egyleti törvény 28. §-a értelmében a soproni cs. kir. területi kormányhoz intézett kérévelét, azon alázatatos kérelemmel bémutatni miszerint azt hatályos befolyása és pártfogásával illető magasabb Helyre juttatni kegyeskedjék.

Mély tisztelettel.

Méltóságodnak Pécssett 1853 esztendei Február 20a

Alázatos szolgálái

A pécs-mohácsi vasút előleges munkálatai eszközlésbevétele iránt alakult Egylet”

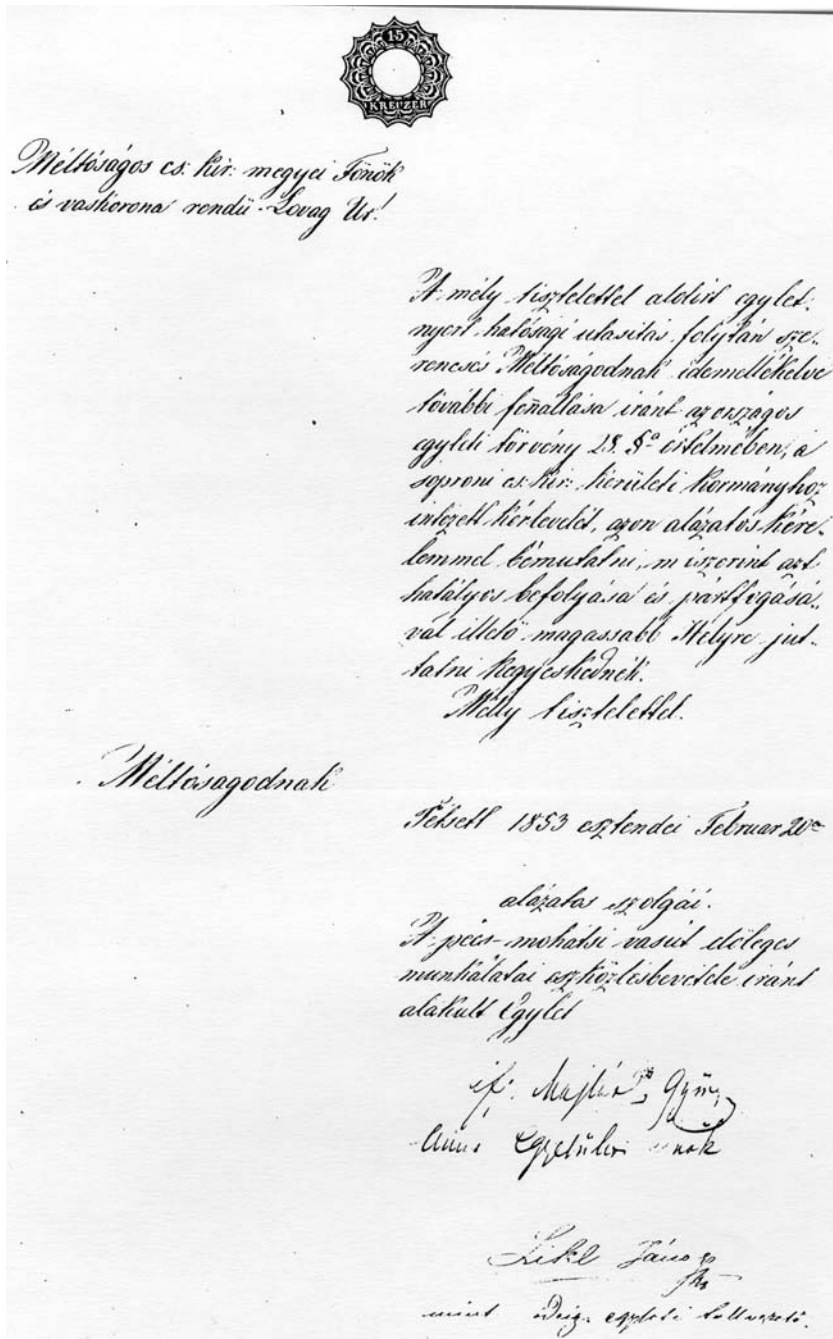
²⁸ BML 1019/1850. Baranya közgyűlésének iratai.

²⁹ BML 4592/1851 Pécs város tanácsának iratai.

³⁰ BML 446/1852 megyefőnöki iratok.

TÖREKVÉSEK A PÉCS-MOHÁCSI VASÚT LÉTREHOZÁSÁRA

A társaság fennmaradási kérelme

Aláírás: ifj Majláth György Mint Egyesületi elnök és Likl János mint ideiglenes egyleti tollvezető.³¹

A válasz abból is következhet, hogy 1854 decemberében a pécsi polgármester táblázatos jelentésében csak négy egylet van feltüntetve. A Casino, Csetnek-Pécsi Vasgyár, Sparkassa és Énekegylet.³²

A VASÚTÉPÍTÉS MEGKEZDÉSE A DGT ÉRDEKEI ALAPJÁN

A vasútépítési munkától távol tartott, majd valójában erőszakkal megszüntetett társaság szeme láttára megkezdődött a vasútépítés az osztrák szabályok szerint. Már 1853. július 7-én megérkeztek a városba a cs. kir. mérnök urak, akik a pécs–mohácsi vasútvonal kijelölésével foglalatoskodnak. Míg a teljes vonal kijelölése alkalmával egyetlen panasztevő irat nem keletkezett, az osztrák mérnökök máris panaszt tettek, hogy **Trixler** földtulajdonos bántalmazta őket. Ezért keletkezett az irat, amelyből az osztrák felmérés megindulásáról tudomást szerezhettünk. Megtudjuk belőle még, hogy Trixlert megdorgálták és felhívták a lakosság figyelmét, hogy „illetlenséget v. gántoskodást el ne kövessen, miután minden nemű kárai és rövidségök a mérnöki munkálatok befejezésével megtéríttetni fognak.” Egyben két becsüst is kineveztek a feladatra.³³ A vasútépítés ezzel meg is kezdődött, de már nem az éveken át ezzel foglalatoskodó álmodozók, hanem a kirendelt osztrák mérnökök irányításával, az osztrák tőkeérdekeltségű Duna Gőzhajózási Társaság politikai és gazdasági összeköttetései segítségével. Az viszont tény, hogy kedvezőbb terepviszonyokat választottak ki, de hosszabb pályát építettek.

Ezzel már eljutottunk a vasútépítés harmadik, befejező szakaszához, ahol a tőkeerős társaság gazdasági erejét kihasználva eltakarította az útból az építésre szerveződött társaságot, és a korábbi tervek és jelentések birtokában nem is kellett előlről kezdenie a munkát. A korábban a vasútépítést tervezgető és szorgalmazó városnak már csak annyi szerep jutott, hogy a vasútépítők benyújtotta panaszokkal foglalkozzon, mert „több helyütt az építkezéshez kellő jelrudak és czöveknek kihúzatnak, sőt el is lopatnak” – olvasható a beadványban, melyben felkérték a várost intézkedjék, hogy a „vasútépítés hátrányt ne szenvedjen”, ha kell a büntetőbíróságok igénybevételével is.³⁴

Hát valahogy így kezdődött a magyar iparosodás megindulásának hőskorában a Pécs–Mohács közt építendő vasút. A város és térség érdekeit – természetesen saját érdekeikkel összhangban – felismerő városi és megyei férfiak munkájukkal felhívták a figyelmet a DGT-nek a pécsi szénre és a közeli Moháccsal való összeköttetésre. Majd az áldozatok árán elvégzett mérnöki munkával elkészített tervek feledésbe merültek. A vasutat az idegen cég építette meg és csak kegyeket gyakorolva engedte meg vasútján az áru- és személyszállítást, és a szokásosnál magasabb tarifát alkalmazva vissza is élt a helyzetével. Ezt az építési szakaszt már többek feldolgozták, ezek már általánosabban ismertek.

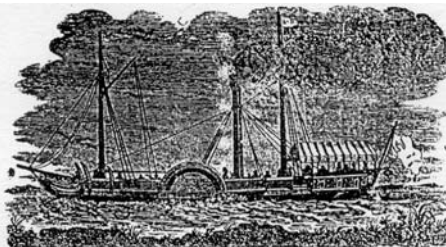
³¹ BML 97/1853 megyefőnöki iratok.

³² BML 1743/1854 megyefőnöki iratok.

³³ BML 5269/1853 megyefőnöki iratok.

³⁴ BML 5249/1853. Pécs város tanácsának iratai.

Erste k. k. priv. Donau-Dampfschiff-
fahrts-Gesellschaft.

Kundmachung.

Eröffnung der Mohács-Fünfkirchner Eisenbahn
für den Waarenverkehr.

Mit 1. December 1. J. wird die von der k. k. priv. Donau-Dampf-
schiffahrts-Gesellschaft erbaute Mohács-Fünfkirchner Eisenbahn
von Mohács bis Úszög (bei Fünfkirchen) mit Berührung von Villány
für den Waarenverkehr eröffnet werden.

Von Mohács aus steht die Bahn in directer Verbindung mit
den Fahrten der gesellschaftlichen Dampfboote, so daß von den Bahnsta-
tionen nach allen Punkten der von der Gesellschaft befahrenen Strom-
linie, und umgekehrt, Waarensendungen stattfinden können.

Die Tarife und Transportbestimmungen sind bei der Betriebslei-
tung in Fünfkirchen, so wie bei allen Bahnstationen, und gesellschaftli-
chen Schiffsagentien zu erhalten.

Fünfkirchen, den 25. November 1858.

Die Betriebsleitung der Mohács-
fünfkirchner Eisenbahn.

Fünfkirchen, in der k. k. Buchdruckerei 1858.

A DGT hirdetménye az áruszállítás megindításról

SZIRTES BÉLA

RÉGI PÉCSI AKNATORNYOK

A pécsbányai hajdani bányakórház ma üresen álló impozáns épülete mögött, a Káposztás-völgy északi részén megbújva szerénykedik egy jobb sorsra érdemes, emeletes lakóépület. Kevesen tudják, hogy városunk technikatörténete egy jelentős korszakának emlékét tisztelhetjük benne; hogy a mai Károly tér 3. számú lakóépület Károly-akna üzemépülete volt hajdan, amelyben az aknatorony is helyet foglalt; hogy védelem alá kellene helyezni, és múltjához illően fenntartani.

Károly tér 3. sz. lakóépület

Károly-aknát a Hechtl és társa cég létesítette 1852-ben, és néhány éven belül eladta az Első Dunagőzhajózási Társaságnak. Az akna kezdetben szénszállító- és légaknaként működött. Az aknaudvarra szállították a szomszédos Nagybányaréti-völgyben működő Albrecht-aknán és a szintén a Káposztásvölgybe települt Schroll aknán kitermelt szenet is azért, hogy a három akna termelvényét együtt juttassák az András szállító-tárón a Mohács-Pécsi Vasút András-aknai állomására. 1887-től az 1930-as években történt megszüntetéséig a Károly-akna szellőztetőaknaként üzemelt.

A Károly-aknai üzem külszínéről alapítása korából dokumentumokat ez ideig nem ismerünk. Az aknaudvar termelő- és átrakó-időszakáról korábbi írásainkban már bemutattunk fényképeket, a teljesség kedvéért ezek közül egyet megisméltünk.

1882-ben az aknán szellőztetőgép cserét hajtottak végre, és erről az állapotról már műszaki rajzzal is rendelkezünk. **(1. ábra)** Nem nehéz a hasonlóságot a mai állapot, valamint a korabeli fotó és rajz között felismerni. A szóban forgó épület jelentőségének megismeréséhez tekintsük át vázlatosan a pécsi szénbányászatban alkalmazott aknatornyok történetét.

Az aknatorony a mélybányászat technikai rendszerének egyik legfontosabb és a nagyközönség számára leglátványosabb eleme. Amikor valamely aknáról, bányáról beszélünk, leginkább az aknatorony és a vele egybeépült aknaház, esetleg a bányaház képe tűnik föl előttünk. Az aknatorony feladata, hogy a termelvény függőleges aknában történő mozgatásához szükséges vonó- és tartóerőt közvetítő

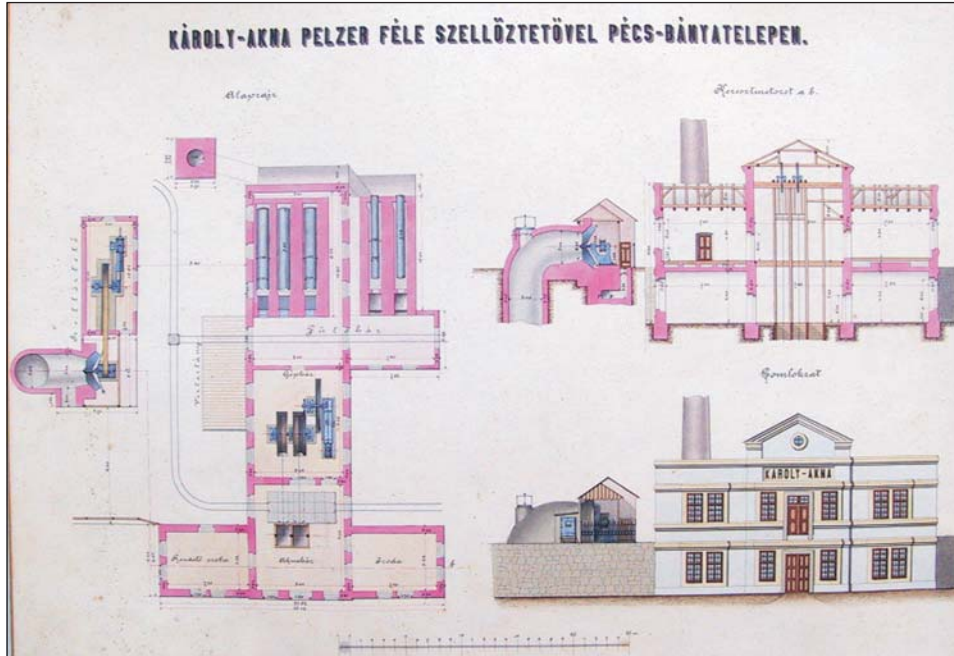

Károly szállítóakna és átrakóállomás a 19. sz. második felében

drótköteleket a szállítás tengelyében tartsa, az ehhez szükséges iránytörést és a kasok külszíni útját biztosítsa.

A pécsi szénmedencében az első függőleges aknát 1848-ban helyezték üzembe, és ezt további 41 követte. A bányászat technikai fejlődése ekkor már túl volt azon a korszakon, amikor a függőleges aknában a szállítás emberi erővel, az ún. „járgánnyal” történt. Nálunk ekkor az általános az állati erővel működő aknaszállítás volt, noha ismerték már, és máshol alkalmazták is a gőzgéppel hajtott aknaszállító gépeket. Az első pécsi aknáknál a szállítás tehát „lójárgánnyal” történt. Feltételezésünk szerint a levéltárak mélye rejthet ezekkel kapcsolatos műszaki dokumentációt, ezek azonban eddig nem kerültek elő.

1. ábra: A Károly-aknai aknatorony-ház homlokzat-, metszet- és alaprajza a 19. sz. végén

A pécsi medencében az első gőzhajtású aknaszállító gépet az 1850-es években a pécsbányai Ferenc József-aknán helyezték üzembe. Ettől kezdve napjainkig először **fából** készült, később téglával **falazott**, majd **vasszerkezetű**, végül **vasbeton** aknatornyokat létesítettek. A típus korszakok átfedéssel értendők, mert műszaki, anyagi és szubjektív okokból egyidejűleg különböző fajtájú tornyok épültek, például az utolsó fél évszázadban egyaránt épültek vasbeton és vasszerkezetű aknatornyok.

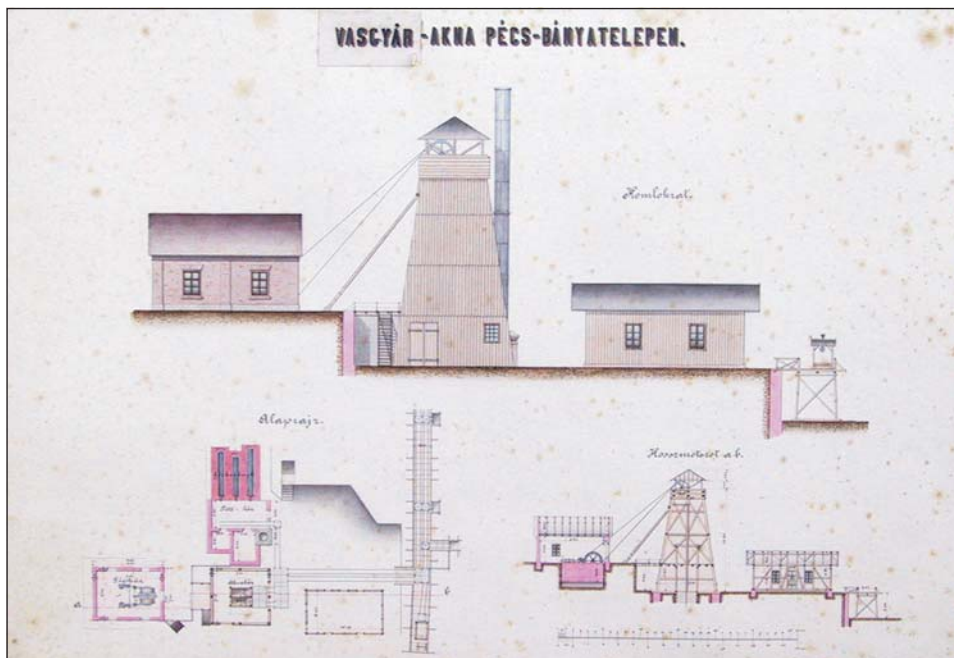
Fából készült aknatornyokról már maradtak ránk fényképek és műszaki rajzok. Példaként bemutatjuk a Vasgyár- (Zwang)-aknáról készített rajzot (**2. ábra**).

A 19. század utolsó harmadában a **falazott aknatornyok** váltak Pécsen is általánossá. Ezeknél az akna külszíni nyílása köré – más bányamedencékhez hasonlóan – falazott épületet emeltek, amelyen belül az akna fölött állt a kasok külszíni vezetését szolgáló faszervezet („aknatorony”) a kötélterelő korongokkal és az aknaszállítást kiszolgáló berendezésekkel. A **pécsi falazott aknatornyok** egy részénél azonban, mint a közölt rajzokon láthatjuk, ezeken kívül az épületben helyezték el az aknaszállító gépet, a meghajtó energiát szolgáltatató kazánházat, helyenként a „vízemelő gépet”, a „rendelőszobát” és feltehetően az üzemi irodákat is.¹ A vonókötél teljesen, vagy döntően az épületen belül, zárt térben mozgott.

Ezek az utóbbi pécsi falazott aknatornyok, az **aknatorony-házak**, a korabeli bányaépületeket egyáltalán nem jellemzően, magas esztétikai és műszaki színvo-

¹ Az újabb korban „felolvasóterem”-nek nevezett helyiségben a bányászok munkabeosztását végezték.

2. ábra: Vasgyár- (Zwang)-akna faszerkezetű aknatornyának és szállítógép-házának oldalnézet-, alap- és metszetrajza a 19. sz. végén

nalon készültek.² Többségükről korábbi írásainkban közöltünk már képeket, ezért most – részben, hogy állításunkat alátámasszuk, részben hogy az épületek belső teréről és berendezéséről is képet alkothassunk – a Cassian-aknai toronyházról készült korabeli homlokzati-, alap- és metszetrajzot mutatjuk be (**3. ábra**). Látható, hogy az aknatorony-házaknál egy épületben egyesítették a korábbi és későbbi idők különálló akna-, bánya- és gépházait.

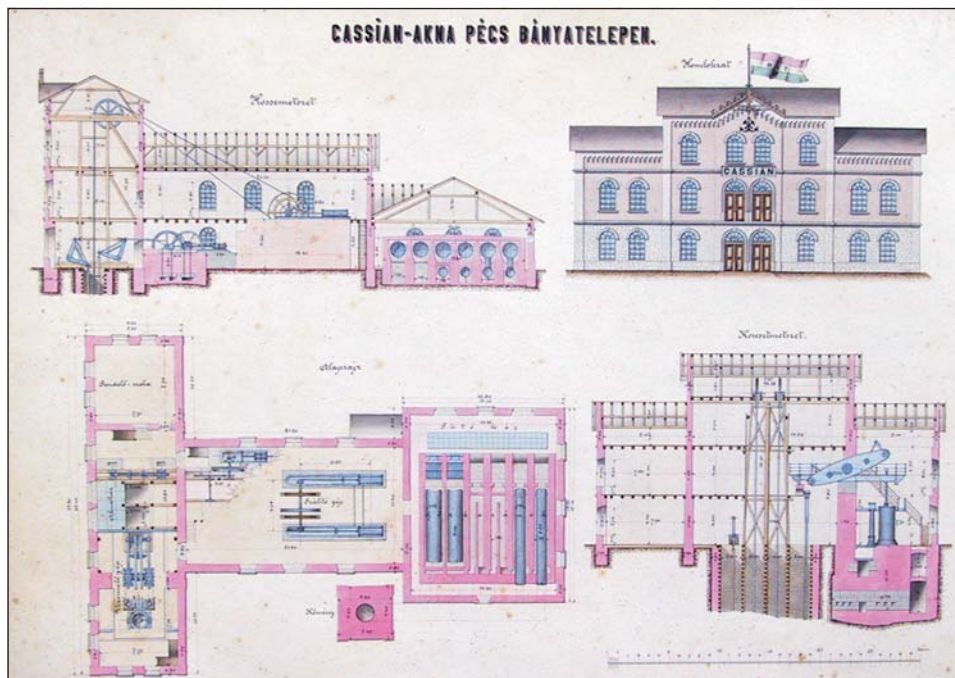
Az aknatorony-házak az aknamélységtől függően két- vagy háromszintesek voltak, alapterületük a funkciók számától függött. A kb. 1000 m² alapterületű, háromszintes Cassian-aknai toronyház homlokzati hossza 32 m, magassága 19 m, a beépített térfogata kb. 12 000 m³. Az épületben 14 m magas faszerkezetű torony állt. A kétszintes Károly-aknai toronyház a kisebbek közé tartozott, homlokzati hossza 25, magassága 16 m, a benne levő torony 12 m.

Nyolc ilyen pécsi aknatorony-házról van tudomásunk.³ Ezt a torony típust csak a fontosabb szénszállító aknáknál használták. Nem tudunk arról, hogy ilyen aknatorony-házakat a magyarországi bányászatban máshol is alkalmaztak volna.

² Az aknatorony-ház elnevezés a szerzőtől származik megkülönböztetendő a szakirodalomból ismert „falazott aknatoronyoktól”. A szakirodalomban szereplő falazott aknatornyok – a fa- vagy vasszerkezetűekhez hasonlóan – ugyanis csak a szorosan vett torony funkciókat látták el, a gépházak és a kiszolgáló helyiségek nem képeztek a toronnyal egy épületet.

³ Albert, András, Cassian, Ferenc József, Károly, Schroll, Vasas, Zsigmond. Ezekon kívül két egyszerű falazott aknatornyot is ismerünk: Lőrinc- és Carolina-aknák.

3. ábra: A Cassian-aknai aknatorony-ház homlokzat-, metszet- és alaprajza a 19. sz. végén

Az aknatorony-házakat a Károly-aknai kivételével 1926-ig lebontották.

A falazott aknatoronyokat a **vasszerkezetűek** követték. Ezek példaként a szabolcsi Ferenc József-akna tornyáról és szállítógép-házáról készült korabeli rajzot (4. ábra) mutatjuk be. Az utolsó ilyen aknatoronyot, az András-aknait a külfejtési műveletek érdekében a közelmúltban elbontották ugyan, de a vasszerkezetet – utolsó acélszerkezetű toronyként – őrzik, így alkalmas helyen és időpontban újra felállításra kerülhet.

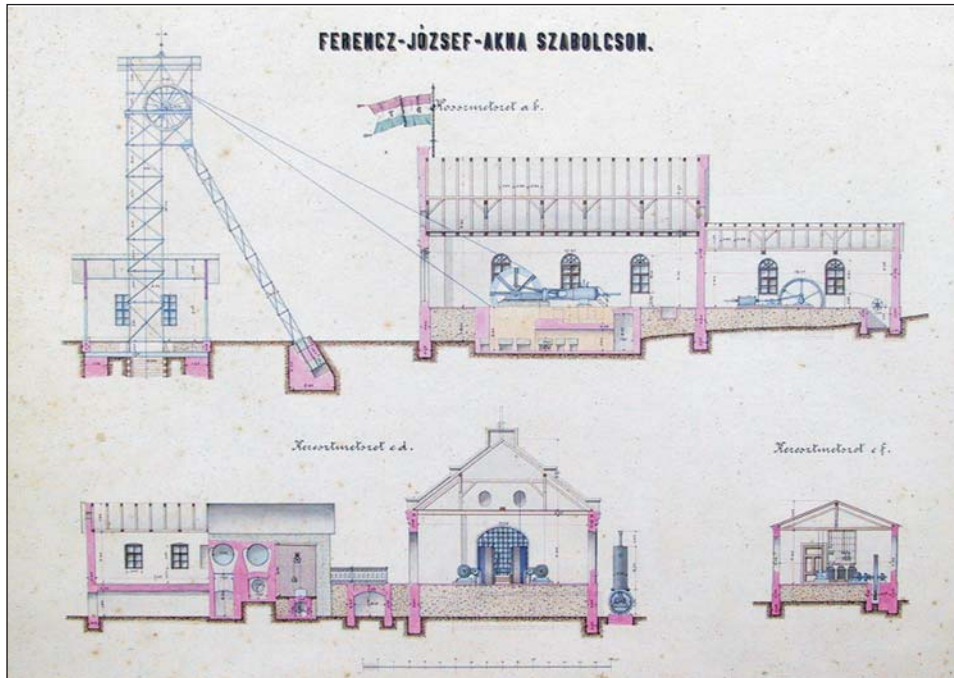
Az 1920-as évektől, a század korszerű technológiáját alkalmazva négy **vasbeton aknatorony** üzemelt a pécsi szénmedencében.⁴ Közülük háromnál a szállítógépet a toronyban helyezték el. A vasbeton aknatoronyok közül kettő – a korábbi írásainkban már többször szereplő, műemlék értékű Széchenyi- és István-aknai – még áll, és remélhetően méltóképpen fenn is fog maradni.⁵

Úgy gondolom, a bemutatott rajzok és képek önmagukért beszélnek. Mutatják, hogy az Első Dunagőzhajózási Társaságnak nemcsak a közismert, ma még látható 20. századi, hanem a 19. századi ipari építészete is magas szakmai színvonalú és esztétikus alkotásokat hozott létre. Sajnos az utóbbiak a 20. század elején a rekonstrukciós munkák során egy kivétellel megsemmisültek.

⁴ Az ötödik torony felépült ugyan, de már nem helyezték üzembe, egy hatodik pedig Komlón épült.

⁵ A mecseki medencében olyan vasbeton toronyokat, amelyek alakja és szerkezete a vasszerkezetűekhez hasonló, nem építettek.

4. ábra: A szabolcsi Ferenc József-akna vasszerkezetű tornya és szállító gépháza a 19. sz. végén

A 19. században épült falazott aknatornyok, az aknatorony-házak fennmaradt hírneműje a Károly-tér 3. számú társas lakóház, amely a pécsi aknatornyok fejlődésének történetében a legrégebbi fennmaradt láncszem. Megérdemelné, hogy műemléki védelem alá helyezték, külsejét az eredeti formában helyreállítsák, és táblával megjelöljék!

Így mód nyílna arra is, hogy utódainknak méltóképpen bemutassuk a Pécsen az elmúlt 150 évben alkalmazott aknatornyok három legfontosabb típusát, a **falazott (Károly-akna)**, az **acélszerkezetű (András-akna)** és a **vasbeton (Széchenyi- és István-akna)** aknatornyot.

A felhasznált források:

Jaroslav Smrž: Aknaszállító berendezések. Nehézipari Könyvkiadó, Budapest, 1953.
A rajzok a DGT pécsi kőszénbányái üzemi berendezések című albumból származnak.
A fényképek a szerző gyűjtései.

SALLAY ÁRPÁD

A SZAKESTÉLY SELMECI DIÁKHAGYOMÁNYOK PÉCSETT

A bánya-, kohó- és erdőmérnökök által napjainkban is ápolt és gyakorolt hagyomány az egykori selmecebányai szokásokat őrző szakestély. A selmecebányai akadémia a világ egyik legrégebbi bányásziskolája. Az 1725-ben létesített gyakorlati bányaiskola 1735-ben Bányatiszt-képző Intézetté, 1763-ban Bányászati Főintézetté alakult, majd 1770-ben Mária Terézia Bányászati Akadémia rangra emelte.¹ 1872-ig a bányásképzés magában foglalta a kohászati képzést is. Ezt követően négy speciális szakra vált szét: bányászati, fémkohászati, vaskohászati és gépészeti-építészeti szakra. 1808-ban a Lipótfalun alapított erdészeti iskolát Selmecebányára költöztették, ahol 1838-ban az erdészképzést szintén akadémiai rangra emelték. Az erdész szak létrehozása után a szakmai témákat külön-külön vitatták meg. Ebből ered a szakestély elnevezés, melyeket a szakmai megbeszéléseket követően a vidámság jellemzett.

Az egyetemek saját autonómiájuk szerint teremtették meg benső szokásait. A hallgatók saját íratlan törvényeik alapján egy külön társadalmi réteget alkottak. Ez már az elsőéves gólya, sárgacsőr (beamus) az egyetemi városba történő belépésével kezdődött, mikor is esküt tett az egyetemi törvényekre, vagy a diáktársak avatási szertartásain keresztül jutott be a közösségbe. A közösség nemcsak előírta, megkövetelte, hanem számon is kérte szokásainak magatartási és érintkezési formáinak megtartását.

A hallgatók elnevezései: az I. évfolyamra jelentkező a diák; A balekvizsgát tett, majd megkeresztelt a balek; A II. évfolyamosok a szénégetők (kolenbrenner); A III–IV. évfolyamosok a firmák; Az egyetem elvégzését követően veterán; Az évek múlásával: ultra veterán, ultra, supra veterán, ultra, supra veteranissimus.

A Selmecebányán tanuló diákok és tanáraik életét erősen befolyásolták a városi céhek szokásai, amelyeket az akadémia Sopronba, illetve a bányász-kohász szak Miskolcra telepítése után az utódok magukkal vittek és megőriztek. A nóták német szövegei a régi főiskolások nótázása révén maradtak csak meg.

Pécsett a szénbányászat mintegy 250 éves, az uránbányászat közel ötvenéves múltra tekint vissza. Az itt dolgozó bányamérnökök évente egy közös szakestélyt tartanak. A szakestély ünnepélyes alkalom, az igazi szívből fakadó jókedv megnyilvánulása, a hagyományápoló tevékenység legkedvesebb és legszínesebb eseménye; a szigorú szabályok között szervezett közös poharazgatás mellett alkalom a tanulságos együttlétre és bolondozásra. Szigorúan kialakult kerete-menete van, de ezen belül a megválasztott elnök (a praeses) szellemessége, tréfamesteri

¹ Egyetemek alapítása Európában: Bologna (1158/1119), Párizs (1254), Prága (1348), Krakkó (1364), Bécs (1365), Pécs (1367, Nagy Lajos), Pozsony (1467, Mátyás király), Nagyszombat (1635, Pázmány Péter)

képessége és a praesidium a kinevezett háznagy (a major domus), a visszhang (a kontrapunkt), a balekcsősz (a fuchsmajor) kedélyessége és nem utolsósorban a nótabíró (a cantus praeses) jó hangja biztosítja a soha unalmassá nem váló időtöltést. A szakestély hivatalos itala a sör. Ennek poharakba, korsókba kerüléséről a garatőrök vagy leibfuchsok gondoskodnak. Az est szigorú szabályozottsága egyben gátja a mértéktelen ivászatnak, selmeci hagyományos szakestélyen nem fordul elő részegségig folytatott italozás. A szakestélyen minden rang, beosztás megszűnik, és a sértődést is a termen kívül kell hagyni.

A szakestély menete: A meghirdetett időpontban az egyik jó torkú firma (egyetemi évek alatt III-IV. éves hallgató) elkezd a *Nincs még nekünk elnökünk...* kezdetű nótát, majd az éneklésbe a többiek is bekapcsolódnak. A javasolt nevek közül végül a társaság tetszését elnyerő személyt megválasztják elnöknek, amit a *Van már nekünk elnökünk...* dallal nyugtáznak. Az elnöknek mindenki feltétlen engedelmességgel tartozik. Átveszi tisztét, felveszi az elnöki vállszalagot. A tagság állva elénekli a *Cimbora, rád köszöntöm a legelső poharat...*, majd a *Dal az elnökhöz...* című nótát, amely utolsó szakasza:

Élj sokáig, hú Pajtásom,
és ne féljed a halált.
Ami nedű e pohárban,
Minden cseppje Téged áld.
Szívemet adom Pajtás szívedért,
Hűségünk Pajtás, sírig elkísér,
Élj sokáig, hú Pajtásunk,
Érted isszuk e pohárt!
Ha majd a sír elnyel,
Hűséges vérségünkkel
fejfádra írjuk fel:
Bár elvitt a halál,
Szívünk mégis Rád talál.

Az elnök kinevezi a tisztségviselőket, akik tisztségüket átvéve felteszik a vállszalagjaikat. A háznagy ismerteti a tréfás hangnemű házirendet. A kontrapunkt, aki az elnökkel szemben az asztal túlloldalán foglal helyet, feladata: az elnök által mondottak visszhangszerű ismétlése. Az „elértésből” fakadó válaszaik általában nagy derűtséget okoznak. A nótabíró gondoskodik a dalok intonálásáról, a balekcsősz megkezdi a balekok avatására való felkészítését, és általuk gondoskodik, hogy állandóan megfelelő mennyiségű sör legyen az asztalon.

Balekkesztelő a '80-as években

Az elnök elénekelteti a bányász-, a kohász- és az erdészhimnuszt, a vendégköszöntőt, ismerteti a szakestély célját, majd elénekli az elnök dalát: *Fiúk, ha majd remeg kezemben e dús nedűvel telt pohár...*

Szakestélyen csak az szólalhat fel, aki arra az elnöktől engedélyt kapott. A szakestély alatt a szót kérő vocem preco (szót kérek) jelentkezéssel él, melyre az elnök habeas (megadom) vagy a non habeas (nem adom meg) választ adja. A felszólalásra engedélyt kapott személy felszólalását minden esetben: „Mélyen tisztelt praesidium, legmagasabb praeses” megszólítással köteles kezdeni.

Mindig nagy derűtséget okoz a „balekavatás” vagy „keresztelés”. A balek oktatása, nevelése minden firma fő feladata volt. A balek oktatás fő célja volt, hogy a balekkel éreztesse, egy diákközösségbe került, és ez által egyetlen pillanatig se érezze egyedül magát, tudja, hogy törődnek vele, segítenek rajta. A balek-oktatáson keresztül kell felkészülnie a balekvizsgára, ahol különböző kérdésekre adott válasz alapján érdemesül az avatásra. A firmák ezen vizsgákon sohasem a tárgyi tudást nézik, hanem a helyes viselkedést, a talpraesettséget, a jó fellépést és a humorérzéklet. A balekot az elhangzott, általában beugrató kérdésekre adott válaszok teszik alkalmassá, hogy megkereszteljék.

A balekcsősz a balekot fülön ragadva, a keresztelés helyére vonszolja, ahol dézsa és farbőr várja előkészítetten, de várják a keresztstülők is.² A farbőr egyik fele korábban cipőpasztával volt bekentve. A balekcsősz lenyomja a balek fejét, miközben a keresztstülők megkeresztelik: Én téged megkeresztellek, Ceres, Bacchus és a többi pogány isten nevében, legyen a te neved pl.: „Nagyfejű, alias Vidámkodó” – és mindketten nyakon öntik sörrel. A fuvarosok pedig a bekent farbőrrel „letörölték” a sört az arcáról. Eközben a nótabíró intonálja az *Ő most már nem pogány...* kezdetű dalt.

Minden szakestélyen sor kerül egy „komoly pohárra”, a felszólaló 5-8 percet kap komoly mondandója vagy ajándékozás kíséretében, illetve a „vidám pohárra”, amelynek során a felszólaló sok vidám percet okoz a hallgatóságnak.

Befejezésül az elnök elkezd a *Gaudeamus igitur...* című dalt, majd utasítja a háznagyot, hogy gondoskodjék a terem világításának bányabeli állapotra hozataláról. Csak a bányászlámpák és a gyertyák éghetnek. Eléneklük a *Mindnyájan voltunk egyszer az akadémián...* című dalt, és általános „eks”-et isznak a professzorokra és a szakok felvirágoztatására.

Olykor sor kerül „Gyász szakestély” megtartására, melyen általában kis létszámú, néhány jó barát vesz részt. Mindenki előtt bányászlámpa ég és teli söröskancsó áll. A vezető, legidősebb firma, vagy az erre kijelölt mondja „A meghalt XY, alias Z barátunk emlékére poharat fogj, szájhoz, a pohárból utolsó eks!” A pohár kivívása után a vezető elkezd kancsójával ütemesen kopogni, melyet minden résztvevő átvesz. Ezt követi a korsó asztallaphoz dörzsölése, majd felemelve a korsót, az asztal széléhez üti úgy, hogy az összetörjön, de füle kezében maradjon. A korsó összetörése az élet törését jelképezi. A lámpákat eloltják és lehajtott fővel Utolsó

² Árschlöder, derékra köthető, hátul lelógó bőrkötény, melyre ráülve csúsztak le a meredek dőlésű bányatérsekben.

Jószerencsét mondanak. A kézben maradt fület ki-ki hazaviszi, gyászszalagot kötve rá, emlékebe elteszi.

Az akadémián gyakorolt egyéb szakestélyek:

- Szalagavató szakestély, melyet az Alma Materből való búcsúzó a valétánsok részére tartottak.
- Emlékavató szakestély, korsó, fokos, gyűrű, vagy más alkalmi emlék avatására rendezték.
- Okosak szakestélye, melyen csak kevesek vettek részt, akik minden vizsgát időben letettek.
- Szamar szakestély, azok részére, akik legalább egy tárgyból buktak, vagy nem vizsgáztak le.

Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület (OMBKE) csoportjai sorába tartozik korábban a Mecseki (szénbányász), illetve a Mecsekaljai (uránbányász), ma a közös Mecseki Szervezet. A szakestélyek rendezése, szervezése – időpontja Borbála-nap körül – az itt lelkes munkát végző bányamérnökök feladata. Az elmúlt öt évben megtartott szakestélyek, illetve azok elnevezése:

1997-ben: Uránbányászat befejezése

1998-ban: 75 éves Gróf Széchenyi-akna és 100 éves az OMBKE

1999-ben: Mélyműveléses bányabezárás Zobák-aknán

2000-ben: Borbála-napi szakestély

2001-ben: Kilencvenéves a Pécsi Bányakapitányság

Ezen alkalmakra készült feliratos dísz söröskorsók őrzik ezen szakestélyek emlékét.

Szakestélyre készített bányáskorsók

PETE JÓZSEF

A KERTVÁROSI PLÉBÁNIAATEMPLOM

ÚJ VÁROSRÉSZ SZÜLETIK

A századfordulón a mai Kertváros területe a „pécsi bosnyákok” tulajdonában volt. Nagy részét **Visnya Ernő** 1914–18 között vásárolta meg. A Megyeri út–Keszűi út–Köztemető által határolt „Ó-Kertváros” területén már ekkor is álltak házak, a tényleges beépülés azonban csak a 1930-as években indult meg. Ekkor kezdtek parcelálázní, hosszú lejáratú kölcsönre alapozott házépítési akcióban. Ennek eredményeként 4-5 év alatt szinte a semmiből új városrész keletkezett. A lakosok többsége katolikus tisztviselő (vasutas, rendőr, altiszt), bőrgyári és egyéb munkás volt, kihasználhatták a belvárosinál szolidabb telekárakat. Az új városrészt akkoriban szokatlan módon közművesítették (villany, víz, csatorna), a gázt azonban nem vezették be. A közlekedést, a mintegy öt kilométeres távolságra tekintettel, városi autóbuszjárat bonyolította, mely szintén serkentőleg hatott a városrész fejlődésére.¹

A népesség száma dinamikusan növekedett az új városrészben. 1930 végéig 25 családi ház építése fejeződött be. 1933-ban már 70 ház állt. 1933 végén 600 parcellából már száz beépült. A harmincas évek közepétől társulások formájában többen bekapcsolódtak a lakásépítési akcióba (MÁV, Pécsi Bőrgyár, ONCSA). A plébános adatai szerint a városrészben ekkor 152 lakott ház állott. Ezekhez járul még a régebbi építésű, de a majdani kertvárosi plébániához tartozó mintegy száz lakóház, továbbá az újonnan épült kb. negyven OTI-ház.² Mindezek kiindulópontot jelentettek a városrész önálló intézményrendszerének kiépítéséhez. A háborús előkészületek azonban ellentmondásosan hatottak. Az 1940-es években épült két laktanya a városrészben lakó népességének számát ugyan növelte, ám a háború a fejlődést megakasztotta.³

A kulturális élet két pólus köré szerveződött. Az egyik a már korábban is létező állami négytantermes iskola volt, a másik pedig a Megyeri Kertvárosi Társaskör. A két fórum azonban részben egybeesett, mivel ez utóbbi elnöki tisztét **Velényi László** iskolaigazgató látta el.⁴

A lakosok egyházközségileg a székesegyházi plébániához tartoztak. A nagy távolság miatt azonban a Szövetség utcában, Velényi László iskolaigazgató-kántor há-

PTE Földtudományi Doktori Iskola. Témavezető: Wilhelm Zoltán. E dolgozat elkészítéséhez pótolhatatlan segítséget nyújtott Garadnay Balázs, megyeri-kertvárosi plébános, aki a templom historia domusát rendelkezésemre bocsátotta. Köszönettel tartozom továbbá Horváth Istvánnak, Rozs Andrásnak és Rajczy Péternek, akik kutatómunkámban hasznos segítséget nyújtottak.

¹ Dunántúl, 1939. április 27. július 18. július 21.; Historia primum Expositurae deinde Curatae postea Parochiae Pécs–Megyeri Kertváros. Ab anno 1939. Scribere incepit: dr. Georgius Jurányi.

² Historia 5.p.; Vuics Tibor: A Megyeri kertváros kialakukása és funkcionális változásai. In: Tanulmányok Pécs történetéből, Pécs 1999. 32-33.p. Más, korabeli becslés szerint Nagypárad és Postavölgy lakosságával együtt a terület népessége mintegy 170 családra volt tehető.

³ Dunántúl, 1938. október 22. és november 19.

⁴ Historia, 4.p. A későbbiekben vitéz Merzay László pénzügyi tanácsos töltötte be ezt a tisztet.

A KERTVÁROSI PLÉBÁNIATEMPLOM

A kertvárosi Szent Erzsébet plébániatemplom

zában tartottak szentmisét. 1934-ben viszont felépült a temetőkápolna, és ezt követően a hívek oda jártak szentmisére, ahová kezdetben **Gyenis Vilmos**, majd 1939. szeptember 1-ig **Czár Gáspár** hitoktató járt ki misézni. A temetőkápolna azonban nem volt fűthető.⁵ Felmerült tehát annak igénye, hogy a megnövekedett városrész híveinek lelki gondozását önálló lelkésziség létesítésével és új templom építésével oldják meg. Ezt szorgalmazta a Pécssegyházmegyei Papok Missziós Egyesülete is.⁶

A következő lépést a Honvéd téren létesült Szent István-kereszt jelentette, mely a Kertváros első vallási építménye volt. Kitüntetett szerepet bizonyos mértékig már korábban is betöltött a tér, hiszen itt helyezkedtek el a városrész egyes fontos közintézményei, így posta, kultúrközpont és óvoda.⁷ A keresztet ifj. **Vogl Jenő** kőfaragó készítette, a korpuszt a Zsolnay-gyár. Megáldására 1938. szeptember 11-én került sor. A szentmisét **Lajos Gyula** kanonok, székesegyházi plébános tartotta. A kereszt felirata: „Isten dicsőségére és a Szent István év emlékére állíttatta a kertváros közönsége. 1938.” Szimbolikus jelentőségű, hogy az első vallási építmény elkészültével alakult meg az első vallásos társulat, a Credo-csoport.⁸

SEGÉDLELKESZI ÁLLOMÁS LÉTESÍTÉSE

A lelkésziség létesítésének, a templom építésének gondolata 1939 tavaszán jutott a megvalósulás fázisába. Ebben az ügyben az első fennmaradt dokumentum a székeskáptalan 1939. március 17-ei ülésének jegyzőkönyvében a kertvárosi hívek lelki gondozásának ellátására kihelyezett segédlelkész (káplán) javadalmazására vonatkozó javaslat. A megyéspüspök ezt néhány héten belül jóváhagyta, így a konkrét szervezőmunka is megindulhatott.⁹ Lajos Gyula kanonok javaslatára a káptalan a Városfejlesztési Rt.-től 1939. augusztus 1-jével a káplán számára bérbe vette a Bolyai Farkas utca 12-14. szám alatti 3 szoba, konyha, előtér, mellékhelységből álló házat.¹⁰

A kihelyezett segédlelkészi állomás megszervezésére, **Virág Ferenc** megyéspüspök határozata alapján 1939. augusztus 24-én került sor. A székesegyházi plébánia alá tartozó segédlelkész elsőrendű feladata volt, a hívek lelki gondozása mellett a templom építése. Státuszából következően csak olyan istentiszteleti ténykedést végezhetett, mely nem járt anyakönyvezéssel. Ellátta az iskolai hitoktatás feladatait is. Az irat felhívta a lelkész figyelmét az egyházi szervezetekre, egyesületekre is.¹¹ Mindezek a feladatok **Jurányi György** segédlelkészre hárultak.

Jurányi (Jung) György 1905. január 28-án született Hőgyészen. Elemi iskoláit szülőfalujában végezte, majd 1916 és 1920 között gimnazista a Piusban, az Emericanum lakója. A papi hivatás iránti elhatározás igen korán megérlelődött. A

⁵ A fűtési költségekhez a hívek maguk is hozzájárultak volna. História, 4-5.p.; Dunántúl, 1939. január 12. 5.p.

⁶ Dunántúl, 1938. október 12. 3.p.

⁷ Vuics... i.m. 1999. 33.p.

⁸ Historia 6.p.

⁹ PPL 999/1939; PKL Székeskáptalani jegyzőkönyv. 121/1939. 410.p., 163/1939. 432.p.

¹⁰ PKL Székeskáptalani jegyzőkönyv, 288/1939. 494.p.; História, 9.p.

¹¹ PPL 2160/1939.; PKL Székeskáptalani jegyzőkönyv, 324/1939. 508-509.p.; História, 7-10.pp.

cisztereknek kisszeminaristaként, jeles eredménnyel érettségizett 1924-ben. A központi szemináriumban tanult, 1929. június 23-án Virág Ferenc megyéspüspök Pécssett szentelte pappá. Újmiséjét Hőgyészen 1929. június 29-én mondta.¹²

Szentelését követően káplán lett Mucsiban, Rácpetrén (a mai Újpetrén), majd Cikón. Ezt követően Pécssett 1932-33-ban a Gyárvárosban, majd a Felsővámház úton és a Kertvárosban hitoktató. 1933 októberétől hat évig a felsőkereskedelmi hittanára, közben tanulmányi felügyelő az Emericumban. 1934-ben a központi szemináriumban teológiai doktori fokozatot szerzett. „Szívesen maradt volna a jelzett iskoláknál hitoktatóként”, gondolt vissza ezekre az évekre a későbbiekben nosztalgiaiával, de mivel belátta, hogy ezek nem „nyugdíjas” állások, „alkalmasnak látszott nolens-volens elfogadni az expositurát.”¹³

Jurányi György 1939. szeptember 1-jén foglalta el kertvárosi állomáshelyét.

A TEMPLOMÉPÍTÉS ELŐZMÉNYEI

Időközben megkezdődtek a kertvárosi templom építésének az előmunkálatai. Az informális tervezgetések, megbeszélések után 1939. december 29-én alakult meg a templomépítő bizottság, melynek elnöke Lajos Gyula kanonok-plébános lett. Elhatározták, hogy a templomépítési terv elkészítésére zártkörű tervpályázatot írnak ki. Az anyagi források megteremtése érdekében pedig megkereséseket intéznek a nagyobb pécsi ipari és kereskedelmi intézményekhez.¹⁴

Szükség is volt a sietségre, mivel a város már előbb járt: 1939. december 7-én a városi építési szakszervezet úgy döntött, hogy a létesítendő templom helyéül az Erdély utca DNy-i folytatásában kialakítandó teret jelöli ki. A városfejlesztési érdekeket szem előtt tartó határozat – főként a Honvéd tér körül – igen nagy csalódást és megbotránkozást keltett. A *Dunántúl* azonban nagyszabású, lelkes hangú cikkben számolt be a fejleményekről *Templom épül a Megyeri-kertvárosban!* címmel, 1940. január 21-én interjú jelent meg a kihelyezett segédlelkésszel. Jurányi elmondása szerint a székesegyházi egyházközség január végén írja ki a tervpályázatot, és a 150 000 P-s beruházás rövidesen megkezdődhet. Komoly igényt elégítene ki az épülő templom, mivel tavaszra már 800-1000 katolikus lakója lesz a városrésznek, s ez a szám néhány éven belül akár 2000-re is növekedhet. Mindezek mellett Jurányi György szerint a „templom nemcsak a hitéletet biztosítja és fejleszti, hanem a vele szorosan összefüggő hazafias szellem ápolására és erősítésére is szolgál. Az áldozatkész és önfeláldozó hazafias szellem legbiztosabb forrása a templom és a falai közül kiinduló szilárd, meggyőződéses vallásos élet.”¹⁵

1940. január 26-án már meg is született a székeskáptalan részéről az építendő templom javára a téglá- és cserépkitalálási javaslat, melyet a megyéspüspök is jóváhagyott. Csakhogy a templomépítő bizottság február 19-i ülésén már nem-

¹² Historia, 11-12.p.; Buzássy Ábel: A C. R. Pécsi Római Katolikus Nagy Lajos Főgimnáziumának Értesítője az 1922–1923-as évről, 26.p. Értesítő az 1923–1924-es évről, 28.p.; Értesítő az 1924–1925. iskolai évről. 35.p.

¹³ Historia, 12-13.p.

¹⁴ Historia, 13-14.p.

¹⁵ Dunántúl, 1940. január 21.

csak téglát és cserepet, de épületfát, homokot, cementet, meszet és készpénzt is igényelt. Ugyanezt február 27-ei ülésén is megerősítette, immár a székesegyházi uradalmi jószágkormányzóhoz címezve a kérést. Az erre vonatkozó igényt **Kiss György** világi elnök a székeskáptalan március 8-ai ülésén nyújtotta be. Ám ott is elutasításra talált. Cement, mész, homok nincs, a többihez is először tervet, költségvetést kell benyújtani – hangzott a káptalan válasza.¹⁶

A székesegyházi Szent Péter egyházközség 1940. március 14-ei ülése azonban már jóval békülékenyebb hangot ütött meg. Határozatot hozott egy 1000 fő befogadóképességű, 100 000 P költségvetésű templom építéséről. Ennek építetője, fenntartója az egyházközség. Helyül a város az általa 1940. január 26-án megígért, az Irinyi utca mentén kialakítandó téren 360 négyszögöles telket jelölte ki. Az ülés jóváhagyta a templomépítési bizottság összetételét. Az építési költségek fedezésére megkeresést indítványozott a megyéspüspökhöz, a székesegyházi uradalomhoz, a székeskáptalanhoz, a városhoz, a honvédkincstárhoz (hiszen a templom egyben helyőrségi templom is lenne), az OTI-hoz, az Első Pécsi Bőrgyár Rt-hez, a Városfejlesztési Rt-hez, pénzintézetekhez. Az így befolyt összeget elkülönítve a Pécsi Egyházmegyei Takarékpénztárnál kezelték. Az egyházközség az addigi téglá- és cserepkiutalást jóváhagyta, de a továbbiakhoz már építési tervet kért. Jóllehet ezzel kapcsolatban az Egyházművészeti Bizottság zártkörű tervpályázatot javasolt, a képviselőtestület mégis – az építési bizottság állásfoglalásával összhangban – szabadkézi megbízás alapján **Gosztonyi Gyula** uradalmi mérnököt kérte fel. A templomépítési bizottság ez ügyben már meg is kezdte a tárgyalásokat az érintettel.¹⁷

Megindult a gyűjtés a templomépítés pénzügyi fedezetének megteremtésére, valamint elkezdődött a templom építési tervének kimunkálása. Az első bevétel **Koch Ede** kanonok január 2-án tett 100 P-s adománya volt. Egy ismeretlen adakozó január 16-án 1000 P-t, az Első Pécsi Bőrgyár Rt. nevében, az egyébiránt izraelita **Róth Sándor** vezérigazgató szintén 1000 P-t adományozott. Az adományozó kedv felélesztését is célozta a *Dunántúl* 1940. január 21-ei cikke a templomépítésről. Az év végéig a hívek adományából további 1240 P folyt be.¹⁸

Bár ezek a kisebb adományok is nélkülözhetetlenek voltak, és jól kifejezték a hívek szándékát, elkötelezettségét a templom építésének ügye mellett, egy ilyen horderejű építkezés kivitelezéséhez a nagy adományozók jóindulatának és támogatásának megnyerése elsőrendű fontosságú volt. Éppen ezért az építetők is a kezdetektől igyekeztek megnyerni ügyüknek a város legnagyobb vagyonú vállalkozóit, közintézményeit. A város polgármesterét, **Esztergár Lajost** 1940. február 29-ei beadványukkal a templomépítés támogatására kérték fel. Április 28-án az Első Pécsi Bőrgyár Rt. ismételt támogatását kérték. Október 23-án pedig az OTI-tól kértek 25 000 P adományt. Ezt a horribilis összeget azzal indokolta a kérelem, hogy az intézetnek 350 házhelye van Kertvárosban, közvetetten tehát érdekelt annak fejlődésében is. A legnagyobb összegre azonban a székesegyházi uradalomtól számítottak. Ép-

¹⁶ Historia, 15-16.p.; PKL Székeskáptalani jegyzőkönyv. 42/1940. 649.p., 138/1940. 690-691.p.

¹⁷ Historia, 16.p.; PPL 915/1940. 3-4.p.

¹⁸ Historia, 16.p. és 18.p.; Dunántúl, 1940. január 21.

Gosztonyi Gyula tervpályázatából: a Szent Erzsébet-templom vázlatrajza

pen ezért 1940. december 18-án újabb beadvánnyal fordultak **Hanuy Ferenc** uradalmi jószágkormányzóhoz: a templom építésének céljaira 30 000 P adományt kértek. A székesegyházi egyházközség ezt 5-6 évre elosztva kérte. A székeskáptalan december 20-ai előterjesztése szerint 1941-től 6 éven át 12 félévi részletben, utólag folyósítva, 2500-2500 P-s részletekben lenne elképzelhető a kiutalás. A megyéspüspök ezt néhány nap múlva jóváhagyta, így az építkezés elkezdésének a pénzügyi akadályai elhárulni látszottak.¹⁹

Ekkorra már a tervezés munkálatai is a célegyenesbe érkeztek. Gosztonyi Gyula első tervére még 1940. június 22-én érkezett az első bírálat. Ez a 14x34 m méretű, 1000 fő befogadóképességű, kéttornyú templom terveit modernebb kivitelűvé javasolta átdolgozni. A második változathoz október-november folyamán benyújtott bírálatok további átdolgozást javasoltak. Jurányi lényegében elfogadta a tervet, s csak kisebb módosításokat javasolt. **Gálos László** viszont a koncepció egészét elvetette. Szerinte a templom túl modern, noha korábban éppen ennek hiányát rótták fel. Tanulságosabb azonban másik indoka. A tervben szereplő egyházközségi terem létesítése „nálunk ugyan szokatlan, az ilyen termekben előadások, viták stb. tartatnak, amik nálunk még nem kívánkoznak a templommal egy fő-

¹⁹ Historia, 17.p.; PKL Székeskáptalani jegyzőkönyv. 647/1940. 924-925.p., 676/1940. 939.p., PPL 3699/1940. A jóváhagyó főpásztori határozat december 28-án érkezett meg a káptalanhoz.

dél alá. (Amerikában igen.)” Ugyanakkor viszont **Tarai Lajos** támogatta a modernbb formákat. **Gebauer Ernő** bírálataiban a tervezett templomot szépnek, célszerűnek tartotta.²⁰

A harmadik vázlatot a Pécsegyházmegyei Egyházművészeti Tanács 1941. február 19-én tárgyalta. A tanács a terveket több változtatással engedélyezte kivitelezésre. Javasolta a szentély körüli folyosó elhagyását, a nyitott helyett zárt árkádos előcsarnokot, olyan megoldást, hogy a torony ne keltsen „hypermodern” benyomást. Végezetül a háromhajóssá bővíthetőség érdekében a szentély kiszélesítésére, a lépcsőház és a kápolna külső falának meghosszabbítására tett javaslatot.²¹

A negyedik, véglegesnek tekintendő tervet Gosztonyi Gyula 1941. március 6-án nyújtotta be. Virág Ferenc megyéspüspök március 19-én hagyta jóvá, és kivitelezésre engedélyezte. Ennek értelmében a templom teljes külső hossza 40,89 m, szélessége 17,16 m. A belső tér hossza 37 m, ebből a szentély 8,32 m, a hajó 23,98 m, az előtér 3,7 m. Az előtér és a hajó szélessége 10 m, a közlekedőkkel együtt 16 m. Magassága 11,15 m. A torony 26,9 m, amire kb. 7 m-es kereszt kerül.²² Ugyanezt tanúsítja az építési engedély kérelméhez benyújtott műszaki leírás is: „A templom terület tengelyében, DNY-ÉK-i irányban, ÉK-i bejárattal épül. Az épület egyhajós, előcsarnokkal, szélfogókkal, kórussal és lépcsőzettel, szentéllyel, sekrestyével, kápolnával, alatta pincével rendelkezik. A bejárat felett harangtorony emelkedik.”²³

Időközben a leendő templom anyagiakban egyre gyarapodott, melyet a templomépítési alap 1940. évi mérlege is tanúsít: 28 921 P bevétel mellett 20 588 P kiadás. A közvetlenül is látható gyarapodást az tanúsította, hogy 1940 augusztusának végén megindult az építkezés helyszínére a téglaszállítás.²⁴ A következő év elején, 1941. február 7-én az igényelt faanyag kiutalásához is hozzájárulását adta a megyéspüspök.²⁵

Az építendő templom még egy elengedhetetlenül fontos feltétellel nem bírt: építési telekkel! A város ugyanis a telket 1940 januárjában úgy bocsátotta az egyházközség rendelkezésére, hogy jogilag az még nem az ő tulajdonát képezte, hanem az OTI-ét. Ez akkor tudatosult, amikor 1940 augusztusában a székesegyházi egyházközség az elkészült téglamennyiséget kívánta elhelyezni a kijelölt telken. Esztergár Lajos polgármester azonban így is engedélyezte azt. Az Országos Társadalombiztosító Intézet pedig templomépítés céljára 1941. május 24-én díjtalanul átengedte a telket!²⁶

Az alakuló egyházközség gyarapodásának legfontosabb mutatója a hívek számának növekedése. Erre utal a kihelyezett segédlelkész, Jurányi György 1941.

²⁰ Historia, 17.p.; PPL 3390/1940. (Az irat a 857/1941. számon található!)

²¹ Historia, 19-20.p. A tanács ülésén jelen voltak: Hanuy Ferenc, Gebauer Miklós, Hajós György, Gálos László, Schaurek Rafael, P. Adamszky Andor, Tarai Lajos, Klug K. György, Gebauer Ernő, Nagy Mihály, Farkas József.

²² Historia, 20-22.p.; PPL 857/1941. A megvalósulás során a terv külső okokból több ponton is módosult.

²³ BML 85 921/1941. (Csatolva: 85 022/1941)

²⁴ Historia, 17.p.; PPL 664/1942.

²⁵ PKL Székeskáptalani jegyzőkönyv. 52/1941. 26.p.; PPL 289/1941. PKL Székeskáptalani jegyzőkönyv. 79/1941 38.p.

²⁶ BML 85 921/1941. (Csatolva: 85 022/1941)

január 30-ai kérelme is. Az Egyházmegyei Hatóságtól ugyanis a vasárnapokra kétszeri misézés engedélyét (binandi facultas) kérte. Indoklása szerint a katonák kiszorították a civileket a templomból. Téli idején pedig a hívek számára nem lehetett kellemes a kápolnán kívül hallgatni a szentmisét. De ha be is jutnának a templomba „a katonaság sajátságos és kellemetlen ruhaszága miatt a hívek közül sokan elmaradnának a szentmiséről” – írta kérelmében a segédlelkész. A püspök szerint azonban alkalmasabb a székesegyházi 10 órás szentmisét a temetőkápolnában tartani. Így a kért engedélyt nem adta meg.²⁷

Úgy tűnt azonban, hogy a templom építésének ügye már nem húzódik sokáig. 1941. június 14-én beérkeztek ugyanis az építkezés kivitelezésére kiírt zártkörű versenytárgyalás pályázatai. A székesegyházi egyházközség képviselőtestülete 1941. július 2-i ülésén egyhangúlag vitéz **Németh Béla** építési vállalkozó ajánlatát fogadta el. Több munkálatot azonban anyagiak híján el kellett hagyni (előcsarnok, kórus, torony, burkolás).²⁸

Érkezett azonban olcsóbb ajánlat is, **Beczky Jenő** részéről, aki a döntés ellen fellebbezést nyújtott be! Július 5-i beadványában több oldalról is alátámasztotta fellebbezése jogosságát, pályázata előnyeit. Szerinte Németh Béla munkákkal túlterhelt, így nem érdemes, nem célszerű őt foglalkoztatni. Árajánlata is csak akkor előnyösebb, ha a leszállított összeget tekintjük. Azonban még ebben az esetben sem jogos a vitézek számára biztosított 3%-os árelőny érvényesítése, mivel nem közszállításról van szó. Másnap beérkezett pótlólagos tiltakozása további érveket sorakoztatott fel állítása mellett: Németh nem építésmérnök, nincsenek állandó munkásai, és folyamatosan pótkövetelésekkel áll elő. Az egyházközség 1941. július 21-ei felterjesztésében az Egyházmegyei Hatóságnak (a megyéspüspöknek) a fellebbezés elutasítását javasolta. Indoklása szerint a nyertes a három legolcsóbb pályázó közé tartozott, s a 3%-os árelőny jogosan illeti meg. Beczky Jenő egyébként sem szakmai, sem jogi kifogással nem élt.²⁹

Ezzel szemben **Szabó János**, az egyházmegyei jogtanácsos Beczky Jenő javaslatát ajánlotta elfogadásra: olcsóbb, rátermettebb, s a pályázat elnyerésével munkához is jutna. Az egyházmegyei mérnök viszont jogi kifogást is emelt, hiszen zártkörű pályázat esetén mindenki megbízható. A kifogás csak az lehet, hogy a jelen háborús körülmények között a vállalkozónak rendelkezésre áll-e a szükséges vasbeton és cement az építkezéshez. Ha Beczky mindezekkel rendelkezik, őt kell választani.³⁰

Mindezek ellenére a megyéspüspök az egyházközség korábbi, július 2-i határozatát, vitéz Németh Béla pályázatának elfogadását hagyta jóvá. Két nappal később, 1941. augusztus 10-én Beczky Jenő fellebbezését elutasította.³¹ Az építkezés megkezdődhetett, hiszen az engedélyezési eljárás is nagyjából ekkorra zárult le.

Az egyházközség elnöksége ugyanis az építési engedély kérelmét már a képviselőtestület július 2-ai határozata után néhány nappal, 1941. július 8-án be-

²⁷ Historia, 18.p.; PPL 367/1941.

²⁸ PPL 2335/1941; Historia, 21-22.p.

²⁹ Uo.

³⁰ PPL 2283/1941. (A jelzett iratok a 2468/1941. sz. alatt találhatóak!)

³¹ PPL 2468/1941; PKL Székeskáptalani jegyzőkönyv, 396/1941. 200.p.

nyújtotta az illetékes hatóságnak. A kérelem 716 m² alapterületű templom, sekrestye, kórus építésére irányult. A beadványt az építési szakbizottság szűkebb építési bizottsága és a városszépítészeti bizottság együttes ülése 1941. július 11-én tárgyalta. Határozatukban az engedély kiadását javasolták, néhány megszorítással.

AZ ELSŐ KAPAVÁGÁSOK

1941. augusztus 21-én Németh Béla munkásai megtették az első kapavágásokat. Az ünnepélyes kezdetre, az alapkö megáldására egy hónappal később, 1941. szeptember 21-én került sor. A munkálatok elkezdése ekkorra már nyilvánvalóvá vált, hiszen a falak is kiemelkedtek a földből. A meghívó szövege azonban tartogatott meglepetéseket: a templomot ugyanis „az isteni Gondviselés kegyelme folytán a Délvidék felszabadulásának emlékére, Magyarországi Szent Erzsébet tiszteletére a Megyeri Kertvárosban épülő fogadalmi templomnak” nyilvánította!³²

Az alapkömegáldást Lajos Gyula kanonok-plébános végezte. Az ünnepségen részt vett **Bartina Ferenc** pécsi kerületi esperes, **Blaskovich Iván** baranyai főispán és sokan mások. Az éneket a Szeráfi Kórus biztosította, **Agócsy László** vezetésével. Az eseményről a sajtó is beszámolt. Az alapköbe helyezett okmány ismertette az addig eltelt eseményeket, melyek a templom építéséhez vezettek, a történelmi körülményeket, melynek következtében a templom fogadalmi templom lett. Az ima meghallgatásra talált, mivel a nehéz körülmények ellenére a templom falai az év végére mintegy 1,5-2 m magasra emelkedtek.³³ Mindehhez azonban komoly összefogásra, jelentős anyagi eszközök megszerzésére, mozgósítására volt szükség.

A PÉNZÜGYI ALAPOK MEGTEREMTÉSE

A templomépítési alap előző évi 182,36 P-s maradványa nem volt elegendő a munkálatok megkezdéséhez. Így már az év elejétől kezdve komoly gyűjtésbe kezdett a bizottság. Január 2-án **Sipos István** kanonok, a papnevelő rektora 1000 P-t adományozott. Február 1-jén a Délmagyarországi Kereskedelmi Bank Rt. 100, a Dunántúli Bank Rt. 50 P-t adományozott. Február 3-án a Pécsi Takarékpénztár Rt. 500 P-t ajánlott fel, mely 24-én érkezett meg. Február 27-én a Honvédelmi Minisztérium 230 P-t, majd március 27-én a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium a templom építésére, felszerelésére 500 P-t adományozott.³⁴

Az ügy népszerűsítésére, a hívek adományozókedvének fellendítésére május 3-án a *Dunántúl* nyomdájában 1000 db képes levelezőlap készült a templomról, Gosztonyi Gyula rajza nyomán. A lapokat 22 P-ért árulták. Ugyanezt a célt szolgálta a templomról készített 1:75 méretarányú gipsz modell is, melyet **Villányi Lajos** formaöntő készített el 1941. szeptember 6-ai rendeléssel, 200 P-ért. A modellt a Szent István Társulat kirkatában helyezték el.³⁵

A legnagyobb támogatást persze a püspökségtől várhatta az építkezés ügye. Ebben nem is csalatkoztak, mivel a templom építésére 1941. július 12-én a

³² Historia, 23.p.

³³ Historia, 30.p.; PPL 1940/1941.

³⁴ Historia, 19. és 29.p.; PPL 743/1941., 1195/1941. (Ez utóbbiból az illeték lerovása után 497 P maradt.)

³⁵ Historia, 22. 24 és 30.p. A lapoknak viszonylag borsos árak ellenére igen nagy lehetett a keletjük, mivel december 31-én újabb 1000 darab készült a templomról, immár 24 pengős árban.

püspöki uradalom pénztárából 10 000 P kiutalása történt meg. Előzőleg az egyházközségi képviselőtestület egyhangúlag megszavazta az egyházközség 20 000 P-s felajánlását. Ennek kamatait is átvállalta. Az egyházközség július 29-ei felterjesztésében az építkezés fedezetül emellett a káptalan 1940. december 20-án felajánlott 30 000 P-s adománya szolgálna hitelként. Az egyházközség ezt úgy képzelte el, hogy a felajánlásból fennmaradt 27 500 P építési hozzájárulást egy banktól (valószínűleg a Pécs megyei Takarékpénztártól) venné fel, kölcsönként. Végül a püspök ezt a megoldást hagyta jóvá.³⁶

A hitel realizálása ennek megfelelően történt. A székesegyházi uradalom 30 000 P-s adománya terhére a még fennmaradt 25 000 P erejéig 25 000 P-t, a székesegyházi plébánia 20 000 P-s adománya terhére 20 000 P-t vehetett fel a templomépítési alap. A hitel fedezetül a Scitovszky (Szent István) tér 13. szám alatti ingatlant kötötték le.³⁷ Mindezek eredményeként a templomépítési alap 1941. évi zárszámadása után a mérleg igen kedvezően alakult, jelentős maradvánnyal zárt.³⁸

ÉPÍTKEZÉS HÁBORÚBAN

Az elkövetkező években, hiába a nagy akarat, összefogás, a pénzügyi alapok megteremtése, a háborús viszonyok következtében az építkezés néha igen lassan haladt. Ennek ellenére a falak jócskán felmagasodtak, az építkezés javán túljutottak. 1943-ban azonban a templomépítés lelassult, majd teljesen leállt. Végül sikerült megkapni az anyaggazdálkodási központtól azokat a zárt anyagokat, amelyekkel ekkor ismét megindulhatott az építkezés. Jurányi György feljegyzése szerint „vagy munkás nem volt, [ti. a behívások miatt kevés volt a kőműves] vagy anyag, vagy pénz, sokszor egyik sem.”³⁹

A munkaerőhiány mellett a háborús években különösen fontos kérdés volt a templomépítés vasszükségletének biztosítása. Maga a templom 6700 kg-ot, a tervezett harangtorony még 5150 kg vasat igényelt. Jóllehet **Márovics Andor** építési vállalkozó, a Szent Péter egyházközség képviselőtestületi tagja 40 q építési vasat adományozott, továbbá az egyházközség képviselőtestülete jóváhagyta 60 q építési vas megvásárlását, az építési terveket a vashiány miatt mégis módosítani kellett. Az egyházközség elfogadta Gosztonyi Gyula előterjesztését, miszerint a mennyezetet fagerenda szerkezettel oldják meg a vasbeton födémzet helyett. Így azonban csökkent az áthidalható távolság, valamint a rövidebb gerendák alátámasztása közbenső pillérek beépítését igényelte. Ezzel a templom elnyerte jelenlegi, háromhajós kiképzését.⁴⁰

A változtatás azonban csak újabb gondokat okozott. 1943 őszére ugyan a falazás befejeződött, az épület azonban tetőzet nélkül állt, az épületfa beszerzésének nehézségei miatt. A képviselőtestület ugyan 1942. novemberében megbízta **Gadó**

³⁶ PPL 2149/1941, 2235/1941, 2335/1941, 2547/1941; PKL Szk. jkv. 403/1941. 203.p., 424/1941. 209.p.

³⁷ PPL 1940/1942.

³⁸ PPL 2155/1942.; Historia, 30.p.

³⁹ Historia, 30.p.

⁴⁰ Historia, 30.p.; PPL 4051/1942. A Szent Péter egyházközség 1942. november 3-ai alakuló ülésének jegyzőkönyve. 14/a.

István pécsi ács mestert az ács munkálatok elvégzésével, de a faanyagról részben magának kellett gondoskodnia. A székesegyházi uradalom ugyanis erdejéből csak kisebb méretű fákat tudott biztosítani. Végül a templom épületfa-szükséglete 1944 nagyhetében, szinte az utolsó vonattal érkezett meg Erdélyből. Így az ács munkák csak májusban kezdődhettek, melyek a gyakori légitámadások ellenére júliusra befejeződtek. A cserepezést **Tóth Károly** tetőfedő végezte el. A *Dunántúl* örömmel hirdethette: „Tető alá került a pécsi megyeri kertvárosi Szent-Erzsébet-templom.”⁴¹

A templom azonban még nem állt készen! A nyílászárók egy részének elkészíttetését még 1943 májusában Virág Ferenc megyéspüspök vállalta. Ezek kivitelezési munkálatai csak részben fejeződtek be, de a meglévők beépítését is elhalasztották, mivel a további építkezést anyag- és pénzhiány miatt le kellett állítani.⁴²

Németh Béla 1942. április 7-én ugyanis 22%-os visszamenőleges, illetve 40%-os további egységár-emelési ajánlatot tett. A képviselőtestület 1942. november 3-i ülésének határozata értelmében ezeket még elfogadta, de az esetleges további emelések teljesítése elől elzárkózni igyekezett. A felmerült költségek fedezésére az Egyházmegyei Hatóság 45 000 P kölcsön felvételét engedélyezte. A Magyar Nemzeti Bank viszont a Pécs Egyházmegyei Takarékpénztárnak csak 38 000 P-t folyósított. A hiányzó 7000 P-t az egyházközség 1941. évi maradványából vette igénybe. (Az egyházközség mindebből már 5000 P-t folyósított.)⁴³

A közadakozás lehetőségével is élni kívánt a templomépítési bizottság, ezért sajtóhíradásokkal is folyamatosan az érdeklődés homlokterében kívánta tartani az építkezés ügyét. A *Dunántúl* 1943 folyamán többször is beszámolt a az építkezésről. Áprilisban a templomépítési bizottság emelkedett hangú felhívást intézett Pécs és Baranya katolikus lakosságához a templomépítés anyagi támogatására. Rámutatott az építés nehézségeire, de kilátásaira is: még 30-40 000 P-s ráfordítás, és elkészülhet a templom! Egy júliusi cikkben már kifejezetten a „kis adakozókra” is számítottak. E célból a pünkösdvasárnapi számhoz egy befizetési lapot is csatoltak.⁴⁴ Talán ennek is köszönhető, hogy a templomépítési alap ezekben az években csekély mértékű maradvánnyal zárt!⁴⁵

Az építkezés munkálatai közben többé-kevésbé lezárultak. Ez azonban csak újabb költségeket jelentett. Németh Béla végelszámolás szerinti követelése 22 341,06 P volt. Az építőmester kölön számlája a végzett rezsimumunkálatokról és átengedett anyagokról 2684,4 P-s tételt jelentett. Végül Gosztonyi Gyula építési ellenőr tiszteletdíja 1277 P-re rúgott. Összesen tehát az építkezés befejeztével 26 302,46 P költségigény jelentkezett. Ezt az egyházközség az Egyházmegyei Papi Nyugdíjalapból felveendő kölcsönrel igyekezett kiegyenlíteni. A tervek szerint kölcsön egy részét ugyanis a magyar tanulmányi és vallásalap megtéríti, fennmaradó részét pedig az egyházköz-

⁴¹ *Dunántúl*, 1943. szeptember 24.; 1944. július 9.; *Historia*, 31. és 34-35.p.; PPL 4051/1942.

⁴² *Historia*, 32-33. és 35.p.; *Dunántúl*, 1943. május 6.; Június 23-án Albrecht királyi herceg egy ablak elkészítésének költségeit, 654 pengőt átvállalta. In: *Dunántúl*, 1943. július 3.

⁴³ PPL 4051/1942. 13.p. 9. pont. Szabó János december 21-én jóváhagyásra javasolta, a helynök pedig másnap jóváhagyta a jegyzőkönyvet.

⁴⁴ *Dunántúl*, 1943. április 30.; május 6.; július 3.; szeptember 24.

⁴⁵ *Historia*, 31. és 34.p.

ség 2000 P évi részletekben törleszti a Nyugdíjalapnak. Biztosítékként a kölcsönt az egyházközség Scitovszky tér 13. szám alatti ingatlanára terhelték. A képviselőtestület határozatát a megyéspüspök 1944. október 3-án hagyta jóvá. Ekkorra azonban már az addigi munkálatok, erőfeszítések eredményei mind veszélybe kerültek. A front ugyanis egyre közeledett Pécs városához.⁴⁶ Miután 1944 augusztusának végén a pécsi vasútállomást is bombázták, félni lehetett, hogy a templomot is találat éri. Erre azonban nem került sor. „Puskagolyó, gépszóró golyó (sic!) itt-ott érte a templom tetejét és a szentély déli falát, de jelentős kár, hála a jó Istennek, nem érte az épületet” – fogalmazott a kortárs krónikás segédlelkész.⁴⁷

A BEFEJEZÉS

Az 1945. május 27-i temetőkápolnai Te Deumon a lelkész felvetette, hogy Szent Erzsébet ünnepére el kell készülni legalább az oltárral. „Ami ezen a nyáron és ősz folyamán történt a templomépítési munkálatokkal kapcsolatban áldozathozatalban és a hívek részéről végzett fizikai munka terén, arra nem lehet elég dicsérről szót mondani” – jegyezte fel Jurányi.⁴⁸ Igaz, mint annyiszor korábban, ehhez ismét komoly anyagi támogatásra is szükség volt. A legjelentősebb tétel a megyéspástor 1945. augusztus 15-én államsegélyből kiutalt 10 000 P-s adománya volt.⁴⁹ Az egyetemi templom leszerelt oltármaradványa, a több mint százestendős, fekete, márvány utánzatú faoltár az adományozó **Vargha Damján** és **Schaurek Rafael** jóvoltából a kertvárosi templom használatába került.⁵⁰

Az új egyházközség megszervezésére a főpástor 1945. november 27-én kelt rendeletével került sor. Ennek szövege szerint: „Az új egyházközség a pécs-székesegyházi s a pécs-belvárosi plébániák, illetve egyházközségek területéből lesz kihalászva, oly módon, hogy annak nyugati és déli határa változatlanul egybeesik Pécs thj. város közigazgatási határával, északi határát pedig a Pécs-Barcs vasútvonal képezi; keleti határa pedig a vasútvonaltól kifelé a Siklósi-út egészen a Nagypostavölgy elágazásig, innen a Nagypostavölgy-út úgy, hogy az új egyházközség területe magába foglalja a Nagypostavölgy és Resch-pusztá néven ismert területeket is. A köztemető azonban kivétel és továbbra is a pécs-belvárosi egyházközséghez fog tartozni.” Az egyházközség megszervezésére Jurányi György kihelyezett segédlelkészt a főpástor püspöki biztossá nevezte ki.⁵¹

1945. november 25-én tartották az utolsó szentmisét a kertvárosi hívek számára a temetőkápolnában. Az új templomban a munkálatok azonban még a következő napokban is folytak. Ideiglenes villanyvezeték készült, s a lelkész közlése

⁴⁶ PPL 2894/1944. Jegyzőkönyv a Szent Péter egyházközség képviselőtestületének 1944. szeptember 9-ei üléséről. 10. jkv. Szeptember 25-ig a vallásalaptól 7000 P érkezett, így a kölcsön csak 19 000 P lett.

⁴⁷ Historia, 37.p.

⁴⁸ Historia, 41-42.p.

⁴⁹ Néhány héttel korábban, július 23-án Jurányi György ugyanekkora összeget vett fel nyugta ellenében a püspöki aulától. Az azonban nem állapítható meg teljes bizonyossággal, hogy ugyanarról a pénzről van-e szó. Historia, 42-43.p.; PPL 1201/1945.

⁵⁰ Historia, 43.p.; PPL 1942/1945.

⁵¹ Historia, 50.p. Jurányi szerint azonban az egyházközség határai nem szerencsések. Szerinte a pécsi Fekete-víz, a bőrgyár vonala lenne a legjobb határ.

szerint „a hívek összehordták a kerti padokat, székeket, amelyek pótolták a templomi padokat.” Jurányi még november 30-án is „koldulni” volt kénytelen, így a templom ajándék és kölcsön révén a legszükségesebb miseruhákkal ellátva kezdhette meg működését.⁵²

A várva várt eseményre, az új templom megáldására 1945. december 2-án került sor. A megyésfőpásztort Velényi László beszéde és **Mészáros Irén** első osztályos tanuló szavalata köszöntötte. Az eseményen megjelent **Tolnai József**, a város szociáldemokrata polgármestere is. „Az idők jele volt, hogy egészen egyszerű, kopottas hintón jött a főpásztor, két öreg lóval” – jegyezte meg Jurányi. S az új idők jelének tekinthető az is, hogy az *Új Dunántúl* erről a méltán nagy horderejű eseményről csak egy néhány soros rövid hírben számolt be.⁵³

A megyésfőpásztor 1945. október 28-ai körlevelében közölte **Mindszenty József** kinevezését, „akinek mélységes papi lelkülete, tüzes hazafisága és határozott férfias egyénisége a legszebb reményekkel töltenek el bennünket jövődő apostoli működését illetően.” Az országgyűlési választás pedig november 4-én kertvárosi viszonylatban is az akkori egyetlen, következetesen polgári értékeket valló párt, a Független Kisgazdapárt győzelmével végződött.⁵⁴ A jövő azonban, mint tudjuk, egészen mást hozott.

⁵² Historia, 43. és 51.p.; PKL Sz. jkv. 238/1945. 81.p.

⁵³ Historia, 44. és 46-48.p.; Dunántúl, 1945. december 2.

⁵⁴ Historia, 51.p.

BARTUSZ-DOBOSI LÁSZLÓ

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF PÉCS DÍSZPOLGÁRA

Báró Eötvös József kötődése Pécshez nem volt különösebben mélyen gyökeredző, hiszen sem családi, sem baráti szálak nem fűzték a városhoz. Szellemi teremtőmunkájának jelenléte, levelei és egyszeri, pár napos látogatása azonban mégis mély nyomot hagyott az ittlakókban.

A történet Eötvös második minisztersége idején kezdődött, hiszen személyes szálak nem lévén, csak hivatali minőségében került kapcsolatba Péccsel. Így is csak az 1867 és 1871 közötti időszakban, hiszen '48-as minisztersége idején, az idő rövidege miatt, nem nagyon jutott lehetősége másra, mint országos ügyek beindítására és szervezésére.¹

Minthogy Eötvös egyik legfontosabb feladatának a népoktatás polgári átalakítását tartotta, amit társadalmi segítséggel vélt megvalósítani, ahogy ezt felhívásában ki is fejtette: „ha van feladat, melynek megoldására az állam minden hatalma elégtelen – ez a népnevelés. Oly feladat ez, melyet csak a nép maga oldhat meg.”² Ezért a városhoz való első kapcsolódási pontja, a *Népnevelési Egyletek* alakítására való felhívásához kötődött. Eötvös 1867. június 3-án ugyanis felhívást intézett a megyék és egyházak vezetőihez, amelyben népnevelési egyletek szervezésére buzdította őket. A felhívó levélhez mellékelte a gyakorlati megvalósításhoz szükségesnek szánt, úgynevezett „elsőleges tervrajzot” is, amelyben az egylet teendőit hat pontban sorolta fel:

- Elkészíteni a népnevelés megyebeli állapotának minél kimerítőbb s hitelesebb statisztikai összeállítását.
- Új elemi iskolák, óvodák, polgári iskolák felállítását szorgalmazni.
- Ellenőrizni a gyermekek iskolába járását, és segíyezni a szegény tanulókat.
- Ellenőrizni az iskolák tanszerekkel való felszereltségét, és szükség esetén anyagilag segíteni e téren.
- Gyermekekönyvtárakat létesíteni az iskolákban.
- Felderíteni a népnevelésben mutatkozó hiányokat, s azokon lehetőleg saját erőből segíteni.

¹ 1848 március 19-én avatta díszpolgárrá Pécs városa báró Eötvös Józsefet.

² Eötvös József felhívása népnevelési egyletek alakítására. In. Eötvös József: Kultúra és nevelés. Budapest, 1976. 331.p.

Mindezekkel a célokkal Eötvös a népoktatás bizonyos fokú decentralizáltságát akarta biztosítani, s széles társadalmi rétegeket akart bevonni a tanügy problémáinak megoldásába. A felhívás azonban nagyon vegyes visszhangra talált, ellenzőinek száma talán jóval nagyobb volt, mint a támogatóié.

Eötvös felhívásáról Baranyában először a *Pécsi Lapok* 1867. augusztus 18-i száma adott hírt, de a konkrét tervezet csak október 9-én került a megyei közgyűlés elé.³ A közgyűlés elviekben támogatta az elképzelést, de tudjuk, hogy a döntés meghozatala egyáltalán nem volt egységes, s ez hátráltatta a munkát.⁴ Főként az egyházak részéről volt erős az ellenállás, hiszen a protestáns egyházak féltették az autonómiájukat, míg a katolikus egyház a világi katolikusok beavatkozásától való tartózkodása miatt fordult szembe az elképzeléssel. Ez azonban nem helyi jellegű volt, hanem országos tendenciákat mutatott.

Mind a *Kalauz*, az ebben az időben Pécssett megjelenő szakközlöny, mind a *Néptanoda*, amely az 1867-ben alakult liberális Pécsi Tanítóegyletnek volt a lapja, egységesen sürgette a megfenekleni látszó ügyet. Ez utóbbiban **Dietrich Ignác** pécsi ügyvéd így fogalmazott az ügygel kapcsolatban: „Mintegy hat hónapja már, hogy báró Eötvös József cultusminister úrnak, mint magán honpolgárnak, a népnevelési egyletek alakítása tárgyában közzé tett felhívása és tervrajza a nagyközönség kezén forog; sokat beszéltek és írtak is már róla, de nem tudom, alakult-e már valahol ily népnevelési egylet?”⁵ E türelmetlen kérdést, az újság egy későbbi számában már egy egyenesen buzdító felszólítás követte: „Ilyen értelemben, nemcsak hogy nem vagyok a népnevelési egyletek alakításának ellene, hanem üdvözlöm azokat, s kívánom, hogy az ország minden nemzetiségű, minden vallású lakosai ez ügyet egész lelkesedéssel fölkarolják, különösen kívánom, hogy a néptanítók fejtsenek ki minden buzgóságot, mert ők nemcsak a nép, hanem saját érdekek előmozdítását láthatják abban, ha az egyletek báró Eötvös nagy hazánkfia tervezete szellemében megalakulnak.”⁶ Mindennek azonban semmilyen következményei nem lettek. S bár az ügy már az alapszabály kidolgozásáig is eljutott, Pécssett mégsem alakult soha népnevelési egylet, a megyében is a németbolyi volt az egyetlen konkrét eredmény.⁷

Egy másik alkalommal, a népnevelési egyletek „vergődései” közepette, a *Néptanodában* egy bizalmi fölirat jelent meg Eötvösnek címezve, amelyben a pécsi tanító-egylet ujjongott a minisztérium által ebben az évben megjelentetett *Néptanítók Lapja* című újság elindítása miatti örömeiben. „Öröm és üdvkiáltások hangzának el a néptanítók körében, midőn a Gondviselés Nagyméltóságodat a magyar tanügy vezetésének élére helyezte. Ezen örömünk, mely szívünket a legédesebb reményekkel tölté el, lelkesedéssé vált, midőn Nagyméltóságod bölcs belátással s

³ Komlósi Sándor: Az Eötvös-féle népnevelési egyletek alakítására irányuló törekvések sorsa Baranyában In: Baranyai Művelődés. Pécs, 1972. 77.p.

⁴ A megyei közgyűlés eseményeinek részletes leírását a *Kalauz* című újság 1868. január 21-i száma közölte, 193-201.p.

⁵ Dietrich Ignác: Népnevelési – Egyletek. In: *Néptanoda*, I. évf. 5. szám, 1868. február, 65.p.

⁶ Dietrich... i.m. I. évf. 9. szám, 1868. április, 127.p.

⁷ *Néptanoda*, II. évf. 5. szám, 1869. február 79.p.

atjai gondoskodással a *Néptanítók Lapja* kiadása által fegyvert teremtett az összes néptanítók részére.”⁸

Eötvös pedig, aki feladatát mindig a lehető leglelkismeretesebben igyekezett ellátni, sűrű elfoglaltságai közepette is szakított annyi időt magának, hogy szinte postafordultával válaszoljon a kedves főliratra, egyenesen **Bubreg Mihály** polgármester úrnak, a pécsi tanító-egylet elnökének címezve válaszát. Ezt teljes egészében közölte a *Néptanoda*, így most mi is ezt tesszük. „Köszönettel vettem a pécsi tanító-egyletnek folyó évi május hó 2-án hozzám intézett bizalmi iratát. Midőn alkotmányos kormányunk azon ágazatát, melynek körébe a hazai tanítók ügyei is tartoznak, átvettem, teljes öntudatával bírtam helyzetünk azon nehézségeinek, melyekkel mindnyájunknak egyetemben küzdenünk kellend. E helyzet nehézségei csak nagy türelem- és kitartással szüntethetők meg, a hazai tanítói kar vállvetett közreműködése mellett. És örömmre mondhatom, hogy a hazai tanítók buzgóságába vetett reményeimben nem csalatkoztam, mert nemcsak iparkodó azoknak túlnyomó nagy része, de férfias kitartással is teljesíti fáradalmas kötelességeit, bizalommal várva velem együtt a hazai törvényhozásnak a tanügy törvényes rendezése ügyében hozandó határozatait, mely úgy hiszem, biztos alapokra fogja fektetni népünk mívelődésének nagyfontosságú közügyét. Haladjanak addig is erélyesen fáradalmas pályájukon kitartás- és higgadsággal, folytassák buzgó munkájukat az iskolában, az értekezletekben, alakuljanak egyletekben, ápolják az éltető eszmecserét, mert e munkásság által fogják a népet legjobban meggyőzni arról, hogy érte fáradoznak, hogy Önök uraim leghívebb s legjobb barátai, ezáltal fogják közte is legjobban elhinteni nemcsak az értelmiség, de az áldozatkészégnek is magvait és a mívelődés és értelmiség nagy becsének fogalmát és tiszteletét a tanügy iránti érdekeltséget, melyre oly nagy szükségünk van. Fogadják mindannyian szíves köszönetemet és üdvözetemet.

Budán, 1868. évi május hó 26-án, B. Eötvös József.”⁹

A pécsi tanítóegylet és az Eötvös közötti kapcsolat azonban ezzel nem ért véget. Alig három hónappal a fenti események után, 1868. augusztus 13-án az egylet ünnepélyes keretek között választotta tiszteletbeli tagjává a minisztert, „azon érdemei elismerésének akarván kifejezést adni, melyeket a hazai népnevelésügy szabad, alkotmányos alapokon szervezése tárgyában kitaró munkássága s erélye által tett”.¹⁰

Eötvös természetesen újra szükségesnek látta, hogy néhány személyes sorban válaszolva elfogadja és megköszönje ezt a kedvességet. „Szíves köszönetemet nyilvánítom a pécsi néptanító egyletnek azon figyelmeért, melynél fogva engem tiszteletbeli tagjává választott. Meleg óhajtásom, hogy egyletük mentől rövidebb idő alatt, az elemi tanügy javára, a lehető legvirágzóbb állapotba jusson s hogy példát nyújtó kezdeményezésük minél számosabb követőre találjon. Folytas-

⁸ A „Pécsi tanító-egylet” bizalmi főlirata a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr- ó nagyméltóságához. In: *Néptanoda*, I. évf. 12. szám, 1868. május 169.p.

⁹ *Néptanoda*, I. évf. 14. szám, 1868. június 201-202.p.

¹⁰ *Néptanoda*, II. évf. 5. szám, 1869. február, 65.p.

sák üdvös működésüket ernyedetlen buzgalommal, azon öntudatban, hogy az által a hazának jó szolgálatot tesznek.”¹¹ Az egyesület hálás tagjai pedig igen nagyra értékelték ezt a figyelmességet. „Oly irat ez, mely rendkívüli nagyrabecsülésünkre méltó. – Első eset, amidőn illetékes helyről elismeréssel találkozunk.”¹²

Ilyen előzmények után kerülhetett sor 1870. október 6-a és 8-a között az első és egyben utolsó személyes találkozóra Eötvös és a pécsi közönség között. Eötvös egy nagyobb körútja keretében ugyanis ekkor érkezett a városba, a felállítandó főreáltanodák ügye miatt. A *Pécsi Lapok* október 9-i száma aprólékosan beszámolt az eseményről.¹³ Ebből megtudhatjuk, hogy Eötvös hajóval érkezett Pestről Mohácsra, ahol egy követség várta őt. Ennek tagjai **Fesztli Károly**, **Nagy László**, **Szauter Antal** és **Pollák János** kanonok voltak. Mohácsról vasúton jöttek át Pécsre, ahova este fél nyolckor érkeztek meg, Bubreg Mihály polgármester és több ezres tömeg éljenezése közepette. Mintegy harminc fogatból álló kocsisor kísérte a püspöki palotába, ahová elszállásolták. Ezután fáklyás felvonulást és üdvözlőbeszédet tartottak a tiszteletére, amelyet **Bodó István**, megyei főtelekbíró szervezett, s melyben Eötvöst és a népnevelés ügyében elért eredményeit magasztalta. „Eötvösnek érdemei oly nagyok [...] ki becses személyében egy háromságot, ú.m. jeles költőt, jeles publicistát, jeles közoktatást egyesít.”¹⁴ Ezt Eötvös válasza, majd a pécsi dalárda énekei követték, s ezzel zárult a miniszter első napja Pécsen.

Lássuk, mit írt erről Eötvös a naplójába! „Estve hétkor érkeztem ide, Mohácsra küldöttség várt, innen Pécsig az állomásoknál a községek vártak, Pécsen a város képviselői a polgármester vezetése alatt. Itt fáklyásmenet obligált beszéddel, – mely kivétel képpen igen józan volt, s inkább a nevelési ügy, mint a nevelési miniszterrel foglalkozott.”¹⁵

Másnap, október 7-én, a városi vezetők kíséretében – Bubreg Mihály polgármester, Nagy László, Fesztli Károly, **Mészáros Ferenc**, etc. – számos intézményt látogatott végig. Így járt a Fő utcai katonai kórházban, a püspöki joglíceumban, a tanítóképezdében, a budai városi és a belvárosi néptanodákban, a mariánusok neveldejében, a főgimnáziumban, az alreál-tanodában, az izraeliták mintatanodájában, a leányneveldejében, az árva gyermekek intézetében és megtekintette a főreáltanodának kiszemelt helyet is. Ezek után a városházán tartott buzdító beszédet a további munkálkodás reményében, majd a fárasztó tisztelgések után, délután kettőkor, hetven terítékű díszebéden vett részt a püspöki palotában. Délután öt órakor a székesegyházban és az attemplomot tekintette meg, majd a püspökkel együtt a zsinagógába ment, ahol a szombat előtti istentiszteleten vett részt.¹⁶

Ugyanez Eötvösnél: „Az egész napot tanintézetek meglátogatásával és tisztelgésekkel töltöttem. Nem sajnálom fáradságomat, mert sokat tanultam, s ha

¹¹ Néptanoda, II. évf. 5. szám, 1869. február, 65-66.p.

¹² Uo.: 66.p.

¹³ Pécsi Lapok, 1870. október 9. 373-375.p.

¹⁴ Uo.: 373.p.

¹⁵ Eötvös József: Naplójegyzetek 1870. augusztus 6-tól 1870. november 30-ig. In: Történelmi Szemle, 1978/2 394.p.

¹⁶ Pécsi Lapok, 1870. október 9. 374-375.p.

mást nem értem is el, legalább hatottam arra, hogy az emberek a tanúgy fontosságát belássák. És nálunk minden siker attól függ. Egészben véve sok jó akaratot tapasztaltam és elég áldozatkészséget is, úgy hogy itt legalább aránylag rövid idő alatt nagy sikert láthatunk.”¹⁷

A következő nap reggelén Eötvös már reggel hatkor útra kelt, a *Pécsi Lapok* szerint Csurgóra, Eötvös naplója szerint azonban Berénybe, ahonnan csak október 9-én utazott tovább Csurgóra, az ottani tanügyi helyzet megtekintése végett.¹⁸

Eötvös négy hónappal e látogatás után, 1871. február 2-án meghalt, amit a *Pécsi Lapok* fekete gyászkeretes hirdetményben közölt, s a város lakossága együtt gyászolta Magyarország első közoktatásügyi miniszterét.¹⁹ Azt az embert, aki a fent említett október 6-i Pécsre érkezésének estéjén, a hosszú utazástól és beszédektől eltikkadva sem volt rest a következő bizakodó sorokat papírra vetni. „Ma voltam először Mohácson és a hely emlékei, s főképp, hogy éppen e napon voltam ott, mélyen hatott reám. Mohács és október 6-ika hazánk legnagyobb katasztrófáira emlékeztetnek, és mégis mindkettőben van valami megnyugtató: mert hisz e nemzet mindkét esetben dicsőségesen küzdve bukott meg és szomorúsággal, de öntudattal emlékezhetek mindkét eseményre és végre bármely súlyos volt a csapás, mely október, mint Mohács után végsőnek tekintetett, nem tartottuk-e fel magunkat mind e mellett? És nem tekinthetjük-e ezt egyszersmind nagy tanúságnak a jövőre nézve is. Mert ha e nemzet még ily csapások után is fennáll, ezt annak köszöni, mert mind a 16-ik, mind a 19-ik században egy nagy ügyért küzdve bukott s mert maga ezen ügy, – mely nem más, mint a civilizáció ügye – legyőzhetetlen, habár egyes seregei egy időre leveretnek is. Új formák alatt e küzdelem tovább folyik s nemzetünk jövője, meggyőződése szerint, azon kitartástól és sikertől függ, mellyel ebben részt vesz és a műveltség hasznos előharcosának mutatja magát, mert minden nemzet fennmaradása problematikussá válik, mihelyt annak léte az emberiség általános érdekében feleslegesnek látszik.”²⁰

Eötvös és Pécs egykori kapcsolatát ma mindössze egy aprócska utcatábla őrzi a Megyei Kórház árnyékában. Érdemes volna foglalkozni egy méltóbb emlék felállításának gondolatával, jelezvén, hogy a kései utódok sem tagadták meg őseik ragaszkodását Magyarország első kultuszminisztere iránt.

¹⁷ Eötvös József: Naplójegyzetek 1870. augusztus 6-tól november 30-ig. In: Történelmi Szemle, 1978/2 395.p.

¹⁸ Iharosberény, ahol Jolán nevű lányát látogatta meg, aki ettől az évtől fogva mint Inkey Istvánné élt itt férjével.

¹⁹ Pécsi Lapok, 1871. február 5.

²⁰ Eötvös József: Naplójegyzetek 1870. augusztus 6-tól november 30-ig. In: Történelmi Szemle, 1978/2 395.p.

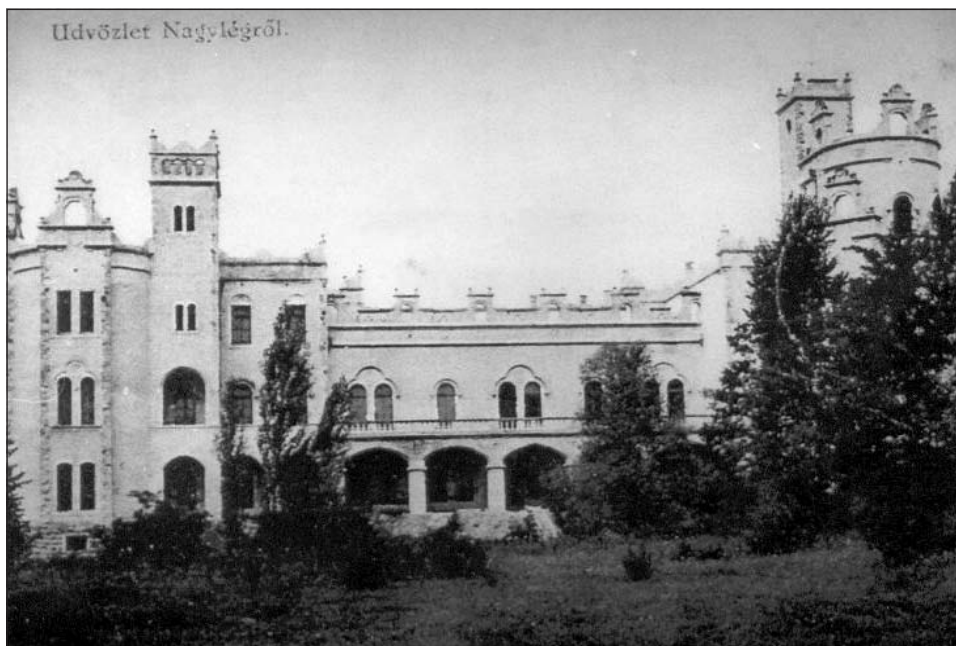

CZEININGER TAMÁS

GRÓF BENYOVSZKY MÓRIC BARANYA VÁRMEGYE FŐISPÁNJA

Benyói és urbanói nemes **Benyovszky Móric** 1872. április 8-án született a Pozsony vármegyei Nagylégen (Lechnic). A Benyovszkyak a 14. században kaptak nemességet. A 16. században élt **Benyovszky Györgynek** három fia született, tőle ered a család három fő ága. Az egyik ág alapítója **Burján** volt. **I. Pál** nevű unokájának két fia született. Az egyik **Sámuel**, akinek **Móric** nevű fia, „a madagaszkári király” 1778-ban kapott grófi méltóságot, öccse, **Emánuel** 1792-ben. Utóbbtól származik, az ún. idősebb grófi vonal. Emánuel unokája volt **Sándor** gróf, országgyűlési képviselő.

A fentebb említett I. Pál másik fiától, **II. Páltól** származik az egyik köznemesi ág. II. Pál dédunokája volt **Benyovszky Lajos** ügyvéd, aki Baranya vármegyében, 1860-ban birtokokat vásárolt. 1836-ban feleségül vette ocskói nemes **Ocskay Erzsébetet**, aki a madagaszkári gróf Benyovszky Móric gróf 1786-ban született leányának unokája volt. Ebből a házasságból két fiú és két leány született, valamennyien a nagylégi kastélyban. Az egyik fiú **Móric**, aki középiskoláit Pozsonyban

A nagylégi kastély a Csallóközben, ahol Benyovszky Móricz született. 1929-ben lebontották

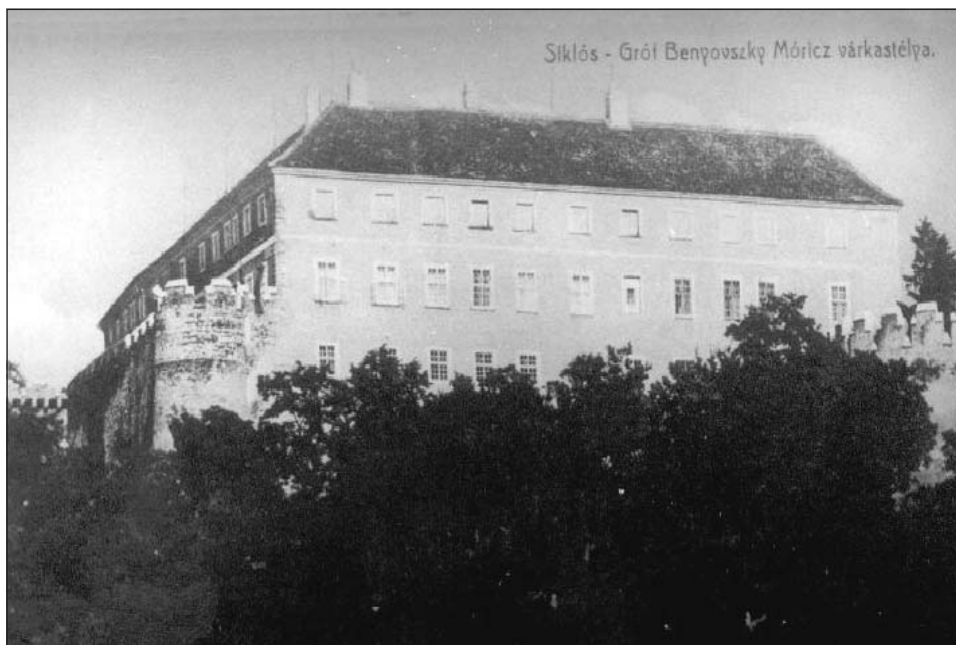

GRÓF BENYOVSZKY MÓRIC

végezte. Fiatalabb korában a pozsonyi Benyovszky palotában tanult meg németül, franciául, olaszul, angolul, latinul, valamint festeni és remekül csellózni. A katonai akadémiát Bécsújhelyen kitüntetéssel végezte. Egy lovasbaleset miatt azonban le-szerelt és gazdálkodni kezdett előbb Nagylégen, majd Siklóson, amely 1873 óta volt a Benyovszkyak birtoka, Görcsöny pedig szintén vásárlás útján 1860 óta.

1902-ben az egyik rokon, **Sándor** (Emánuel gróf unokája) **I. Ferenc József** engedélyével Móricra és **Rudolfra** hagyományozta grófi rangját is, így jött létre a Benyovszkyak úgynevezett ifjabb grófi ága.

Móric gróf 1904-ben lett tagja Baranya vármegye közgyűlésének. Ettől az évtől kezdődően a politikai élet rendszeres szereplőjévé vált a fiatal arisztokra-ta. Mint a Függetlenségi Párt megyei vezetőségi tagja indult az 1905-ös választásokon a siklósi választókerületben. A szabadelvű jelölt visszalépése miatt nem volt kérdéses győzelme, végiglátogatta választókerületét, így sok szavazót szerzett önmagának és pártjának. A Szabadelvű Párt nagy veresége volt az 1905-ös esztendő. Azonban a Függetlenségi Párt a fényes győzelem ellenére sem alakíthatott kormányt, mert az uralkodó a kormányalakítással báró **Fejérváry Imrét** bízta meg. A felháborodás óriási volt. A választójog reformjával kísérletező kormány hamar megbukott, és 1906-ban a Függetlenségi Párt, az Alkotmány-párt és a Katolikus Néppárt összefogásából **Wekerle Sándor** veze-tésével koalíciós kormány alakult.

Siklósi várkastély. 1873-ban vásárolta Benyovszky Lajos ügyvéd a Batthyányaktól

*Gróf Benyovszky Mór várúr, az első
főispáni beiktatása alkalmáról*

A kormányváltás (főleg, ha ez pártpolitikai váltást is jelentett) a vármegyék életében is változást hozott. A belügyminiszter javaslatára a miniszterelnök jóváhagyásával Baranya vármegye főispánjává nevezte ki a király gróf Benyovszky Móricot, aki Fejérváry Imrét váltotta a főispáni székben.

Az installációs (beiktatási) ünnepre 1906. május 14-én került sor, melyről a *Pécsi Napló* különszámában értesítette olvasóit. Az ünnep Veni Sancte-val kezdődött a székesegyházban, melyet az új megyéspüspök, gróf **Zichy Gyula** celebrált, majd a Papnövelde utcai vármegyeházára vonult az ünneplők sokasága. A közgyűlést délelőtt 10 órakor **Koszits Kamill** alispán nyitotta meg. A kinevezés felolvasása után a főispáni esküre került sor.

Ezután következett a rendkívül tartalmas székfoglaló beszéd, amely egyebek között a vármegyei autonómiáról, a közélet tisztaságáról, a koalícióba vetett bizalomról, Baranya vármegye fejlesztéséről, a közgyűlési politika fontosságáról szólt és hatalmas ovációt váltott ki a teremben lévőkből. Benyovszky szónoki képességét sokan tartották **Apponyi Albert**éhoz hasonlónak. A városi főispán az ugyancsak függetlenségi **Erreth János** lett.

Három és fél évi főispáni munkájáról az úgynevezett főispáni bizalmas iratokból, a főispáni általános iratokból, valamint személyes levelekből és Baranya vármegye hivatalos lapjából, továbbá a korabeli sajtóból értesülhetünk.

Közgyűlést negyedévenként tartottak a vármegyeházán, melyet rendszerint a főispán nyitott meg, ő elnökölt és ő is rekesztette be. Benyovszky egész tevékenysége alatt a közjéért dolgozott. Támogatta a fizetésemelési kérvényeket, gyakran jutalmazott, de ha kellett, építő kritikával is élt. A legnehezebb feladata, mint minden hivatását komolyan ellátni igyekvő politikusnak, az volt, hogy képviselje a kormányt és a vármegye lakosságát. Ez utóbbi nem okozott neki nehézséget, de a kormány politikáját megvédeni és azt végrehajtani a megye tisztikarával, már nagyobb feladatot jelentett.

Koszits Kamill alispán, **Stenge Ferenc** főjegyző, **Jeszenszky Lajos** árvaszéki elnök és még számos beosztott ugyanis a bukott Szabadelvű Párt tagjai voltak, így Benyovszkynak egy csendes, de mégis erős ellenzéke volt a megyeházán. Egyszer ellentétbe került a püspökkel is az állami és felekezeti iskolák működése miatt, egyébként, mint hitvalló katolikus, jó viszonyban volt Zichy Gyulával.

Sokat segített az ifjúságon, ezért például a Gyermekvédő Liga mohácsi csoportjában a főispánt elnökké is választották. A gyermekek élete már akkor is foglalkoztatta, mind keresztény, mind nemzeti szempontból, amikor még nem is volt családos ember. Főispánsága idejére esett a nagy kivándorlási hullám. Adatokat gyűjtetett a vármegyéről, és a maga módján igyekezett orvosolni a problémákat. Az 1907-ben alakult Pécsi Tuberkolózis Ellen Védekező Egyesület választmányi tagjának kérte fel, melyet készségesen el is vállalt. 1908-ban a városházán a Pécs-Baranyavármegyei Múzeum Egyesület társelnöknek választja meg.

Édesapja 1908-ban bekövetkezett halála után tényleges tulajdonosa lett a siklósi uradalomnak. A megyében legtöbb adót fizetők között az 1909-es kimutásban szerepelt először, a harmadik helyen. A negyediken Rudolf öccse állt, aki Görcsönyben volt birtokos.

A miniszterelnöki hivatal kérésére Baranya vármegyéről egy 14 oldalas gazdasági-társadalmi helyzetjelentést készített. Ebben a főispán és munkatársai őszintén feltárták a megye eredményei mellett a hiányosságokat is: „A vármegye 357 községében [...] társas és olvasókörök, dalos egyletek száma 348. Fölötte kívánatos, hogy az állam segélyével létesülő gazdasági, népkönyvtárak és olvasókörök száma növekedjék [...] iskolaügyben [...] szükséges a siklósi községi [...] iskolának állami középiskolává való átalakítása [...] kívánatos a Dráva mentén lévő községi és felekezeti népiskolák államosítása [...] Sombereken, Mohácson, Pélmonostoron [...] egy-egy állami óvoda fölállítása.” Még számos javaslatot tett az egészségügy, a közlekedésügy, az erdőterületén is.

A koalíció, noha jó képességű politikusokból állt – **Andrássy**, Apponyi, **Darányi**, **Jekelfalussy**, **Kossuth Ferenc**, Wekerle, Zichy – nem tudta beváltani a hozzá fűzött reményeket, ezért 1910 elején lemondott, így tehát Benyovszky is beadta lemondását. Azonban sem a vármegyei közgyűléstől, sem a politikától nem vált meg, hiszen az 1910-es országgyűlési választásokon újra indult. Csakúgy, mint 1905-ben, most is megválasztották függetlenségi képviselőként a siklósi kerületben. Ez volt a monarchia utolsó választása, hisz a háború kitörése miatt 1914/15-ben nem tartottak képviselőválasztást.

Benyovszky a parlament történetének legviharosabb időszakában, 1910-ben lett képviselő. Obstrukciók, éles parlamenti viták, csatározások, rendőri erők bevetése, a **Tisza István** házelnök elleni merénylet, az ellenzék háttérbe szorítása és a háború kitörése is nehezítette a munkát. A siklósi várúr az ellenzék tagjaként részt vett a Tisza-ellenes tiltakozásban, ezért 1912. június 7-én a rendőrök kivezeték az ülésteremből. Ezt követően június 10-én kétszer 15 napra többbedmagával kizárták a parlamentből.

A széthúzó parlamenti pártok a háború kirobbanását követően félretették az ellenségeskedést. Benyovszky egyike volt annak a 73 politikusnak, aki önként jelentkezett a frontra. A baranyai képviselő a keleti frontra, a hadikémszolgálathoz került, főleg széles nyelvtudása miatt. 1915-ben tifusszal kórházba került, majd felépülése után visszatért a frontra. 1916-ban részt vett **IV. Károly** koronázásán Budán.

Az 1913 óta hatalmon lévő Tisza-kormány 1917 nyarán lemondott. Az új uralkodó gróf **Esterházy Móricot** bízta meg kormányalakítással. Mivel kormányváltás történt, számos vármegye éléről távoztak a munkapárti főispánok. Baranyában **Szily Tamás** főispán helyére és egyúttal a város főispáni székébe a négy katonai kitüntetéssel rendelkező Benyovszky gróf került, aki erről Varsóban értesült.

Beiktatása 1917. július 30-án történt „pompa és fény nélkül, de bensőséges és szeretetteljes módon. Ebben a vérzivataros időben [...] a vármegye és a város új főispánját a szívek mélyén szunnyadó szeretet fogadja” – írta a *Dunántúl* korabeli vezércikkében. Tehát másodszer nevezték ki Benyovszkyt a vármegye, és először Pécs szabad királyi város élére. Beiktatási beszéde sokban megegyezett az 1906-ban elmondottakkal, megtoldva a háborús időkről szóló gondolataival. Benyovszky szolgálni kívánt, a lehető legtöbbet tenni az itt élők érdekében. A városházi beiktatás még nagyobb örömet váltott ki a bizottsági tagokból és a meghívott vendégekből, mint a vármegyeiházi. A Széchenyi téri városi közgyűlési teremben mondott székfoglalójában külön kitért az árvák és a szegények gondozásának fontosságára, valamint a fájdalom és a nyomor enyhítésére való törekvéseire.

Nendtvich Andor polgármester a város nevében lelkes szavakkal köszöntötte az új főispánt. Az ünnep után következtek a hétköznapok egyre súlyosabb feladatai. Pécs közéletének jobbítása érdekében a polgármesterrel együtt többször is Budapestre utazott, ahol sikeres tárgyalásokat folytatott a liszt- és kenyérellátás ügyében. Pécssett a hadigondozó bizottság testületi tagjává választották. A jótékony egyleteket anyagi hozzájárulással támogatta. A hadikönyha megszervezésének is egyik legkitűnőbb szorgalmazója volt. Csakúgy, mint első főispánsága alatt, továbbra is támogatta a szegény sorsú diákokat.

Az 1917-es év belpolitikailag sem volt zökkenőmentes. Esterházy még augusztusban lemondott, ezért Benyovszky is lemondását fontolgatta. Apponyi rábeszélésére azonban maradt a monarchia utolsó, az úgynevezett harmadik Wekerle-kormány idejében is.

A megyénél nehezebb volt Benyovszky helyzete, mert munkapárti ellenzéke igen erős volt: Stenge Ferenc és a tisztviselői kar nemigen szimpatizált a függetlenségi párti, ráadásul arisztokrata várúrral. Nehéz helyzetbe került, amikor egy-két esetben a felmentések felülvizsgálatát elrendelte. Ezek összefüggésbe hozhatók az időközi választásokkal, melyet a szalántai és siklósi kerületben tartottak 1917 őszén. Munkapárti felmentettek bevonultatása volt a vád ellene. Benyovszky be is adta lemondását, de végül a megyénél és a városnál is neves politikusok tisztázták a belügyminiszterhez és a miniszterelnökhöz intézett táviratokban. Így főispán maradt, és tovább dolgozhatott.

GRÓF BENYOVSZKY MÓRIC

A fiatal feleség, Batthyány Lujza grófnő

Jelentést írt a legfelsőbb katonai vezetésnek a Siklós, Gyúd, Nagyharsány térségében állomásozó bosnyák csapatok eltávolítása érdekében, mert „rablásokat követnek el, a lakosságot verik, rájuk lönek, mindegyik falu lakossága elkeseredett”. Háborús időkre jellemző anyagot tartalmaz a főispáni általános iratok többsége. Főleg a gyermekmenhely ügyében emelte föl szavát, melynek szintén ő volt az elnöke, sőt kivizsgálást rendelt el az ott tapasztalt visszaélések és mulasztások miatt. Megszervezte a megyében a IV. Károly által elindított programot, mely szegény gyermekek nyaraltatását tűzte ki célul. A nyaraltatás jól sikerült, 98 településen közel 3000 gyerek nyaralt, a kísérő tanárokat siklói várában látta vendégül. A gyermekeket befogadó családok az államtól pénzt kaptak.

A Stefánia Gyermekvédelmi Szövetség 1918. március 26-án választotta meg elnökévé. A Pécsi Nemzeti Casinóban a tengert szeretők megalakították a Magyar Adria Egyesületet, melynek élére egyhangúlag őt választották.

A gróf gyermekeivel (Móric született 1924-ben, és Pál született 1926-ban)

A monarchia összeomlását követő napokban Benyovszky Móric lemondott vármegyei és városi főispáni hivataláról, és siklósi várába vonult vissza. A városi törvényhatósági bizottságban a lemondást követő beszédek közül különösen a szociáldemokrata **Hajdú Gyula** szónoklata foglalta legjobban össze a leköszönő főispán másfél évi tevékenységét: „Mint ismeretlen egyén jött, akiben kételkedtünk. [...] a pécsi munkásság megállapíthatta, hogy megértő és megérvő főispánt talált benne.” Főleg a sztrájkok alatt tanúsított bölcs és szociálisan érzékeny magatartására utalt itt a felszólaló.

A nagy „visszavonulás” nem jelentette azt, hogy teljesen hátat fordított a politikának, annak ellenére sem, hogy az ország helyzete gyökeresen megváltozott. 1918 őszén szerbek vonultak be Dél-Baranyába és Pécsre, és Magyarország elveszítette 918 éves államformáját, királyságból köztársaság lett.

A gróf élete sem volt irigylésre méltó, hisz mint a monarchia főtisztje, a szerb katonai parancsnokságtól nem várhatott előzékenységet és megértést. Szinte fog-

lya volt saját várának, csak néha kapott utazási engedélyt. Egy ilyen útja alkalmával ismerkedett meg Budapesten **Batthyány Lujza** grófnővel, és hamarosan eljegyezték egymást. A jegyesség alatti levélváltásból megtudható, hogy a szerb katonák milyen súlyos pusztítást okoztak a vár berendezésében. A szerbek kivonulása, Baranya felszabadulása 1921 augusztusában történt meg. Benyovszky októberben feleségül vette a nála 25 évvel fiatalabb grófnőt, akivel boldog házasságban élt 15 esztendőn át. Két fiúk született: **Móric** gróf 1924-ben, és **Pál** gróf 1926-ban. Mindketten Budapesten születtek, de 1936-ig Siklóson éltek.

Az első évek a vár restaurálásával és a bútorok pótlásával, sőt egy kis múzeum berendezésével teltek. Benyovszky kitanulta az asztalos mesterséget, **Szarka Lajos** asztalosmester segítségével a gróf maga készítette, illetve pótolta, javította a várbeli ajtókat, ablakokat. Új ülőgarnitúrák készültek. A Batthyányak zalacsányi kastélyából, Pozsonyból és Nagylégből is kerültek ide régi bútorok. (A II. világháború végén az orosz katonák tették tönkre a berendezést, ami pedig megmaradt, azt a lakosság lumpen része hordta el.)

A házaspár minden év novemberétől áprilisáig tíz-tíz szegény sorsú gyermeket látott el ebéddel a várban. A siklósi közéletbe ezen kívül számos területen kapcsolódott be a volt főispán és felesége. A helyi sajtót anyagilag is támogatta. Hozzájárult a harangok öntéséhez. Mint kegyúr, rendben tartotta a ferences műemlék templomot, elnöke lett a levante egyesületnek, tűzoltó egyletnek, a cserkészcsapat fővédnökévé választotta. Támogatásával és előszavával jelent meg 1928-ban az első kimerítő Siklós monográfia. A közművelődést támogatta azáltal is, hogy felesége segítségével a vár egy részéből múzeumot alakított ki.

Benyovszky régi pozícióiból megtartotta a Pécs-Baranyai Múzeum Egyesület elnökségi tisztét. 1928-ban a vármegye törvényhatósága örökös tagjává választotta. 1930-ban az Alsó-Dunántúli Mezőgazdasági Kamara elnöke lett, de elnökének választotta a Dél-Dunántúli Erdészeti és Vadászati Egyesület és a Pécsi Újságírók Egyesülete is.

Az asztaloságon és a vadászaton kívül volt még egy hobbija a grófnak, az autózás. A harmincas években még kevesek tulajdonában volt autó. Benyovszky nemcsak vezetni tudta, de még szerelni is, sőt autóversenyek szervezésében is részt vett. Megszervezte és első elnöke lett a Baranyai Autóklubnak.

1931-ben két tervezetet is készített, melyet az illetékes minisztériumokba postázott. Az egyik egy amerikai gyár, a Ford Magyarországgal kötendő, hazánkra nézve előnyös szerződéstervezete volt. A másik tervezetben a falusiak közötti egyre erősödő pángermán eszmeiség ellenpólusaként a magyar gazdasági egyesület állami támogatását szorgalmazta. Tagjainak agitációs munkájában, illetve ennek az állam által finanszírozott formájában látta a megoldást. Mindkét tervezetét félretették.

A súlyos trianoni katasztrófa után lassan éledő országot a gróf **Bethlen István** vezette politika terelte helyes mederbe. A legitimista Benyovszky az első restaurációs kísérlet idején még a szerbek által megszállt Siklóson élt, a második ilyen kísérletben, noha tisztelte és szerette IV. Károly királyt, tevőlegesen nem vett részt. A keresztény konzervatív gróf lassan elfogadta **Horthy Miklóst** kormányzóként az

új, király nélküli királyság keretein belül. Egy családi per folytán súlyos vagyoni veszteség is érte, így nem csoda, hogy a nálánál jóval vagyonosabb legitimista arisztokráciával nem tudott mindig lépést tartani.

Baranya és Pécs főispánja, **Szapáry Lajos** gróf 1935-ben lemondott, amikor vitéz **Gömbös Gyula** miniszterelnök átalakította a kormányt. Figyelemre méltó fejlemény volt, hogy a lemondott konzervatív főispán az ugyancsak konzervatív Benyovszkyt javasolta utódjának. A siklói földbirtokos így harmadszor lett Baranya, és másodszer Pécs főispánja. Csak a 13. században, az Osl nemzetségbeli **Herbord** viselt háromszor főispánságot a vármegye történetében.

1935 márciusában ismét nagy ünnepséggé vált Pécssett, hiszen most a törvényhatóságok vezetői, **Fischer Béla** alispán és főleg **Nendtvich Andor** polgármester Benyovszky régi barátai voltak, és nem az ellenzék szószólói. Az „új-régi főispánt mindenki örömmel fogadta a konzervatívoktól kezdve a szociáldemokratákig, a gazdagoktól a szegényekig.” Az eskü után, melyet most a kormányzóra kellett tennie, ismét szólt a kisemberekről, a megyei autonómiáról, a közelet tisztaságának fontosságáról. A városházi beiktatásán pedig hangsúlyozta: „Az én ajtóm mindenkor nyitva lesz mindenki számára, osztály, rang és valláskülönbség nélkül, a legelőkelőbbtől a legszegényebbig.”

Így is élt Benyovszky Móric. A bányászok sztrájkjában, mint közvetítő, inkább a belátás és a bölcsesség fegyverét használta és nem a csendőri erőt. Kijárta, hogy a bányatulajdonos DGT annyi bért fizessen a bányászoknak, amennyi az elégtelt munkáért jár. Magánleveleiből is kiténik, mindig iparkodott enyhíteni a szenvedőkön, és sok tehetséges fiatalot segített az őket megillető pozícióba kerülni. Példásan szervezte meg az augusztusi kormánylátogatást is.

Családi életében mintaférjnek és mintaapának számított. Nem volt önző, nem élt pazarló életet, előzékeny, kedves és jóindulatú főnemesnek ismerte meg mindenki. Ellensége szinte nem is volt, legfeljebb politikai ellenfelei.

1935 szeptemberében megbetegedett, és közel félévi küzdelem után a rák végül is elragadta. 1936. február 4-én bekövetkezett halála őszinte gyászt jelentett Baranya szinte minden lakójának. A siklói várkapornában helyezték örök nyugalomra. Az egyházi szertartást **Virág Ferenc** pécsi püspök végezte. Részlet a *Pécsi Napló*ból: „Benyovszky Móric gróf halála elsősorban Pécs-Baranya [...] pótolhatatlan, fájdalmas vesztesége. De vesztesége az egész csonkaországnak is, mert elmúlásával a magyar arisztokráciának az a típusa kevesbedett, mely a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István nyomdokain haladva iparkodott népének hasznos tagja lenni.”

Források:

A Pécsi Napló 1906–1936 közötti számai.

Czeininger Tamás: Gróf Benyovszky Móricz főispán. Lämpás Kiadó, Abaliget, 2001.

ERNYES MIHÁLY

TÖRÖK LAJOS PÉCSI RENDŐRKAPITÁNY

Pécs városának a közelmúlt másfélszáz évében több olyan kiváló rendőri vezetője volt, akiről elismerően írtak a szakirodalom lapjain. A méltatásukra fogalmazott mondatok azonban szűkszavúak, életrajzi adataik nehezen lelhetők fel.

A vidéki rendőrségeknek az 5047/1919. (X. 1.) M. E. számú rendelet alapján végrehajtott államosításával létrejött az egységes szervezetű magyar királyi rendőrség. E rendeletet a szerb impérium alatt álló területeken 1921-ben hajtották végre. Az állami rendőrség mellett, a városokon kívül a közbiztonsági szolgálatot a magyar királyi csendőrség látta el. A névsor szerinti 61. sorszámmal illetett pécsi rendőrkapitányság szervezési feladatait a belügyminiszter 1921. augusztus 13-án kelt rendelete alapján hajtották végre. E rendelkezésben a kapitányság vezetésére a szintén nagy tudású, komoly érdemekkel bíró **Soós Nándor** volt pécsi városi főkapitány kapott megbízást, aki a pécsi rendőrkerület ideiglenes székhelyén, Kaposváron teljesített menekültként szolgálatot. Augusztus 18-án a belügyminisztertől távbeszélőn érkezett utasítás **Török Lajos** magyar királyi rendőrtanácsos számára azzal, hogy a pécsi rendőrkapitányság vezetői teendőinek átvétele céljából jelentkezzen Kaposváron Vargha Lajos kerületi főkapitánynál.¹ Ezzel megkezdődött Török Lajos több mint két évtizedig tartó pécsi rendőrkapitányi pályafutása.

Török Lajos Aradon született 1880. december 3-án. Szüleiről ez ideig a nevéükön kívül érdemi információt felkutatni nem sikerült. Apja **Török Lajos**, anyja **Gamberszki Ludovika** volt. A középiskolát szülővárosában, az egyetemet Budapesten végezte el. 1905-ben az államvasútnál dolgozott. A következő évben ügyvédbojtár lett, majd 1906-tól az aradi rendőrségen dolgozott, mint napidíjas. 1909-ben Lugosra került, ahol rendőrfogalmazói kinevezést nyert. 1911 és 1913 között a kerületi munkásbiztosító pénztár miniszteri biztosa volt.² Később, mielőtt Budapestre menekült, lugosi rendőrkapitányként teljesített szolgálatot.³ 1920 februárjában Székesfehérvárra költözött, mivel a kerületi főkapitányság vezetőjének helyettesévé nevezték ki, magyar királyi rendőrtanácsosi rangban.

Ekkor a budapesti mellett hét kerületi rendőrfőkapitányság működött: a Budapestvidéki, a Debreceni, a Miskolci, a Pécsi (ideiglenesen Kaposváron), a Szegedi, a Székesfehérvári és a Szombathelyi.

A fogalmazói kar rangfokozatai voltak: kerületi rendőrfőkapitány, rendőrfőtanácsos, rendőrtanácsos, rendőrkapitány, rendőrfogalmazó, rendőr-segédfogalmazó. Később belépett a rendőrfőkapitány-helyettes rang- vagy rendfokozat is. Ezek a kerületi főkapitányin kívül nem beosztásokat jelentettek. Volt még felügyelői kar, számvevőségi kar, kezelői tisztviselők, detektívek, őrszemélyzet, hivatalszolgák.

¹ Tisza Miksa: Magyarország rendőrségének története. Pécs, 1925. 365.p.

² Pécsi fejek. Zsadányi Oszkár és Klamár Gyula (szerk.). Pécs, 1928.

³ Ernyes Mihály: Fejezetek a rendőrség történetéből 1944-ig. Pécs, 1995. 232.p.

Török Lajos

Felesége unokahúgának elmondása szerint egy testvére biztosan volt, aki Budapesten töltött be magas rendőrpáncsnoki állást, s akivel találkozott is.

A megtekintett fényképen felismerni vélte **Török Jánost**. Nevezett is aradi származású, és szülővárosában szintén 1906-ben kezdte rendőri szolgálatát. Később a budapesti rendőrségen rendőrtanácsosként detektív főnök-helyettes, majd 1924-től főkapitány-helyettesi rangban rendőrfőparancsnok lett. E beosztásban 1943-ig, nyugdíjba vonulásáig volt a fővárosi rendőrség egyenruhás állományának megbecsült és rendkívül népszerű főparancsnoka.

1909-ben Aradon kötött házasságot **Balla Borbálával**, aki ugyanott látta meg a napvilágot 1887. október 31-én. Gyermekeik nem születtek. Unokahúga,

Balla Irocska a következőket mondta: „A Lajos bácsiék Pécsre költözésük után a Szabadság utca 19-ben laktak egy polgári lakásban. Ennek falai között gyűjtötte a **Martyn Ferenc**től vásárolt képeket, nagymértékben segítve ezzel a művész megélhetését. Rajta kívül írókat is támogatott. Nagy kiránduló volt. Az előző tubesi kilátón volt egy táblája is. Nagyméretű álló- és faliórákat is gyűjtött. A mintegy 15 óra egyikét, ami korábban **Deák Ferenc**é volt, nálunk helyezte el, majd nekünk ajándékozta. Otthoni íróasztalát szintén. Egyébként valamennyi óra negyedóránként zenélt, de egymás után. 1945 után először társbérletet kaptak, majd végleg ki kellett költözniük a lakásukból. Különböző albérletekben éltek a Kassa, a Vas Gereben utcákban, majd a Munkácsy utca 8. szám alatt. Festménygyűjteményének nagy részét a múzeumban helyezte letétbe, de megélhetésük biztosítására néhányat el is adott. Erre a sorsra jutott több családi érték, közöttük Zsolnay porcelánok. Nagyném abban az időben ágynemű- és férfiing-varrással jutott egy kis keresethez. Férjem orvosi beosztása miatt akkor a bőrklinikán laktunk, Lajos bácsiék hozzánk jártak fel fürödni, mivel erre szűkös albérletükben nem volt lehetőségük. Rendőrségi feladatairól soha sem beszélt. Kiváló ember volt. Nyugdíjba nemcsak az idő eltelte miatt vonult, hiszen igen jó szellemi és testi állapotnak örvendett, hanem főleg azért, mert nem akart részt venni a zsidóüldözésben. Több zsidó barátjának, ismerősének nyújtott anyagi és egyéb segítséget is, voltak, akiket ő mentett meg.

Kitűnő kapcsolatai voltak a pécsi polgárokkal, különösen jó barátságban álltak a Matyasovszky Zsolnay családdal.”

1921. augusztus 20-án a mánfai szálláson, ahol a bevonulásra érkező rendőröket pihentették, hajnali 2 órakor kapta kézhez bádoki **Soós Károly** altábornagy

táviratát, amelyben a vezérlő tábornok arról rendelkezett, hogy Török rendőrtanácsosnak a délelőtti folyamán egyedül Pécsre kell utaznia a szerb városparancsnoknál történő jelentkezés, illetve a rendőrség átvétele céljából. Délután fél 3-kor a királyi tábla épületében fogadta **Csolak Antics** szerb ezredes városparancsnok, aki a németül folyó beszélgetés során közölte, ő kérte az előzetes találkozást, mégpedig azért, hogy kivonulásuk előtt átvegye a kijelölt vezető a rendőrkapitányságot. Török érkezése meglepetést okozott a kapitányságon tartózkodó rendőrtisztviselők körében, de az előzetes átvétel hamar megtörtént.⁴ Ezt követően részt vett a bevonulás rendőri feladatainak előkészítésében, szervezésében. Az átvétel az állami rendőrség pécsi működésének kezdetét is jelentette. A rendőrkapitány első intézkedése a város közönsége felé augusztus 22-én történt. Ez **Gosztonyi Gyula** kormánybiztos rendeletének közzététele volt a szesztilalomról, az este 10 órakeri záróráról és az este 11 óra utáni kijárási tilalomról. A rendőrkapitány hivatali helyisége, a városháza II. emelet 58. számú irodája volt. Első állandó lakása: Pécs, Imre utca 31. Telefonszáma 12-59.

A modern felfogású, széles látókörű rendőri vezető gyorsan haladt előre a ranglétrán. Hamarosan rendőrfőtanácsosi, majd címzetes főkapitány-helyettesi, 1939-ben pedig tényleges magyar királyi rendőrfőkapitány-helyettesi rangot ért el. A takarékosági intézkedések során, 1931-ben megszűntek a kerületi főkapitányságok, és létrejött a vidéki főkapitányság. Ezt követően a belügyminiszter egyes törvényhatósági jogú városok rendőrkapitányságának vezetőjét közvetlen felügyeleti és ellenőrzési joggal bízhatta meg. Erre először 1940-ben került sor, 9 felügyeleti körzet létrehozásával. Török Lajos főkapitány-helyettes tavasszal vette át kerületi főszemléllői kinevezését.

Sikeres vezetői tevékenységéhez számtalan eredmény fűződik. Komoly figyelmet fordított a személyi állomány szakmai képzésére, a szabadidő kulturált eltöltésére. A kapitányság hivatalos könyvtára és a tisztikar tulajdonát képező könyvtár számára 1939-ben **Gebauer Ernő** festőművésszel ex libriseket készíttetett. **Zsögön Géza** rendőrtanácsos, a bűnügyi osztály vezetője, a *Magyar Rendőr* 1939. december 15-ei számában tudósított az „ötletes” újtásról: „Mindkét könyvtárjegy művészi módon érzékelteti rendőri és pécsi vonatkozásait. A kapitánysági könyvtár könyvje-

⁴ Tisza... i.m. 1925. 367.p.

Martyn Ferenc: Török Lajos, 1930 körül
vászon, olaj (lappang)

gyén előtérbe helyezett, a tudás könyvére állított rendőr Pécs város legjellegzetesebb épületei előtt őrszem szolgálatot teljesít. A tudásra támaszkodva a mindenkori haladással, fejlődéssel lépést tartva, végzi kötelességszerű hivatását, örködik a város közrendje és közbiztonsága felett. A rendőrtisztikar könyvtárjegye is értékes művészi elgondolás. Az európai híru négytornyú pécsi dóm előtt szintén nyitott könyv fekszik... felette a rendőrt kiemelő jelvények; a sisak, az igazságot osztó és védelmező mérleg, a pallos és a kard. Ezeket befedi, és történelmi fényével bearanyozza a két angyal kezében tartott szent korona Magyarország kis címerével.”

1938. január 8-án, a magyar királyi honvéd helyőrségi és rendőrraltiszi kaszinó Majorossy Imre utcai helyiségeiben műsoros táncestélyt rendezett a pécsi kapitányság őrsemélyzete. A tisztikar élén megjelent a kapitányság vezetője is. Pécssett bizonyosan, valószínűleg az országban is ez volt az első rendőrbál, melynek hagyományteremtő voltát Török főkapitány-helyettes is támogatta.

Kapitányságvezetői működésének idejére esett többek között a rendőrségi rádióállomás 1930. februári üzembe helyezése, ami lehetővé tette a Budapestről leadott rádióprogramok vételét. A *Pécsi Napló*nak adott interjúban Török Lajos reményét fejezte ki arra vonatkozóan, hogy lesz a pécsi rendőrségnek leadóállomása is. Nagy fontosságot tulajdonított a rendőrségi rádióknak és hitte, hogy sok esetben hasznát veszik a készülékeknek.⁵

Az első bécsi döntés kapcsán a kapitányság vezetőjeként elrendelte, hogy november 5-én délelőtt, amikor a város templomainak harangjai megszólalnak, a rendőrtisztek és a tisztviselők hivatalukban szakítsák meg a munkát és egy percre „vigyázz” állásba helyezkedve emlékezzenek az eseményre. Ezt az ügyfelekkel is közölik, és hasonló magatartásra kérik fel őket. Ennek megtörténtét a tárgyalási jegyzőkönyvekben is örökítsék meg. Az őrsozakon és az utcán szolgálatot teljesítők feszes vigyázzállásba tisztelegjenek egy percen át.⁶

Rendőrtanosztály felállítására 1939. február 15-én került sor. A képzésben több pécsi rendőrtiszt és rendőrraltiszt is részt vett.⁷

Török Lajos kapitányi szolgálatának idején, 1939/1940-ben épült az új pécsi rendőrpalota, és került sor annak használatbavételére.⁸

Rendőri szolgálata alatt több alkalommal részesült magas szintű elismerésben. Pécsre kerülésekor már rendelkezett a Polgári Jubileumi Emlékéremmel és a 3. Osztályú Polgári Hadi Érdemkeresztrel.⁹ Az államrendőrség 10 éves fennállása alkalmából, az intézmény megszervezésében, kiépítésében és továbbfejlesztésében kifejtett, illetve a közbiztonsági szolgálat terén kiváló buzgalommal és odaadással teljesített szolgálataiért a kormányzó magas elismerésben részesítette. A honvédelmi igazgatás érdekében kifejtett önzetlen és eredményes tevékenységéért a honvédelmi miniszter több alkalommal fejezte ki elismerését. 1942 nyarán a miniszterelnök előterjesztésére a rendőri szolgálat terén példás kötelességteljesí-

⁵ Pécsi Napló, 1930. február 21.

⁶ Magyar Rendőr, 1938. december 1.

⁷ BML Polgármesteri iratok

⁸ Pécsi Szemle 2002. ősz, 67.p.

⁹ Rendőrségi Almanach 1923. Baksa János (szerk.). Budapest, 1923. 383.p.

Martyn Ferenc: Török Lajosné, 1926, pasztell

téssel és odaadással kifejtett munkássága elismerésül a kormányzó a Magyar Érdemrend Középkeresztjét adományozta Török Lajos rendőrfőkapitány-helyettesnek.¹⁰ A *Pécsi Napló* is kiemelte e jeles eseményt: „A legmagasabb helyről jött kitüntetés olyan férfiút ért, aki arra mindenképpen érdemes, ezért keltett őszinte örömet a legszélesebb körökben.”

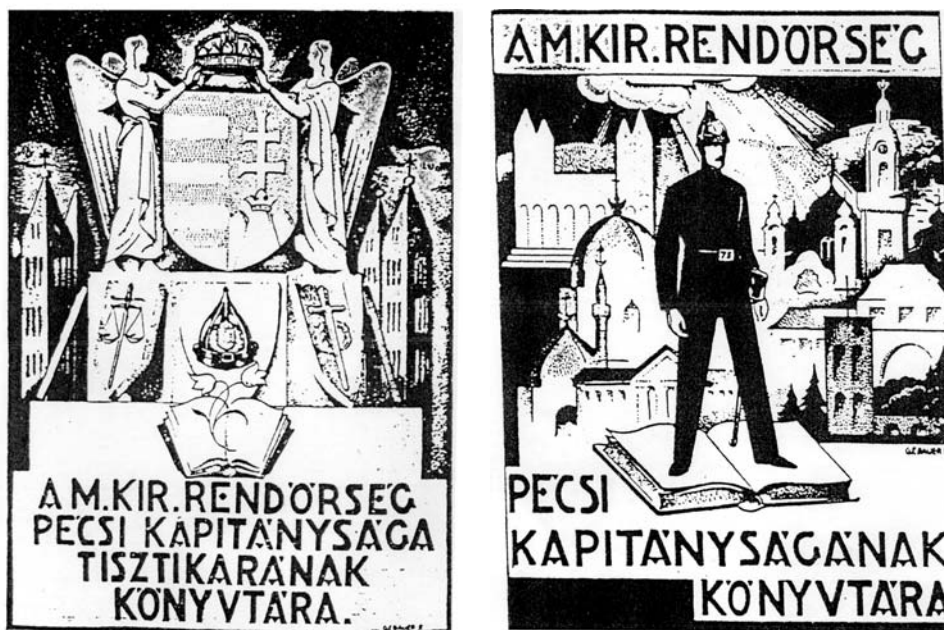
A belügyminiszter 1942. július 31-én, szolgálati idejének betöltésével helyezte nyugállományba. A vidéki főkapitány ez alkalomból, „négyévtizedes kiválóan eredményes szolgálatáért főkapitányi parancsban elismerését nyilvánította.”¹¹

A tisztviselői kar nevében **Soós Nándor** nyugállományú rendőrfőtanácsos, aki ideiglenesen átvette a kapitányság vezetését, mondott elköszönő beszédet, melyben a távozó főkapitány-helyettest a kötelességteljesítés mintaképének nevezte és kijelentette, hogy „Török Lajos dr. Pécsset a rend és nyugalom őre volt.” A *Pécsi Napló* 1942. augusztus 1-jei számában méltatta a nyugállományba vonuló Török Lajost, akinek „szürke főkapitányi egyenruhája alatt melegen érző művész-szív dobogott.” Az addigi életutat röviden bemutató cikk zárógondolata, a tá-

¹⁰ Magyar Rendőr, 1942. július 1.

¹¹ Magyar Rendőr, 1942. augusztus 15.

Gebauer Ernő ex librisai

vozás miatti őszinte sajnálat mellett jelezte, hogy a város közönsége továbbra is magának tudhatja „mint embert és ennek a városnak most már idegyökerezett igaz polgárát.”

A sajtó máskor is cikkezett a rendőrségről, de annak népszerű vezetőjéről akkor is elismeréssel és tisztelettel szólt, amikor egyes intézkedéseket ostorozott. 1928. július 28-án, hamis vallomás alapján előállítottak egy becsületes pécsi iparost. Az újság szerint ez már a második olyan eset, amikor ártatlan iparossal ismergették meg az előállítás kellemetlenségeit. „Mit jelent ez? Semmi esetre sem azt a szellemet, amelyet Török Lajos rendőrfőtanácsos képvisel. Ilyen eseteknek sehol sem szabad előfordulni, legkevésbé ott, ahol Török Lajos a tapintatáról közismert rendőrtsiszt a főkapitány!”¹²

1928. július 10-én a közigazgatási bizottság ülésén **Buzássy Ábel** főigazgató szóvá tette, hogy éjszakákon át a Széchenyi téren, főleg az autókat igénybevevő közönség, részint a sofőrök, túrhetetlen lármát csapnak. Török főtanácsos megnyugtató jelentést tett: „Az összes rendőr fokozottabb ellenőrzéssel megoldja a problémát.”¹³

¹² Pécsi Napló, 1928. július 29.

¹³ Pécsi Napló, 1928. július 11.

Török Lajos vezetése alatt a pécsi rendőrkapitányság a következő létszámú volt:

	1927	1939	1942
Fogalmazói kar	9 fő	8 fő	9 fő
Felügyelői kar	4 fő	5 fő	6 fő
Kezelő tisztviselők	12 fő	12 fő	14 fő
Detektívek	2 felügyelő 16 detektív	13 fő	14 fő
Őrszemélyzet	12 altiszt 148 közrendőr	160 fő	162 fő
Hivatali altiszt	5 fő	5 fő	8 fő

A kapitányság által iktatott ügyek száma túllépte a harmincezret. A büntető-eljárások havi átlaga 300 körüli volt, melyekből az eredményesen befejezett ügyek aránya meghaladta a 80 %-ot. A kihágások miatt tett feljelentések száma havi 250 körül mozgott.

Török Lajos, a pécsi rendőrkapitányság vezetője aktív résztvevője volt a város közéletének. Különösen kiemelkedő művészetpártolása, melynek kezdeti lépéseit Pécsre kerülését követően azonnal megtette. 1926-ban a városban dolgozó művészek felkérték, legyen az általuk szorgalmazott egyesület elnöke. Igenlő válaszát követően az alakuló közgyűlésen egyhangúlag hagyták jóvá az elnök személyére vonatkozó indítványt. Amikor pedig rövid idő múlva kiderült, hogy a művészemberek járatlanok az adminisztrációban, több rendőrtisztet is bevont a társaság életébe. Így lett a Pécsi Képzőművészek és Műbarátok Társaságának alapító elnöke a város rendőrkapitánya, a mütáros **Kálmándy Papp László** festőművész (foglalkozására nézve rendőrtisztviselő), a pénzügyigazgató **Borsay Árpád** a rendőrség pénztárosa, **Réthy Miklós** detektívfelügyelő pedig az irattáros. Első nyilvános szereplésüket a Katolikus körben megrendezett kiállítás jelentette. A 10 éves fennállás alkalmából, 1936-ban már a huszonötödik kiállítást szervezték.¹⁴ 1942. június 30-án közfelkiáltással választották meg ismét a társaság elnökévé.¹⁵

Támogatója volt Martyn Ferenc festőművésznek, akivel folyamatos levelezésben állt. A művész által írt leveleket 1957-ben adta át **Hárs Évának**, aki azokat 1999-ben szerkesztette könyvformába. E munka bevezetőjében Török Lajos tevékenységéről is esik szó: „Weber Xavérról elnevezett művészeti díjat alapított, aukciókat, kiállításokat szervezett s a pécsi tavaszi és őszi tárlatokra katalógusfüzeteket jelentetett meg [...] 1955-ben, amikor felkértem, hogy a múzeum számára rendezze a Pécsi Képzőművészek és Műbarátok Társasága iratanyagát, gyűjtse ki a korabeli sajtóból a társaságra vonatkozó híreket, információkat, halk beszédű, törékeny, alacsony termetű, öregúrnak ismertem meg.”¹⁶

¹⁴ Pécsi Napló, 1942. január 4.

¹⁵ Pécsi Napló, 1942. július 1.

¹⁶ Martyn Ferenc: Levelek Török Lajoshoz. Összeállította Hárs Éva. Pécs, 1999. 6-8.p.

Martyn Ferenc 1930 körül Török Lajosról és a feleségéről is készített egy-egy arcképet, de azok valószínűleg a II. világháborúban megsemmisültek. Az alkotásokról csupán fényképek maradtak fenn.

Egy, a művészetpártolásáról szóló történet szerint a vidékről érkező színészeknek éppen a rendőrségi fogda szabad helyiségeiben biztosított ingyen szállást. A művészet mellett a természet lelkes rajongója is volt. Olyan turistává vált, aki nemcsak a szabadidejét töltötte szívesen a Mecseken, hanem más tevékenysége kapcsán is kifejezte tiszteletét a természet iránt. A Mecsek Egyesületnek az 1926. esztendőről kiadott évkönyvében a rendes tagok névsorában az 1716. helyen szerepel. Felesége szintén tagja volt az egyesületnek.

Török Lajos 1963. augusztus 29-én hunyt el, szívkoszorúér-elzáródás és érlemeszesedés okozta szívelégtelenség következtében. A pécsi köztemetőben (a Képzőművész Szövetség közbenjárásával) szeptember 2-án helyezték örök nyugalomba.

A felesége 1979. október 4-én követte őt.

Török Lajos feleségével

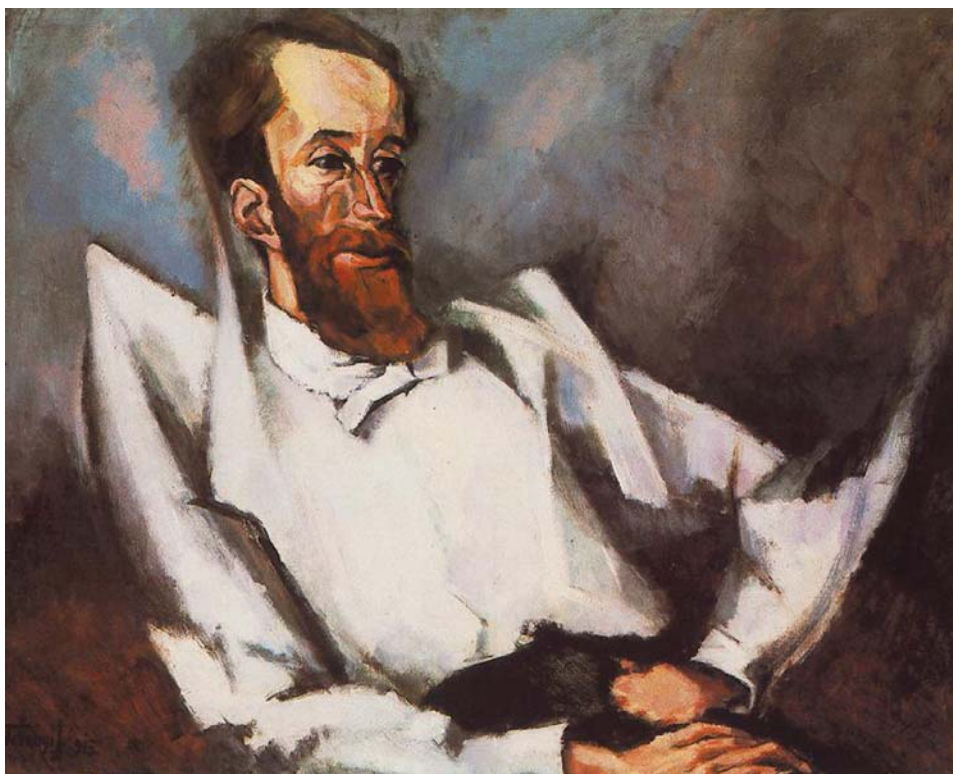

TÜSKÉS TIBOR

FÜLEP LAJOS

Akkor költözött **Fülep Lajos** Baranyába, amikor bajai lelkészi állását 1927-ben elcserélte a zengővárkonyi lelkésszel. Egy városi gyülekezetet hagyott ott egy falusiért. Már Várkony, illetve Baja előtt is a megyét közelítette: rövid ideig a Tolna megyei Medinán és Dombóváron szolgált.

Amikor Fülep negyvenkét éves korában Várkonyba költözik, már érett férfi, és gazdag, tartalmas, sokszínű élet van mögötte. 1885-ben született Budapesten. Ifjúkorát Nagybecskereken tölti, az itteni gimnáziumban érettségizik. Már diákkorában írásai jelennek meg a helyi újságban. Érettségi után beiratkozik a budapesti tudományegyetemre. Különbféle lapok (*Hazánk, Művészet, Modern Művészet, Az Ország, Magyar Szemle, A Szerda*) munkatársa, ahol képzőművészeti tárgyú írásai, irodalmi kritikái jelennek meg. Ösztöndíjjal rövidebb-hosszabb időt tölt külföldön, jár Párizsban, Londonban, Olaszországban: főként a múzeumokat tanulmányoz-

Tihanyi Lajos: Fülep Lajos, 1915

za. 1906-ban az első igazi Ady-kötetről, az *Új versekről* figyelemreméltó cikket ír. Fordításában és előszavával jelenik meg 1910-ben Nietzsche *A tragédia eredete* című munkája. A *Szellem* címmel folyóiratot szerkeszt **Lukács Györggyel**. 1912-ben a pesti tudományegyetemen doktori címet szerez.

Az első jelentős fordulatot a világháború kitörése hozza életében. 1914-ben végleg hazatér Magyarországra. A fővárosban különféle közhivatali munkát lát el, francia nyelvet tanít, múzeumban dolgozik, részt vesz a Vasárnapi Kör összejövételein, művészeti tárgyú előadásokat tart a Szellemi Tudományok Szabadiskoláján. 1916-ban beiratkozik a Református Teológiai Akadémiára. Előbb kápláni, majd papi vizsgát tesz. Még 1913-ban megnősül, felesége **Erdős Renée** író. A házasságból két leánygyermek születik. A forradalmak idején különféle politikai természetű munkát végez. A Károlyi-kormány külügyminisztériumának a sajtóosztályán dolgozik, kormánybiztos Fiumében, diplomáciai küldetésben Rómában jár. A tanácskormánytól professzori kinevezést kap a pesti tudományegyetemre. Eközben több írása jelenik meg a *Nyugatban*. 1919-ben elválík első feleségétől, és házasságot köt volt egyetemi tanítványával, **Gábor Zsuzsannával**.

A proletárdiktatúra bukása után előveszi lelkészi oklevelét, és előbb Mediánán, majd Dombóváron lelkész. 1922-ben kerül Bajára, ahol öt évig szolgál. 1923-ban jelenik meg híressé vált könyve, a *Magyar művészet*.

Amikor Fülep Várkonyba költözik, negyvenkét éves, és amikor húsz évi szolgálat után 1947-ben elhagyja a falut, hatvankettő. Zengővárkony a két világháború között – a *Pesti Hírlap* 1937-es lexikona szerint – kisközség a pécsváradai járásban, 615 lakossal; vasútállomás, utolsó posta és távíró Pécsváradon. Fülep egy jómódú, városi református gyülekezetet cserélt el egy apró baranyai falu gyülekezetével. Várkonyon keresztül nem vezetett út (ma sem), csak Várkonyba. Éppen ezért vannak, akik Fülep két évtizedes várkonyi tartózkodását elvonulásnak, száműzetésnek, magánynak, a világtól való elfordulásnak nevezik. Babona. Fülep várkonyi korszaka éppen arra példa, hogyan lehet élni, az emberi kapcsolatok dús szövevényében munkálkodni, tekintélynek, alkotó embernek megmaradni, az emberi tartást megőrizni.

Először lássuk azt, mit tett Fülep Várkonyért.

Amikor megérkezett a faluba, azonnal nemtelen támadások érik. A felekezeti tanító, egy hitvány besúgó, aki a presbitérium tagjait is a markában tartja, előbb az egyházi hatóságnál, majd a pécsi ügyészségen följelenti. Fülepnek sikerül tisztességét és igazát megvédenie, a bajkeverőtől megszabadulnia, akit rövidesen a faluból is kitiltanak. A lelkész **Császár János** személyében – a régi helyébe – új és fiatal tanítót hív: volt bajai tanítványát, aki mindvégig hűséges és értő munkatársa lesz. Fülep villanyt hoz a faluba. Gazdasági népházat – ma azt mondanánk: művelődési házat – épített. Esténként művelődési előadásokat tart. Keresztel, esket és temet. Külön foglalkozik a fiatalokkal. Meglátogatja a beteg és elesett embereket. Tiszántúli telepéseknek házat épített. Keresztapaságot vállal, amikor a falu kovácsmesterének lánya születik.

És Fülep Lajos Várkonyban is rajta tartja kezét az ország érrendszerén, kapcsolatban van a magyar szellemi élettel.

Várkonyból is publikál. Főlemeli szavát az egyke veszedelme miatt: cikksozrotatot ír a témáról a *Pesti Napló*-ban. Neves látogatói vannak. Várkonyban jár nála **Illyés Gyula**, **Kodolányi János**, **Bajcsy-Zsilinszky Endre**, **Móricz Zsigmond**, **Kovács Imre**, **Martyn Ferenc**, a fiatal **Weöres Sándor**, **Gunda Béla**, a háború után **Keresztury Dezső**. Levelez **Babits Mihállyal**, **Németh Lászlóval**, **Kner Imrével**. Ott van a *Válasz* folyóirat elindulásánál, az első számban, 1934-ben fontos tanulmányt közöl *Nemzeti öncélúság* címmel. Szellemi súlyát, szavának fontosságát mások is számon tartják. 1930-ban Baumgarten-díjat kap. Ebből építteti föl itáliai, mediterrán hangulatú, lapos tetejű könyvtárszobáját a parókia kertjében. Ugyanebben az évben kapcsolatba kerül a pécsi Erzsébet Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karával, ahol magántanári címet szerez, és filozófiai, művészet-történeti, majd olasz nyelvi és irodalmi előadásokat tart. Pécsi tanítványai között találjuk a két fiatal költőt, Weöres Sándort és **Takáts Gyulát**. Bekapcsolódik a Janus Pannonius Társaság munkájába: a társaság regénypályázatára beküldött kéziratokat bírálja, illetve előadást tart a társaság közgyűlésén. **Dombay Jánost** segíti a zengővárkonyi ásatások tudományos feldolgozásában. Gondoskodik arról, hogy a kákicsi lelkész, **Kiss Géza** néprajzi gyűjtése *Ormányság* címmel könyvalakban megjelenjen.

A második világháború befejezése ismét fordulatot hoz Fülep életében. 1946-ban elvállik második feleségétől. Ugyanebben az évben Illyés és az akkori kultuszminiszter, Keresztury Dezső hívják, hogy költözzön Pestre, vállaljon a fővárosban egyetemi tanári állást, és legyen az Eötvös Kollégium tanára. Fülep Lajos 1947-ben dönt: lemond a várkonyi lelkészi állásról, de püspökétől lelkészi jellegének megtartását kéri. Az Eötvös Kollégiumba költözik, és megkezdí előadásait mind az egyetemen, mind a kollégiumban. 1948-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választják. 1957-ben Kossuth-díjat kap. Szavára figyelő tanítványok veszik körül, az akadémia művészettörténeti főbizottságában elnököl, jelentős művészettörténeti szakkönyvek létrejöttében vesz részt. 1950-ben kiköltözik az Eötvös Kollégiumból, és ettől kezdve 1970-ig, nyolcvanöt éves korában bekövetkezett haláláig a Széher úton lakik.

Második pesti korszakában is nem egy fontos művészeti és irodalmi kérdésben hallatja szavát: az akadémián székfoglaló előadást tart, előszót ír *A magyarországi művészet története* című munkához, Adyval kapcsolatos visszaemlékezéseit közli, Derkovits, Csontváry elismertetése érdekében nyilatkozik. És eközben magányosan vagy tanítványokkal kísérve rója hosszú sétáit a budai Széher úton.

Fülep Lajos számára élete legkedvesebb, legszeretettebb színtere a Keleti Mecsek völgyében, a Zengő alatt meghúzódó kis baranyai falu, Várkony maradt. Megőrizte kapcsolatát mind volt munkatársával, a felekezeti tanítóval, Császár Jánossal, a „kedves tanító úrral”, mind keresztlányával és annak szüleivel, a Bognár családdal, „Évikával” és a „kedves komaasszonnyal”. Sűrűn váltott velük levelet.

Várkonyból kért szilvát, almát, gesztenyét, pálinkát, aminek az árát is mindig megadta, keresztlányának pedig ajándékkönyvet küldött. Érdeklődött a falu élete, „jóembereinek” a sorsa felől. Tudni akarta, kivel mi történt, ki született, ki halt meg. Akin kellett és tudott – például Császár Jánoson, amikor 1957-ben bebörtönözték – segített.

Az ötvenes és a hatvanas években, amikor az akadémia autót küldött neki, gyakran, egy évben többször is, Várkonyba látogatott. Ezekre az utakra fiatal pesti tanítványai, **Fodor András, Csanak Dóra, Beney Zsuzsa, Hernádi Gyula** is elkísérték. Ezeknek a valósággal kultikus látogatásoknak mindig része volt a séta a várkonyi gesztenyésbe és a beköszönés Császárék vagy Bognárék házába.

Egy ilyen várkonyi útra 1964-ben én is elkísérhettem Fülepet. Személyesen már korábban, Pesten találkoztam vele. Fülep idős korában is megőrizte szuggesztív, prófétai alkatát, személyiségének varázsát, szellemi frissességét és gazdagságát, széles érdeklődését, ösztönző szerepét, egyéni vonásait. Életében mindössze egyetlen önálló könyve, a *Magyar művészet* jelent meg. Ugyanakkor írások és könyvek sorát ajánlották neki – többek között – olyan kiváló szellemek, mint **Hamvas Béla** és Weöres Sándor. Az utóbbi *A hallgatás tornya* című versgyűjteményét (1956) ezekkel a szavakkal: „Fülep Lajos bátyámnak, ki szerető és épp ezért irgalmatlan bírálómatával húsz év óta támogat, halálával ajánlom ezt a könyvet.”

Életében szellemi teljesítményének – miként a jéghegynek – csupán a csúcsa látszott. Halála után válogatott tanulmányai *A művészet forradalmától a nagy forradalomig, valamint Művészet és világnézet* címmel jelentek meg. Esmékben és élettényekben gazdag, hatalmas levelezését az akadémia gondozza és adja ki.

Ha egyetlen mondatban kellene jelentőségét megfogalmazni, akkor azt mondhatnánk: Fülep Lajos a filozófiai megalapozottságú magyar művészettörténeti gondolkodás megteremtője. Ösztönző és eligazító szellem. Még akkor is, ha a mai tudományegyetemek művészeti tanszékein nem sok szó esik róla.

Fülep Lajosnak – miként a köznyelv fogalmaz – nem volt könnyű természete. Némely kortárs hosszasan tudja sorolni furcsaságait, különcségeit, pózait. (Meteoropata érzékenységgel reagált az időjárás változására. Stucniból itta a sört. Sűrűn cserélte házvezetőnőit. Borbélyának hajnyírás előtt szeme láttára kellett körömkefével kezét mosnia, stb.) Ezek azok, amelyek idővel lekopnak róla, és az életmű lesz egyre fontosabb.

A zengővárkonyi parókiát övező falra már a halála utáni évben emléktábla került. Halála után az akadémia emlékülést, Pécsen tudományos konferenciát rendeztek. Művei különféle újabb kiadásokban válnak hozzáférhetővé. Gyarapszik a róla szóló irodalom. Van Fülep Lajos emlékkönyv. Amit különböző időben róla írtam, Kedves Professzor Úr címmel ugyancsak könyvalakban megjelent. Várkonyi könyvtárszobájában múzeumi jellegű emlékszobát rendeztek be. Bajai tartózkodását és pesti, Logodi utcai lakóhelyét emléktáblával jelölték meg. Fülep Lajos munkásságát 2001-ben posztumusz Magyar Örökség díjjal ismerték el.

FÜLEP LAJOS

FÜLEP LAJOS LEVELE CSÁSZÁR JÁNOSNAK

Részlet

Budapest, 1959. szept. 15.

Köszönöm a szíves invitálását, ki tudja, mikor kerül rá sor megint. De akármi-kor, már most megkérem, ne legyen ilyen traktamentum – engem csak deprimál a tudat, hogy miattam van, és úgy se tudok megfelelni neki. Csak úgy szeretem, ha úgy van, mint itthon: a legegyszerűbben. Délben egy tál étel + gyümölcs; este mostanában: 1 paprika + 1 paradicsom + gyümölcs. Mindig ez az utolsó az első. És nem bicsérdizmusból, vagy más mániából – igazán csak azt szeretem, és utána még csak egyet, a halat.

FÜLEP LAJOS LEVELE BOGNÁR JÁNOSNÉNAK

Részlet

Budapest, 1967. jan. 25.

Előző levelében kérdezte, érdekelnek-e a várkonyi dolgok, olyanok, mint Szekeres Józsi halála (várkonyiak gégerákja: a cigaretta!), Botykai J. betegsége és hasonlók – hogyné! minden, ami várkonyi, hiszen ismerőseim, 20 évig éltem együtt velük.

HAJZER LAJOS

SELYMES FERENC ÉS A HAZAI RUSZISZTIKA

„Egészen soha én meg nem halok. Befödhet
Rontó sír, ahová a test salakja tér ...”

(Puskin: Az emlékmű)

Az egykori Pécsi Pedagógiai Főiskola, majd Tanárképző Főiskola orosz tanszékének a vezetője volt 1952 és 1971 között **Selymes Ferenc**, a hazai ruszisztika színes egyénisége, akinek a munkásságáról érdemi értékeléssel eddig nemigen találkozhattunk.

Kutatási tárgykörét is felölelő egyébként igen alapos bibliográfiák néhány munkáját kihagyták, aminek feltételezett oka az lehet, hogy azok közvetlen halála előtt készültek, illetve néhány munkája olyan kiadványban jelent meg, amelyek elkerülhették a bibliográfusok figyelmét.

Selymes (Schneider) Ferenc a Baranya megyei Nagypallon született 1913. január 19-én. Édesapja falusi borbély volt. A család öt gyermeke közül egyedül Ferenc tanult tovább, Pécssett a Pius Gimnáziumban érettségizett, majd beiratkozott a pécsi Erzsébet Tudományegyetem magyar–német szakára. Tanári oklevelét 1937-ben szerezte. Egyetemi éve alatt óraadásból és házi tanítóskodásból tartotta fenn magát. Egy évig Esztergomban, a Szent Antal Gimnáziumban volt óraadó, majd 1938-ban behívták tényleges katonai szolgálatra. 1941 januárjában a Makói Állami Gimnáziumba nevezték ki óraadó helyettes tanárnak. Katonaként részt vett Észak-Erdély, majd a Délvidék visszafoglalásában. 1941 őszén a keleti frontra irányították. 1943 januárjában a Don mellett esett szovjet fogságba, onnan 1948 júniusában került haza. Egy évig Pécssett a Janus Pannonius Gimnáziumban, majd a Dózsa Lövész Tiszti Iskolán tanított.

1950. szeptember elsejével került a Pécsi Pedagógiai Főiskolára. Az orosz tanszék akkori vezetője, az orosz származású Boros Istvánné, a neves természettudós, Pécs város volt főispánjának a felesége némi túlzással úgy nyilatkozott a *Dunántúli Naplónak* a tanszéken folyó oktató munkáról, hogy „alig lehet már észrevenni a másodévesek kiejtésén, hogy nem született oroszok.”¹

Selymes Ferenc tanítás közben szerzett oklevelet orosz nyelv és irodalom-ból és 1952-ben lett a Pedagógiai Főiskola orosz tanszékének a vezetője. 1970. október 1-jén a tanszék racionális káderpolitikájának kialakításában történt sorozatos akadályoztatása miatt írásban kérte áthelyezését a Marx Károly Közgazdasági Egyetem Pécssett működő kihelyezett nappali tagozatának idegen nyelvi lektorátusára, ahol orosz és német nyelvet tanított.

1989. október 3-án hunyt el Pécssett. Örök nyugalmát szülőfaluja, Nagypall temetőjében találta meg. Emlékét kegyelettel őrzi az életpályáját hűségesen és fél-

¹ Látogatás a Pedagógiai Főiskola orosz tanszékén. In: *Dunántúli Napló*, 1952. június 10. 4.p.

SELYMES FERENC

tőn végigkísérő hitvese, Riffer Anna és a két tehetséges, több idegen nyelvet beszélő gyermeke: Selymes Péter mérnök-közgazdász, valamint Selymes Éva, a Pécsi Közgazdaságtudományi Egyetem egykori hallgatója.

Selymes Ferenc

Selymes Ferenc tudományos munkássága felvázolásakor figyelembe kell venni azokat a sajátos történelmi-társadalmi viszonyokat és elvárásokat, melyet az adott kor sajátos feladatai elvártak a főiskolai oktatóktól. Ezeknek minden területen megfelelni szinte lehetetlen volt. A Pécsi Tanárképző Főiskola egyik összegző kiadványa szerint „csak pihenőidejük feláldozásával teljesíthették a tanszéki éves, majd a középtávú munkatervekben meghatározott tudományos kutató és feldolgozó feladataikat.”²

² A Pécsi Tanárképző Főiskola harminc éve. Wéber Mihály (szerk.) Szikra Nyomda, Pécs, 1979. 56.p.

Ugyanis a pedagógiai-tanárképző főiskolák létrejöttek – főként a kezdeti – időszakában a jegyzetírás számított kiemelt oktatási-kutatási feladatnak, hiszen a hallgatók kezébe etikai okokból is illett valamit adni; főleg akkor, amikor a levelező oktatást mértéktelenül felduzzasztották.

A szláv, illetve orosz tankönyvek írását egyébként nálunk már **Asbóth Oszkár** is a magyar szlavisztikai munkálatok főbb területei egyikének tekintette, amire **Bihari József** egri professzor is utalt a *Főiskolai ruszisztika* című szegedi kiadványhoz írt előszóban.³

Ezt egyébként abban az időben az akkori *Orosz Nyelvi Szakbizottság* is szorgalmazta. Így nem véletlen, hogy a szovjet hadifogságot megjárt Selymes Ferenc az orosz morfológia főiskolai kurzus néhány részterületét volt kénytelen kutatni mind elméleti, mind gyakorlati, „tankönyvírási” vonatkozásban, hiszen az ötvenes-hatvanas években hozzánk eljutott szovjet-orosz kiadású kurzusok/tankönyvek eleve nem a külföldiek elvárásait vették figyelembe, metodikai és egyéb vonatkozásban az összevetésekre (célnyelv–anyanyelv) pedig ezekben az anyagokban nem kerülhetett sor. Így teljesen érthető és logikus, hogy Selymes Ferenc első publikációi az orosz nyelvtan és a beszédgyakorlat kiemelt fontossága miatt a főiskolai jegyzetek voltak; nem „hobbitémák”, amelyek ma divatosak, jóllehet a kutatójukon kívül senki mást nem érdekelnek.

A pécsi tanszékvezető tudományos érdeklődése munkásságának kezdeti éveitől a fordításelmélet felé fordult, amit igyekezett népszerűsíteni kollégái körében is. Nem titkolta, hogy a kedvenc orosz költője **Puskin**, akiről **Bonkáló Sándor** egyetemi tanár 1924-ben még azt írhatta, hogy „a világirodalom egyik legkiválóbb s az oroszok legnagyobb költője, hazáján kívül mégis alig ismerik. Költeményei lefordíthatatlanok, csak az élvezi, aki eredetiben olvassa.”⁴ Selymes Ferenc három nyelven, oroszul, németül és magyarul is olvashatta Puskit, és mindegyiken élvezte.

Az én családfám című Puskin-szatíra azért is foglalkoztathatta különösen, mert jelen van benne az a xenofóbia, ami korunknak is egyik rákfenéje: a „néger-rabszolga származású Puskin” válasza csak kéziratban jelenhetett meg s került terjesztésre.

Bérczy Károly író, újságíró, műfordító Anyegin-fordításáról írt Selymes-kritikát **Radó György** professzor is jegyezte.⁵ De a szakma ugyanígy felfigyelt *A versfordítás problémái* című Selymes-tanulmányra és Puskin *Falu* című versének magyar fordításairól írt gondolataira is egy olyan gyűjtemény bibliográfiájában, ami ma is oktatási segédanyag.⁶

1969-ben **Friedrich Bodenstedt** német és Bérczy Károly magyar Anyegin-fordítása egybevetésekor a pécsi kutató hasznát vehette kitűnő német nyelvisme-

³ Főiskolai ruszisztika. Szerk. Fenyvesi István, Szeged, 1973. 18.p.

⁴ Bonkáló Sándor: Az orosz irodalom története. Athenaeum Irod. és Nyomdai Rt, Budapest, 1926. 2. kötet, 3.p.

⁵ Radó György: A. Sz. Puskin. Előadásanyag a költő születésének 175. évfordulójára, MSZBT. Budapest, 1974. 45.p.

⁶ D. Zöldhelyi Zsuzsa, Bergné Török Éva, Légrádi Viktor: Orosz írók magyar szemmel II. Zöldhelyi Zsuzsa (szerk.) Tankönyvkiadó, Budapest, 1985. 689.p.

Selymes Ferenc (balról a második) munkatársai körében

retének, valamint a keletnémet irodalomtörténész, **H. Rappich** segítségével, akivel egyik tanulmányútja alkalmával Berlinben találkozott.

A műfordítással kapcsolatos főbb nézeteit Selymes Ferenc a *Jelenkorban* is publikálta, ahol 1958–1965 között több irodalmi vonatkozású írása is megjelent.⁷

Nagy veszteség a hazai Puskin-kutatás számára, hogy Puskin *Jevgenyij Anyegin* című verses regénye három magyar fordításának vizsgálata című kandidátusi értekezése sokak számára érthetetlenül nem kerülhetett megvédésre. Ez a teljesítmény közelíthette volna őt nagy szlavista pécsi elődjéhez, **Hodinka Antal**hoz, jóllehet Hodinka távolról sem bírhatta olyan jól az orosz nyelvet, mint Selymes.⁸

Meg kell jegyeznünk, hogy Selymes irodalomkutatási tematikájából nem maradtak ki olyan művek sem, mint például **Nyekraszov** *Ki él boldogan Oroszországban* című munkája 1956-ból, **Lev Tolsztoj** drámái 1958-ból, de **Majakovszkij**-nak a futurizmushoz való viszonyáról is írt Selymes Ferenc 1957-ben a *Pécsi Pedagógiai Főiskola Évkönyvében* akkor, amikor Pécssett még kevesekhez jutott el Vlagyimir Majakovszkij, hiszen *Válogatott műveinek* első négy kötete csak 1957-ben került kiadásra Magyarországon.

A pécsi ruszista két évtizedes tanszékvezetői tevékenysége során műfordításokkal is próbálkozott, s arra a kollégáit is ösztönözte. Vagyis nem állítható róla, hogy csak mások műfordításait (itt-ott „műferdítéseit”) vette szigorú górcső alá. A rendkívüli alaposággal összeállított *Főiskolai ruszisztika 1951–1972* című kiad-

⁷ Műfordítás–műferdítés 1962. In: Philologiai licentia, 1964.

⁸ Kiss Kálmán: Múlt századi orosz nyelvtanok ruszin vonatkozásai. In: Dolgozatok Hodinka Antal tiszteletére. Udvari István (szerk.) Nyíregyháza 1993. 83.p.

vány két fordítást tulajdonít Selymes Ferencnek: L.Sz. Szoboljev: Menyasszony című elbeszélését és Ilja Ehrenburg egy visszaemlékezése részletét.⁹

A *Bevezetés a ruszisztikába* című tanárképző főiskolai tantárgy előadója a szakmódszertanhoz („tantárgypedagógiához”) is értett, azt a nyelvoktatásban/nyelvtanárképzésben betöltött fontos szerepe miatt a rangjának megfelelően igyekezett kezelni. Nem véletlen, hogy komoly idegennyelv-oktatási tapasztalattal és jó szakmai felkészültséggel rendelkező kollégákat hívott meg a tanszékére, akik közül többen tudományos fokozatot is szereztek (**Medve Zoltán**, **Misky György**). Ő maga is néhány tanulmánnyal bizonyította eme diszciplína iránti elkötelezettségét, melyek egy része a *Felsőoktatási Szemlében* és az *Idegen Nyelvek Tanításában* került publikálásra.

A hazai oroszoktatás korai története tanulmányozásához igen értékes és tanulságos az az összefoglaló előadása, amit Selymes Ferenc 1975. április 13-án tartott a MAPRJAL Baranya megyei csoportjának jubileumi konferenciáján.¹⁰ Az előadó reálisan vázolta azt a rögös utat, amelyet Puskin nyelvének a magyarországi oktatása megtett egy olyan országban, ahol erre lényegében senki sem volt felkészülve és felkészítve. Latens formában megfogalmazásra kerültek azok az aggodalmak is, amelyek már akkor jelezték innen-onnan, hogy az eredményesség területén a jövőben problémák adódhatnak, mert az eredményes oktatáshoz hiányoznak az elemi szubjektív és objektív feltételek.

Selymes Ferenc szakmai munkássága szerves részét képezte szerkesztői tevékenysége, ami nem kevés időt rabolt el a saját kutatási „idővolumenjéből”. Éreztük, hogy rendkívüli felelősséget rótt rá ez a feladat, hiszen a Pécsi Tanárképző Főiskola egyre szaporodó testvérintézményeibe külföldre is eljutottak a tanulmányaink (Lipcse, Slupsk, Drogobics, Eszék, Nagyszombat, Pilsen stb.). Abban az időben a publikációcsere a szakmai kapcsolatteremtés fontos eszköze volt számos oktató számára.

A tanszékvezető nevével először a *Pécsi Pedagógiai Főiskola Évkönyve* 1957 című jubileumi kiadvány szerkesztői között találkozhatunk. Az 1966-os és az 1969-es kötetet **Wéber Mihállyal** együtt szerkesztették, az 1967-es és az 1968-as kötet minden szériáját Selymes Ferenc szerkesztette, amit aztán tudomásunk szerint „intézményi kegyvesztettsége” szakított csak félbe 1970-ben.

Selymes Ferenc tanszékvezetői szobája és könyvtára kényszerű távozása után még sokáig kollégái és diákjai rendelkezésére állt. Volt tanítványai, későbbi munkatársai között olyan neves szakembereket is találunk, mint **Gadányi Károly** (Szombathely), **Hajnády Zoltán** (Debrecen) professzorok; **Gállos Orsolya** (Pécsvárad), **Radics Viktória** (Budapest) műfordítók; **Peterdi Nagy László** (Budapest) színházelméleti szakember; **Lendvai Endre** fordításelméleti szakember, a nyelvtudomány doktora és sokan mások.

⁹ Főiskolai ruszisztika 1951–1972. 61. és 59.p.

¹⁰ Selymes Ferenc: Huszonöt évvel ezelőtt. In: A felszabadulás 30. évfordulója tiszteletére rendezett MAPRJAL Baranya megyei emlékülés anyaga. Előadásgyűjtemény. Hajnády Zoltán és Hajzer Lajos (szerk.) Pécs, 1975. 19-27.p.

Selymes Ferenc munka közben

Emlékezésünk nem egy közismert, ám néha hazug magyar frazeologizmus „Holtakról jót vagy semmit” szellemében fogant. Mert a holtak közül is jót csak azok érdemelnek, akik arra rászolgáltak, akik azt kiérdemelték. A *Magyar szólások és közmondások* című ismert hazai gyűjtemény, igaz, hogy takarva és szégyenlősen közli azt a változatot is, ami Selymes Ferencre igazán illik: „Holtra semmit, vagy igazat”.¹¹

Végezetül köszönetet mondok Selymes Ferenc özvegyének, aki a megemlékezésem megírását a rendelkezésre álló adatokkal támogatta és segítette, és a publikálandó írással kapcsolatban semmiféle aggályt velem kapcsolatban nem táplált, sőt a megkészt „értékelésem” több vonatkozásban értékelte, amiért a hálát ezúton is kifejezésre juttatom.

¹¹O. Nagy Gábor: *Magyar szólások és közmondások*. Gondolat, Budapest, 1966. 289.p.

VARGHA DEZSŐ

HOFFER KÁROLY

Istenáldotta tehetség birtokában, a kecsegtető hívások és a biztos nemzetközi karrier reményében mi a jobb: elmenni, vagy itthon maradni? A szeretett közösségre nézve mi a jobb: ha egy ilyen polgára elmegy vagy marad? Ezek azok a kérdések, amelyek **Hoffer Károly** életpályájának ismeretében mindenképp fölteendő, és a maradást nem jó csupán az egyén vagy a felesége, az egyik hírneves pécsi család tagja, **Piacsek Margit** ambíciói szempontjából vizsgálni. Az mindenestre tény: a maradás közvetlen hatással jár a közösségre, és ez Pécs zenetörténete javára vált a 19. század utolsó harmadában és a 20. század első két évtizedében, Hoffer Károly működése idején.

Bonyhádán látta meg a napvilágot 1843. szeptember 1-jén, **Hoffer Károly** és **Kahlenberger Katalin** gyermekeként. (Egyes források tévesen 1840-et vagy 1844-et jelölnek meg születése évül.) A Pécsi Püspöki Tanítóképző Intézetbe iratkozott be, ahol már kitűnt tüneményes tenorhangjával. Itt szerzett 1862 júliusában kántortanítói oklevelet. Az 1847-ben egy évre alakult, majd 1862-ben újjáalakult, később országos hírűvé váló Pécsi Dalárda választmánya ezt követően hívta meg tagjai sorába, amelynek karnagya ekkor **Wachauer Károly** volt. Természetesen az egyesületben nem fizetségért tevékenykedett, kenyérkereső foglalkozása a mindig is hírneves székesegyházi énekarhoz szólította az 1864. szeptember 9-iki fölvétele óta. Minden föllépésénél kitűnt legendás tehetsége. (Halotti bejegyzésénél is nyugállományú székesegyházi karénekesként szerepel.) Még fiatal tanító korában figyelt föl hangjára az Operaház intendánsa, a legendás báró **Podmaniczky Frigyes**, de hiába felelt meg ragyogóan a próbaéneklésnél, hiába ajánlott neki szerződést nagy szerepekkel, a felesége is azt tanácsolta, hogy ne fogadja el.

A Pécsi Dalárdában is hamarosan büszkék lehettek rá, amikor Hofferrel az élen, az egyesületi jelvényvel a mellükön (ezüst lant, húrjain áthúzott nemzeti színű szalag) a pódiumra léptek. A számtalan pécsi és baranyai siker közepette 1862-ben és 1863-ban is ellátogattak Eszékre, a gyümölcsöző kapcsolatok egyikét teremtve meg ezzel. A dalkör jeligéjének szövegét, *Édes hazánk, kedves dalunk, Érted élünk, érted halunk!* **Schulcz József** írta, a végleges megzenésítés Hoffer műve volt. Az országos feltűnés a daloskör és Hoffer életében az 1864-es zászlószentelés, és az ez alkalomból Pécsen megrendezett országos dalárünnep volt. A történelmi Magyarország minden részéből idesereglett dalosok nagyszerű rendezvénysorozatot éltek át, sőt az augusztus 15-én és 16-án megrendezett találkozó azért is lett jelentős esemény a hazai dalos élet történetében, mert itt határozták el azt, hogy országos szervezetet hoznak létre, és időről-időre országos dalos ünnepélyeket tartanak, amelyek később dalosversenyekké bővültek. Az 1865-ös év az apatini és a fővárosi vendégszereplésről volt híres, míg egy évvel később Harkány, Mohács, Szigetvár volt az útvonal. Ez utóbbi év hozza meg számára az első

nagy elismerést: másodkarnaggyá választják. Az 1870-es évben az ország fővárosában mutathatta meg tehetségét a dalárda és híres tenoristája. Ebben az évben volt a zeneirodalom egyik legnagyobb zeneszerzője, Beethoven születésének 100. évfordulója, és városunkban a Pécsi Dalárda olyan nagyszerű hangversenyt rendezett, hogy az itt élő osztrák származású **Hözl Ferenc Szeráf** nekik ajándékozta a birtokában lévő Beethoven-hajfűrtöt. (Ezt a legendás hajtincset 1962-ben a Janus Pannonius Múzeum a martonvásári Beethoven Múzeumnak adományozta.) A következő év a kórust ismét Eszéken találta, és Hoffer a Pécsi Zene Egylet létrehozásánál is bábáskodott. Az 1872-es tízéves évfordulón lezajlott hangverseny ismét jó alkalom volt arra, hogy Hoffer megmutathassa tehetségét. Harkány, Bonyhád és Eszék után pécsi színházban a dalárda által rendezett operaelőadás volt az 1874-es év eseménye. Egy év múltán a dalos egyesület egy olyan vonását csodálhatjuk meg, amely végigkísérte egész működését: a jótékonykodást. Ez alkalomból árvízkarosultak javára ajánlották föl hangversenyeik bevételét. Az meg különösen rokonszenvenné teszi az utókor szemében az egyesületet, hogy minden alkalomra megtalálták az adományozás okát, és soha nem fogadtak el pénzt fölléptükért!

Az 1875-ös évet még egy fővárosi föllépés és egy baranyai körút jellemezte. S hogy közben volt mit javítani a kórus hangzásán, azt az mutatja, hogy 1876-tól Hoffer másodkarnagy volt az, aki különórát adott az egyes szólamoknak. (Itt jeyezzük meg, hogy mivel akkor majdnem kizárólag férfikarok működtek, a négy szólam a Tenor I. és II., illetve a Basszus I. és II. volt.) Az év eseménye a kétszeri szegedi út lett, először az országos dalos ünnep, majd az országos kiállítás alkalmával. A szigetváriak 1878-ban avatták a Zrínyi-szobrot, ez alkalomra a pécsi kórust hívták meg. Az 1879-es év jelentős esemény volt Hoffer Károly életében a dalkör bécsi vendégszereplésekor, melyet az osztrák császári-magyar királyi pár ezüstlakodalma tiszteletére rendeztek. Egy jellemző lapidézet: „Hoffer mindenfelé elragadtatta a hallgatóságot, ahol csak a Pécsi Dalárda éneke fölhangzott, s a zenészek és énekesek kitarató unszolása folytán próbát kellett énekelnie az udvari opera igazgatója előtt.” A pécsi dalosok nagy sikert arattak a világhírű Wiener Männergesangvereine kórus otthonában is, és a kapcsolat még hosszú időn át megmaradt. Ami pedig Hoffert illeti, élete egyik nagy kiugrási lehetőségét utasította vissza, amikor nem fogadta el a Bécsi Opera ajánlatát a Pécsi Dalárda tagsága ellenében, és a híres szerepek helyett bonyhádi vendégszereplésre ment!

Az 1880-as év azért jelentős a dalkar és Hoffer életében, mert az uralkodó pécsi látogatásakor szerenádokat adhattak, másrészt pedig a kórus legnagyobb dalosának érdemeit tiszteletbéli tagsággal ismerte el. Hoffer zeneszerzőként is ismert. Vokál-miséjét 1881-ben mutatták be a pécsi közönségnek. Az 1883-as év volt a kórusélet egyik fénypontja. Hoffer legendás ajánlására (a mögötte lévő Európa térképen botjával épp arra bökött) a dalárda frenetikus sikerű osztrák-svájci hangversenykörutat teljesített a dalárda mindenese, **Cziglányi Béla** szervezésében. Ez az út azért is volt különösen jelentős, mivel a kórusélet hazája épp a német nyelvterület

volt. Hoffer Károly itt is számos kecsegtető ajánlatot utasított vissza, miközben az ot-tani lapok ódákat zengtek róla, Wachauer karnagyról és a Pécsi Dalárdáról.

Az 1884-es év egy újabb fejezettel bővítette a dalegylet tevékenységi körét, a nagy oratórikus művek előadásával. Összefogással ugyanis ekkor adták elő Rossini Stabat Materét, és ezt egy év múltán Beethoven Krisztus az olajfák hegyén című műve követte. Az akkor már nemzetközi hírű kórus 1886-ban, fönállásának 25. év-fordulóján megkapta az országos szövetségtől az országos dalosverseny rendezési jogát, és ez az 1864-es dalos ünnephez hasonlóan kiválóan sikerült. Mondanunk sem kell, ezeken az eseményeken Hoffer Károly is külön sikereket aratott.

S hogy ezen nagyhírű dalos egyesület háza táján sem mentek simán a dolgok, azt az is bizonyítja, hogy több kisebb-nagyobb zökkenő után 1887-ben léptek ki csaló-dottan az egyesületből Wachauer Károllyal, annak ellenére, hogy az év elején még együtt ünnepelték őket. (Nemsokára Hoffer, Wachauerrel ellentétben, visszalépett.) Ennek ellenére a fővárosi szereplés sikeres volt. A következő évben Pancsovára, 1889-ben Szegedre és Eszékre mentek. Az 1890-es év Hoffer életében azért volt két-szeresen is jelentős, mivel ekkor lett szeretett dalárdája első karmestere, és a sikeres egri vendégszerepléskor az ő népdal-átiratát is előadták. S mindjárt itt volt az 1891-es év is, amikor **I. Ferenc József** pécsi útján épp az ő Királyhymuszát adták elő, valamint a 30. évfordulót nagyszerű hangversennyel ünnepelték. Az 1892-es év is tartogatott sikert, mert a fővárosi vendégszereplés egyik kedvelt mősorszáma az ő Vokál-miséje lett. Ebben az évben még Villányban is jártak, és pécsi látogatásán ismételten tiszte-legtek Ferenc József előtt. Nem csoda hát, ha érdemeiért Hoffert 1893-ban az uralko-dó koronás arany érdemkereszttel tüntette ki. Rossini Stabat Materében is remekelt. Az 1894-es évben a fiúmei országos dalosversenyen történt méltánytalanság és a si-keres zombori szereplés volt említésre méltó.

Ezzel kapcsolatban egy kis visszapillantást kell eszközölnünk. A dalárda az országos dalosversenyeken kimagaslóan szerepelt. Ezek közül, amikor elindult, csak 1872-ben Nagyváradon kapott második díjat, 1868-ban Debrecenben, 1874-ben Kolozsvárt, 1882-ben újra Debrecenben, 1884-ben Miskolcon, 1892-ben Buda-pestben mindig első lett, és az ország első énekegyütteseként emlegették. Meg is in-dult ellenük az intrika, és az említett fiúmei eset után több más dalkarral közösen ki-léptek az országos szövetségből, és megalakították a Dunántúli Dalosszövetséget.

Közben 1895-ben megalakult a híres pályát befutott városi zenekar, a *Zene-kedvelők Egyesülete*, amellyel sok közös hangversenyt rendeztek. A millennium évében díszhangversenyt adtak, 1897-ben pedig országos visszhangot váltott ki az összefogásból született Verdi: Requiem-előadás, és távirat ment a Mesternek. Mellette Nagykanizsa és Sopron, valamint férfikari pályázat-kiírás volt a dalárda föllépéseinek útja. Az 1898-as év Haydn: Évszakok, Verdi: Requiem, az 1899-es év Mozart: Requiem és Millöcker: Koldusdiákok című művének előadásával vonult be a daloskör és Hoffer életébe, míg az 1900 a 900. Szent István-évfordulón ren-dezett hangverseny mellett a Pápai- és a Királyhymusz című Hoffer-művek előadá-sáról volt nevezetes. Az 1902-es 40. évfordulón nemcsak a dalárdát, hanem Hoffer Károlyt is méltán ünnepelték.

Ne feledkezzünk azonban meg a híres dalos egyéb tevékenységeiről sem. A városi zeneiskolát 1885-től 1908-ig vezette, ennek érdekében lemondott az addig betöltött várostemplomi kántori állásáról is. Innen 1908. szeptember 1-jével ment nyugdíjba. A neves *Pécsi Polgári Daloskör* 1887-ben választotta meg dísztagjának. A Zenekedvelők Egyesülete megalakításánál is múlhatatlan érdemei vannak, mivel az ő vezetése alatt ült össze az a neves szakértőkből álló bizottság, amely létrehozta a zenekart. Női énekiskolát 1894. március 11-én alakított, amelyet vezetése alatt 1896-ban vett át a Pécsi Dalárda. Életútját egyéniségének egy újabb szeletével kell kiegészíteni, a kollegiális segítséget, amelyről oly meghatott szavakkal vall **Bőhm Emil** dalos naplójában: „Az ő lelkesedése a magyar dal iránt nem ismert határokat, és mi, régiek, akik immár csak hálatelt emlékezéssel adózhatunk az ő jószágos lelkének, Hoffer Károlyt elfelejteni soha, soha nem fogjuk. Volt a lényében valami kiváltságos valami, amit leírni nem, csak átérezni tudok.”

A dalárda 1902 után is adott számos nevezetes hangversenyt, tartott említésre méltó előadást. Johann Strauss Bőregér című operettjét 1904-ben, Cigánybáróját 1905-ben adta elő, míg 1907-ben a *Dunántúli Katolikus Tanító Testület* nagygyűlésére városunkba érkezőket köszöntötte. 1908-ban Mohácsra, 1909-ben Kaposvárra, Dombóvárra, 1910-ben ismét Mohácsra mentek, míg 1911-ben a Liszt-évfordulón adtak nagyszerű hangversenyt. Az 50 éves jubileumról nagy ünnepség keretében emlékeztek meg 1912-ben. Az 1913-as évből a Kürschner-vonósnégyessel adott hangversenyt kell kiemelni, míg 1914-ből a Hódmezővásárhelyen való vendégszereplést. Az első világháborúban a frontokon lévők és itthon maradt családtagjaik részére rendeztek jótékony célú oratórium-hangversenyeket, zenés miséket Pécsen, Siklóson. Az antant-szerb megszállás alatt is említést érdemelnek a kamarahangversenyeken, dalesteken való közreműködéseik, sőt a női kar is pódiumra lépett előbb **Haksch Lajos**, majd **Zupancsics Vilmos** karmesterek vezetésével.

Hoffer Károly a 20. század elején is igyekezett szeretett kórusának segítségére lenni a szervezésben, tagtoborzásban. Az 1907-es év országos jelentőségű eseménye volt a nálunk megrendezett zenészet kongresszus július 5-e és 7-e között, az országos kiállítás területén. Érdemei elismerésül a dalárda 1913. szeptember 1-jén szerenáddal köszöntötte 70. születésnapján. Az egyházi karénekléstől 1916-ban vett búcsút, ekkor a pápa *Pro Ecclesia et Pontifice* érdemrenddel tüntette ki.

A legutolsó időkig megőrizte egészségét, tartását, bár nagyon megrázta szeretett felesége halála 1919 nyarán. Kereset-kiegészítésként hegedűleckéket adott több évtizeden keresztül. Pécsen, az Imre utca 2. számú házában hunyt el 1921. február 25-én este fél nyolckor, **Rumpach Antal** bejelentése szerint. A halál okaként érelmeszesedést állapítottak meg.

A város és a dalos társadalom illő körülmények között búcsúztatták el. **Mosonyi Dénes** kanonok temette, a gyászbeszédet a dalárda díszelnöke, **Szuly János** mondta. Mendelssohn Gyászdalát az énekkar, a kórusból alakult quartett végső kívánsága szerint az általa oly sikeresen megszólaltatott Wagner Tannhäuserből a

Zarándokok kara részletet énekelte. Az emlékezésért köszönetet lánya, **Hoffer Melánia** és annak férje, **Kollár Győző** szentlőrinci körjegyző mondtak. A Kollár család kriptájában helyezték örök nyugalomra.

A Pécsi Dalárda ezt az évet emléke ápolásának szentelte. Emlékbizottság alakult 1921. március 4-én **Oberhammer Antal** vezetésével, 1922. december 5-én gyászmise volt a Lyceum-templomban, ezt követte a hangverseny a Pannónia Szállóban, a Zenekedvelők Egyesülete és a dalárda közreműködésével. A kar-mester **Boldis Dezső** volt. A dalosok időről-időre megjelentek a temetőben, síremlékét 1927. szeptember 1-jén avatták, amelyet bankett követett az Arany Hajóban. Külön ki kell emelni az ő nevét viselő ifjúsági dalos ünnepeket, amelyek közül az elsőt 1927. május 15-én rendezték a színházban a város összes nép- és középiskolai kórusának részvételével. A második ugyanott volt, 1929. május 15-én. A Hoffer-vándordíj alapítására 1935. május 7-én került sor. A városi elemi népiskolák tantestületei, az országos dalosszövetség VII. pécsi kerülete évenkénti kerületi ifjúsági dalos ünnepek rendezését határozták el a városi állami elemi népiskolák három és kétszólamú kórusai részére. „Célunk az elemi iskolás korban lévő gyermek-seregét a dalkultúra szolgálatába állítani, hogy a magyar dalt megkedvelje, megszeresse” – állt az alapító okiratban. A vándordíj fekete ébenfából készült, rajta állt Hoffer Károly bronz reliefje. Az emlékünnepeket 1935. június 10-én tartották a színházban. Megnyitót **Borsy Jenő** dalos kerületi ügyvezető elnök mondott, míg záró értékelést **Berze Nagy János** tanfelügyelő, rendezőbizottsági elnök tartott. Ezek az ifjúsági dalos ünnepek fejlődtek tovább az *Éneklő Ifjúság* mozgalommá, immár Bartók és Kodály szellemében.

Emlékének ápolása Bonyhádön magán viselte az elmúlt fél évszázad furcsaságait. Az utcát, ahol a szülőháza és a szülőházán lévő emléktábla található, róla nevezték el ugyan, de 1945 után József Attilára keresztelték át. Később – korrigálván a hibát – közelében egy másik utcát neveztek el Hoffer Károlyról.

Források:

- Baranya múltja és jelenje. Várady Ferenc (szerk.). Pécs, 1898. I. kötet.
Haksch Lajos: A negyvenéves Pécsi Dalárda története Pécs, 1902.
Lenkei Lajos: Negyven év Pécs életéből Pécs, 1922.
A III. Országos Iparos Dalosverseny ünnepi értesítője. Pécs, 1934.
Böhm Emil: Dalosnaplómból. Pécs, 1936. 11-12.p.
Horváth Mihály: Muzsikáló Pécs. Pécs, 1959.
Vargha Dezső: Adatok a Pécsi Dalárda történetéhez (1862–1902). In: Baranyai Helytörténetírás 1979. Pécs, 1979. 177-202.p.; 1980. 153-186.p.
Kétszáz éves Pécssett az állami zeneoktatás (1788–1988). Dobos László (szerk.). Pécs, 1988.
Nádor Tamás: Pécs zenei krónikája. Pécs, 1995.
Dunántúl, Pécsi Napló, Pécsi Hírlap, Pécsi Figyelő, Pécsi Lapok, Dunántúli Napló, Új Dunántúli Napló számai.

TILLAI AURÉL

ANTAL GYÖRGY NYOLCVANÖT ÉVES

A pécsi kulturális élet kiemelkedő alakjával, az országosan ismert és számon tartott jeles muzsikussal – még nem is olyan régen – sűrűn találkozhattak barátai, tanítványai, ismerősei, ha jellegzetes, fürge lépteivel végighaladt a Kórház téren, vagy a Ferencesek utcáján. Ha Garay utcai, régebbi otthonából a Konzervatórium felé, vagy éppen a Nádor kávéházba igyekezett, hogy barátaival elmélkedjék a világ dolgairól, gyakran megállt egy kis csevegésre ismerőseivel, akik aztán mindig új információkkal gazdagabban, a belőle sugárzó lendülettel és derűvel folytatták napi útjukat.

Ma már kissé bezárkózottabban, de a mindenkor rá jellemző szellemi frissességben él egy Lila ABC környéki, Megyer-városi lakásában, egy gazdag élet emlékei között.

Életműve városunkhoz kötődik, s úgyszólván egész élete is, noha tőlünk igen messze született, a Csík megyei Gyimesbükkön, 1917. december 17-én. Szülei a következő évben, az I. világháború alatt és miatt Battonyára menekültek. Kényszerűen hadikölcsönbe fektetett értékeiket a háború után mind elvesztették, s édesapja 1923-ban meghalt. Így vált félárvánvá a hatéves gyermek. Hol édesanyjával, hol rokonoknál élt. 1930-ban kerül Pécsre, s három évet a városi Matessa árvaházban töltött. Négy évig járt a polgári fiúiskolába. A régi patinás épület éppen szomszédja a Mátyás király utca 15-nek, ahol egész későbbi tanári, illetve igazgatói működése zajlott. Itt, a polgárban **Agócsy László** az énektanár, a későbbi szolfézs-apostol, a Ferencziek templomában (régebben még így hívták) működő *Szeráfi kórus* karnagya. A kisdíák Antal György itt, a fiúiskolában találkozott először Kodály akkortáiban írott egyenműkari műveivel, az *Öt Tantum ergóval*, a *Cigánysiráttal*, a *süket sógorral* és a *Lengyel Lászlóval*. Ez a találkozás egy igényes, tiszta és szép hangzásra törekvő mester keze nyomán a későbbi életpálya szempontjából az első indítást adhatta. Újabb lökést a magánúton tanult zongorajáték, majd az ezt követő orgonatanulás adott.

1933-tól öt éven át az Emericanum (a mai Jókai és a Dischka Győző utca sarkán) adott otthont a számára, neveltetéséről az állam gondoskodott. 1934-ben nyert felvételt a Püspöki Tanítóképző Intézetbe. A Kodály-féle új zenei nevelési törekvésekhez szép eredményekkel járultak hozzá akkoriban a felekezeti iskolák. Itt a képzőben is fontos szerepet kapott a zene, jó orgona állt a tanulók rendelkezésére. Az Emericanumban pedig zongora és harmónium, így bő lehetőség nyílt a gyakorlásra. **Halász Bélához** járt orgonát tanulni. A neves művész a székesegyház messze földön ismert orgonistája volt ekkoriban. Már maga a név is jó ajánlólevél lesz Antal zeneakadémiai felvételi vizsgáján.

Gyakorlásnak is jó volt, de a nagy árvaságban valamennyire pénzkeresetnek is számított, hogy sok templomban vállalhatott alkalmi orgonálást. Ennek révén közel került ahhoz az egyházi és világi zene megújításán fáradozó mozgalomhoz (Ma-

gyar Kórus, Éneklő Ifjúság stb.), melynek **Bárdos Lajos** volt a vezére. A képző után először helyettes tanítói lehetőségekhez jut. (Pécs, Kisasszonyfa, Somogy-Vasas.) Innen vezetett útja a Zeneakadémiára. 1940-ben nyert felvételt az egyházkarnagyi szakra, ahol főtárgyként orgonát tanult. Pesten, mint akadémista, orgonálással, temetésekkel kereste meg az ösztöndíj mellé a létfenntartás költségeit.

Középiskolai énektanári és egyházkarnagyi diplomával került vissza Pécsre, volt iskolájába, a képzőbe tanítani, ahová volt igazgatója és tanárai hívták vissza. „Székely szorgalmának” köszönhetően 1943-ban megszerezte a tanítóképző intézeti tanári oklevelet is. Három nap stúdium Pesten, három nap tanítás Pécsen. Diploma-darabja (a Zeneakadémia nagy orgonáján) Bach: C-moll fantázia és fugája volt. A koncert kritikáját Bárdos tanár úr írta, akitől azonnal megbízást kap egy képezői orgonaiskola szerkesztésére, Halász Bélával közösen. A munka java el is készült, de a változó világnak már nem volt szüksége olyan tanítóképzőre, amelyben kántorképzés is folyik! S noha fiatalon „végigorgonálta” a pécsi templomokat, ez a szenvedély léket kellett, hogy kapjon a későbbi igazgatói teendők és a karnagyi tevékenység, no meg a „korszellem” miatt.

Pesti tartózkodása alatt közel került a Bárdos családhoz, ahol nemcsak lelki támogatást kapott, de sokat köszönhetett a létfenntartásához nyújtott segítségért is. A tanár úr sok nehéz helyzetben lévő tanítványát segítette. Már első zeneakadémista napjai egyikén kottamásolást bízott rá. Decemberben a Városmajori templomba hívta roratén helyettesíteni, ez később októberi és májusi litániákba ment át. Alkalmanként rendszeres díjazással segítette, ha a kormány fizetést emelt, a tanár úr is ugyanúgy. A városmajori szolgálat aztán azzal folytatódott, hogy a miséken helyettesíthette a katonai szolgálatra behívott állandó orgonistát. Bárdos tanár úr közvetítésével helyettes tanári munkát kapott egy polgári iskolában. A Bárdossal kapcsolatos élményei feledhetetlenek és életre szólóak maradtak, s későbbi életére vonatkozóan követendő példának számítottak. Énekelt is Bárdos keze alatt az akkor alakult Budapesti Kórusban. **Kodály Zoltán** 60. születésnapján előadták, nagy kórusművei mellett, a Budavári Te Deumot is. A próbák, misék és koncertek jelentették a fiatal muzsikusz számára az igazi akadémiai képzést. Nagy élmény volt számára, hogy a zeneakadémiai Budavári Te Deum előadáson ő orgonálhatott, méghozzá **Dohnányi Ernő** főigazgató úr jelenlétében.

1949-ben a megszűnt tanítóképző helyébe a Pedagógiai Főiskola (később Tanárképző Főiskola) lépett. Itt két évig tanított karvezetést, szolfézszt és zenetörténetet és közben **Hegy Józseffel** közösen vezette a főiskola kórusát.

Eközben újabb kihívás elé állította őt az élet. Pécsen 1949-ben még Zenekonzervatórium működött. **Takács Jenő** személyében kiváló igazgatója volt, aki a pécsi zeneélet jelentős felvirágoztatásában kiemelkedő érdemeket szerzett. Ő azonban külföldre távozott, akkori kifejezéssel élve disszidált. Utóda **Maros Rudolf** zeneszerző lett, aki rövid két hét után lemondott posztjáról. Utódjául baráti kapcsolatai révén Antal Györgyöt ajánlotta. Mindez oly hirtelen történt, hogy a minisztériumi döntést maga az új jelölt hozta le, s vitte be a városi tanácsra. Mivel a konzervatórium akkor még tanácsi intézmény volt, a kinevezést is ők írták alá 1949. szeptember 1-jével.

Nem került könnyű helyzetbe, hiszen többségükben idősebb tanárok igazgatója lett, s akadt köztük olyan is, aki még őt is tanította. Maga a tanári kar is hiányos volt, s kollégái közt akadtak olyanok, akiket a hatóságok nem néztek jó szemmel. Ezek megtartása (megmentése) nem kevés erőfeszítésébe került. Sikerült visszavennie olyan értékes kollégákat, mint például **Sassy Iringót**, a kiváló cselló művészt, vagy újakat kineveztetni, mint **Gáspárné** Guszti nénit, a jeles magánének-tanárt.

Persze kiváló segítők is akadtak, mint **Vadas Gábor**, aki korábban tanára volt, és titkárként **Lukács Margit**. Mint volt képzős, tanult valamit az iskolaszervezésről, s idővel sikerrel egyezettette az iskolai és a speciális követelményeket. Havonként változott a helyzet, hol a megyéhez tartoztak, hol a városhoz, hol meg a minisztériumhoz. 1952-ben végre, hosszú viták után, megszületett a zeneoktatási reform. Zeneiskolák alakulhattak. A konzervatórium helyét pedig a zeneművészeti szakiskola foglalta el a mellérendelt zenei gimnáziummal. Majd azzal is bővült a feladata, hogy a szakiskola tanárképzési jogot is kapott.

Kezdettől fogva az volt a véleménye, hogy nem hatóságok, hanem személyek intézik a dolgokat. „Jó szerencse és semmi más” – mondja a latin közmondás. De forgandó korokban az is jelmondata lett: „Jó kapcsolat és bizalom, semmi más”.

Újabb állomás volt a zeneszerzési tanszak megnyitása. A fiatal és tehetséges **Kincses József** kinevezésével ezt a problémát is sikerült jól megoldania.

Pécs zenei életében még a 19. századba visszanyúlóan nagy jelentősége volt a Zenekedvelők Egyesületének. Ők működtettek zenekart, jelentős kottatárat hoztak létre, hangversenyeket szerveztek, s mindenféleképpen ápolták a város zeneéletét. 1945 után aztán rendeleti úton betiltottak minden civil egyesületet. Mindent előlről kellett kezdeni. Szerencsére az egyesületnek remek kottatára volt, ezt a későbbiekben jól tudta hasznosítani mind a későbbi zenekar, mind pedig a kórus.

Antal György egy alkalommal koncertet szervezett a Nagy Lajos Gimnázium közvetlenül az államosítás előtt épített üres fürdőmedencéjébe. A diákokkal kiegészített helyőrségi zenekart **Kóródi András** vezényelte. (Az ő személyét a katonakarmester is elfogadta.) Elhatározták, hogy ezt a lehetőséget nem hagyják kihasználatlanul, az együttműködést folytatják. Így kezdődött a későbbi Pécsi Szimfonikus Zenekar története. A minisztérium havi 3000 forintot utalt ki Antal György nevére. Ebből próbapénznek zenészenként 8 forintot, hangversenyenként pedig 10 forintot lehetett kifizetni. A betanító karmester a zeneiskola igazgatója, **Horváth Mihály** lett.

Antal közben kórusokat is vezetett. Előbb a Polgári Daloskört, ahonnan kirúgták Bartók és Kodály művei miatt, aztán a szakiskolai kórust és a Zsolnay gyár Énekkarát. Ebben segítségére voltak tehetséges tanítványai is, mint **Ligeti Andor** és **Jandó Jenő** is. Az akkori idők kultúrpolitikájára jellemző az alábbi eset: Országos kórusversenyen vettek részt a Zsolnay gyár énekkarával. A zsűriben **Vásárhelyi Zoltán** és más nagyságok vettek részt. Remekül szerepeltek. Ennek ellenére nem ők, hanem egy náluk jóval gyengébb együttes lett az első. A Zsolnay gyár nem volt alapanyaggyártó vállalat, az igazi munkásosztály tehát nem ilyen gyárakban dolgozott. Az egyik zsűritag erről jelentést írt **Révai József** miniszternek, a kommunista ideológia legfőbb őrének. Így aztán az „igazi” munkáskórus lehetett csak első!

Különös idők jártak akkor a kultúrában. Amikor Pécssett előadták a Cantata Profanát, Bartók Béla zseniális darabját, **Mihály András**, a Magyar Állami Operaház későbbi igazgatója, mint dekadens, nyugati alkotást elítélte.

Ez már a Liszt Kórus történetéhez kapcsolódik. Eredetileg szakiskolai vegyeskarnak indult. Amikor Agócsy László Szeráfi kórusát is erőszakkal feloszlatták, az itteni tagok nagy része hozzájuk csatlakozott. Így aztán igazi vegyes karrá lett, jó „kottista” diákok és jelentős hangú felnőttek együttesévé. Amikor aztán a Doktor Sándor Művelődési Ház elvállalta fenntartásukat, felvették a Liszt Kórus nevet. Kevés ideig együtt vezették Agócsy Lászlóval, majd Agócsy a szép hangú szakiskolai leánykar vezetője lett. Ez a fiatalabb, gimnazista korosztályokat foglalta magába, s mintegy előiskolája lett amannak. A jó hangszeres diákok pedig folyamatosan beépültek tanáraikkal együtt az egyre jobban fejlődő városi zenekarba.

Nem volt könnyű feladat a fúvóstanoszak kiépítése sem. Ehhez sikerült megnyerni, majd kinevezeteni kiváló fúvósokat a pesti Operaházból. Ők aztán utazó tanárokként tanítottak szabad napjaikon.

Mindezek alapján meg lehetett tervezni egy nagy Kodály-ünnepséget a Tanár Úr 70. születésnapja alkalmából. A háromnaposra tervezett koncertsorozat középpontjába a Psalmus Hungaricus első pécsi előadása került. A Tanár Úrhoz felutazva vázolni kellett a lehetőségeket, s ő némi mérlegelés után, beleegyezése jeleként, személyes jelenlétét ígérte. Ám a terv megvalósításához a helyi vezetők hozzájárulását is meg kellett szerezni. Ez nem ment könnyen. A Kodály név „elég jól” csengett előttük is, de a Psalmus már problémát jelentett. A tanácsi vezetők még hagyján, de a megyei pártbizottságon sok látogatást kellett tenni.

Végül egy kis „góbés” rafinériával sikerült a hozzájárulásukat megszerezni. A Zeneművészeti Szövetség tudományos folyóiratában **Ujfalussy József** tollából éppen akkortájt jelent meg egy tanulmány a Psalmusról. „Minden illetékes asztalára letettem egy példányt, megjegyezve, hogy Ujfalussy elvtárs Révai elvtárs minisztériumában főosztályvezető” – mesélte Antal György. Révai nevének hallatán immár senki sem mert ellenkezni.

Ettől kezdve mindenki a megvalósításon buzgólkodott. A zenekart **Endre Emil**, a kórust Antal György tanította be. S közben véglegessé vált a háromnapos ünnep pontos időbeosztása is. A december 16-i születésnap a Tanár Úr részéről természetesen foglalt volt, hiszen az egész zenei világ ünnepelni akarta a 70 éves mestert. Így Pécs 1953 január elejére tette a megemlékezést. A Psalmus vezénylésére Kodály javaslatára **Melles Károlyt** kérték föl.

Az előadásnak fantasztikus sikere volt. Ebben három tényezőnek volt szerepe: a Mester jelenléte, Melles Károly hihetetlen, soha addig még itt nem tapasztalt, szuggesztív átélése (a főpróba után a szállodában szívgörcse volt), s végül a mű 1953-ban oly annyira aktuális mondanivalója, s egyúttal a mindannyiunk tragikus sorsába világosságot sugárzó hitvallása. (A kórus és a zenekar tagjai maguk sem tudták könnyeiket visszatartani a hosszú, percekig zúgó tapsvihár alatt.)

E három nap alatt Kodály szép fehér autójának ajtaját legtöbbször maga a tanácselnök nyitogatta. Ugyanígy nyílt ki most egy láthatatlan ajtó a város zeneéle-

te előtt is. A megyei pártbizottság a sikereken felbuzdulva följánlotta segítségét. Antal György az MDP III. kerülete által birtokolt volt Katolikus legényegylet nagytermét és helyiségeit kérte. Ebből alakították ki sok-sok társadalmi segítséggel a Liszt-termet. Ravaszul vigyáztak az átalakítás során arra, nehogy padlózata vízszintes maradjon, mert félték attól, hogy időnként esetleg tánchelyiségnek használnák. 1953-ban került sor az avatásra. A polgárok eleinte a város központjától túl távolinak tartották. Ma már szinte a belvároshoz tartozik. Gondot jelentett az orgona „becsempészése”, hisz attól félték, hogy így az egyházi művek (elsősorban az oratóriumok) megjelennek a hangversenyéletben. Ezért először csak a ruhatárnak használt kisebb terembe került, majd egyre jobban bővítve a nagyterem díszje és nélkülözhetetlen tartozéka lett. (A nyelvsípok még máig hiányoznak belőle.) A Liszt-terem lett a város zeneéletének központja, számos Európa-, vagy éppen világhírű szólólista, énekes, vagy együttes lépett fel színpadán. De legalább ugyanilyen fontosak voltak a zenekari és oratórium estek, a pécsi művészek fellépései, a Nemzetközi Kamarakórus Fesztiválok, az énekkari, vagy éppen a növendék- és diplomahangversenyek.

A Liszt Kórus időközben a korábbi Zenekedvelők egyesülete által fél évszázadig művelt pécsi oratórium-kultusz jeles folytatójává vált. Felsorolni alig lehetne a bemutatott nagy művek sorát, melyeknek karigazgatója Antal György volt.

Ezek jelentős részét ő maga vezényelte. Az élen Bach és Händel művei álltak. A két Passió, a H-moll mise, a Karácsonyi oratórium, a Sámson, a Messiás és a Jephtha; Mozart és Verdi; Cherubini Requiemje; Haydntól az Évszakok és a Teremtés; Lisztől az Esztergomi mise és a XIII. zsoltár; Honegger David királya; a Cantata profana, és persze Kodály Missa brevis, Budavári Te Deuma és a nagy a cappella-kórusok. Az egyéb zenekari művek között Bach és Händel versenyművei, Kodálytól a Marosszéki táncok, a Galántai táncok és C-dur szimfóniája is. Európai bemutató volt a Laudes organi, Halász Bélával közös pécsi előadása.

Ez idő tájt egy együttesnek külföldön fellépni csak kivételes kegyként sikerülhetett. Később azonban a fenti repertoárból sikerült néhány darabot ott is megszólaltatni. Az akkori NSZK-ban, Düsseldorfban a Teremtést; a finnországi Lahtiban, Pécs testvérvárosában a IX. szimfóniát, Verdi Requiemjét és Händel-műveket, Helsinkiben a Cantata Profanát, Missa Brevist és a Psalmus Hungaricust; Lengyelországban a János passiót.

1988-ban egy roppant aktív tevékenység zárult le. Antal György egy város kulturális életének felvirágoztatójaként ment nyugdíjba. Amit elért, tehetségének, ügyszeretetének és intelligenciájának köszönheti. Egy félárva kisfiú, elszakítva egy másik országhoz csatolt szülőföldjétől, nemcsak gyökeret eresztett egy más kultúrájú, szülőföldjétől félezer kilométerrel távolibb pannon városban, de szinte egyes-egyedül, mint egy világnak indult mesebeli székely legényke, át is alakította azt maga körül. Nem voltak itt sem kortársai, sem pedig küzdőtársai. Akivel összehozta munka vagy küzdelem, az vagy az előtte járó, vagy az őt követő nemzedékből való volt. Sikert és megbecsülést csak kitartásból, ötletgazdagságból és tehetségéből kovácsolhatott. Páratlan szellemesség és improvizáló képesség jellemezte

mind az óráin, mind a közéletben. Mint egykori diákjai közül való, elmondhatom, együtt élveztük apró zongora-rögtönzéseit éppúgy, mint színes kalandozásait a szellemi élet világában. Ez nemcsak zenetörténet óráit jellemezte. Az ötvenes évek szellemi-lelki terrorjában „virágnyelven”, vagy balladai homály keltésével, ravasz példázatokkal tudta tanítványaiban felkelteni az igazság iránti szomjúságot, vagy megmutatni a helyes irányba vezető út kezdetét. Nem volt ez könnyű a behódolt, a pusztán csak saját kis egzisztenciájukért rettegve-reszkető tanártársai közt. Olykor elég volt részéről egy „góbés” hunyorítás, s kedvünk visszatért, nem vagyunk egyedül! Nem felejtkezett el soha arról, mit jelentett az ő számára ifjú korában az a támogatás, amit szegény tanulóként tanáraitól kapott. Feladatának tekintette, hogy az utódokon viszont ő segítsen. Név szerint is ismert sok olyan ma is működő zene-pedagógust, akit származása vagy szülei világnézete miatt sehova sem vettek föl annak idején, ám az ő jóvoltából itt, Pécsen mégis elvégezhetette a zenetanárképzőt.

Ha egy mondatba kéne összefoglalni fél évszázad működésének gyümölcseit, ezekből a címszavakból róhatnánk azt egybe: Szimfonikus Zenekar, Liszt Kórus, Liszt-terem, Szabadtéri Színpad, Pécsi Nemzetközi Zenei Tábor, oratórium-kultusz, közép-és felsőfokú zeneoktatás, finn–magyar barátsági kapcsolatok.

Ennek ellentételezéseként álljon itt a főbb elismerések, kitüntetések sora: Munka Érdemrend különböző fokozatai, Liszt-díj, Magyar Népköztársaság Csillagrendje, Magyar Köztársasági Érdemérem, Grastyán-díj, Pro Urbe-díj, Pro Civitate-díj.

És tanítványai hosszú sorának emlékezete és hálája. És ez amazoknál is több és tartósabb. E tanítványok és volt kollégái a Művészeti Gimnáziumban ünnepi hangversenyen emlékeztek meg 85. születésnapjáról.

A PÉCSI ZENEI ÉLET HANGZÓ-DOKUMENTUMA AZ 50 ÉVES FILHARMÓNIA CD-JE

Ötven év nemcsak egy ember életében, de még egy kétezer éves történelmi, ezeréves zenei múlttal, több mint 200 éves állami zeneoktatással rendelkező város életében is jelentős esemény, mint amilyen a *Mediterrán hangulatok városa*, Pécs.

Talán nemcsak új keletű aktualizálás, ha azt mondjuk, Pécs zenei életének az Országos Filharmónia 1952-es megalakulásától eltelt fél évszázada éppen e mediterrán hangulatot is tükrözően, szinte a szivárvány színeit és a világ zenei életének hangjait megidézően is rendkívül sokszínű volt.

Ebben, a város mellett Baranyát, valamint Somogyot és Tolnát a komolyzene csodálatos remekeivel, a legkiválóbb helyi és országos, vagy éppen a világ élvonalába tartozó nemzetközi előadókkal ellátó Országos, majd Nemzeti Filharmóniának (amely ma Filharmónia Dél-Dunántúli Közhasznú Társaságként működik) elévülhetetlen érdemei vannak. Ez az összeállítás, amely **Várnagy Attila** a Kht. vezetőjének a felkérésére a Magyar Rádió Pécsi Körzeti és Nemzetiségi Stúdió archívumának segítségével jött létre. Ebből a sokszínű zenei világból igyekszik ízelt nyújtani. Várnagy Attilával és a korábbi filharmóniai vezetőivel – **Antal György**, **Várnagy Viktor** – valamint kiváló, a zenei ismeretterjesztésben is élen járó zenepedagógusokkal – **Ivasivka Mátyás**, **Tóth Ferenc** – és olyan világsztárokkal, mint **Lamberto Gardelli** készített riportrészletek és zenei részletek segítségével.

Ami a válogatás zenei részét illeti, abban természetesen nem lehetett elkerülni a szubjektivitást, de igyekeztünk a rendelkezésre álló felvételeknek az adott korhoz és a koncertfelvételhez mérhető technikai-zenei színvonalát figyelembe véve, valamint az adott zenének a közönség előtti ismertségéhez igazodó részletének kiválasztásával bemutatni. Így a pécsi zenei élet legfontosabb és legemlékezetesebb, nemegyszer zenetörténeti jelentőségű pillanatait a közönséggel megosztani.

Az, hogy olyan világnagyságok, mint az elmúlt fél évszázadban itt koncertező *Szvjatoszlav Richter*, *Cziffra György*, *Kirill Kondrasin*, *Milan Horvat*, *Gyennagyij Rozsgyesztveszkij*, *Gidon Kremer*, *Roberto Benzi* kimaradtak a válogatásból, az a felvételek hiányának tulajdonítható, de hallható **Jeanne Marie Darré**, **Maurice André**, **Lamberto Gardelli**, **Dmitrij Kitajenko** és a pécsi mellett a Liszt Ferenc Kamarazenekar és a Moszkvai Filharmonikusok archív felvétele is.

A hazai zenei életből elsősorban a pécsiek, többek között **Marczis Demeter**, **Gyermán István**, **Bánky József**, **Paláncz Tamás**, **Vass Ágnes**, a Mecsek Fúvósötös, a Liszt Ferenc Kórus, a Pécsi Egyetemi Kórus, a Pécsi Kamarakórus, a karmesterek közül **Antal György**, **Paulusz Elemér**, **Breitner Tamás**, **Nagy Ferenc**, **Hirsch Bence**, **Károly Róbert**, **Szkladányi Péter**, **Tillai Aurél**, **Howard Williams**, **Nicolás Pasquet** és **Hamar Zsolt** kerültek a lemezre, de hallható szekszárdi és kaposvári koncertrészlet is.

Remélhető, hogy a Filharmónia 50 éves jubileumára megjelentetett CD-vel Pécs, Baranya és a Dél-Dunántúl zenei életének értékes dokumentumát szívesen hallgatják a kortárs és az eljövendő zenebarátok is.

Az első és legfontosabb, hogy bár az ismertetőből kimaradt, ennek a gyűjteményes CD-nek az alapjait tulajdonképpen Pécs zenei krónikása, **Nádor Tamás** rakta le. 11 éves korától zeneírói munkája mellett 17 éves korában társaival együtt életre keltette az ország első diákstúdióját, a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumában. 1943-ban a Magyar Rádió munkatársai is készítettek riportot a példamutató kezdeményezésről, mely nemcsak Pécsnek, de a Magyar Rádió archívumának is maradandó értékeket őriztek meg. Elég talán **Takács Jenő** és **Dohnányi Ernő** 1943-as közös Pécsi Nemzeti Színházbéli Tarantella előadásának, a **Horváth Mihály**-féle 1945-ös Harangkánonnak, vagy a **Kodály Zoltán** által a Széchenyi téren kihirdetett népdaléneklési versenyeredmények dokumentumára utalunk a sok fel-emelő koncertfelvétel mellett. Bizton állíthatjuk, hogy épp ez a diákstúdiós tevékenység alapozta meg Nádor Tamás későbbi hivatásos rádiós elkötelezettségét. Amikor 1946-ban Pécs város vezetése elhatározta, hogy rádióstúdió létrehozásának támogatását kéri a területet felügyelő **Ortutay Gyulától**, a pécsi delegáció szóvivőjének az akkor mindössze 21 éves Nádor Tamást kérték fel. S bár az álom csak 1953. január 12-én válhatott valóra, bizton állíthatjuk, hogy az akkori politikai okok és akarat mellett, nevezetesen, hogy a határvidékek mentén jöttek létre az első vidéki rádióstúdiók, elévülhetetlen érdemei voltak Nádor Tamásnak. A Pécsi Rádió átadásának napjára időzítve ünnepelte Kodály Zoltán 70. születésnapját a város. Antal György, a pécsi filharmónia megbízott vezetője, a zeneszerző kórusműveinek egyik első tolmácsolója, a Kodály-módszert országosan is elterjesztő **Agócsy László** tanítványa vezényelte Kodály műveit a Pécsi Nemzeti Színházban rendezett díszhangversenyen a **Melles Károly** vezényelte Psalmus mellett. S bár sajnos erről a koncertről nem maradt fenn hangzó dokumentum, nemcsak azért, mert Nádor Tamást, „polgári származású” lévén, nem engedték az általa is kezdeményezett Pécsi Rádióba, de a kor technikai színvonala, illetve a vidéki stúdiók ellátatlansága sem tette azt lehetővé. Azért mégsem véletlen, hogy a Pécsi Rádió archívumában és így ezen a CD-n is az egyik legtöbb művel szereplő zeneszerző éppen Kodály Zoltán. Antal Györgynek az első filharmóniai évekről és az általa alapított Liszt Ferenc Kórossal Budapestet is meghódító Händel: Jephta és Salamon oratórium-részleteket követő ismertetése után felhangzik a CD-n az 1967. december 16-án, Kodály halálát követően európai bemutatóként bemutatott Laudes organi, azaz Az orgona dicsérete, **Kistétényi Melinda** előadásában. Majd egy legendás, 1968-as Liszt-termi koncert részlete következik a lemezen, a Psalmus Hungaricus, Antal György vezényletével, a Liszt Ferenc Kórossal és a Pécsi Filharmonikusokkal, **Réti József** felejthetetlen és utolérhetetlen szépségű tenorszólójával. De Hány János Bécsi harangjátékának slágermelódija is felcsendül a színházi zeneigazgató, Nagy Ferenc vezényletével.

A zenei ismeretterjesztésről Ivasivka Mátyással készített interjú követően, az általa **Halász Béla** orgonaművész közreműködésével a Janus Pannonius Gimnázi-

umi Leánykarával magyarországi bemutatóként előadott Britten Missa brevis Glória tétele következik. Majd a Kodállal szintén személyes kapcsolatot ápoló komlói zenepedagógus-karnaggal, Tóth Ferencsel készített interjú előtt a Vargha Károly szövegével Agócsy Lászlónak, a pécsi Éneklő Ifjúság vezérének ajánlott Kodály-mű hallható, melyet 1983-ban vezényelt a Janus Pannonius és Nagy Lajos Gimnázium egyesített vegyeskara élén. Tóth Ferenc pedig egy, a Komlói Munkás-kórus 16 éves tanítványának, **Király Csabának** orgonajátékával előadott Mozart Ave verum corpus-részlet után a Kodály által neki ajánlott Harasztosi legénynek című gyermekkar részletét vezényelte a Komlói ének-zene tagozatos általános iskola kórusának élén. A Kodály-művek megszólaltatásában 1994-es CD-jük alapján **Maróthy János** kritikus által etalonnak tekintette a Tillai Aurél vezette Pécsi Kamarakórus előadását. A Pécsi Egyetemi Kórus, valamint a Pécsi Szimfonikus Zenekarral közös 1996-os, az akkori nemzetközi kamarakórus fesztiválnyitó hangversenyén **Petrovics Emil** és **Szokolay Sándor** dicséretét is elnyerő Kodály Missa brevis pedig azt hiszem méltó zárása a pécsi filharmóniai CD Kodály műsorszámainak.

Ha már a Kodály műveiből válogatott részletekről esett szó, említsük meg a másik 20. századi magyar zeneszerző-óriás felhangzó műveit a filharmóniai CD-ről. Az első Bartók-mű, a Cantata Profana, amit az Antal György vezette Liszt Ferenc Kórus és a Pécsi Filharmonikus Zenekar szólaltatott meg 1967-ben első alkalommal Pécsen, a pécsi egyetem alapításának 600 éves jubileumán, Réti József és **Supala Kolos** szólójával. Ebből a mű tiszta forrásból merítő záró részét sikerült rátenni a lemezre. **Bartók Béla** 2. zongoraversenyének Sztravinszkij Tűzmadár-finálját megidéző nyitórészlete azért került Pécs két híres szülöttének, **Jandó Jenőnek** és **Ligeti Andrásnak** hangversenyéről a CD-re, mert ez az előadás egyrészt mérhető az e művet 1956. októberében Pécsen első alkalommal megszólaltató Cziffra György sajnos felvételen meg nem örökített, Rozsnyói Zoltán által vezényelt hangversenyéhez. Bartók Kontrasztok záró része pedig azért, mert egyrészt a zeneszerző születésének centenáriumi hangversenyén készült a Liszt Teremben, másrészt ez a Benny Goodmannak ajánlott, és mellette Szigeti Józseffel és Bartók Bélával a nevezetes washingtoni koncertről jól ismert mű hangszerének legkiválóbb pécsi művelőinek – **Paláncz Tamás** klarinét-, Gyermán István hegedű- és **Bánky József** zongora – előadásában szólalt meg.

Sajnos számos kitűnő pécsi, baranyai művész kimaradt a CD-n szereplő művészek sorából. Így **Barth Istvánnak**, a pedagógusként is kiváló, Liszt-díjas pécsi fuvolaművésznek, legalább Bach: Badinairé-jével kellett volna szólóban is szerepelnie a lemezen, bár Sibelius 2. szimfóniájának Lamberto Gardelli vezényelte rövid részletében, mint a zenekar szólamvezetője és szóló-fuvolaművésze ő játszotta hangszerének zenekari szólóját.

A Várnagy Attilával készített riportból és helyhiány miatt a zenei illusztrációból is kimaradt, az országosan is jegyzett zenepedagógus, **Pécsi Géza**, pedig ő a hetvenes években heroikus küzdelmet folytatott a szakmunkástanulók zenei neveléséért, ami nemegyszer sajnos országos és helyi ellenállásba is ütközött.

A CD-n hallható még Hamar Zsolt vezényletével Bartók Béla utolsó befejezett zenekari művének, a Concertónak részlete, mert ez a 2000-es filharmóniai évadnyitó hangversenyen készült felvétel a Pécsi Szimfonikusok ifjú vezetőkarvezetőjének egyik legszebb pécsi koncertjén készült, bár egy ragyogó Pécsi Nemzeti Színházbeli Bartók Divertimento is sokáig megmarad a pécsi közönség emlékezetében.

Ami az emlékezetes hangversenyrészleteket illeti, a mintegy bő negyvenévi fennmaradt hangdokumentumból a válogatás szempontja az volt, hogy lehetőleg minden világsztár legalább egy rövid részlettel szerepeljen a CD-n. A Pécsi Filharmónikus majd Pécsi Szimfonikus Zenekart vezénylő karmesterek közül pedig azok, akik viszonylagos állandósággal, Pécs zenei élete szempontjából kiemelten fontos hangversenyen vezényelték a város zenekarát.

Lamberto Gardelli nemcsak világhíre és rangja miatt, de a pécsi zenei élettel való folyamatos kapcsolattartása és segítése miatt kerülhetett két felvétellel is a filharmóniai válogatásra. Az 1962-es, Antal György vezette Liszt Ferenc Kóruossal készült legendás Verdi Requiem előadásának Dies irae-felvételéből azért nem a jól ismert főtémát választottuk, mert a Maestro annak idején olyan fantasztikus dinamikát követelt, hogy ez a váratlan dinamikai robbanás még hangtechnikusainkat is olyanira meglepte, hogy bár megőriztük archivumunkban, de a most kiválasztott részletnél sokkal torzabban szól. Hangtechnikailag ez a trombitafanfárral induló részlet a kóruossal igencsak feladta a leckét a felvételt készítő kollégának. Mindezek ellenére ez a Lamberto Gardelli szuggesztivitását őrző felvétel nyitánya a lemeznek, mégpedig úgy, hogy rögtön a második felvétel épp a Filharmónia 50 éves jubileuma alkalmából **Ferencsik János** emléke előtt tisztelgő 2002-es, **Antal Mátyás** vezette Nemzeti Énekkarral közös, és az olasz **Giorgio Croci** által vezényelt Pécsi Szimfonikus Zenekari fesztiválhangversenyéről halljuk ugyanezt a részletet, mintegy az összevetés lehetőségét is megadva a „rég” és „új” filharmóniai közönségnek.

A másik Gardelli-felvétel épp a Várnagy Viktorral készült és Lamberto Gardellinek a Pécs város hangversenyterme javára történt koncertfelajánlásainak a korra jellemző pártelutasításáról szóló interjú-részlet után hangzik fel, Sibelius 2. szimfóniájának 1973-as előadásából.

A sztárelőadók között Liszt Esz-dúr zongoraversenyével a tüneményes Jeanne Marie Darré nyitja a sort 1966-ból, amikor **Lukács Ervin** vezényelte a pécsi zenekart, aztán francia honfitársa, Maurice André Stölzel D-dúr trombitaversenyének a **Sándor Frigyes** vezette Liszt Ferenc Kamarazenekar közreműködésével előadott fináléjával világszínvonalú produkció részesévé teszi a hallgatót. Még egy világsztár együttes lépett fel 1977-ben Pécsen, a Dimitrij Kitajenko vezette Moszkvai Filharmónikusok, akik Csajkovszkij: Hattyúk tava részletei mellett a CD-n is felhangzó sziporkázó Glinka: Ruszlán és Ludmilla-nyitányt is előadták. Beethoven B-dúr zongoraversenyének a világhírű Svájcban élt zongoraművész, **Földes Andor** szólójával és vezényletével megszólaló 1981-es részlete pedig már természetesen vezet át Jandó Jenő és Ligeti András 1997-es Bartók: 2. zongoraversenyéhez. Ami az állandó helyi karmestereket illeti, ők a CD-n egy blokkba kerültek. A sort az operatagozatot alapító Paulusz Elemér nyitja, aki Marczis Demeter szólójá-

val Muszorgszkij Borisz Godunovjából Varlam dalát vezényli. Lehel György után Breitner vezényelte a legtöbb kortárs magyar művet, így **Balassa Sándor** Gyermán Istvánnak ajánlott 1964-es diplomamunkáját is, az 1989-ben bemutatott Hegedűversenyt is. A szintén színházi tevékenységéről ismert, később operaházi karigazgató karmester Nagy Ferenc vezényelte 1970-ben Károly Róbert Japán halászkok című operájának ősbemutatóját, és a lemezen Kodály Háy Jánosának Bécsi harangjátékát szólaltatja meg a Pécsi Filharmonikusokkal. A színházi zeneigazgató, Hirsch Bence Leopold Mozart népszerű Szánkázását dirigálja. Szkladányi Péter a Mecsek Fúvósötös fuvolaművésze, majd zenekari igazgatója neves 18. és 19. századi pécsi zeneszerzőket, **Deppisch Bálintot**, **Novotny Ferencet**, **Lickl János Györgyöt** és **Hölzl Ferenc Szeráfot** mutat be. A 2001-es Dóm-fesztivál keretében pedig **Kuncz László** ének- és **Herpay Ágnes** fagottművészek szólójával előadott Lickl Domine Deus című offertóriumának részletével szerepel Szkladányi a karmesterek sorában. Ez utóbbi azért is indokolt, hiszen Lickl volt az, aki a mindössze 17 állandó, szerződött taggal életre hívott székesegyházi zenekarral a mai Pécsi Szimfonikus Zenekarnak elődje volt, 1811. december 9-én adott első hivatalos hangversenyével, s e mellett, amint Dérynéől tudhatjuk, a korabeli alkalmi operaelőadásoknak is magas színvonalú alapozását jelentették a város úri és hölgyközönsége alkotta kórus által is megsegítve e produkciókat.

Természetesen nem maradhatott ki Károly Róbert sem, aki 30 évig tevékenykedett karigazgató-karmesterként a Pécsi Nemzeti Színházban, és számtalan filharmóniai hangversenyen működött közre a színházi énekekkel, majd az általa alapított Pécsi Operakórossal. De vezényelt zenekari műveket is, amelyek közül Prokofjev Klasszikus szimfóniájának Gavotte-ja került fel a lemezre.

A világsztárok parádéját követően kerültek a lemezre a Pécsi Szimfonikus Zenekar '90-es évekbeli koncertjeinek meghatározó egyéniségei, Howard Williams angol és Nicolás Pasquet uruguayi vezetőkarimester egy-egy rájuk legjellemzőbb, a magyar muzsika ügyét szolgáló részlettel. Howard Williams Bartók, Kodály, Liszt, Erkel mellett Balassa Sándor és Dubrovay László műveinek ősbemutatóival országos visszhangot váltott ki. Tőle Erkel Ünnepi nyitányának részletét – melyben felcsendül a Szózat zenei motívuma – választottuk. Míg a magyar klasszikusok mellett **Dubrovay László** Faust az elkárhozott-szvitjét és CD-világpremierként a nálunk főként politikai okok miatt agyonhallgatott **Lajtha László** összes zenekari művét vezénylő Nicolás Pasquet azért szerepel Lajtha László Forradalom alcímű 7. szimfóniája, mert ez egyrészt Erkel Ferenc Himnuszának kezdőhangjait idézni fel az '56-os forradalomról írott mű fináléjában, másrészt mert olyan műről van szó, melyet szerzője 1957-ben ezzel a – sokáig hivatalosan eltitkolt – alcímmel írta meg, példát mutatva belőle etikus emberi tartásból is a mai és még eljövő későbbi utóknak. Ezt a vezetőkarimesteri blokkot zárja Hamar Zsolt már említett Bartók Concerto felvétele.

A Filharmónia három megyére kiterjedő tevékenységét egy-egy rövid szekszárdi és kaposvári koncertrészlet illusztrálja. A Szekszárdi Madrigálkórust is vezető kiváló pécsi karnagy, **Jobbágy Valér** által vezényelt Bach Magnificat nyitókóru-

sából, illetve a **Drahos Bélát** is tanító kiváló kaposvári fuvolaművész, **Csupor László** szólójával felhangzó Vivaldi Pacsirta fuvolaverseny részlete, a Pécssett is színházi karmesterként működött **Hevesi András** vezényletével.

Az 50 éves a Filharmónia CD-t záró felvételek sorából Kodály Budavári Te Deumának Tillai Aurél vezényelte Nyitókórusáról és Bartók Kontrasztok pécsi előadókkal, Paláncz Tamással, Gyermán Istvánna, Bánky Józseffel. Kiválasztott részletéről már szoltunk, de úgy érzem, illik szólni a többiről is.

Takács Jenő Szerenádjának Polka tétele nemcsak a 2002. szeptember 25-én, 100. születésnapját ünneplő, 1942 és 1948 között a Pécsi Konzervatóriumot igazgató világhírű zeneszerző előtti tiszteletadásként került a lemezre. Az 1964. novemberi megalakulása óta a magyar zenei életben szinte példátlan módon ugyanabban a felállásban (Szkladányi Péter fuvola, **Deák Árpád** oboa, Paláncz Tamás klarinét, **Tolnay Gábor** kürt, Várnagy Attila fagott) működő Mecsek Fúvósötös Pécs város hírnevét a nemzetközi zenei életben is öregbítő tevékenysége miatt is.

Az öt éves korától 1994-ig Pécssett tevékenykedő, és így joggal pécsi zeneszerzőnek tartott Károly Róbert Kocsis László pécsi papköltő verseire komponált A Dóm című oratóriumának, A Dóm búcsúja alcímű részlete pedig nemcsak a Scitovszky János püspök által Lisztől megrendelt, de esztergomi érsekké történt kinevezése után Esztergomi-vá lett, eredetileg Pécsi miséjének mintegy pótlásaként került a lemezre. Balassa Sándor Pécsi Concertója mellett a zenetörténetben ez is Pécs városának állít örök emléket, így hát mindenképpen kiérdemli ezt a rangot.

Hamar Zsolt vezényletével egy olyan katartikus hangvétellel ajándékozta meg az 1992-es ősbemutatót követően 9 évvel későbbi Dóm-fesztiváli előadás közönségét, mely a különben szigorú ítésként számon tartott **Gönczy László** zenekritikust is a következő igazán költőinek mondható összegzésre inspirálta. „A közönséget megszólítani vágyó muzsikus nagyot-akarását érzékeljük: a pécsiség ül ünnepet ebben a százakkal, százaknak elmondott vallomásban.”

Nos bár ezzel a gondolattal olyannyira egyetértek, hogy akár saját a jubileumi Filharmóniai CD-t készítő munkámnak sommázataként is büszkén vállalnám, és így ezt a CD-bemutatót is zárhatnám vele, mégis hadd indokoljam röviden, hogy miért nem Károly Róbert remek oratorikus alkotása, hanem Lajtha László 4. Tavaszz-szimfóniájának koncertrészlete zárja a lemezt. Először is ez a mű valóban Lajtha László legjobb és méltán legnépszerűbb szimfóniája, melyet még a párttitkár-zeneszerző, Lajthánál tíz évvel fiatalabb Ludas Matyi-s **Szabó Ferenc** is nagyra értékelt. Amit a maga közvetlen módján úgy fogalmazott meg a Coolidge-díjas, Liszt Ferenc után második magyarként Francia Szépművészeti Akadémiai-tag Lajtha Lászlónak: „Na ugye, hogy tud maga jó művet is írni!” Lajtha 4. szimfóniájának ez a Vass Ágnes koncertmester által rendkívüli nehézsége ellenére élőben is valóban varázslatosan megszólaltatott hegedűszólójú, Nicolás Pasquet által vezényelt részlete egy eljövendő harmónia jegyében mutatja egy város zenei életének, és az 50 éves Filharmónia munkálkodásának minden szépségét, egy csodaszép muzsika szintézist teremtő szép előadása által.

Kovács Attila

TEMESI MIHÁLY: AZ ORMÁNSÁG NYELVJÁRÁSA 1939 ÉS 1949 KÖZÖTT LEÍRÓ NYELVTANI ÉS SZÓFÖLDRAJZI MONOGRÁFIA

Az Ormánság nevének hallatán a magyar nyelvközösséghez tartozók egy Dél-Baranyában található, földrajzilag jól elhatárolható, néprajzilag egységes és jellegzetes tájegységre gondolhatnak. A tájékozottabbak pedig az Ormánsággal szenvedélyesen foglalkozó **Kiss Gézára**, **Berze Nagy Jánosra**, **Kodolányi Jánosra**, akik bár különböző – a néprajz, a néphagyományok, az irodalom – szegéből foglalkoztak ezzel a vidékkel, munkásságuk közös vonásaként azonban mindannyian egy közösség legbelsőbb tulajdonságait, nyelvét, gondolkodásmódját, lelkivilágát igyekeztek megismerni és feltárni.

Temesi Mihálynak, a Pécsi Tanárképző Főiskola volt tanszékvezetőjének, c. egyetemi tanárnak 2002-ben megjelent leíró nyelvteni és szóföldrajzi monográfiája, *Az Ormánság nyelvjárása 1939 és 1949 között* méltán állítható melléjük. Temesi Mihály a 20. század első harmadának a nyelvjáráskutatás tekintetében apályt jelentő korszaka után a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen tanuló **Tomanóczy Jolán**, későbbi felesége segítségével és közreműködésével, illetve **Klemm Antaltól**, a kiváló nyelvésztől ösztönözve látott munkának. Az évek során 492 nap alatt, „hóban-fagyban”, 45 községben tárta fel, dokumentálta, rendszerezte a régió archaikus nyelvét, egyúttal kultúráját. Munkájának jelentőségét az is növeli, hogy a magyar nyelvjáráskutatás országosan kibontakozó törekvéseit egy kissé meg is előzve kapcsolódott be a gyűjtésbe, a teljes magyar nyelvöldrajzot magába foglalni kívánó Magyar Nyelvjárások Atlasza munkálatai idején, amikor a regionális táji atlaszok elkészítése, már csak a nyelvjárások egyre gyorsuló felbomlása miatt is halaszthatatlannul időszerűvé vált.

Az Ormánság földrajzi elhelyezkedésének, történetének, nevének (a török eredetű *urman* erdő, vagy a vízből kiemelkedő *or*, *orom*, *földhát* jelentés a legvalószínűbb) tisztázása után a gyűjtés és feldolgozás módszeréről szól, amelyből kiderül, hogy nyelvjárás értékűeknek nemcsak a nemzeti nyelv egységes típusától eltérő tényeket tekint, hanem azokat is, amelyek az Ormánságban „a többi nyelvjárástól területi tagoltságukkal elkülöníthetők.” Ennek következtében az általános sajtóságok megmutatásán kívül a különbségeket is messzemenően figyelembe vevő, árnyalt és dinamikus, az élő nyelvet bemutató kép bontakozik ki.

Mint az alcím is jelzi, az Ormánság nyelvjárásának főbb jellegzetességeit a leíró nyelvteni hagyományos tagolódása – hangtan, alaktan, mondat – szerint építi fel. Ennek során azonban nemcsak leíró nyelvteni, szóföldrajzi, hanem nyelv-szociológiai szempontokat is érvényesít: például az öregek és a fiatalok nyelvének vizsgálata során az új nyelvi jelenségekre, a nyelvjárás változására, illetve a lassú felbomlásra is figyelmet fordít. Ha a könyv tartalmának taglalására itt nincs is mód, az elmondható, hogy Temesi Mihály az élő nyelv minden jelenségét rendkívül árnyaltan, és a maga rendszerszerűségében szemléli. A könyv példaanyagának ol-

vasása, ízlelgetése örömet is okoz, de egyúttal hiányérzetet is kelthet. Az öröm a nyelvi formák, változatok kiapadhatatlan gazdagságának, ötletességének, eredetiségének felismeréséből adódik, s abból az egyre jobban érlelődő meggyőződésből, hogy mindaz, ami itt össze van gyűjtve, le van írva, csak ebben a formában fogalmazódhatott meg. Hiányérzet pedig akkor foghatja el az olvasót, amikor arra gondol, milyen kár – bár tudva tudja, hogy a nyelvi egységesülés elkerülhetetlen –, hogy a köznyelvben alig valami őrződött meg ebből a bőségből. Olyan szavakra (szóalakokra) gondolhatunk itt, mint a *csillángózik* (ide-oda ugrál), *tángálódik* (dülöngél), vagy amelyek Temesi Mihály sokszor idézett kedvenc szavai voltak (*emmái nap*, *gyerökcse*, *szülike*, *gyűjő-mönő* stb.). Vagy ilyen bölcs-szép mondatokra, mint: *Születik az embör ki egyre, ki másra, A nincsennek baja van, a vannak meg jaja van*, és: *Benne van a zapja, meg a nagyapja szelettye*. Az említett példák-ból is kítűnhetik, az irodalom megújuló, frissülő nyelvének is forrásává válhatna ez a munka, és nyelvészek, népművelők, tanárok közreműködésével fontos feladat lenne a nyelvi anyag gazdagságának bemutatása, megismertetése. Annál is inkább, mert kisebb csodának is tekinthetjük Az Ormánság nyelvjárása megjelenését: az 1949-ben befejezett munka 873 szöveg- és térképlapjával, 110 saját fényképmellékletével az MTA Könyvtárának Kézirattárában évtizedekig várt kiadásra. Tetszhalott állapotából való újjáélesztésében tiszteletre méltóan nagy és áldozatos munkát végeztek a lektorok, **Pesti János** (aki a szerkesztésben is részt vett), **Székelly Gábor**, **Dezsóné Zemplényi Veronika**, illetve a szerkesztőként közreműködő **Szűcs Tibor**.

Föltehető a kérdés, hogy kihez szól ez a szigorúan tudományos igényű, nagy jelentőségű munka? Bizonyos, hogy nemcsak a szakembereknek, hanem mindazok számára van tanulsága, akik mai köznyelvünk nyelvjárasi előzményei iránt érdeklődnek. Jelen sorok írója, aki Temesi-tanítványnak mondhatja magát, az itt bemutatott műből kiérzi azt a szakmaiságon túli szilárd alapmagatartást, amit az ethosz szóval lehet jelölni. Bizonyos, hogy Temesi Mihály műve – tudva vagy tudatlanul – többre készítő ösztönzéseinkben is jelen van.

G. Tóth Károly

Száz éve Pécsett... 1903-ban

- január 2. Ágai Adolf: Egy görbe nap című énekes bohózat bemutatója a Nemzeti Színházban.
9. Ülést tartott Baranya Vármegye közgyűlése.
12. Meghalt Jánosi Engel Adolf gyáros, földbirtokos.
16. Molnár Ferenc: Doktor úr című bohózatának bemutatója a Nemzeti Színházban.
19. Ülést tartott Pécs Város közgyűlése.
24. Pierre Veber: Balkézről című vígjátékának bemutatója a Nemzeti Színházban.
A Pécsi Dalárda estélye.
- február 30. Bernhard Buchbinder: A postás fiú és a húga című énekes életkép bemutatója.
2. A Pécsi Zenekedvelők Egyesületének hangversenye a Vigadóban.
7. Georges Ohnet: A vasgyáros című színművének bemutatója a Nemzeti Színházban.
16. Ülést tartott Pécs Város közgyűlése.
19. Béldy Izor-Fejér Jenő: Katalin című nagyoperettjének bemutatója a Nemzeti Színházban.
24. Felavatták a Hamerli kesztyűgyár új épületét (Puturluk).
Hennequin-Milloud: Ninnis című operettjének bemutatója a Nemzeti Színházban.
26. Megkezdtek a város csatornázási munkálatait.
Verdi: Ernani című operájának bemutatója a Nemzeti Színházban.
- március 1. A Pécsi Zenekedvelők Egyesületének hangversenye a Vigadóban.
2. Megalakult a Magyar Munkások Rokkant- és Nyugdíjgyűlésének pécsbányai szervezete.
5. Rendkívüli városi közgyűlés az elmeorvosintézet építéséhez szükséges kölcsön ügyében.
15. Az iskolák és egyesületek március 15-iki ünnepei. A szocialisták és a függetlenségi pártiak népgyűlését a zavargások miatt a rendőrség feloszlatta.
22. A pécsi 52-es gyalogezred zenekarának jótékonyági hangversenye a Nemzeti Színházban a katonakarmesterek javára.
28. Az 52-es gyalogezred megismételte koncertjét, ezúttal a városi szegények megsegítésére.

Hetvenöt éve Pécsett... 1928-ban

- január 10. Astri Kalseth és Sztéryni József ária- és dalestje a Pannóniában.
13. Fodor László: Templom egere című vígjátékának bemutatója a Nemzeti Színházban.
17. Georges Berre–Louis Verneuil: A szombatesti hölgy című vígjátékának bemutatója a Nemzeti Színházban.
20. Virágh Ferenc megyéspüspök felszentelte az Irgalmas-rendi templom új harangjait.
Maurice Yvain: Csattan a csók című vígjátékának bemutatója a Nemzeti Színházban.
26. Szomaházy–Békeffy: Mesék az írógépről című operettjének bemutatója a Nemzeti Színházban.
30. Megalakult a Pécsi Építőiparosok Szövetsége.
- február 31. Rendkívüli városi közgyűlés többek közt a csatornázási munkák ügyében.
5. Kozák-ukrán kórus hangversenye a Nemzeti Színházban.
10. Philip Dunning–G. Abbot: Broadway című zenés darabjának bemutatója a Nemzeti Színházban.
14. Dohnányi Ernő hangversenye a Pannóniában.
21. Hegedűs Lóránt: Kossuth című színművének bemutatója a Nemzeti Színházban.
26. Olasz Sándor portréfestő kiállítása a Pannóniában.
28. Rubinstein Erna hegedűestje a Pannóniában.
A Pécsi Chevra Kadisa Szent Egylet centenáriumi ünnepe.
- március 3. Szűts Márta zongorakoncertje a Pannóniában.
4. Fennállásának 10 éves jubileumát ünnepelte a Pécsi Kereskedők Testülete.
6. Ülést tartott Pécs Város közgyűlése.
7. Verdi: Traviata című operájának bemutatója a Nemzeti Színházban.

HORVÁTH ESZTER

12. A Pécsi Zenekedvelők Egyesületének hangversenye a Pannóniában.
15. A forradalom 80. évfordulója: koszorúzás a Kossuth-szobornál, díszünnepség a Nemzeti Színházban.
17. Lengyel Menyhért: A postáskisasszony című vígjátékának bemutatója a Nemzeti Színházban.
18. A Regnum Christianum zeneestélye a Pannóniában.
22. John Galsworthy: Úri emberek című drámájának bemutatója a Nemzeti Színházban.
31. Kalliwoda Olga és Kürschner Emánuel Schubert-estje a Pannóniában.

Ötven éve Pécssett... 1953-ban

január	9.	A Magyar Írók Szövetsége Pécsi Csoportjának Petőfi-émlékünnepsége a Nemzeti Színházban.
	11-12.	Kodály Zoltán a 70. születésnapja alkalmából rendezett ünnepségek keretében Pécsre látogatott.
	12.	Kodály: Psalmus Hungaricus, bemutató a Nemzeti Színházban. Felavatták a Magyar Rádió Pécsi Stúdióját.
február	25.	Fiatál pécsi festők kiállítása az SZMT-székházban
	1.	Építészetünk a szocialista realizmus útján, kiállítás a Pécsi Tervező Iroda munkáiból a Színház téri kiállító teremben.
	6.	Korneycsuk: Ukrajna mezőin című zenés vígjátékának bemutatója a Nemzeti Színházban.
	18.	A magyar–szovjet barátsági hónap alkalmából könyvkiállítás nyílt az Egyetemi Könyvtárban.
március	9.	Sztálin halála alkalmából „gyász-gyűlés” a Széchenyi téren.
	13.	Vidéki írók találkozója Pécssett.
	14.	Roger Vailland: Foster ezredes című színművének bemutatója a Nemzeti Színházban.
	15.	Fáklyás felvonulással és a Kossuth szobrának megkoszorúzásával ünnepelte a város március 15-ét. Baranyai képzőművészek a békéért címmel 15 művész grafikáiból nyílt kiállítás.
	22.	Lehár Ferenc: Luxemburg grófja című operettjének bemutatója a Nemzeti Színházban.
	23.	Szabadság, szerelem címmel szórakoztató zenei hangverseny a színházban az Magyar Állami Operaház művészeinek közreműködésével.

Huszonöt éve Pécssett... 1978-ban

január	1.	Megalakult a Villány-Mecsekaljai Borgazdasági Kombinát.
	3-4.	Megyei lapok II. országos konferenciája.
	9.	A Mozgó Világ című irodalmi folyóirat estje, az Ifjúsági Házban létesült Hírlapolvasó nyitórendezvénye.
	19.	A Pécsi Filharmonikus Zenekar barokk zenei estje a Liszt-teremben. Polinszky Károly oktatási miniszter pécsi látogatása. Lőte Attila színművész előadóestje a József Attila Művelődési Házban.
	26-28.	A Magyar EEG (elektroencefalográf) Társaság tudományos ülése Pécssett.
	28.	Felavatták a Kodály Zoltán úti új középiskolai kollégiumot.
február	3.	Jaroslav Abramow–Newerly: Derby a kastélyban című komédiájának bemutatója a Nemzeti Színházban.
	5.	Mészöly Miklós: A három kiscica című mesejátékának bemutatója a Bóbita Bábszínházban.
	9.	Sós László és Kemény Éva grafikus politikai plakátjainak kiállítása a Baranyaker Új Tükör Klubjában.
	11.	Ülést tartott Pécs megyei jogú Város Tanácsa.
	13.	Bánky József (zongora) és a Pécsi Filharmonikus Zenekar hangversenye a Nemzeti Színházban.

- 13-18. X. Magyar Játékfilm Szemle.
15. A Bartók Vonósnégyes Schubert-estje a Liszt-teremben.
16. Holl István, a Pécsi Nemzeti Színház művészeinek önálló estje a Kamaraszínházban.
16-18. A Magyar–Jugoszláv Környezetvédelmi Albizottság tanácskozása a levegőszennyezésről, a Dráva védelméről.
17. A Mecseki Fotóklub Focus csoportjának kiállítása a Színház téri kiállító teremben.
21-22. A Magyar Jogász Szövetség országos tudományos tanácskozása az egyetemen és a Pannónia Szállóban.
22-23. A Szervezési és Vezetési Tudományos Társaság Baranya Megyei Szervezetének konferenciája.
26. Németh Alice (ének) Bach-koncertje a Csontváry Múzeumban.
március 2. Lehotka Gábor (orgona) és Kovács Kálmán (trombita) hangversenye a Liszt-teremben.
3. Bitskey Tibor színművész előadóestje az Istenkúti Művelődési Házban. Perspektíva címmel fiatal grafikusok munkáiból nyílt kiállítás a Színház téri kiállító teremben.
6-7. Ideg- és elmeegógyászok országos konferenciája.
10. Molnár Ferenc: Játék a kastélyban című vígjátékának bemutatója a Nemzeti Színházban.
10-12. XII. Hungária Kupa cselgáncs verseny a Sportcsarnokban.
12. Vukán György és zenekarának jazz-koncertje az Ifjúsági Házban.
13. A Baranya Megyei Tanács ülése a megye közrendjéről és közbiztonságáról.
14-15. Pécssett vendégszerepelt a Szarajevói Balett.
15. Lux Erika zongoraestje a Liszt-teremben.
15. A forradalom 130. évfordulójának tiszteletére ünnepség a Kossuth- és a Petőfi-szobornál.
19. Vallai Péter színművész önálló estje a Kamaraszínházban.
20. Lukács Sándor színművész előadó estje a József Attila Művelődési Házban.
21. Déry Tibor: Az óriáscsecsemő című darabjának bemutatója a Nemzeti Színház stúdiószínpadán.
24. Wagner: Lohengrin című operájának bemutatója a Nemzeti Színházban.
27. Vass Ágnes (hegedű) hangversenye a Csontváry Múzeumban.
30. Ülést tartott Pécs megyei jogú Város Tanácsa. Takács Dezső grafikus kiállítása a Baranyaker Új Tükör Klubjában.
31. Gerzson Pál festőművész kiállítása a Színház téri kiállító teremben. Jönnék a harangok értem címmel Nagy László emlékest a Ságvári Endre Művelődési Házban.

Pécsett történt 2002-ben

január 3. Szokolai Balázs (zongora) és Fenyő Klára (hegedű) újévi hangversenye a Művészetek Házában.
január 12. A Kutyafelügyelő című gyermekdarab bemutatója a Horvát Színházban.
január 14. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
január 14. Ökumenikus istentisztelet a Don-kanyar hőseinek tiszteletére a Bazilikában, koszorúzás a világháborús emlékműnél.
január 17. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
január 18. Danton halála, bemutató a Nemzeti Színházban.
január 21-24. Pilinszky János: Urbi et Orbi – A testi szenvedésről című költői játéka a Harmadik Színházban.
január 23. Jandó Jenő (zongora) hangversenye a Művészetek Házában.
január 25. Gogol: Revizor, bemutató a Kamaraszínházban.
január 25. 3 SZIGET című kiállítás a Pécsi Galériában.
január 27. Sárosi István: A Gonosz bennünk él – s ez olyan jó című szexuál-pszihopatológiai tragikomédiájának bemutatója a Horvát Színházban.
január 29. Rendkívüli közgyűlést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
január 29. Keserű Ilona régi és új festmények kiállítása a Múzeum Galériában.

február 1. Deák Németh Mária grafikus kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
február 1. Az év természetfotója 2001 – kiállítás a Természettudományi Múzeumban.
február 2. Az Aidinger János utcában építendő 120 lakásos bérház alapkőletétele.
február 3. A Hamupipőke marionett előadásának bemutatója a Bóbita Bábszínházban.
február 7. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
február 7. Karl-Josef Rauber pápai nuncius koncelebrációs miséje a Bazilikában.
február 7. A Nemzeti Filharmonikusok hangversenye a PTE aulájában.
február 12. A Dráva természetes állapota – konferencia a PAB székházban.
február 13. Szabó Zoltán János Dimenziók című kiállítása a Gebauer Galériában.
február 15. Dés–Nemes–Böhm–Horváth–Korcsmáros: Valahol Európában című musical bemutatója a Kamaraszínházban.
február 17. A londoni Putney High School leánykarának hangversenye a Csontváry Múzeumban.
február 21. Makky György türeleművegei és zárdamunkái a Művészetek Házában.
február 22. Solt Pál, a Legfelsőbb Bíróság elnöke részvételével baranyai összbírói értekezlet Pécsett.
február 22. Helena Kaikkonen és Tarja Pitkänen finn textilművészek kiállítása a Pécsi Galériában.
február 27. Eve Enster: Vagina monológok ősbemutatója a Harmadik Színházban.
február 27. A Pécsi Szimfonikus Zenekar hangversenye a Nemzeti Színházban.
február 27. A Művészetek Háza Törzsasztal vendége Polcz Alaine író.
február 28. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.

március 1. Palotás József szobrászművész kiállítása a Pécsi Galériában.
március 1-3. Turizmus 2002 – utazási kiállítás és vásár a Lauber Dezső Sportcsarnokban.
március 3-13 Pécsi Tavasz Fezstivál.
március 6. A Pécsi Szimfonikus Zenekar hangversenye a Nemzeti Színházban.
március 7. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
március 8. Christopher Hampton Veszedelmes viszonyok című színművének bemutatója a Kamaraszínházban.
március 8. Julijana Matanovicz Miért hazudtam? című monodrámájának bemutatója a Horvát Színházban.
március 10. A Mecsek Kórus hangversenye a Csontváry Múzeumban.
március 11. Reményik Sándor emlékest a Művészetek Házában.
március 12. Pege Aladár és Bornemissza Mária jazzkoncertje az Ifjúsági Házban.
március 13. Jordán Tamás József Attila-estje a Pécsi Kulturális Központban.
március 14. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
március 14. A kosárlabda Magyar Kupa győztese a MiZo PVSK.
március 14. Csíkszentmihályi Róbert szobrászművész kiállítása a Művészetek Házában.
március 14. Lamentáció címmel az UniCum Laude énekegyüttes estje a Ferences templomban, Mécs Károly közreműködésével.
március 14. Kortárs japán kerámia ősi műhelyekből – kiállítás a Múzeum Galériában.

március 17. David Klezmer Quintet-koncert a Művészetek Házában.
március 18. Perényi Miklós (gordonka), Takács Nagy Gábor (hegedű), Papp Sándor (brácsa) és Várjon Dénes hangversenye a Kodály Zoltán Hangversenyteremben.
március 19. Felavatták Lajos Iván az ún. „szürke könyv” szerzőjének mellszobrát, Firnigel Tibor alkotását az MTA székház kertjében.
március 20. Átadták a Megyei Kórház új épületszárnyát.
március 21. A Pécsi Szimfonikus Zenekar hangversenye a PTE aulájában
március 21. Emlékest Bárdosi Németh János születésének 100. évfordulóján a Művészetek Házában.
március 21. Baranyai cigányok tavaszi fesztiválja Pécssett.
március 22. XII. Pécsi Dalosnap.
március 24. XVII. Országos Kerámia Biennálé megnyitója és az előző első díjas Geszler Mária keramikus kiállítása a Pécsi Galériában.
március 24. Szatmári Zsigmond (orgona) hangversenye a Bazilikában.
március 26. Bach Máté passiója a Bazilikában, a Pécsi Szimfonikus Zenekar, az Egyetemi Kórus és a Bach énekegyüttes előadásában.
március 27. Hámori József akadémikus 70. születésnapja alkalmából emlékülést tartottak a PAB székházban.
március 28. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.

április 1. Király Csaba (zongora) Liszt-estje a Művészetek Házában.
április 2. Szegény Dezső címmel Máté Gábor Kosztolányi-estje a Művészetek Házában.
április 4. Felavatták a Gandhi Gimnázium új épületét.
április 5. Carmen–Szerelmek, három egyfelvonásos balett, bemutató a Nemzeti Színházban.
április 5. A Pécsi Szemle tavaszi számának bemutatója a Művészetek Házában.
április 5-6. Polgárosodó kultúra és intézményei. – A Magyar Történelmi Társulat vándorgyűlése és rendes évi közgyűlése a Pécsi Tudományegyetemen.
április 7. Országgyűlési választások, 2002. Első forduló.
április 8. Egyetemi jazzfesztivál.
április 8-11. Pécsi Egyetemi Napok 2002. Kísérő rendezvény: Fogynépes Egyetemisták és Főiskolások Országos Találkozója.
április 9. A Grassalkovich Vonósnégyes hangversenye a Művészetek Házában.
április 11. Új üzemszarnokot avattak a BAT Pécsi Dohánygyárban.
április 12-14. IV. Pécsi Pszichológus Napok a Pécsi Tudományegyetemen.
április 15. Luis Muñoz Perros (zongora) hangversenye a Pécsi Kulturális Központban.
április 15. Rejtett kincsek XI. Gulácsy Lajos. Életművek egy magángyűjteményből II. Kiállítás a Művészetek Házában.
április 16. Zádory Édua Amrilla (hegedű) és Teresa Turner Jones (zongora) hangversenye a Művészetek Házában.
április 16-17. Emlékkonferencia Madas József bányamérnök-helytörténész tiszteletére a Városházán.
április 17. A Pécs délnyugati irányból elkerülő út alapkövetétele.
április 18. A Pécsi Szimfonikus zenekar hangversenye a PTE aulájában.
április 18-21. V. Weidinger Imre Nemzetközi Fagott-verseny a Művészetek Házában.
április 19. A Kós Károly Egyesülés kiállítása a Pécsi Galériában.
április 21. Országgyűlési választások, 2002. Második forduló. Pécs város országgyűlési képviselői egyenes ágon: 1. kerület: dr. Toller László (MSZP); 2. kerület: dr. Szili Katalin (MSZP); 3. kerület: dr. Kékes Ferenc (MSZP); Kompenzációs listán: Körömi Attila (Fidesz-MDF); dr. Mikes Éva (Fidesz-MDF).
április 21-24. Egyetem és társadalom. A regionális együttműködés aktuális problémái. – Tudományos konferencia a Pécsi Tudományegyetemen.
április 22. Farkas Rózsa és Balogh Kálmán (cimbalom) és Dominkó István (zongora) hangversenye a Művészetek Házában.
április 24. Fellegi Ádám (zongora) hangversenye a Művészetek Házában.
április 24-27. Jürgen Köppen, az EU magyarországi nagykövete pécsi látogatása.
április 25. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
április 25. Matja Stopnek (ének) és Patai Beáta (zongora) Schubert-estje a Pécsi Kulturális Központban.
április 29. Gyöngyág címmel a Tanac néptáncegyüttes estje a Nemzeti Színházban.
május 2. Természetfilozófia és metafizika a hellenisztikus korban – konferencia a PAB székházban.

ROMVÁRY FERENC

- május 2.* Mattyasovszky Zsolnay Miklósné Gosztonyi Erzsébet Az elfeledett Zsolnayak című könyvének bemutatója a Művészetek Házában.
- május 4.* Visszakerült a helyére a restaurált és felújított Elefánt, a Jókai téri elefántos ház műemlék cégére.
- május 4.* VII. Pécsi Szalon Sörmajális.
- május 6.* Bánky József (zongora) Wehner Tibor emlékhangversenye a Művészetek Házában.
- május 6-10.* III. Észak-amerikai Napok rendezvényei a Pécsi Tudományegyetemen.
- május 7.* Onczay Csba (gordonka) és Gulyás Márta (zongora) hangversenye a Művészetek Házában.
- május 8.* Magyarország-Horvátország válogatott labdarúgó mérkőzés PMFC stadionban.
- május 8.* A Pécsi Szimfonikus Zenekar hangversenye a Nemzeti Színházban.
- május 8.* Katona Szabó Erzsébet textilművész kiállítása a Gebauer Galériában.
- május 15.* Sarosácz György A magyarországi horvátok népművészete című könyvének bemutatója az August Šenoa Horvát Klubban.
- május 16.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
- május 16.* Petrovics Emil II. szimfóniájának ősbemutatója a Pécsi Szimfonikus Zenekar előadásában a PTE aulájában.
- május 21.* Pécs katonai emlékei – Nagy Gábor orvos alezredes gyűjteményéből nyílt kiállítás a Helyőrségi Klubban.
- május 22.* Lénárd László neurobiológus professzor és Szépe György nyelvész professzor kapta az idei Grastyán-díjat.
- május 22.* Megnyílt a BÁV felújított műtárgyboltja az Irgalmasok utcájában.
- május 23-25.* A Magyar Tüdőgyógyász Társaság 52. közgyűlése.
- május 24.* Csurka Eszter festőművész kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
- május 24.* A Bűnügyi Oktatók Országos Találkozója a Pécsi Tudományegyetemen.
- május 30.* Miroslav Krleža emléktáblát avattak egykori iskolája, az egykori Honvéd Hadapródiskola, ma a PTE központi épületének falán.
- május 30.* Miroslav Krleža Kroatenlager című drámája a Kamaraszínházban a zágrábi Gavella Színház előadásában.
- május 30.* A finn Matti Koskela képzőművészeti gyűjteményét Pécs városának adományozta.
- május 31.* Fennállásának centenáriumát ünnepelte a Pécsi Honvéd Kórház.
- június 6.** Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete
- június 6.* Az Ünnepi Könyvhét megnyitója a Színház téren.
- június 6-15.* POSZT – II. Pécsi Országos Színházi Találkozó 2002.
- június 7.* Emlékkülés Entz Géza akadémikus születésének 125. évfordulóján a PAB székházban.
- június 7.* Breuer Marcell centenáriumi kiállítása a Múzeum Galériában.
- június 7.* Plakátok / Posters 2002 (A színház / The Theatre) kiállítás a Pécsi Galériában.
- június 10.* Nyári Zsolt és Kotormán Norbert szobrászművész kiállítása a Pécsi Galériában.
- június 14.* Emlékkülés Fenyvessy Béla professzor tiszteletére a Pécsi Tudományegyetemen.
- június 15-30.* Művészeti és Gasztronómiai Hetek rendezvényei.
- június 18-22.* Rockmaraton a Malomvölgyben.
- június 20.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
- június 21.* Boros Tamás festőművész kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
- június 26-30.* Pécs Expo.
- június 27.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
- június 27.* A Pécsi Szemle nyári számának bemutatója a Művészetek Házában.
- június 27-28.* 50 éves az Urológiai Klinika – tudományos tanácskozás.
- június 28.* Király Csaba (orgona) hangversenye a Bazilikában.
- június 28.* XII. Nemzetközi Zenei Fesztivál.
- június 28-30.* XIII. Pécsi Folknapok Nemzetközi Népzenei Fesztivál.
- július 1.** A Liszt Ferenc Kamarazenekar hangversenye a zsinagógában.
- július 1.* Kedves János festőművész kiállítása a Rácz Aladár Közösségi Házban.
- július 3.* A Pécsi Szimfonikus Zenekar hangversenye a Ferences templomban.
- július 4.* Ernster Géza izr. főkántor és Ernster Dezső operaénekes emléktáblájának avatása a Pécsi Zsidó Hitközség Fürdő utca 1. alatti székházának falán.
- július 4.* Sümegi Eszter és Sándor György áriaestje a zsinagógában.
- július 5.* A Filharmónia 50 éve – konferencia a Művészetek Házában.

ROMVÁRY FERENC

július 5. Ferencsik János emlékhangverseny a Bazilikában. Verdi Requiemje a Pécsi Szimfonikus Zenekar előadásában.
július 5-6. A XXIV. Országos Szóttés- és Cserépvásár a Széchenyi téren.
július 6. Kotormán Norbert Parasztlakodalom című kiállítása a Parti Galériában.
július 7. Gyászünnepély az egykori gettó falán elhelyezett emléktáblánál és a zsidó temetőben, gyászistentisztelet a zsinagógában.
július 12. 25. Jubileumi Tárlat a Pécsi Galériában.
július 12. Szakonyi Károly Adáshiba című komédiája az Anna-udvarban.
július 13. Fürdőfesztivál a Hullámfürdőben.
július 17. Hungarian Ceramics from the Zsolnay Manufactory 1853–2001 címmel nyílt kiállítás a New York-i The Bard Graduate Centerben.
július 19. Szalay Miklós: Embert keresek című kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
július 19. Báhn István (orgona) hangversenye a Ferences templomban.
július 26. Enyedi Pál (orgona) és a Corelli Trió hangversenye a Bazilikában.

augusztus Megjelent Kamondi Imre: A Labdarúgó-Krónikájának második kötete, PMSC–PMFC 1984–2000 címmel.

augusztus 2. Szamosi Szabolcs (orgona) és Szilágyi Lajos (kürt) hangversenye a Bazilikában.
augusztus 2. A szecessziós Zsolnay kerámiák című kiállítás a Múzeum Galériában.
augusztus 3. Walter Dolak (orgona) hangversenye a Bazilikában.
augusztus 9-18. VI. Nemzetközi Kulturhét és Diákfesztivál Pécssett.
augusztus 15. Páger Bernadett textiltervező kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
augusztus 16. Miklós András (orgona) és a Mecsek Fúvósötös hangversenye a Bazilikában.
augusztus 18-20. Mditerrán Hangulatok Fesztiválja Pécssett.
augusztus 20. Pécs város Szent István-napi ünnepe a Széchenyi téren.
augusztus 23. Koloss István (orgona) és Koloss Krisztina (cselló) hangversenye a Ferences templomban.
augusztus 28. Átadták Meszesen és az uránvárosban a felújított buszpályaudvart.
augusztus 29. Rendkívüli közgyűlést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
augusztus 30-31. Az 52. Bányásznapi ünnepségei.
augusztus 30. Az uránérc-bányászat emlékművének avatása az egykori bányaközpont épülete előtt, az Esztergár Lajos úton.
augusztus 30. A lámpásvölgyi volt városi szénbányák emlékhelyeinél elhelyezett emlékkövek avatása.

szeptember 1. Rendkívüli közgyűlést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete Pécs Város Napja alkalmából. Pécs Város díszpolgára: Somosi László. Pro Civitate Emlékérem: Enzo Grosli, Matavovszky Iván, Soltra Elemér, Szilágyi János; Pro Communitate Emlékérem: Hesz János, Horváth Gyula, Matyi Dezső, Troska Gyula, Mezőszél utcai Általános Iskola nevelőtestülete, Pécsi Galéria és Művészeti Műhely; Városháza Emlékérem: dr. Kövecz Ferenc, Szőke János, Török Éva, Walter Terényi Mária

szeptember 3. Pécsi természetfotósok kiállítása a Természettudományi Múzeumban.
szeptember 5-6. VII. Országos Főépítészeti Konferencia Pécssett.
szeptember 6. Sebestyén János és Lantos István orgonaestje a Ferences templomban.
szeptember 6-7. Európai Régiók Gyűlésének Oktatási Bizottságának soros ülése Pécssett.
szeptember 9. Egyetemi tanévnyitó a PTE aulájában.
szeptember 11. Kádár János Miklós festőművész kiállítása a Gebauer Galériában.
szeptember 12. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
szeptember 13. Kós Lajos bábművész életmű-kiállítása a Parti Galériában.
szeptember 13. Kígyós Borbála festő és textiltervező kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
szeptember 13-14. Cigány kulturális napok Pécssett.
szeptember 15. Az Abrakadabra című fantáziajáték bemutatója a Bóbita Bábszínházban.
szeptember 16. Kertészfi Ágnes üvegművész kiállítása a Művészetek Házában.
szeptember 17. Solymár Magdolna patchwork-kiállítása a Helyőrségi Klubban.
szeptember 18. Hegyi György Grafikák, festmények, mozaikok című kiállítása a Baranya Házban.
szeptember 19. Szűcs Attila festő kiállítása a Pécsi Galériában
szeptember 19. Paál Zsuzsanna Alsó város című kiállítása a Pécsi Galériában.
szeptember 19-29. Pécsi Napok 2002.
szeptember 20. Pécs és Olomouc partnervárosi szerződését a két város polgármestere látta el kézjeggyével.
szeptember 20. Felavatták a Főpályaudvar mellett a Magyar Posta új épületét.

szeptember 21. A donátusiak Aranyhegy-napja.
szeptember 21. Ella István (orgona) és a Pécsi Kamarakórus Bach- és Kodály-estje a Pius templomban.
szeptember 21. A Nemzeti Színházban Lehár: Mosoly országa a Japán Operett Társulat előadásában.
szeptember 23. Előadások Pécs történetéből 2002 – konferencia a Pécsi Kulturális Központban.
szeptember 23. Emlékkülés Donhoffer Szilárd akadémikus születésének 100. évfordulóján a Pécsi Tudományegyetemen.
szeptember 23. Villányi Nándor–Márcz Róbert: Fejezetek a pécs–baranyai atlétika történetéből című könyv bemutatója a Lauber Dezső Városi Sportcsarnokban.
szeptember 24. Az MTA kihelyezett elnökségi ülése a PAB székházban.
szeptember 24. Víz E. Szilveszter, az MTA elnöke felavatta a helyreállított városfal mentén a Szentágothai Jánosról elnevezett, az Alagút és az Ágoston tér közötti sétányt.
szeptember 25. Autómentes nap Pécsen.
szeptember 26. A PTE szenátusa honoris causa doctorrá avatta az orosz Vlagyimir Mihajlovics Zolotarjev matematikust, az északi Mikuska József zoológust, a pécsi kötődésű Cornelia Isler-Kerényi klasszika-archeológust, a Kandában élő Sándorffy Kamill elméleti kémikust és a szegedi Kristó Gyula történész akadémikust.
szeptember 26. Esztergár Lajos élete és tevékenysége – konferencia a Pécsi Kulturális Központban.
szeptember 27. Felavatták a Lauber Dezső Városi Sportcsarnokban a Pécsi Sporttörténeti Gyűjtemény állandó kiállítását, a Sportmúzeumot.
szeptember 27. Felavatták a Verseny utcai PVSK-pályán a város nyolcpályás műanyag atlétikai pályáját.
szeptember 27. Kovács Endre (orgona) és Várad Mariann (ének) hangversenye a Bazilikában.
szeptember 27-28. A művelődés hete-a tanulás ünnepe-nemzetközi konferencia a PTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézetben
szeptember 27-29. VIII. Európai Bordalfesztivál Pécsen.
szeptember 28. II. Pécsi Országos Vasutas fúvóstadálkozó a Kodály Zoltán Hangversenyteremben.
szeptember 29. A szőlő és a bor ünnepe – rendezvény a Széchenyi téren.
szeptember 30. A településtörténet forrásai Baranyában – konferencia a Művészetek Házában.

október. A londoni székhelyű Academia Europaea tagjává választotta Horváth Gyulát, az MTA Regionális Kutatások Központjának főigazgatóját.
október 2. Megkezdődött az Arkád üzletház építése.
október 3. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
október 4. Spiro György: Az imposztor c. komédia, bemutató a Nemzeti Színházban.
október 4. Ernszt András, Lengyel Péter, Sütő Ferenc, Vásárhelyi Zsolt, a PTE Képzőművészeti Mesteriskola DLA hallgatóinak kiállítása a Múzeum Galériában.
október 6. Szakonyi Károly Adáshiba című komédiájának bemutatója a Nemzeti Színházban.
október 12. Ismét megnyitották a TIT mecseki planetáriumát.
október 12. Thomas Bernhard Színházcsináló című művének bemutatója a Horvát Színházban.
október 13. Kircsi László oboaművész Weiner Leó zenepedagógiai díjjal tüntették ki.
október 15. Rotraud Hofmann fellbachi szobrászművész kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
október 15. Vasas névadó emlékművének avatása a Szövetkezet út és a Nevelők útja által határolt téren.
október 18. Leif Ericson, Valter Gibson, Acke Oldenburg, „Három művész Nya Valandból” című kiállítás a Múzeum Galériában.
október 18. Eisemann Mihály: Fekete Péter, operettbemutató a Nemzeti Színházban.
október 18. A Pécsi Nemzeti Színházért Alapítvány nívódíjasa Daczó Eszter magántáncos és Csengeri Attila színművész.
október 18. Simonyi Ernő festő és Eckhard Froeschlin grafikus (München) kiállítása a Pécsi Galériában.
október 18. Befejeződött a Jókai téri Tichy-ház 18. századi seccóinak felújítása.
október 20. Önkormányzati választások 2002. Választott polgármester: dr. Toller László (MSZP); Kinevezett alpolgármesterek: Gonda Tibor (MSZP); Horváth Zoltán (SZDSZ) és dr. Kunszt Márta (MSZP). A közgyűlés tagjai az egyéni választókerületekben: Tóth Mihályné (MSZP), Simonovics Ferenc (MSZP), Molnár Ferenc (MSZP), Sík László Lajos (MSZP), Pintér János (MSZP), dr. Tóth Bertalan (MSZP), dr. Mikes Éva (Fidesz-MDF), Németh Balázs (MSZP), Hudvágner Sándor (MSZP-SZDSZ), Petrovits József (SZDSZ-MSZP), Horváth Zoltán (SZDSZ-MSZP), Weller János

ROMVÁRY FERENC

(SZDSZ-MSZP), Kablár János (MSZP), Nyögéri Lajos (MSZP), dr. Kunszt Márta (MSZP), dr. Schmidt József (MSZP), Kukai András (MSZP), Meixner András (MSZP), Cservék Ágnes (MSZP), Gonda Tibor (MSZP), Hodosi Veronika (MSZP), Bókay Endre (MSZP), Soó László (MSZP), Juhász István (MSZP). A kompenzációs listáról bekerült a közgyűlésbe: De Blasio Antonio, Erb József, dr. Füredi Péter, dr. Gáspár Gabriella, Molnárné Garai Edit, Nagy Csaba, Papp Gábor, Staub Ernő, Trombitás Károly, Várbíró Péter (Fidesz-MDF); Bretter Zoltán, Mindum Károly (SZDSZ); Kerényi János (Civil Koalíció); dr. Deák Péter (MIÉP); Fratanolo János (Munkáspárt); Dévényi Sándor (Összefogás Pécsért Egyesület). Kisebbségi kedvezményel a közgyűlés tagja lett: Várnai Márton (Etnikai Fórum október 21. Dr. Sárközi Ferencet, Baranya megye rendőrfőkapitányát rendőr dandártábornokká, Dakos Józsefet, a Pécsi Határőr Igazgatóság vezetőjét határőr dandártábornokká léptette elő Mádli Ferenc köztársasági elnök.

október 21. Bösörményi István szobrász kiállítása a Pécsi Galéria Pincegalériájában.
október 24-25. Koller József emlékkonferencia a Janus Pannonius utca 11. szám alatti konferenciateremben.

október 27. Átadták a pécsi református gimnázium új tornacsarnokát.
október 27. Bertók László Radnóti Miklós Költői Fődíjjal – életműdíjjal – tüntették ki.
október 31. Alakuló ülést tartotta Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
október 31. A Pécsi Szemle őszi számának bemutatója a Művészetek Házában.

november 4-6.A 8. Pécs INFO 2002 Informatikai és Telekommunikációs Szakkiállítás és Konferencia a PTE aulájában.

november 5. B. Horváth Csilla: A Mecsek Egyesület története – könyvbemutató a városháza dísztermében.

november 5-7. Brit Napok Pécssett.

november 8. Öszentsége II. János Pál pápa a Vatikánban fogadta dr. Szili Katalint, a Magyar Országgyűlés elnökét, Pécs országgyűlési képviselőjét.

november 8. Somogyi György festő kiállítása a Pécsi Kisgalériában.

november 8. H. Barakonyi Klára galériamegnyitó a kiállítása Római Galériában.

november 9. A Bóbíta Bábszínház Szélhajtókoré, huss című bemutatója a kamarateremben.

november 14. Móker Zsuzsa keramikus kiállítása a Horvát Színházban.

november 15. Ken Kesey: Száll a kakukk fészkére – Kakukkfészek címmel táncjáték bemutatója a Kamaraszínházban.

november 15. Nádler István festőművész kiállítása a Pécsi Galériában.

november 17. Az eredetűen restaurált első Angster-orgona újraavatása és koncert a pécsi zsinagógában.

november 18. A rejtett kincsek XII. Ámos Imre hagyatékából. Kiállítás a Művészetek Házában.

november 20. Csorba Győző-est keretében Római följegyzések 1947–1948. című kötetének bemutatója a Művészetek Házában.

november 21. Karl-Josef Rauber pápai nuncius Európa 40 évvel a zsinat után címmel tartott előadást a Pécsi Tudományegyetemen.

november 23. Magyarország–Oroszország válogatott kosárlabda-mérkőzés a Lauber Dezső Városi Sportcsarnokban.

november 24. Huszonhat éves a Magyar Televízió Pécsi Körzeti Stúdiója.

november 26. A Pécsi Szimfonikus Zenekar torinói fellépés után koncertet adott II. János Pál meghívására, a Vatikán Sala Nervi koncerttermében. Öszentsége megtisztelte jelenlétével a koncertet. A RAI 2 olasz állami televízió egyenes adásban közvetítette.

november 26. Tóth Károly fotóművész kiállítása a Civil Közösségek Házában.

november 28. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.

november 28. Rajnai László Az összművészet kísérlete című kötetének bemutatója a Művészetek Házában.

december 3. Adventi kórushangverseny a PTE Ifjúság úti aulájában.

december 3. Beethoven hangverseny a Bartók Vonósnégyes előadásában a Kodály Zoltán Hangversenyteremben.

december 3. Fennállásának 50. évfordulóját ünnepelte a Magyar Hidrológiai Társaság Baranya Megyei Szervezete.

ROMVÁRY FERENC

- december 4.* Bodai József koreográfus életművéről készült CD-ROM bemutatója a Pécsi Kulturális Központban.
- december 4.* Szent Borbála-napi ünnepség Mecsekszabolcsban.
- december 4.* Nők Magyarországon, nők az Európai Unióban címmel fórum az Európa Házban.
- december 5.* A Pécsi Szimfonikus Zenekar hangversenye a PTE ÁOK aulájában.
- december 5.* Képek a vasasi kőszénbányászat történetéből – kiállítás a pécs-vasasi volt Munkásotthonban.
- december 6.* László Miklós: Illatszertár című vígjátékának bemutatója a Nemzeti Színházban.
- december 6.* T. Surányi Anna keramikus kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
- december 7.* Megalakult a Zsolnay Jubileumi Bizottság.
- december 7.* Pirandello: Ártatlan bűnök című pszicho-krimijének bemutatója a Szobaszínházban.
- december 7.* Ilyenek voltunk. Hippikorszak Pécsen 1965-1975. Kiállítás a Parti Galériában.
- december 7.* Az Ifjúsági Ház vonószenekearának karácsonyi koncertje a Pécsi Kulturális Központban.
- december 8.* Mennyei király születik, a Villő Énekegyüttes koncertje a Pálos templomban.
- december 8.* Antal György Liszt-díjas karnagy 85. születésnapja alkalmából ünnepi koncert a Művészeti Szakközépiskolában.
- december 9.* Bach-Vivaldi-est a Művészetek Házában. Gyöngyössy Zoltán (fuvola), Horváth Béla (oboa), Lakatos György (fagott) és Dobozy Borbála (csembaló).
- december 9.* Karácsonyváros képzőművészeti kiállítás a Rácz Aladár Közösségi Házban.
- december 9.* Papp Gábor (hegedű), Szeléndi Zsuzsa (fuvola) és Gábor József (zongora) koncertje a Kodály Zoltán Hangversenyteremben.
- december 10.* Pinczehelyi Sándor: Graphic Design 1970–2000. Könyvbemutató a Művészetek Házában.
- december 11.* A Pécsi Szemle téli számának bemutatója a Művészetek Házában.
- december 11.* Wild Bride or the Handless Woman címmel a Sámán Színház és a Kneehigh Theatre bemutatója a Harmadik Színházban.
- december 11-13.* Luca-napi varázslatok című rendezvény a Színház téren.
- december 12.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
- december 12.* Ünnepi tudományos ülés a PAB-székházban a PTE ÁOK Kísérleti Sebészeti Tanszékének 50. jubileuma alkalmából.
- december 12.* Lucas Kneer computergrafikus kiállítása a Lenau-házban.
- december 12.* A Sorsunk (Antológia). Könyvbemutató a Művészetek Házában.
- december 13.* Csajkovszkij–Egerházi: Diótörő, balettbemutató a Nemzeti Színházban.
- december 13.* A MÁV Koncert Fúvószenekearának adventi koncertje a PTE ÁOK aulájában.
- december 13.* Guillermo Russo Checa perui nagykövet pécsi látogatása.
- december 16.* A Gyermekklinika udvarán felavatták Böszörményi István Teknős című szobrát.
- december 17.* Boér Ferenc, a Kolozsvári Nemzeti Színház művészeének Ady-estje a Pécsi Kulturális Központban.
- december 17.* 150 éves a Zsolnay. Múlt-Jelen-Jövő. Kiállítás a Művészetek Házában.
- december 18.* Méhes Károly: Megint feltámadás. Felolvasó színház a Művészetek Házában.
- december 19.* Pécsen tartotta kihelyezett ülését a Magyar–Horvát Kisebbségi Vegyesbizottság.
- december 19.* Krausz Adrienne (Párizs) zongorakoncertje a Művészetek Házában.
- december 20.* Pécsi Szimfonikus Zenekar koncertje a Bazilikában.
- december 20.* Csajkovszkij: Diótörő című balettjének bemutatója a Pécsi Nemzeti Színházban.
- december 20.* Komlói Pedagógus Kórus koncertje a ferences templomban.
- december 23.* Hangoló Zenés Gyermekszínház Megy a vonat, muzsikál a kereke című CD-jének bemutatója a Szivárvány Gyermekházban.
- december 27.* Szamosi Szabolcs (orgona) és a Mozart Kórus ünnepi hangversenye a Bazilikában.
- december 29-30.* A Bóbita Bábszínház Szárnyas Malac Napja.
- december 30.* Arkadi címmel az orosz Puppét Show és a Mojszejev együttes előadása a Sportcsarnokban.

PÉCSETT TÖRTÉNT A SPORTBAN, 2002-BEN

VILÁGBAJNOKSÁGOK

Bödö Csilla kick-box WKA full-co 65 kg világbajnok, Massa di Carrara, KRATOSZ KBSK
Bödö Csilla kick-box WKA low kick, 65 kg világbajnok, Massa di Carrara, KRATOSZ KBSK
Brunner Tihamér kick-box WKA thai-box 91 kg világbajnok, Massa di Carrara, KRATOSZ KBSK
Pásztory Dóra úszó, 200 m vegyes, para világbajnok, (2:58,80) új világcúcs, Mar del Plata, USZE ANK
Kovács Ervin úszó, 200 m vegyes, para világbajnok, (3:06) új világcúcs, Mar del Plata, LENDÜLET SE
Kovács Ervin úszó, 50 m pillangó, para világbajnok, Mar del Plata, LENDÜLET SE
Rab Attila öttusa, szenior csapat világbajnok, S' Hertogenbosh, PVSK
Tyeklár Ramon aerobik, ANAC, junior világbajnok, Miami, FORMA FITT
Ónozó Szabolcs súlyemelés, 90 kg fekvenyomás világbajnok, Helsinki, Egyesület az Egészséges Életért
Csonka Zsófia sportlövészet, sportpisztoly junior csapat, 30+30 lővés, világbajnoki ezüst, Lahti, PVLK
Kovács Ervin úszó, 50 m gyors, para világbajnoki ezüst, Mar del Plata, LENDÜLET SE
Kovács Ervin úszó, 50 m hát, para világbajnoki ezüst, Mar del Plata, LENDÜLET SE
Kovács Ervin úszó, 100 m gyors, para világbajnoki ezüst, Mar del Plata, LENDÜLET SE
Kovács Ervin úszó, 200 m gyors, para világbajnoki ezüst, Mar del Plata, LENDÜLET SE
Nógrádi Tamás aqvatlon, ifjúsági világbajnoki ezüst, Mexico, PTK

Ferenci Kornél triatlon, Ironman 24 év alatti kategóriában világbajnoki bronz, Hawaii, PTE
Pásztory Dóra úszó, 100 m pillangó, para világbajnoki bronz, Mar del Plata, USZE ANK
Kovács György úszó, 50 m hát, szenior világbajnoki bronz, Christchurch, TÁSI
Kovács György úszó, 100 m hát, szenior világbajnoki bronz, Christchurch, TÁSI
Kovács György úszó, 200 m hát, szenior világbajnoki bronz, Christchurch, TÁSI
Kovács György úszó, 400 m gyors, szenior világbajnoki bronz, Christchurch, TÁSI
Tyeklár Ramon aerobik, junior világbajnoki bronz, egyéni, Budapest, FORMA FITT
Tyeklár Ramon–Siklósi Réka aerobik, junior páros világbajnoki bronz, Budapest, FORMA FITT
Jakab Szilárd kick-box WKA thai-box, 71 kg világbajnoki bronz, Budva, DOZSO SE
Tiszai Mihály kick-box WKA full-co, 81 kg világbajnoki bronz, Budva, DOZSO SE
Tóth István kick-box WKA full-co, 67 kg világbajnoki bronz, Budva, DOZSO SE
Tóth Miklái Tibor kick-box light-co, 57 kg ifjúsági világbajnoki bronz, Budva, DOZSO SE
Bárdon Csaba kick-box low kick, 63,5 kg ifjúsági világbajnoki bronz, Budva, DOZSO SE
Dunai Sándor kick-box full-co, 67 kg ifjúsági világbajnoki bronz, Budva, DOZSO SE
Blum Richárd kick-box WAKO-thai, 67 kg ifjúsági világbajnoki bronz, Budva, DOZSO SE
Varga Tamás–Kreiner Krisztina sporttánc, swing, világbajnoki bronz, Dunaújváros, QVADRO TSE

EURÓPA-BAJNOKSÁGOK

Nógrádi Tamás duatlon, ifjúsági Európa-bajnok, Teplice, PTK
Vulics József kick-box WPKC thai-box 63,5 kg Európa-bajnok, Milánó, KRATOSZ KBSK
Kiss Gábor kick-box WPKC low kick 60 kg Európa-bajnok, Róma, DOZSO SE
Tóth István kick-box WPKC full-co 67 kg Európa-bajnok, Róma, DOZSO SE
Tárnok Tamás–Herr András rallye EB-futam kategória 1. hely
Németh Péter–Béres Attila rallye EB-futam kategória 1 hely
Gáspár István–Nagy István rallye EB-futam kategória 1. hely
Balla József asztali labdarúgás, egyéni és csapat Európa-bajnok, Becsej, Pécsi IH
Bödö Csilla kick-box WAKO low kick, 65 kg Európa-bajnoki ezüst, Milánó, KRATOSZ KBSK
Nógrádi Tamás triatlon, ifjúsági Európa-bajnoki ezüst, Graz, PTK
Csonka Zsófia sportlövészet, junior légpisztoly csapat Európa-bajnoki ezüst, Thessaloniki, PVLK
Tóth Csaba kajak-kenu, junior C-1 500 m Európa-bajnoki ezüst, Merozzo, PKKC
Tóth Csaba–Kása Péter kajak-kenu, junior C-2 500 m Európa-bajnoki ezüst, Merozzo, PKKC
Tóth Csaba–Kása Péter kajak-kenu, junior C-2 1000 m Európa-bajnoki ezüst, Merozzo, PKKC
Szilágyi Gyula asztali labdarúgás, junior Európa-bajnoki ezüst, Becsej, Pécsi IH
Földes Vilmos biliárd, 9-es játék, junior Európa-bajnoki ezüst, Willingen, Széchenyi Gimnázium
Bodor Ágnes triatlon, serdülő csapat Európa-bajnoki ezüst, Graz, PTK
Molnár András triatlon, serdülő csapat Európa-bajnoki ezüst, Graz, PTK
Bodor Richárd úszás, 200 m mell, rövidpályás Európa-bajnoki bronz, Riesa, TÁSI
Sárosi Zsolt kick-box WAKO full-co, +91 kg Európa-bajnoki bronz, Jesolo, KRATOSZ KBSK

Kiss Gábor kick-box low kick, 57 kg Európa-bajnoki bronz, Jesolo, DOZSO SE
Csejtei Csilla kick-box full-co, 65 kg Európa-bajnoki bronz, Jesolo, DOZSO SE
Financsik Gábor úszás, 4x100 m vegyes, ifjúsági Európa-bajnoki bronz, Linz, TÁSI
Kása Péter, kajak-kenu, C-1 500 m junior Európa-bajnoki bronz, Merozzo, PKKC
Kása Péter, kajak-kenu, C-1 1000 m junior Európa-bajnoki bronz, Merozzo, PKKC
Réfi Eszter–Balogh Diána–Csatári Kinga–Horváth Anita–Horváth Beáta–Ockenfusz Enikő–Szilvás Angela, aerobic, FISAF, Európa-bajnoki csapat bronz, Budapest, PEAC-PROFINFO
Földes Vilmos biliárd, 8-as játék, junior Európa-bajnoki bronz, Willingen, Széchenyi Gimnázium

Ludvig Antal atlétika, 24 órás ultrafutás csapat, Európa-bajnoki 5. Gragny, MATÁV-Postás SE
Kürtösi Zsolt atlétika, fedettpályás hétpróba, Európa-bajnoki 6. Bécs, PVSK
Bodor Richárd úszás, 200 nell, Európa-bajnoki 6. Bécs, TÁSI

VILÁGKUPÁK

Bödö Csilla kick-box WAKO full-co, 65 kg arany, Debrecen, KRATOSZ KBSC
Sárosi Zsolt kick-box WAKO full-co, +91 kg arany, Debrecen, KRATOSZ KBSC
Jorcsák József kick-box, full-co, 81 kg arany, Debrecen, DOZSO SE
Tóth Miklái Tibor kick-box semi-co, 57 kg junior arany, Debrecen, DOZSO SE
Bodor Richárd, úszás, 200 m mell, ezüst, Barcelona, TÁSI
Varga Szabolcs triatlon, ezüst, Szófia, PTK

Bodor Richárd úszás, 100 m mell, bronz, Barcelona, TÁSI
Hóbor Péter triatlon, bronz, Szófia, PTK
Kertész Viktor–Sánta Viktor–Pap Gergely–Villányi Zoltán kajak-kenu, K-4 1000 m bronz, Mantova

Hóbor Péter triatlon, világcupa 6. helyezett, Gent, PTK

VILÁGJÁTÉKOK

Pálvölgyi István, Richter Lajos kosárlabda, szenior csapat arany, Melbourne
Váradí Zsófia kosárlabda, ifjúsági csapat arany, Málta, PVSK
Makány Balázs úszás, 200 m hát ifjúsági arany, Caen, USZE ANK
Makány Balázs úszás, 100 m hát ifjúsági ezüst, Caen, USZE ANK
Makány Balázs úszás, 4x100 m gyors ifjúsági bronz, Caen, USZE ANK
Huba Lilla Luca úszás, 200 m pillangó, ifjúsági bronz, Málta, TÁSI
Balogh Kata atlétika, magasugrás, ifjúsági bronz, PVSK

EURÓPA-KUPÁK

Varga Szabolcs triatlon, arany, Zágráb
Nógrádi Tamás triatlon, ifjúsági arany, Frankfurt, PTK
Nógrádi Tamás triatlon, ifjúsági arany, Zágráb, PTK

Rab Attila öttusa, szenior ezüst, Pozsony, PVSK

A Diákolimpiák és Főiskolai- és Egyetemi Bajnokságok országos döntőin **59**;
A Sportági Szakszövetségek által rendezett magyar bajnokságokon, Magyar Kupa küzdelmekben **158**;
A parasportolók országos vetélkedőin **18**;
A szeniorok országos vetélkedőin **31**;
Összesen **266** elsőséget szereztek a Pécssett működő szakosztályok versenyzői.

Az **Országos Bajnok** illetve **Magyar Kupagyőztes** címek sportági megoszlása:

Klasszikus sportágak: atlétika **46**; gyorskorcsolya **5**; kajak-kenu **2**; kerékpár **15**; öttusa **1**; ritmikus gimnasztika **5**; sportlövészet **16**; súlyemelés **4**; tájékozódási futás **17**; úszás **42**; vívás **3**; Összesen **156**
Önvédelmi sportágak: cselgáncs **6**; kick-box **24**; kung fu **5**; ökölvívás **8**; taekwondo **15**; Összesen **58**
Új hullámos ágazatok: aerobik **6**; duatlon/triatlon **10**; kötélugrás **5**; sporttánc **4**; testépítés **1**;
Összesen **26**

Labdajátékok: asztalitenisz **1**; kosárlabda **2**; labdarúgás **1**; squash **2**; tenisz **2**; Összesen **8**

Technikai sportágak: autó rallye **9**; modellezés **1**; Összesen **10**

Egyéb: biliárd **3**; petangue **3**; sakk **2**; Összesen **8**

TOVÁBBI KIEMELKEDŐ EREDMÉNYEK ÉS EMLÉKEZETES ESEMÉNYEK:

Hobor Péter duatlon, az „év sportolója”.
Knoch balázs rövidpályás gyorskorcsolyázás, az „év sportolója”.
Nógrádi Tamás triatlon az „év sportolója”.

A **MiZo-Pécsi VSK** kosárlabda-csapata 2002-ben – „zsinórban” hatodik alkalommal – nyerte el a **Magyar Kupát**. A csapat tagjai: **Burgmann Bernadett, Angela Delmis, Újvári Eszter, Iványi Dalma, Csák Magdolna, Keller Annamária, Kalmár Nagy Dóra, Károlyi Andrea, Szlobodanka Tuvics, Jolanta Vilutyte, Martina Pechova, Maria Sztjepanova, Szakács Ildikó**; Vezetőedző: **Rátgéber László**, edző: **Füzy Ákos**, szakosztály-igazgató: **Rózsa Gábor**, fizioterapeuta: **Lukács Béla**.

A **MiZo-Pécsi VSK** kosárlabda-csapata az országos bajnokságban ezüstérmes.

A magyar női kosárlabda-válogatott, soraiban **Béres Tímeával, Iványi Dalmával, Károlyi Andreával, Keller Annamáriával és Újvári Eszterrel, Rátgéber László** szövetségi kapitány vezetésével bejutott a 2003-ban Athénban sorra kerülő Európa-bajnokság döntőjébe.

Iványi Dalma, Szlobodanka Tuvics, és Marija Sztjepanova a **MiZo Pécsi VSK** három kosárlabdázója az olasz *La Gazzetta dello Sport* ranglistáján a legjobb női kosárlabdázók 2002-es európai ranglistáján holtversenyben végezett a **8.** helyen.

A **PEAC-Pikker** női kézilabda csapata feljutott az első osztályba.

A **PMFC** labdarúgó-csapata **Róth Antal**, majd **Nagy Tamás edző** vezetésével a másodosztály első – feljutó – helyén áll.

Kisgyörgy Gergely, Fonó László, Füle Zsolt, Petrovits Szilárd, Pével Snobl (PVTC), valamint **Hultai Gergely, Kis Sebő, Tatár Zsolt** (Vasas), PVTC-VASAS férfi teniszcsapata Szuperliga-győztes

Pásztory Dóra úszó, 200 vegyesen para világcúcsot ért el, USZE ANK

Kovács Ervin úszó, 200 vegyesen, para világcúcsot ért el, LENDÜLET SE

Csonka Zsófia PVLK a légpisztoly 40 lövéses versenyszámban 381+99,9 körös eredménnyel új országos csúcsot ért el.

Herrné Kiss Éva PVLK a nők légpisztoly 20 lövés versenyszámban 188 körrel új országos csúcsot ért el.

Rácz Ilona PVLK a nők nyíltirányzékú léghuska 20 lövéses versenyszámban 190 körrel új országos csúcsot ért el.

Makány Balázs USZE ANK az 50 m gyorsúszásban (24,61), a 4X100 m gyorsúszó váltóban (52,84), a 100 m gyorsúszásban (52,41), a 100 m hátúszásban (59,23), a 200 m hátúszásban (2:06,25) új évjáratos csúcsot ért el.

Bodor Richard TÁSI Riesában, a rövidpályás úszó Európa-bajnokságon a 200 m mellúszásban a 3. helyet szerezte meg, ezzel 66 év után nagy, nemzetközi versenyen ismét dobogóra állhatott pécsi úszó.

Pásztory Dóra úszó, angol nemzetközi bajnokság, 200 m vegyes aranyérem, Sheffield

Pásztory Dóra úszó, angol nemzetközi bajnokság, 100 m pillangó aranyérem, Sheffield

Knoch Balázs PKSE versenyzőként, **Telegdi Attila** PKSE a magyar válogatott edzőjeként Pécs sporttörténetében először lehetett résztvevője a Téli Olimpiai Játékoknak.

Ludvig Antal atlétika, 24 órás ultrafutás országos bajnokság ezüst, 203 km teljesítménnyel, MATÁV-Postás SE

Bodor Olivér atlétika, 5000 m középtávú futás országos bajnoka, PVSK

Czukur Zoltán atlétika, 20 km és 50 km gyaloglás országos bajnoka, PVSK

Árpási Miklós, Godi Imre, Kőműves Norbert atlétika, mezeli futás országos csapat- bajnoki arany, PVSK

2002. szeptember 27-én a Lauber Dezső Városi Sportcsarnok új szárnyában megnyílt a **Pécsi Sporttörténeti Gyűjtemény**, amely **8** tárlóban mutatja be Pécs sporttörténetének tárgyi emlékeit. A gazdag anyagot gyűjtötte, és a kiállítást rendezte dr. **Romváry Ferenc** művészettörténész.

2002. szeptember 27-én került átadásra a PVSK Verseny utcai sporttelepén Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata és az Ifjúsági és Sportminisztérium közös beruházásával megvalósult **műanyag-borítású atlétikai pálya**.

SPORTTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Balról: Torna – Atlétika, jobbról: Labdarúgás – Kézilabda

Kosárlabda

SPORTTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Vitorlázás – Úszás

Autó-rally – Motorsport – Íjászat – Modellezés – Lövészet

SPORTTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

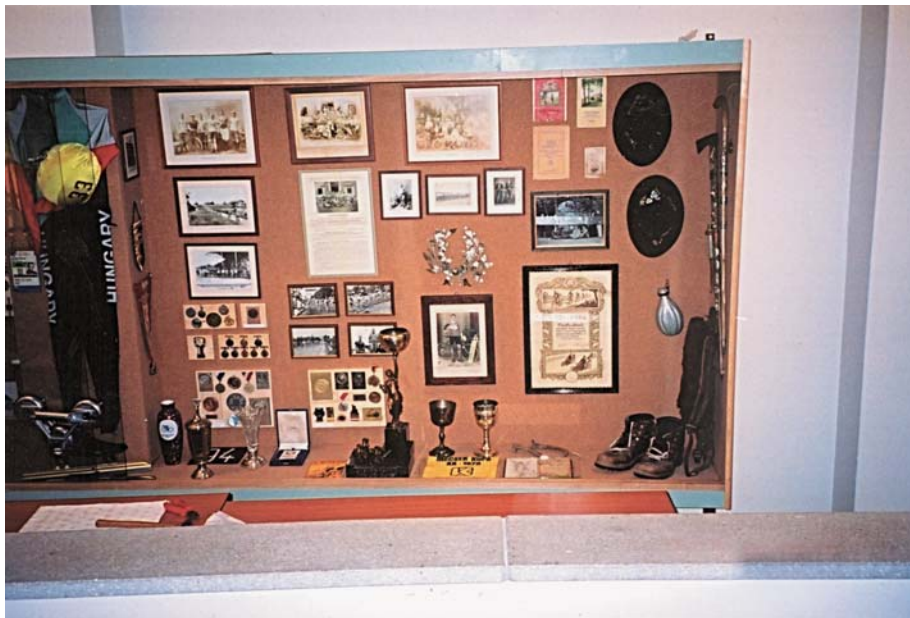
Birkózás – Súlyemelés – Box – Kick-box – Aerobik – Bowling

Vívás – Tenisz – Korcsolya

SPORTTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY

Kerékpár – Természetjárás

Hajómodell

1998. TAVASZ-NYÁR

Páva Zsolt: Tisztelt olvasó	1
Bezeredy Győző: Pécs első ábrázolása a város 16. századi pecsétjén	2
Sándor László: Pécs város címere	6
Kárpáti Gábor: Bronzfibula Zengővárról	11
Kováts Valéria: Találkozások Marcus Aurelius-szal	12
Tóth Melinda: A pécsi dómmúzeum	18
Kárpáti Gábor: Hová temették Janus Pannoniust? Fél évezredes rejtély	21
Filákovity István: Az első pécsi horvát iskola	28
Popovics István: A pécsi görögkeleti szerb kápolna	31
Márfi Attila: A pécsi színjátszás kezdete a 18. században	35
Erdődy Gyula: A baranyai iparoktatás története I.	39
Borsy Károly: A pécsi nyomdászat múltjáról	47
Szirtes Gábor: Aidinger János, Pécs modern közigazgatásának megalapozója	54
B. Horváth Csilla: Zelesny Károly. Egy pécsi fényképész-karrier a múlt században	62
Hárs Éva: Zsolnay Vilmos emléke. A pécsi polgári kaszinó serlegünnepélyei	69
Benke József: 80 éves az orvosi kar, 75 éves a pécsi egyetemi képzés	74
Tüskés Tibor: Költő a Bácskából. Ki volt Lovász Pál?	84
Bödő László: Ki volt Lauber Dezső?	87
Millei Ilona: A pécsi kerékpár egyesület zászlója	92
Romváry Ferenc: A felújított Komarov emlék	98
Horváth Eszter–Romváry Ferenc–Vargha Dezső: Pécsett történt... – Városok a Békéért-díj	100 104

1998. ŐSZ-TÉL

Kovács Orsolya: Óra-kút a városházán. Zsolnay Vilmos emlékezetére	2
Gábor Olivér: Évezredes szent helyek Pécsett I. Szent István tér	4
Sándor Mária: A középkori pécsi egyetem helye és épülete	11
Szita László: Pécs felszabadítása a török alól	16
Kalász Gyula: A Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziuma	25
Rajczi Péter: A pécsi püspöki jogakadémia története	33
Márfi Attila: Játékszín az egykori pálosok templomában	40
Ódor Imre: A Pécsi Nemzeti Casino a reformkorban	45
Hárs Éva: A 145 éves Zsolnay gyár alapításának levéltári dokumentumai	49
Erdődy Gyula: A baranyai iparoktatás története II.	58
Boros László: Miért bontották le az Árpád-kori székesegyházat?	64
Huszár Zoltán: Pécs és a Dunagőzhajózási Társaság	69
Szirtes Gábor: Jánosi Engel Adolf. Zsibárusból lett nagyvállalkozó	85
Borsy Károly: A Taizs nyomdász-család Pécsett	91
Kubinszky Mihály: 100 éves a pécsi főpályaudvar. Pfaff Ferenc építész munkássága	98
Kovács Attila–Mihály Jolán: A pécsi Szentháromság emlék	101
Kovács Szabó János: Az ujjászülető Tubes kilátó	108
Benke József: Kornis Gyula	114
Barcza Tibor: Ki volt Abay (Neubauer) Gyula?	116
Bödő László: Ki volt Abay Nemes Oszkár?	121
– Kitüntetések Pécs város napja alkalmából	128
Romváry Ferenc–Vargha Dezső: Pécsett történt...	131
Kerényi János: Fürtös György: Tüke díszkút	136

1999. TAVASZ

Gábor Olivér: Évezredes szenthelyek Pécsett és környékén II. Jakab-hegy	2
Boda Miklós: Pécs középkori egyeteme a kutatások tükrében	9
Kárpáti Gábor: Laudator temporis acti – letűnt idők dicsérője – Művelődéstörténeti gondolatok egy zsebóra kapcsán	17
Boros László: Öt éves a pécsi bazilika kincstár múzeuma	23
Retzler Pálné Gál Éva: Gondolatok a pécsi aranyművesek céhleveléről	30

Angster József: A pécsi zsinagóga műemlék-orgonája	34
Erdődy Gyula: A baranyai iparoktatás története III.	42
Márfi Attila: Emlékezetes botrányok Thália pécsi színpadán a reformkorban	49
Szirtes Béla: Emlékek a pécsi bányatelepek hétköznapijából	57
T. Mérey Klára: A pécsi dohánygyár	69
Bezerédy Győző: Gróf Bethlen István pécsi tartózkodása dr. Nikolits Mihály főispán visszaemlékezése alapján	74
Szabó László Gy. A Janus Pannonius Tudományegyetem botanikus kertje	80
Mendöl Zsuzsanna: Ilyen volt, ilyen lett a Tabakó villa	91
Romváry Ferenc–Vargha Dezső: Pécssett történt...	94
– In memoriam Donhoffer Szilárd	100

1999. NYÁR

R. Gál Éva: A pécsi bazilika ötvösremekei	2
Radnóti Ilona: A pécsi zsidók története I. A betelepülés	11
Sonkoly Károly: A pécsi Majláth-palota	20
Márfi Attila: Pécs első kőszínháza a Mária utcai Stadttheater	32
Szirtes Gábor: Littke Lőrinc és József a pécsi pezsgő mesterei	39
Róth Lajos: A pécsi vízellátás története a római kortól 1892-ig	49
B. Horváth Csilla: A Mecsek Egyesület I. 1891-1916	59
Erdődy Gyula: A baranyai iparoktatás története IV. 1900-1921	69
T. Mérey Klára: A trianoni béke hatása a pécsi dohánygyárra	76
Barri Istvánné: Boldog Gizella Ipari Leányképzőiskola Pécssett. 1943-1952	80
Gáspár Gábor: A nyolcvan éves PVSK "Citius, Altius, Fortius"	84
Tüskés Tibor: Várkonyi Nándor, 1896-1975	93
Hárs Éva: Martyn Ferenc, 1899. június 10. Kaposvár–Pécs, 1986. április 10.	96
Romváry Ferenc–Vargha Dezső: Pécssett történt...	98
Gellér B. István–Rigó István: Mártírhalált halt zsidó gyerekek emlékműve	102

1999. ŐSZ

Boros László: A pécsi székesegyház barokk oltárai Sumonyban	2
Kovács Sándor Iván: "Mennyi volt a pécsi várban fáradságom és bajom!" Csokonai vitéz Mihály két pécsi látogatása	8
Radnóti Ilona: 1848 és a pécsi zsidók	15
Rónaky Edit: Rónaky Ignác. Egy tekintélyes pécsi polgár a 19. századból	24
Visy Zoltán: Orvos a deresen. Ki volt Visy István?	32
Márfi Attila: Cenzúra és önkény Pécs színpadain az abszolutizmus idején	35
Ernyes Mihály: Pécs város rendőrségének története I. Bevezető	42
Szirtes Béla: Kik azok a gránerek?	47
Olasz István: Az Erzsébet Tudományegyetem bölcsészkarának munkássága I. A kor szellemi áramlatai	56
Rajczi Péter: Vargha Damján és a Maurinum	66
B. Horváth Csilla: A Mecsek Egyesület II. 1917–1948	73
Erdődy Gyula: A baranyai iparoktatás története V. 1922–1945	81
Szabó László Gy.: Volt egyszer egy múzeum. Beszélgetés Horvát Adolf Olivérrel	91
Horváth Eszter–Romváry Ferenc–Vargha Dezső: Pécssett történt...	98
– Kitüntetések Pécs város napja alkalmából	102
Huszár Zoltán: In memoriam Polányi Imre. 1925–1999	103
– A II. világháborús emlékmű.....	104

1999. TÉL

Gábor Olivér: Pécs régészeti kronológiája a neolitikumtól a honfoglalásig	2
Hegyi Klára: Pécs török katonái	12
Gyulassy Józsefné Vadnai Sarolta: Könyv és kenyér. A Weidingerek család története	20
Márfi Attila: Cenzúra és önkény Pécs színpadain az abszolutizmus alatt	36
Borsy Károly: Hochrein József akadémiai festő és litográfus	45

PÉCSI SZEMLE TARTALOMJEGYZÉK 1998–2002

Olasz István: Az Erzsébet Tudományegyetem bölcsészkarának munkássága II. A kor szellemi áramlatai	55
Bödő László: A Pécsi Egyetemi Atlétikai Club rövid története I. 1923–1998	63
Krassó Sándor: Rekviem egy pécsi iskoláért	69
Sallay Árpád–Szirtes Béla: Ötvenhét akna Pécs határában	77
Cserta Péter: A pécsi eróművek története I.	93
Tüskés Tibor: Weöres és Pécs	109
Romváry Ferenc–Vargha Dezső: Pécssett történt...	113

2000. TAVASZ

Nagy Erzsébet: A Pécsi sisak	2
G. Etényi Nóra: Pécsi ostromhírek a regensburgi birodalmi gyűlés idején, 1664-ben	4
Boros László: Itáliai hatások a pécsi bazilika műtörténetében	16
Borsy Károly: Klimó György, aki megszerette Pécs városát	21
R. Gál Éva: Ötvösök Pécssett	27
Márfi Attila: A neves színészdinasztia megalapítója, Latabár Endre Pécssett a reformkorban	40
Mendly Lajos: Jaroslav Jièinský a korszerű pécsi szénbányászat megteremtője	48
Cserta Péter: A pécsi eróművek története II.	64
Szirtes Gábor: Reéh György, a Tettye koronázatlan királya	78
Lehmann Antal: A pécsi Pintér-kert	86
Lengvári István: Dombay János élete és tudományos munkássága levéltári adatok tükrében	98
Bödő László: A Pécsi Egyetemi Atlétikai Club rövid története II.	105
Horváth Eszter–Romváry Ferenc: Pécssett történt...	113

2000. NYÁR

Gábor Olivér: Bronzszobor, Hobol	2
Sonkoly Károly: Képfaragók háza. Franz Anton Speth szobrász otthona és műhelye	4
Sonkoly Károly: Barokk díszkertek Pécssett	22
Szkladányi Péter: Hölzl Szeráf Ferenc pécsi zeneszerző. A Noé című oratórium	42
Márfi Attila: A Kert utcában álló nyári színház. Búcsú a Mária utcai teátrumtól	49
Sey Gábor: A Hamerli dinasztia. Az első három generáció	57
Pilkhoffer Mónika: Építők és építtetők a századfordulón. Adalékok Schlauch Imre munkásságához	64
Mendly Lajos: 75 éve avatták fel a Szent István aknát	74
T. Mérey Klára: A Magyar Királyi Dohánygyár és Pécs 1909 és 1946 között	85
Szirtes Béla: A pécsi bányász zsargonról	92
Horváth Eszter–Romváry Ferenc: Pécssett történt...	97

2000. ŐSZ

Galambos Göller Ferenc: Brüstle József és műve, a „Recensio”	2
Móro Mária Anna: Berks Péter és a mecseki kőszénbányászat	21
Ernyes Mihály: A Pécs városi rendőrség modernizálói	30
Kraft János: Pécs sz. kir. Város vízkutatásai 1896-1902 között. A tortyogói vízbázis létesítése és előzményei	42
Szabó László Gy.: Pécs tudós gyógyszerészei	55
Hetey-Herman Ottó: Adatok a pécsi távbeszélő történetéhez	68
Surján Miklós: Zenei mindenese a 20. század első harmadában. Schumann János postatisztviselő (1885-1941)	81
Dombay Sarolta: Apám emlékezete. Dombay János (1900–1961)	92
Tüskés Tibor: Surányi Miklós (1882–1936)	100
Horváth Eszter–Romváry Ferenc: Pécssett történt...	104
– Kitüntetések Pécs város napja alkalmából	108
Rétfalvi Sándor: A Bazilika aranykapuja. Kiűzetés a Paradicsomból	112

2000. TÉL

Nagy Erzsébet: Vas övveret egy pécsi avar temetőből	2
Gábor Olivér–T. Bíró Katalin–Kraft János: A mecseki bányászat története a honfoglalás koráig	4

Surján Miklós: Német utazó Baranyában	16
T. Papp Zsófia: Néhány apró adat a pécsi céhekről	21
Márfi Attila: A sörfőzés kezdete Pécsen a 18–19. században	33
Mendöl Zsuzsanna: Baldauf János pécsi építész (1831–1890)	42
Hegedűs Katalin: A pécsi szőlészet a filoxeravész követően	61
Bezerédy Győző: A szénbányászat szerepe Pécs 19. századi fejlődésében	69
Nagy Imre Gábor: Szauter Gusztáv és Szauter Anna. Adományozó pécsi polgárok	74
Bödő László: Sportlétesítmények Pécsen a 19. században	83
Rozvány György: A pécsi panel története I. A kísérleti időszak, egy technológia hőskora (1957–1962)	93
Tüskés Tibor: Németh László és Pécs	106
Horváth Eszter–Romváry Ferenc: Pécsen történt...	110
Katona Győr Zsuzsa: Az UNESCO a Világörökség részévé nyilvánította Pécs / Sopianae ókeresztény temetőjét	117

2001. TAVASZ

Romváry Ferenc: A főszerkesztő helyzetjelentése	2
– Pécsi Szemle előfizetők	3
Pozsárok Csaba: Újabb római sírkőtöredék Sopianae-ből	4
Fedeles Tamás: A pécsi székeskáptalani hiteleshely (1354–1363)	13
Fricsy Ádám: A pécsi egyházmegye püspökei	22
Borsy Károly: Pécs püspökei a török idők után	24
Boros László: A pécsi bazilika millenniumi kapuzata	42
Szirtes Béla: A pécsi szén útja az aknától a felhasználóig	70
Benke József: A pécsi egyetem rektorainak arcképfestői	83
Zemplényi Vera–Dobó Attila: A magyar történelmi nyelvészet a pécsi egyetemen (1923–2000)	97
Rozvány György: A pécsi panel története II. A nagypaneles gyártástól az IMS-ig (1963–1973)	115
Tüskés Tibor: Kodolányi János és Pécs	128
Takács Gyula: In memoriam Palkó Sándor (1911–2001)	132
Horváth Eszter–Romváry Ferenc: Pécsen történt...	134
Márcz Róbert: Pécsen történt a sportban, 2000-ben	136

2001. NYÁR

Boros László: Kultikus hagyományok a pécsi dóm altemplomában	2
Bodogán László: A pécsi görög katolikus egyházközség	9
Károly László: Egészségügy Pécsen a 18. században	15
Szabó Helga: Pécs közegészségügye az 1880-as években	23
Bánhegyi Mihály: A mecseki szénmedence bányaveszélyei	33
Márfi Attila: Az új színházpalota. A Pécsi Nemzeti Színház felépítése (1893–1895)	54
Paksy Zoltán: A pécsi zsidóság társadalom-története	64
Sey Gábor: A Hamerly-ház története	72
Baronek Jenő: Pécs–Baranya természetjárásának 110 éve	80
Rozvány György: A pécsi panel története III. A házigyári panel és az IMS (1974–1990)	108
Tüskés Tibor: „Ki látta pécsi utcán a kis Babits Misit?”	122
Andrásfalvy Bertalan: Lükő Gábor emlékezete (1909–2001)	126
Vargha Dezső: In memoriam Vörös Vince (1911–2001)	130
Kappéter Ágnes: Ilyen volt. Rekviem egy kőkeresztért	133
Horváth Eszter–Romváry Ferenc: Pécsen történt...	134
– Pécsi Szemle előfizetők	136

2001. ŐSZ

Pozsárok Csaba: Sopianae korabeli források és feliratos kö emlékek alapján	2
Gál Éva: Puskaművesek Pécsen (1686–1872)	12
Rayman János: A pécsi gyufagyártás története	17
Szita László: Haas Mihály: Baranya. Földirati, statistikai és történelmi tekintetben	26
Galambos Göller Ferenc: Haas Mihály püspök, egyháztörténész (1810–1866)	32

PÉCSI SZEMLE TARTALOMJEGYZÉK 1998–2002

Hajzer Lajos: 150 évvel ezelőtt született jánosi Engel József	52
Baranyai Aurél: A pécsi Littke-pezső regénye	55
Vörös Andrea: Borhamisítási botrány Pécssett a 19. század végén	70
Márfi Attila: Színházi élet Pécssett az antant-szerb megszállás alatt	80
Érdi-Krausz Gábor: Felszabadultunk. 80 éve tért vissza Pécs az anyaországhoz	90
Sallay Árpád: Az uránérc-bányászat szerepe Pécs 20. századi fejlődésében	94
Szirtes Béla: Unokáink is látni fogják?	104
T. Mérey Klára: Arcélek a dohányiparból, a pécsi dohánygyár történetének tükrében	110
Szirtes Gábor: Irodalmi örökségünk és a jelen. "Az emberi ajándék"	114
Kerekes Imre: Ki volt Késmárky István? (1865–1926)	119
Tüskés Tibor: Bárdosi Németh János	122
Fekete Kálmán: In memoriam Ranga László. Üzenet az Örök Ralimezőkről (1957–2001)	126
Dunai Imre: Tér, mint millenniumi megemlékezés	129
– Közép-Mecsek, Tubes – János kilátó	136
– Rottrand Hoffmann: Partnerség	137
Páva Zsolt: Köszönjük, Jolka	138
Horváth Eszter–Romváry Ferenc: Pécssett történt...	139
– Kitüntetések Pécs város napja alkalmából	142
– Pécsi Szemle előfizetők	144

2001. TÉL

Romváry Ferenc: Tisztelt Olvasó!	2
Gál Éva: Pécsi otthonok a 19. század első felében	3
Bálint Orsolya: Az 1896-os országgyűlési választások Pécssett	10
Vértesi Lázár: Erreth János, az ellenzék vezére	19
Rayman János: Adatok a pécs–bátaszéki vasút történetéhez	26
Szirtes Gábor: A Wigan kályhás-dinasztia	40
Szirtes Béla: A pécsi szénbányászat kiemelkedő személyiségei	48
Olasz István: Hetven éve alakult meg a Janus Pannonius Irodalmi Társaság	58
Romváry Ferenc: A Zsolnay gyár 1945-től napjainkig	68
Tirkala Ferenc: Uránérc-kutatás Magyarországon, 1953–1989 között	94
Tüskés Tibor: Móríc Zsigmond pécsi útjai	102
Radnóti Ilona: Perls Ármin pécsi főrabbi (1853–1914)	106
T. Mérey Klára: Szabó Pál Zoltán, a Dunántúli Tudományos Intézet megalapítója (1901–1965)	113
Lovász György: Ki volt Simor Ferenc? (1901–1978)	118
Boda Miklós: Élt köztünk egy írástudó. In memoriam Rajnai László (1924–2001)	122
Horváth Eszter–Romváry Ferenc: Pécssett történt...	124
– Pécsi Szemle előfizetők	128

2002. TAVASZ

Nagy Erzsébet: Búcsú a fegyverektől. Régmúlt kardok emlékezete	2
Pete József: Telegdi Miklós pécsi püspök, az egyházfő	4
Hábel János: Pécs leírása az első magyarországi lexikonban	20
Pályi Attila: A székesegyház önálló uradalmi szénbányászata (1798–1868)	28
Pilkhoffer Mónika: A városháza tervpályázatai (1887–1903)	44
Rayman János: A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Pécssett tartott vándorgyűléseire készült érkek és jelvények	63
Nagy Gábor: Francia emlék a Mecseken	71
Betlehem László: Opris Péter, a Pécsi Postaigazgatóság első vezetője.(1848–1913)	80
Trebbin Ágost: A Nádor Szálloda regénye	82
Romváry Ferenc: A Sopianae söröző	92
Tüskés Tibor: Reményik Sándor és Pécs	102
Rozs András: Petrovich Emlékkönyv	107
Pálné Kovács Ilona: Bihari Ottó Emlékkönyv	108
Szalay Tamás: Csonka Károly–Demjén Ferenc–Sz. Koncz István: A város mindörökre	109
Lovász György: Pécs – Ortofotók	110

Nemerey Péter–Körösztyös Valéria: In memoriam Gogev Czani Dimitrov (1915–2001)	112
Szabó László Gy.: In memoriam Uherkovich Gábor (1912–2002)	114
Horváth Eszter: Pécssett történt...	116
Márcz Róbert: Pécssett történt a sportban, 2001-ben	118
– Pécsi Szemle előfizetők	120

2002. NYÁR

Pozsárkó Csaba: A világörökségi krisztogram kapcsán	2
Boros László: Falkutatás a pécsi bazilika altemplomában	5
Fedeles Tamás: Két pécsi prépost a 15. század első feléből	21
Romváry Ferenc: A néhai Vasváry-Ház	28
Romváry Ferenc: Fekete-fehér-szürke elefánt	61
Ivasivka Mátyás: A cserkészmozgalom Pécssett és Baranyában	65
Tüskés Tibor: Kocsis László, a dóm költője	77
Bükkösi László: Ernster Dezső Pécssett	80
Szabados György: Madas József, a bányamérnök	85
Móror Mária Anna: Madas József, a helytörténész	90
Fekete Kálmán: A Pécsi Blues Kocsmá mozgalom története	96
Hajzer Lajos: Jánosi Engel Rózsi (1910–2001)	107
Horváth Eszter–Romváry Ferenc: Pécssett történt...	109
– Pécsi Szemle előfizetők	112

2002. ŐSZ

Gábor Olivér: Lararium Bakonyáról	2
Bezerédy Győző: A Zidina környék. Nyomozás a pécsi dominikána kolostor helyéről	4
Romváry Ferenc: Az aradi vértanúk pécsi panteonja	13
Rayman János: A csetnek-pécsi vasgyár története	43
Ernyes Mihály: A rendőrség elhelyezése a rendőrpalota megépítéséig	60
Baronek Jenő: A mecseki parkerdő megnevezett turistaútjai és épített turistapihenői	73
Gál Éva: In memoriam Horváth Antal (1848–1912)	94
Figler Csilla: Zolnai Gyula nyelvtudós	98
Bíró József: Rihmer László bányamérnök, geológus, jogász, a pécsi mamut feltárója	112
Ivasivka Mátyás: A zeneszerző, a zongoraművész, a népzene kutató Takács Jenő száz éves	119
Tüskés Tibor: Csorba Győző és az ő városa	129
Horváth Eszter–Romváry Ferenc: Pécssett történt...	133
– Kitüntetések Pécs város napja alkalmából	135
Dán Tibor: Pécs város díszpolgára Somosi László	138
– Pécsi Szemle előfizetők	140

2002. TÉL

Kovaliczky Gergely: Két római kori mécses a Sopianae térről	2
Jéki László: A vasas név eredete, kapcsolata a bányászattal	6
Boros László: A pécsi vár kaputornya	22
Márfi Attila: A jezsuita iskolai színjátszás Pécssett a 17. század végén és a 18. században	41
Pilkhoffer Mónika: A pécsi postapalota építéstörténete	53
Vargha Dezső: Esztergár Lajos életútja	64
Molnár Margit: Esztergár Lajos szociálpolitikája főbb műveinek tükrében	71
Rozs András: Esztergár Lajos politikai-közéleti szerepe a 40-es években és '56-ban	83
Szabó László Gy.: Németh Márton, a pécsi szőlészeti kutatás kiemelkedő egyénisége	93
Romváry Ferenc: Horváth Csilla: 111 éves a Mecsek Egyesület	104
Kovács Imre–Somogyvári Valéria: 50 éves a Pécsi Rádió	106
Pucz Péter: 50 éves a PVSK stadion	111
Rozs András: Iparosok és bányászok a Mecsekalkján. Gazdaságtörténeti tanulmányok	118
Horváth Eszter–Romváry Ferenc: Pécssett történt...	121
A lámpásvölgyi hajdan volt városi szénbányák helyszínein elhelyezett emlékkövek	124
– Pécsi Szemle előfizetők	128

2003. TAVASZ EGYÉNI ELŐFIZETŐK

Abau Samra Judit • Ács László (Rábagyarmat) • dr. Ács Zoltán • dr. Ádám Antal • dr. Andrásfalvy Bertalan • Angster József • dr. Antal Borbála • dr. Balatonyi Gábor • dr. Balatonyi Zoltán • Bánfai Antal • dr. Bánhegyi Mihály & Komoróczy Ildikó • dr. Barcza Tiborné (Budapest) • dr. Bari Istvánné • Baricz Imre (Mohács) • Baronek Jenő • Baum Attila • Baum Károly • Baum Károly • Baumstark Mihály (Villány) • Begovác Rózsa • Békés Lajos • Békés Sándor • dr. Bellyei Árpád • dr. Benyovszky Imre • dr. Berki László & dr. Cséri Anikó • Berkovits, Tivadar (Svédország) • Betlehem István • Betlehem László • Birinyi Zoltán • dr. Bíró József • dr. Boda József • Boda Miklós • Bóday Barna • Bóday Miklós • Bóday Zoltán • dr. Bodor András (Komló) • Bókay Endre • Borbáth Sándor (Győr) • Boros László • Borsy Károly • dr. Bödő László • dr. Brantner Ottóné (Szentlőrinc) • Budai Jánosné • dr. Búzás Tibor • Czeininger Tamás (Orfű) • Czerpán István • Czukor Antal • dr. Csaba Tamásné • Csonka Károly • dr. Dankó István • dr. Deli József & Szegvári Csilla • Dénesi Ödön • dr. Depinyi Ildikó • Depinyi János (Vecsés) • Derényi László (Vác) • Dévényi Sándor • dr. Dobay Péter • Dobó Rudolf • dr. Egerszegi Zoltán • Egyed Kálmán • dr. Ernyes Mihály • Fedeles Tamás • Ferenci József & Ivicz Ilona • Figler Csilla • Filákovity István • Fitos Gábor • dr. Flerkő Béla • Frankovics György • dr. Fulmer Gábor • dr. Füredi Péter • Gábor Olivér • Gál Éva & Márfi Attila • Gálhidy Éva • Gállos Orsolya (Pécsvárad) • Gálós Éva • dr. Gáspár Gabriella • Gáspár László (Budapest) • Gasz Zoltán • Golob Ferenc • Gömör János • Grisnik Zoltán • Guld József • Gungl László • dr. Győrey Ferencné • Hágen József • dr. Hajnal László • dr. Hajzer Lajos • dr. Haida Tamás • Hámosy László • Haraszti Ágnes • Haraszty Gábor (Pécsudvard) • Harri Ojala • Hasenauer András • dr. Havasi János • dr. Hazafi Zoltán (Budapest) • Hegedűs Lajos • Hencze Tamás & Király Magdolna (Budapest) • Hengl Lajos (Mohács) • Hermes Miklós (Budapest) • Hideg József • Higi Gyula • Hormay Mihály • dr. Horn János (Budapest) • Horváth Béla (Budapest) • Horváth Sándor (Harkány) • Horváth Zoltán • Horváthné Buchert Eszter (Abaliget) • Huba József • Hudvágner Sándor • Ijjász István • Illa Gyula • dr. Illei György & dr. Donhoffner Ágnes • Inna Lobanova • dr. Jandó Péter • dr. Jankó Tamás • dr. Jéki László (Budapest) • Jeszták Urszula • Jevtuhov Boglárka (Komló) • dr. Jobst Kázmér • dr. Jobszt Pál • Joó Anna & Fekete László • dr. Kádár Géza • dr. Kádár Géza (Szombathely) • Kálózdí Zsuzsanna • Kamarás Júlia • Kamu Zoltánné • Kanizsai István • Kele Zsolt • dr. Kelemen László • Kellermayer Ildikó • Kerekes Imre • dr. Kéri • Kerényi János • Keszenyős Imre (Keszű) • Kílár Győző • Kílár Zsolt • Kiss Tibor • dr. Kocsis Béla • Kohlmann Ferenc • Koitai Erika • dr. Korinek László • dr. Kósa László • Kovács Attila • Kovács Imre • Kovács Józsefné • Kovács Gyula • Kovács Szabó János • Kraft János • dr. Krassó Sándor • dr. Krommer Károly • Kungl János • Laczayné dr. Dombay Sarolta (Kecskemét) • Laczhelyi Béla • Lafferton Győző • Lakatosné Novotny Sarolta • Légrádi Szabina (Baja) • dr. Lehmann Antal • Lénárd József • Lengvári István • Lenkovics László • Liska Györgyné • dr. Lovász György • dr. Lovász Istvánné • Lovász Lázár • Lukács György • dr. Madas Éva (Székesfehérvár) • Madas Katalin • Magay Miklós • dr. Makoviczky Gyula • Mámfai Ildikó • Markó Imre • Marsai Ágnes (Hosszúhetény) • Matkovits Kretz Eleonóra • dr. Mátrai Béla • Mátyusné Varga Mária (Komló) • dr. Méhes Károly • Mendly Lajos • T. Mérey Klára • dr. Mestyán Gyuláné • dr. Mestyán Ildikó • dr. Mezey Béla • Mihályi István • Molnár G. Judit • Molnárné Garai Edit • Móró Mária Anna • Nagy Balázs • Nagy Erzsébet • dr. Nagy Éva (Budapest) • dr. Nagy Gábor • dr. Nemes János • Németh Miklós (Pákozd) • Németh Norbert • Norgauer Mária • Nürnberg Géza • dr. Nyers József • Nyögéri Lajos • Orovicza Mátys • Oszvald Pál • Paksy Sándor • ifj. Pály Attila • id. Pály Attila • Paluska Zoltán • Pálinkás István • dr. Pandúr József • Papp Gábor • dr. Pásztoriné Kovács Julianna • dr. Páva István • dr. Pesti János • Peták Péter • Pete József • Péter Ágnes • dr. Péteri Zoltán (Majosháza) • Petrovits Béla • Pusztafalvi Gábor • dr. Rácz-Kotilla Erzsébet • Rajnai Attila • dr. Rákóczy István • dr. Rákosyné dr. Vass Klára • Ravasz Gyöngyvér • Rayman János • Rétfalvi Sándor • dr. Roisz Andrásné • T. Rónaky Edit • Rozvány György • Rozs András • Rusznayné Gaszt Felicia • Salamon Nándor (Szombathely) • Sallay Árpád • Sallay Gábor • Sándorné Gacsályi Irma • dr. Schmidt József • Selmeczi László • Sey Gábor • Simon Éva • dr. Simon Higin (Kozármisleny) • dr. Sólyom László (Budapest) • dr. Somosi Konrád (Komló) • Somosi László • Staub Ernő • Stenczer Béla • dr. Süle Tamás • Sülle Ferenc • Sümeghy Gyöngyvér • dr. Schweitzer Gábor (Budapest) • Szabados György • Szabó Klára Gabriella (Budapest) • dr. Szabó István (Budapest) • dr. Szabó László Gy • dr. Szabó László (Miskolc) • Szabóné Kónig Éva • Szalai József • Szalay Lajos • Szántó Dezső • dr. Szebenyi Imre (Budapest) • Szeifert Judit • Szeléné Beck Irma • Szentivánszki Jeromos • Szentkutiné Szirtes Mónika (Gárdony) • Szieberth József (Balatonföldvár) • Szieberth Judit • Szirmai Csaba • Szirtes Béla • Szirtes Zoltán (Kővágótöttös) • Szluka Balázs • dr. Takács Imréné • dr. Tamási Károlyné • Temesi Endre Miklós • Tímár Györgyné • Tirkala Ferenc • dr. Tóth József • dr. Tóth Gyula • G. Tóth Károly • Tóth Mihályné • dr. Tóth Mária • Trebbin Ágost • Treszné Baronek Éva (Bátaszék) • Tüskés Tibor • dr. Ujvári Jenő • Ursprung János • dr. Vadon Gábor (Budapest) • Vakaró József (Komló) • dr. Varga Gyula • dr. Varga Levente • Várnagy Attila • dr. Varró Zoltán & dr. Darók Judit • Végh Tibor • dr. Visegrády Lajosné • Visy Zoltán (Budapest) • dr. Visy Zsolt • Weber Béla • Weller János • Wenczel Csilla • Wenckheim István • Werner Imre • Wolosz Róbert • Wolosz Vera • dr. Zemplényi Vera • dr. Zimonyi József • Zolotnok Ferenc • dr. Zoltai Ákosné • dr. Zsigmond Endréné (Szombathely)

INTÉZMÉNYEK

Baranya Megyei Bíróság • Baranya Megyei Levéltár • Belvárosi Általános Iskola • Ciszterci Rendház • A Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziuma és Kollégiuma • Csorba Győző Megyei Könyvtár • Egészséges Városért Alapítvány • Hajnóczy József Kollégium • Hétfő Kft. • HM Honvéd Kulturális Szolgáltató Kht. • Hidasi Bt. • Janus Pannonius Gimnázium • Jókai Mór Általános Iskola • Jurdik és Jurdik Bt. (Kozármisleny) • Központi Bányászati Múzeum (Sopron) • Lauber Dezső Városi Sportcsarnok • Mecsek Egyesület • NOXATRADE Kft. • Pécs-Baranyai Kereskedelmi- és Iparkamara • Pécs-Baranyai TIT • Pécsi Táfutó Kft. • Pécsi Vízmű Rt. • PTE Egyetemi Könyvtár • PTE BTK Filozófia-Politológia Szakkönyvtár • PTE BTK-TTK Könyvtár • PTE Pollack Mihály Műszaki Főiskola Könyvtára • PTE Társadalomtudományi Szakkönyvtár • PTE Művészeti Kari Könyvtár • FVM Szőlészeti és Borászati Kutató Intézet • Teleki Blanka Kollégium • Régészeti Múzeum • Szivárvány Gyermekekhez • Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (Budapest)

